

F. DOMELA NIEUWENHUIS.

TYP E N.

KARAKTER-STUDIES.

AMSTERDAM. — S. L. VAN LOOY.

1903.

I N H O U D.

	Bladz.
De Nikodemustype of de Vreesachtige.	3
De Petrustype of de Zwakke.	21
De Pilatustype of de Twijfelaar	39
De Kajavastype of de Fanatieke	61
De Judastype of de Teleurgestelde en Haatdragende	79
De Thomastype of de Ongeloovige	95
De Jezustype of de Man van Overtuiging	110
De Simonstype of de IJveraar	128
De Gemaliëltype of de verstandige Raadgever . .	148
De Demetrustype of de Belangzuchtige	164
De Paulustype of de Propagandist	180
Haman of de Wangunstige.	201
De Prediker of de type van den Fatsoenlijke. . .	216
De Kaïnstype of de Kapitalist	236
De Jeremiatype of de Pessimist uit eerlijke over- tuiging	258
De Rizpatype of de Moeder	278
De Deborahtype of de Heldin	291
De Samuëltype of de Republikein	309

Nadat ik in 1879 de Evangelisch-Luthersche Kerk als predikant verliet, hield ik, ook op verlangen van velen die mij hun wensch daartoe te kennen hadden gegeven, geregeld eens in de maand een voordracht in de Loge te 's Gravenhage. Deze voordrachten werden druk bezocht door personen van allerlei rang en stand, zooals blijkt uit de kollekte, die aan het einde der samenkomst tot dekking der kosten werd gehouden, want de toegang was vrij. Later gaven eenige personen mij te kennen, dat zij moeite wilden doen om voldoende gelden bij elkander te krijgen, om evenals te Amsterdam een Vrije Gemeente op te richten, waarvan ik dan de voorganger zou zijn.

Ofschoon het mij in die dagen, toen ik een flink traktement moest derven, lang niet onverschillig zou geweest zijn, om op die wijze eenige vaste inkomsten te krijgen, sloeg ik dat aanbod af, omdat ik vreesde dat zoo'n „Vrije” Gemeente spoedig ontaarden zou in 'n kerkje naast de bestaande en om de geestige uitdrukking van een Israëliet te gebruiken, die niets meer van het geloof zijner vaders moest hebben, op de vraag: waarom hij geen christen werd? ten antwoord gaf: waarom zou ik een gescheurd kleed weggoien, om een gelapt aan te trekken? Ik had geen lust op die manier den nieuwen wijn alweer te gieten in oude zakken. Het voorbeeld der Vrije Gemeente te Amsterdam onder

---

¹⁾ Men vergelijke „Mijn afscheid van de Kerk”.

den heer P. H. Hugenholtz Jr. heeft bewezen dat het zoo gaat, want waarin onderscheidt deze zich feitelijk van de gewone kerken, behalve dat zij een hoogst fatsoenlijk karakter draagt, het zoogenaamde *rendez-vous* der vrijzinnigen op godsdienstig gebied is en het eigenlijke volk geheel buitensluit?

Ik bleef dus vrij man en geruimen tijd werden deze voordrachten gegeven, totdat mijne vele werkzaamheden voor de Socialistische beweging, die mij juist meestal Zondags naar elders riepen, het mij onmogelijk maakten ze voort te zetten.

Een groot deel der Typen, die ik in vernieuwd gewaad uitgeef, is uit dien tijd afkomstig. Afzonderlijk uitgegeven beleefden verschillenden dezer toespraken twee en drie drukken. Nu heb ik het aantal vermeerderd en mij blijven bepalen tot den bijbel, wat zeer goed kon omdat deze naast veel leelijks toch ook zeer veel schoons bevat en juist uitmunt in het teekenen van karakters. Waarschijnlijk is het daaraan toe te schrijven, dat hij zoo'n grooten invloed uitoefent.

Typeeren is een soort teekenen van den een of anderen persoon, in wien de karaktertrekken van de soort zich het meest volledig vertoonen. En wie deze Typen doorleest, zal telkenmale getroffen worden door de overeenkomst van deze karakters met personen, die men zelf kent in zijn eigen omgeving. Zij leveren dus een bijdrage van karakterkunde van den mensch en moeten als zoodanig beschouwd worden.

Nu zij opnieuw en wel vermeerderd verschijnen, mogen zij hun weg vinden onder het publiek en als 't ware een spiegel zijn, waarin men zichzelf en anderen ziet weerkaatsen.

DE NIKODEMUSTYPE

OF

DE VREESACHTIGE.

Wanneer het een schrijver gelukt een karakter te schetsen zoo naar het leven, dat de type spreekwoordelijk wordt, zooals b. v. een Tartuffe van Molière, een Faust van Goethe, een Hamlet van Shakespeare, dan is dit zeker de hoogste roem, dien hij kan inoogsten. Hoe wij nu ook over den bijbel oordeelen, het is onmiskenbaar waar, dat in dien bundel geschriften uit het grijze verleden karakters worden geteekend, zoo juist en zoo naar 't leven, dat zij als typen voortleven. De waarde daarvan zal eerst gekend worden, als de even dwaze als domme bijbelvergoding, veelal bij menschen die den inhoud van dat boek zeer slecht kennen, zal hebben plaats gemaakt voor bijbel-waardeering. Heden wil ik met u handelen over de Nikodemustype, gelijk zij ons wordt geteekend in het Johannes-evangelie. Vraagt iemand: wie was die Nikodemus? dan kan ik antwoorden: een joodsch schriftgeleerde en raadsheer, voor de rest weet ik evenveel of liever even weinig van hem als allen. Ja, wij zouden niet eens met zekerheid kunnen bewijzen dat er ooit iemand van dien naam heeft bestaan in dien tijd, want buiten ons evangelie lezen wij ner-

gens iets van hem. Als ik over hem spreek, dan doe ik het ook niet om de belangrijkheid van zijn persoon, maar om geheel andere redenen. Het gaat mij niets aan of er ooit iemand van dien naam bestaan heeft, ja of neen, maar zijn ontworpen beeld is een type, die naar het leven is geteekend en voor de kennismaking met dezulken behoeft men niet terug te gaan naar het verleden, neen, men vindt dat soort in ruime mate vertegenwoordigd in ons midden. Het is daarom ook dat de type belangrijk genoeg is om er kennis mede te maken.

Er zijn in de geschiedenis van die tijdvakken, die in alle opzichten belangrijk zijn, omdat zij nieuwe en groote dingen doen verwachten. Zulk een tijd beleefde Jezus, ja hij vormt er een der hoofdpersonen van. Willen wij dien tijd kenmerken, dan ontrolt zich voor onze blikken een tafreel van een ondergaande wereld. Al wat zij kon voortbrengen, heeft zij geschonken en nu ziet men blijkbaar verval, zij heeft haar rol uitgespeeld. Eens bloeiden de kunsten in Griekenlands hoofdstad en met recht was zij het middenpunt, waar al wat op het gebied van kunst en wetenschap uitblonk, samenkam. Onovertroffen staan de overblijfselen der beeldhouwkunst voor ons en nog altijd strekken zij tot leering aan allen, die aan de kunst zich toewijden. Wie zich verlustigen wil in de letterkundige voortbrengselen van dat kleine volk, hij zal zich den tijd niet beklagen dien hij daaraan ten beste gaf. Een heldendicht als de Ilias of Odyssee van Homerus, fabelen als van Esopus, treurspelen als van Aeschylus en Sophokles, blijspelen als van Aristofanes, ze zijn een onsterfelijke lauwerkrans om den luister van het Grieksche volk te verhoogen. En ook de wetenschap verheugde zich in ongekenen bloei. In de geschiedbeschrijving zijn Herodotus en Thucydides nog steeds onze voorbeelden en op het

gebied der wijsbegeerte, hoe groot is het aantal denkers ! Als Rafaël in lateren tijd met onovertroffen talent een schilderstuk maakte onder den naam van *de school van Athene* en als hij daar op doek tal van figuren ontwierp als de beeldtenissen van zoovele wijsgeeren, die hun naam vereeuwigd hebben, dan zijn we verbaasd en vol eerbied staan wij voor dat volk, dat in zijn midden zoovele helden heeft voortgebracht op het gebied der gedachte. Maar al die heerlijkheid was voorbij en als van tijd tot tijd een leeraar zijn stem verheft, het is niet veel anders dan de nagalm van verdwenen grootheid. Ook het joodsche volk bevond zich in zijn nadagen. Te midden daarvan leefde evenzeer de herinnering aan vroegeren glans en men wist te spreken van een tijd toen Jehovah zijn volk bezocht door het geestdriftig woord der profeten, toen dichters en wijzen hun liederen en spreuken vervaardigden, in wier lezing wij ons verheugen kunnen. Maar nu was het woord aan het zwaard. De macht van Rome deed allen bukken. De godsdienst beteekende niets meer. De dichterlijke, mythologische opvattingen hadden geen waarde meer, men geloofde niet meer aan de goden, al bracht men uit gewoonte nog offers op de altaren. Toch zag men met reikhalzend verlangen uit naar iets anders en beters. Vinden wij daarvan niet het sprekend bewijs, als we lezen dat Paulus te Athene komende een altaar vond, waarop stond geschreven: *aan den onbekenden God?* Men voelde een leegte en toch men wist niet hoe haar aan te vullen.

Onder de joden was Jezus de man, die zijn volk trachtte op te roepen tot een nieuw leven. Hij verruimde den gezichtskring over de bekrompen grenzen der nationaliteit heen en ontslagen uit de knellende banden van letter- en priestergezag wilde hij den joodschen godsdienst maken tot een levenskracht voor de menschheid,

hervormen tot een wereldgodsdienst. Maar te vergeefs! Het joodsche volk was niet meer op te wekken uit zijn doodslaap, het kon niet verjongd de banierdrager worden van een nieuwen tijd, het was oud en afgeleefd. De meerderheid begreep Jezus niet en die zijn leer begrepen, hadden er belang bij om haar te onderdrukken. Aan den eenen kant Jezus en zijn weinige vrienden, aan den anderen de breede schare zijner tegenstanders, die niets onbeproefd lieten om hem ten onder te brengen. Maar daartusschen stonden nog velen, misschien wel de meesten, het waren de Nikodemussen.

Laat ons nu eens kennis maken met dat soort. De teekening is naar 't leven. Wat lezen wij van onzen Nikodemus? Hij kwam 's nachts tot Jezus. Waarom 's nachts? Omdat hij over dag niet durfde, hij mocht eens gezien worden en dat wilde hij voor geen geld ter wereld. Immers hij, een gestudeerd, een aanzienlijk man, zou in betrekking staan met dien armen, ongeleerden timmerman! Kwam dat uit, het was gedaan met zijn invloed, zijn macht, hij zou veracht zijn door zijn vakgenooten. Kan er uit Nazaret iets goeds komen? Ziet daar het oordeel. De mensch dus veroordeeld naar het uiterlijke, door zijn geboorteplaats, zijn afkomst en dergelijke omstandigheden. Men vraagt niet: *wat* wordt er gezegd? maar meestentijds: *wie* zegt het? Welnu, wie was die Jezus? Eigenlijk niets bijzonders. Waar had hij geleerd? Men wist het niet, maar vanwaar zou hij dan zooveel wijsheid kunnen hebben? En dan — hij was arm. Arm — ja M. H.! het klinkt menigeen vreemd in de ooren, alsof deze omstandigheid iets zou afdoen tot iemands invloed en grootheid, maar wie de wereld kent, hij zal het niet vreemd vinden, dat ik daarop wijs, want hij weet dat arm zijn was en nog is een beschuldiging. Men is arm en *dus* men moet — zwijgen.

Men is arm en *dus* — men moet zich schikken naar anderen. Men is arm en *dus* — kunnen anderen met u doen wat zij willen. Men is arm en *dus* — het komt niet te pas een andere, een eigen meening te hebben, die afwijkt van de gewone. Zegt niet: dat is overdreven! — ach, dat het zoo ware! — neen er zijn weinig dingen die iemand zoo kwalijk worden genomen als arm zijn. Tegenover armen is alles geoorloofd. Armoede en slavernij is hetzelfde. Geld is geluk, geld is eer, geld verstand, geld geeft recht en aanzien, geld maakt de gevallen vrouw der gegoeden tot een respektabel mensch, terwijl zij wordt uitgestooten als zij arm is. De armoede alleen mag niet huichelen. Als gij arm zijt, zijt ge dom en moogt niet meepraten, niet meestemmen, gij moogt alleen onderworpen zijn en het op den koop toe goedvinden en mooi dat men zoo goed is den last van het regeeren op zich te nemen en u onderdrukt! Jezus nu had het ongeluk arm te zijn. En toch wilde hij meespreken. Dat was reeds op zichzelf een misdaad. Ja nog erger, die arme man durft niet alleen een eigen meening hebben, maar hij spreekt haar uit in 't openbaar ten aanhoore van allen. Hij is arm en toch durft hij bij den waren naam noemen, wat de rijken slechts doen. Hij is arm en toch durft hij priesters en schriftgeleerden de les lezen.

Voor hem blijft de ondeugd ondeugd, ook al is zij in zilver en goud ingelegd en huichelarij misdaad, al zetelt zij in een gewaad van zijde en satijn. Hoe zou dan een eerzaam en fatsoenlijk schriftgeleerde zich begeven tot zulk een mensch! Hij zou zijn naam, zijn eer te grabbelen gooien. Hij, de man van aanzien, zou zich op klaarlichten dag begeven naar de armelijke woning van dien Jezus! Neen, dat kon, dat ging niet. Buitendien wie weet welk gezelschap hij aldaar zou ontmoeten.

Allerlei slag van gemeen volk, want zijn aanhangers behoorden tot de laagste klassen der maatschappij.

En toch, die man was nog niet van de slechtsten, hij gevoelde dat die Jezus niet geheel ongelijk had, hij had respekt voor dien man, die de dingen wel wat ruw en onomwonden maar toch bij den juisten naam noemde; recht en waarheid stonden aan zijn zijde. En verdienden die machthebbers niet wat? Maakten zij het niet wat al te bont? En een stem in hem fluisterde: het is goed dat het hun eens flink wordt gezegd! O, Nikodemus! de rug van dien arme is goed genoeg, om u achter te verbergen!

Aan den anderen kant wist hij niet nauwkeurig wat deze leeraar wilde en hij zou graag eens van hem vernemen *hoe* hij wilde hervormen. Nu rees de moeilijkheid hoe aan die begeerte te voldoen. Hoe zou hij daarachter komen? Naar hem luisteren als hij weer eens een rede hield voor het volk — neen, dat kon niet, dat liet zijn waardigheid niet toe. 't Zou de verkeerde wereld zijn, hij een schriftgeleerde zou onderwijs ontvangen van een timmermanszoon in plaats van omgekeerd! Hoe dan? Hem bij zich noodigen in zijn huis — neen, dat ging ook niet, de heele wereld zou ervan spreken en men zou hem uitmaken voor dit en voor dat. Liefst wilde hij hem alleen spreken, om vrijuit te kunnen handelen over alles zonder dat iemand erbij was. Er bleef hem niets over, dan 's nachts naar hem toe te gaan. Zoo gaat het met de vreesachtigen, zij missen de kracht om den weg te gaan, dien zij goed achten, zij moeten kruipen en sluipen — uit vrees.

Daar komt hij bij Jezus. Hij heeft zich zeker voorgesteld dat Jezus zeer vereerd en verheugd zou zijn met zulk een bezoek. Niets van dit alles. Jezus was te goed menschenkenner dan dat hij niet wist wat er te

verwachten was van dit soort menschen. Nikodemus begint zeer vleierend: „meester! wij weten dat gij als leeraar van God zijt gekomen, want niemand kan die teekenen doen die gij doet, zoo niet God met hem is.” Jezus lette niet op die vleierij, hij geeft dien leeraar op eens de volle laag door te zeggen: „indien iemand niet van omhoog is geboren, kan hij het koninkrijk Gods niet zien.” Met andere woorden en overgebracht in de taal van onzen tijd, wil dit zeggen: is iemand niet geestelijk van zin, dan is hij ook ongeschikt om de geestelijke dingen te verstaan. Nikodemus begrijpt dit niet en hij vat letterlijk op, wat Jezus figuurlijk bedoelde. Jezus wil hem te kennen geven: vriend, als gij de geestelijke dingen wilt leeren begrijpen, dan moet gij een heel ander mensch worden, als op nieuw geboren en anders komt gij er niet. Dus Jezus verlangt het breken met het oude en overgeleverde. Geen hinken op twee gedachten, neen een keuze òf ter rechter òf ter linkerzijde. Jezus is niet gediend met menschen die zeggen: ik zou wel willen, maar... neen hij zou ze in de rede vallen en voordat zij hun maren hadden opgesomd, zou hij ze hebben toegevoegd: ik zie het al, gij zijt niet geschikt voor geestelijke dingen. Immers „maren” zijn er altijd en voor iedereen op 't gebied des geestes, en wie niet daarover weet heen te stappen, hij moet liever blijven waar hij is. Nikodemus ging in den duister weer heen, evenals hij gekomen was, maar ook binnen in hem was het niet opgehelderd. Hoe kwam dat? De schuld lag aan hemzelve, want wie het nieuwe wil, hij moet den moed bezitten om met het oude en al wat daarmee samenhangt te breken. Velen willen met den eenen voet in de nieuwe wereld treden, maar toch den anderen niet losmaken uit de oude; het onvereenigbare echter laat zich nu eenmaal

niet vereenigen. Dat nieuwe klinkt dikwijls vreemd, dwaas, onzinnig, evenals Jezus woord den schriftgeleerde als onzin klonk in de ooren, maar bij nadenken en onderzoek vervalt dit dwaze en het raadselachtige van vroeger wordt een natuurlijke zaak. Al wat oud is, heeft dit voorrecht(?), dat men er niet bij behoeft te denken en daar denken moeite kost en de natuurlijke gemakzucht bij velen voorziet, daarom is het niet vreemd dat de meerderheid blijft hangen bij het oude. Immers het is doorgedrongen in al ons doen, in onze gewoonten en gebruiken. En ziet in dat alles komt nu een omwenteling; haar te bewerken kost te veel en men laat het dan zooals het is, men ziet er tegen op. Bij velen zou het een gemis veroorzaken, zij begrijpen niet dat die zoogenaamde leegte alleen door gewoonte zoo schijnt, maar het daarom niet is. Gaat het niet zoo met alle dingen? Indien men meent en nooit iets anders gehoord heeft dan dat een gezellige avond alleen bestaanbaar is bij kunstlicht, dan kan men zich de gezelligheid niet anders voorstellen dan met een lamp en zonder nu te beweren dat de gezelligheid in de lamp zit, kan men die twee dingen niet van elkaar scheiden, doordat de gewoonte ze heeft samengekoppeld. Indien men van jongsaan nooit anders heeft gehoord dan dat iemand, die niet naar de kerk gaat, ongodsdienstig en slecht is, dan zal men alle menschen, die zulks nalaten, beschouwen als slecht; kerk en godsdienst zijn twee begrippen die onafscheidelijk bij elkaar hooren en daarom kan men ze niet dan met moeite van elkaar scheiden. Uit deze enkele voorbeelden moge het blijken hoeveel de gewoonte ertoe bijdraagt om zekere voorstellingen aan iets te hechten, zoodat wij meenen dat bij 't wegvallen daarvan een leegte zou ontstaan. Neen, het nieuwe voldoet evenzeer, ja meer aan de behoeften van hen die

het met hart en ziel zijn toegedaan. Iemand die een ladder beklimt, zweeft een oogenblik in de lucht, als hij snel gaat van de eene sport op de andere. Dat is gevaarlijk, maar tevens noodzakelijk om hooger te komen. Zoo gaat het ook met den mensch die vooruitgaat, hij heeft een oogenblik dat hij nergens op staat. Dat is de tijd van twijfelen maar hoe pijnlijk deze ook zij, wij moeten er doorheen. Het is die stap nu, dien de Nikodemussen niet durven doen en daarom zijn zij ongeschikt voor hervorming. Zij missen den moed, de voortvarendheid, die ons ontheft van de onzekerheid alsof wij niet goed zouden gaan. Velen behooren tot dat gild en als nieuwe, hervormende denkbeelden langzamer voortgang maken dan men dacht, het is niet te wijten aan de tegenstanders maar aan de vreesachtigen, de Nikodemussen. Of is dat ras uitgestorven? Wij meenen van neen en zullen de gelegenheid hebben zulks te bewijzen, ja zij komen nu evenals toen veel voor. Hoe komt dat? Omdat onze tijd merkwaardig vele punten van overeenkomst heeft met dien van 't begin onzer tijdrekening.

Nu als toen een ondergaande maatschappij, waarin de gangbare begrippen en voorstellingen allen aan de vuurproef worden onderworpen en — bezwijken; daarnaast een streven, een zoeken en jagen naar iets anders en beters. Nu als toen een scherpe tegenstelling tusschen armen en rijken, sommigen die door de zorg voor 't dagelijksch brood zijn buitengesloten van alle levensgeluk en anderen die door overdaad oververzadigd zijn. Nu als toen hebben de oude godsdienstvormen zichzelve overleefd.

Alles is in gisting: een nieuwe wereld- en levensbeschouwing is bezig zich baan te breken, maar telkens stoot zij het hoofd tegen het oude, dat om allerlei

redenen kunstmatig wordt in 't leven gehouden. En die beginselen moeten niet alleen erkend en aangenomen worden, zij moeten ook toepassing vinden in daden. Wederom dus oud en nieuw tegenover elkaar. *Hier* het behoud dat zich krampachtig vastklemt aan het bestaande, meenende te verzinken en onder te gaan en elken peiler, waarop de ondermijnde maatschappij staat te waggelen, beschouwende als een plechtanker, waaraan het heil van allen is verbonden. *Dáár* de vooruitgang, die afkeerig van halve maatregelen en gedeeltelijke verbeteringen aandringt op doortastende maatregelen, op een hervorming in hoofd en leden.

Maar tusschen die twee staan de vreesachtigen, de Nikodemussen, die wij op elke schrede van den levensweg ontmoeten. Zij willen de kat uit den boom zien, zij zullen wel meedoen, als het zoover komt, enz. enz. Jezus kende dat soort ook, menschen die juist altijd iets te doen hebben als zij geroepen worden tot eenig werk, die uitstel noodig hebben.

Maar hij was van dezulken niet gediend, want hij wist dat het slechts uitvluchten en verontschuldigungen waren om zich achter te verbergen. Welnu, wie zich niets ontzegt, wie geen enkel offer kan brengen, hij is niet in staat om iets groots tot stand te brengen. Bezwaren zullen er altijd zijn, maar waarvoor dienen zij anders dan als proefsteen om iemands ijver en geestkracht te toetsen? Kent gij ze niet, die Nikodemussen? Ze hebben nog hetzelfde karakter en alleen gewijzigd naar het uiterlijk, in moderne kleeding overeenkomstig onzen tijd. Tusschen de vier muren van hun kamer, als er niet velen bij zijn, dan treden ze op als ware hervormers! Hoevelen weten niet precies wat de maatschappij behoeft en zullen u met hooge wijsheid nauwkeurig vertellen wat er gedaan moet worden, rustig zittende in een

gemakkelijken stoel en onder 't genot van een glas wijn, gehuld in de damp van een geurige sigaar. Zij zullen het *zeggen*, maar waar blijft het *doen*? Gij hebt ze gehoord en gij roept ze op, om met u ten strijde te trekken tegen zooveel wat verkeerd en verderfelijk is, maar hen wacht gij vruchteloos. Waar blijven ze nu? Niet dat ze niet willen, o neen, niemand liever dan zij, maar . . . maar . . . ze hebben eerst nog voor andere dingen te zorgen, maar daarna ja . . . dan zullen zij stellig meedoen. Was ik geheel vrij, was ik onafhankelijk, maar men zou het nu kwalijk nemen en men zou zich wreken door mij te benadeelen. En dus hij zal wachten tot hij vrij is. Meent echter niet, dat dit de ware reden is, o neen, stel dat hij vrij wordt, ik wil er wat onder verwedden dat hij een ander voorwendsel gevonden heeft. Waar uw schat is, daar is uw hart — dit blijft altijd waar en daarom was uw schat in de verbetering en ontwikkeling der maatschappij, dit streven zou sterker zijn dan gij, het zou u voorwaarts dringen, maar uw hart woont in uw zaken, in uw geld en dit gaat boven alles. Och ze zijn er zoovelen, die „praktische” menschen, die o zooveel willen, maar boven alles toepassen het woord van den leekedichter:

Neem alles aan, dat 's beste deel
— Ook finantieel.

Een ander zegt: ik zou wel willen, maar mijn familie is ertegen en ik wil ze niet bedroeven, ik kan immers evengoed de zaak toegedaan zijn, al kom ik er niet voor uit: huiselijke twist, familieonaangenaamheden en dergelijken zouden het gevolg zijn en dat is toch ook niet goed. De leekedichter rangschikt dat onder de „overwegende argumenten” als hij zegt:

'k Heb met dat nieuwe niets van doen.
 Vooreerst, het strijdt met mijn fatsoen;
 En dan, ik heb een vrouw getrouwd,
 Die 't met den Catechismus houdt.

Zou dit inderdaad overwegend zijn? Of levert het 't bewijs, dat wij zelven geen overtuiging bezitten? Hadt gij voor uw beginsel evenveel over als uw vrouw, uw familie voor den katechismus of in 't algemeen voor het hare, gij zoudt eerbied afdwingen en ten slotte zou men zien dat uw overtuiging een deel was van uw wezen, onafscheidelijk verbonden aan uw persoon. Moet men daarom bedroeven, welaan! het is niet anders: wie vader of moeder of broeder of vriend meer lief heeft dan zijn overtuiging, die is haar niet waardig.

Nog anderen zijn er die het zóó willen voorstellen, dat niemand er door gekwetst wordt, niemand moet eigenlijk bemerken wat de ware bedoeling is, ieder moet er het zijne in kunnen vinden, de waarheid dus in windselen. Onze leekedichter noemt hen de voorzichtigen, wier levensspreuk of liever wier grafschrift moest wezen:

Verkond wat gij gelooft en denkt,
 Mits gij 't maar zoo bewerkt,
 Dat uw opinie niemand krenkt
 En dat geen schepsel 't merkt.

Verbeeldt u een mensch van beginsel zonder dat iemand 't merkt! Het is te dwaas om van te praten. Deden zoo onze helden en voorgangers? Was het hun te doen om een val uit te zetten en zooveel mogelijk daarin te vangen? Neen zij zouden geantwoord hebben op 't verwijt: gij ergert, gij vervreemdt, alleenlijk dit: ik meende te spreken om van de waarheid getuigenis af te leggen, indien dus sommigen vervreemd worden, niet

ik maar de waarheid is hun een ergernis. Of wel: heb ik kwalijk gesproken, overtuig mij van dwaling en anders moet de liefde tot de waarheid groot genoeg zijn om haar te aanvaarden, al kost het ook moeite en strijd om vaarwel te zeggen zoovele voorstellingen waarin men is opgegroeid, waarmede men zoo lang heeft geleefd. Neen, het is zoo juist gezegd: *er MOET wel ergernis komen*. Zouden *wij* nu aan die noodzakelijkheid meenen te kunnen ontkomen? Zouden wij meenen met kousen en schoenen den hemel te kunnen binnengaan d. w. z. zonder moeite het hoogste geluk deelachtig te worden? Bij hen is de overtuiging nog geen bloed van hun bloed, geen vleesch van hun vleesch, geen leven van hun leven.

Kent gij ze niet, menschen die vrijdenkers willen heeten, maar die er niet aandurven om hun lidmaatschap van de kerk op te zeggen, ofschoon zij niets van de kerk willen weten en erkennen dat kerk en vrijdenken zich evenmin met elkander verstaan als vuur en water? Zij durven niet — dat is het juiste woord. Met den mond zijn ze helden, maar voor de eerste daad de beste, hoe klein ook — en wat beteekent het opzeggen van 't kerkgenootschap? — deinzen zij terug. Liever plegen zij de onzedelijke daad, om in een vereeniging te blijven, wier ondergang zij wenschen tegen hun belofte in om haar bloei te helpen bevorderen, dan ruitelijk voor de gansche wereld te getuigen dat men niet wil schijnen wat men niet is. En dezulken zullen een groot woord hebben over hen, die aandringen op zuivering der toestanden, zullen praten over onverdraagzaamheid enz. om achter zulke klanken hun eigen lafheid te verbergen. Onverdraagzaam — zeker, dat moeten wij zijn, waar het beginselen raakt, al moeten wij personen weten te verdragen, want welke gemeenschap is er tusschen waarheid en dwaling? Weg met dat verdraag-

zaamheidsgepraat, dat nergens anders dienst voor doet dan om onverschilligheid achter te verschuilen. Van dat soort vrijdenkers kan men verwachten dat zij bij huwelijk, bij huiselijke aangelegenheden zooals doop of dergelijken zich onderwerpen aan de kerk, al bazuinen zij het ook uit dat zij er voor zich niets om geven, dat zij bij ziekte of in tijd van oorlog meeloopen naar de kerk om voor hun vroegere zonden te boeten. O, dat men toch meer zijn kracht zocht in de hoedanigheid dan in de hoeveelheid! De kleine Gideonsbende zal meer vermogen dan het groote leger, dat opziet tegen opoffering en dood.

En wilt ge nu Nikodemus zien in zijn ware gedaante, slaat hem gade als hij 's avonds bij u komt om niet gezien te worden bij den dag, of als hij in stilte leest wat geschreven wordt, maar de openbare samenkomsten niet durft bezoeken, want dan zou van hem ook getuigd worden: hij behoort ook tot dien troep. Slaat hem gade, hoe hij doorslaat als hij weet buiten gevaar te zijn en sympathie betuigt voor hetgeen hij morgen, daarnaar gevraagd, niet meer kent. Slaat hem gade, hoe hij op een andere plaats de bijeenkomsten bijwoont, misschien opzettelijk daarhenen reist, terwijl hij hier niet gaarne zou weten dat hij er deel aan nam. Slaat hem gade, hoe hij wel geld wil geven, mits zijn naam niet wordt vermeld, hoe hij wel een lidmaatschap wil betalen mits de kwitantie hem niet thuis wordt aangeboden en zoodoende komt onder de oogen zijner huisgenooten. Slaat hem gade, hoe hij betrekkingen aanknoopt met geestverwanten in de verte, maar zich onthoudt te toonen wie hij is van nabij, hoe hij in stilte geschriften leest, die hij niet gaarne zou laten vinden in zijn kamer.

Ik vraag u: zijn dat niet de Nikodemussen, zooals wij ze kennen? Welnu, zullen zij de wereld ook maar

één schrede voorwaarts brengen? Zijn zij het niet die zich schamen voor hun overtuiging en er nooit voor durven uitkomen? En eindeloos zijn de schuilhoeken waarin dezulken zich verbergen. Er zijn er die zeggen: niet dat ik er tegen heb voor mij zelve, ons zullen zulke dingen niet hinderen, maar gij moet dat niet zoo zeggen aan het volk, het is nog zoo weinig ontwikkeld, ik zou vreezen dat het daar kwaad kon doen. Dit is een uitvlucht, waaruit spreekt eenerzijds zelfverheffing en anderzijds volksverachting. Immers men stelt zichzelf hoog genoeg, men zondert zich af om boven anderen te staan en meent dat de afstand, die ons gescheiden doet zijn van het volk, verbazend groot is. Maar één van beiden: óf de mensch is aangelegd op waarheid, maar dan ook *waarheid voor allen*, óf hij is het niet, maar hoe weet gij dan dat zij voor u is gegeven en niet ook voor anderen? De waarheid is eenvoudig, zij valt binnen ieders bereik als men maar gezond verstand bezit. Ten allen tijde waren er personen, die zich verhieven in verheven bespiegelingen, om zich te onttrekken aan de oogen van het volk. Maar was dat waarheid? Integendeel men deed meestal zoo, om den schijn van waarheid aan te nemen en zichzelf daarboven verheffende anderen in dien waan te houden. Wat een mensch noodig heeft om zijn roeping te begrijpen en te vervullen, d. i. *de kunst om een goed mensch te worden*, dat moet vallen binnen ieders bereik. En is dat niet het geval, dan kan die eisch ook niet aan allen gesteld worden. Wat deed Jezus? Wat deden alle hervormers? Zij predikten tot het volk, zij verklapten het geheim wat de ingewijden onder zich wilden bewaren. „Hij predikt niet als de schriftgeleerden,” — zoo zei men en dat was zijn lof, daarom begreep men hem. Maar de schriftgeleerden riepen daarom: hij is een volksver-

leider! Het was hun belang om het volk onkundig te laten of te houden, want waar moesten *zij* heen, als de oogen des volks opengingen?

Wie echter een beginsel van hart en ziel aanneemt, hij moet zich losmaken van de begrippen en meeningen, van de geheele denkwereld van 't oude, ja meer dan dat, hij moet ernaar leven.

Maar — zegt misschien iemand, die het ernstig meent — maar wij hebben toch rekening te houden met allerlei dingen, wij kunnen toch niet allen zooals wij willen, wij hebben te letten op onze belangen en verhoudingen. Ik antwoord: zeer zeker en nooit zal ik iemand aanraden om in het dolle alles door te zetten en zich aan niets te storen. Er is blinde ijver met onverstand, die meer schaadt dan nut doet. Neen, ook wij willen praktisch zijn en rekening houden met de dingen zooals ze zijn. Of is ook de broodvraag niet wederom hier overwegend? Ik weet het en betreur het. Daarom ik veroordeel dezulken niet, dat zij verre! Een ieder moet in dezen zich verantwoorden voor zichzelf. Maar — en ziethier de hoofdzaak — maar wie zoo doet, om welke omstandigheden ook, hij heeft het recht niet om te oordeelen, nog minder te veroordeelen dezulken, die onverschrokken voorwaarts gaan. Een Nikodemus mag een Jezus niet veroordeelen. Wie halfweg blijft staan, hetzij omdat hij niet verder kan of durft, hij mag den staf niet breken over hem die het wel doet. Niet door de Nikodemussen toch is de wereld gekomen op de hoogte, waarop zij staat, maar door mannen die, wetende wat zij willen, ook durfden voortgaan. Laat nu een ieder medewerken — en dat te meer naarmate hij het bestaan der Nikodemussen betreurt — om zooveel als hij kan alles te verwijderen wat hinderlijk is om een overtuiging te hebben en haar voor te staan in de

maatschappij. De omstandigheden vormen, ook door opvoeding, de Nikodemussen, laat ons trachten de omstandigheden te wijzigen opdat het ras uitsterve. Laat niet waar wezen dat het van een mensch geldt, wat ik ergens las: hij was zeer bemind, *want* hij had geen bepaalde meening. Dat *want* is een aanklacht, die wij onwaar moeten maken, integendeel wij weten te goed hoe waar het is: wee u als alle menschen goeds van u spreken. Wee onzer als het beste voorschrift om bemind te worden is: wees noch koud noch warm, wees een Nikodemus. Neen, wij moeten in den goeden zin partijmensen zijn, die weten wat zij willen. Partij moeten wij kiezen voor de waarheid, partij voor het recht, partij voor de menschelijkheid. Want weten wij: dan zullen wij het recht aan onze zijde hebben, als wij staan aan de zijde van het recht, dan zullen wij de waarheid aan onze zijde hebben als wij staan aan de zijde der waarheid. En is daarvoor breken met het oude, wedergeboorte noodig, welnu streven wij om den ouden mensch weg te doen en den nieuwen mensch aan te trekken, die streeft naar waarheid en recht. Menschen uit één stuk moeten we zijn, bij wie woord en daad zich paren in schoone harmonie. Het twee heeren dienen loopt altijd verkeerd uit. Daarom kiezen wij en plaatsen we ons na de keuze met geheel onze ziel aan die zijde, waartoe wij ons gevoelen aangetrokken. Zij daarbij de dichter Friedrich von Sallet onze gids, waar hij in een gedicht ons stelt voor de keuze, door ons toe te roepen:

Wilt ge in den grooten worstelstrijd
 Des tijds, uw arm, uw kracht besteden?
 Dan, ganschlijk u ten kamp gewijd,
 En onverschrokken kleur beleden,
 Zóó of zóó

Voor Vorstenmacht? Voor menschenrecht?
 Voor Geesteslicht? Voor godsdienstduister?
 Hoe wilt gij, vrije mensch of knecht?
 Spreekt: Ja of Neen! geen laf gefluister!
 Zóó of zóó!

Dat wit òf zwart uw rusting zij.
 Treedt toe tot één der beide zijden.
 Voor hen slechts is de toegang vrij,
 Die slechts op dood en leven strijden!
 Zóó of zóó!

Gij Heeren van het „als” en „maar”,
 Die van geen heil'gen ernst kunt blaken!
 Hier heet het: *gansch*, met huid en haar.
 Komt 't strijdperk niet onveilig maken!
 Zóó of zóó!

Blijft buiten, wijl gij ons slechts stoort.
 Gij halv'- en derdhalv'- meeningsapen!
 Bevalt het u, ziet toe en hoort:
 Gij zijt slechts voor *publiek* geschapen.
 Zóó of zóó!

Wanneer gij eindelijk, rood van bloed,
 Den laatsten strijder neer ziet vallen,
 Dan weet *gij* wien ge volgen moet,
 Dan is 't door *ons* beslist voor *allen*:
 Zóó of zóó!

DE PETRUS-TYPE

OF

DE ZWAKKE.

Een andere type, die ook ontleend is aan het Nieuwe Testament, is Petrus. Als een der mannen, die in Jezus omgeving meer op den voorgrond is gedrongen, kan hij gerangschikt worden onder hen, wier naam het meest is bekend geworden. Een merkwaardige figuur in zekeren zin, die Simon de visscher, die zich als een der eersten aansloot bij den timmerman van Nazaret, om met hem te werken aan de moeilijke taak, die deze zich had voorgesteld. Er zijn oogenblikken, waarin wij hem de hand zouden willen drukken, waarin hij woorden spreekt zoo geheel gegrepen uit het hart, maar daarnaast staan anderen, die ons met zekeren afkeer doen afwenden van hem, waarin hij ons bitter tegenvalt. Hij is geen zeldzaam persoon, o neen, ze komen er zoo in grooten getale voor, alleen de gebreken zoowel als de deugden treden bij hem wat sterker te voorschijn. Het gevolg daarvan is dat ze beter onder de aandacht vallen en dus beter beoordeeld kunnen worden.

Laat ons kennis met den man maken, gelijk hij ons geteekend is in de evangeliën en elders.

Simon kreeg den bijnaam Kefas, hetwelk vertaald

zijnde in het Grieksch Petrus beteekent of in onze taal Rots. Merkwaardigerwijze past de bijnaam al heel slecht bij den persoon, aan wien hij verleend is, gelijk wij de gelegenheid zullen hebben op te merken. Onder de jongeren is hij de man, die meestal het woord voert, die altijd haantje-de-voorste is. Wanneer er iets te vragen valt, hij spreekt voor allen en worden er vragen gedaan, hij is dadelijk klaar met zijn antwoord. Bij gelegenheid komt Jezus in de straten van Cesarea Philippippi en aldaar vraagt hij zijn jongeren: wien zeggen de menschen dat ik ben? Zij antwoordden: sommigen zien in u Johannes den Dooper, anderen Elia, nog anderen Jeremia of een der profeten. En op de vraag: en gijlieden, wien zegt gij dat ik ben? antwoordt Petrus: gij zijt de Christus, de zoon des levenden Gods. Jezus is blijkbaar zeer tevreden met dat antwoord, ja hij zegt dat Petrus dit onmogelijk uit zichzelf kan hebben, noemt het een openbaring van den vader in de hemelen. Aan dit antwoord nu heeft Simon den bijnaam te danken, want na zijn verklaring wordt hem toegevoegd: gij zijt Petrus en op deze Petra (steenrots) zal ik mijn gemeente bouwen.

De roomsche kerk beroept zich op dat woord, wanneer zij Petrus maakt tot plaatsvervanger van Christus en hem verheft tot den eersten paus, als daartoe geroepen door Jezus zelf. Een oogenblik later, als Jezus spreekt over het lijden, dat hij tegemoetgaat en dat hij sterven zal voor zijn zaak, dan is het dezelfde Petrus, die hem terzijde neemt en tot hem zegt: heer, dat zal u niet geschieden, Gode zij u genadig! Daarop keert Jezus zich om en zegt: ga weg achter mij, satan! gij zijt mij een ergernis, want gij bedenkt niet hetgeen Gods, maar hetgeen des menschen is. Diezelfde man, die Jezus noemde de Christus, wil hem hier ontrouw maken aan zijn roeping, wanneer deze gepaard moet

gaan met lijden en sterven. Maar evenzeer dezelfde man, die Petrus noemt een steenrots, betitelt hem hier met den naam van satan. Als nu de roomsche kerk Petrus tot fundament heeft, dan weten we niet of zij hem neemt in de rol van rotsman dan wel in die van satan.

En 't is telkenmale hetzelfde karakter dat hij vertoont.

Toen Jezus tot zijn jongeren zei: gij zult u in dezen nacht allen aan mij ergeren, toen was het Petrus, die dadelijk antwoordde: al ergeren allen zich aan u, ik zal mij nimmer ergeren. Ja, daarmede niet tevreden, voegt hij er bij: al moest ik met u sterven, ik zal u niet verloochenen. Krachtig en flink! Een man om op te bouwen! Maar wat gebeurt er? Na Jezus gevangenneming zit Petrus onder de dienaren van den hooge priester om den afloop van het proces te zien. Daar treedt een dienstmaagd op hem toe en zegt: o gij waart ook met dien Galileër, dien zij daar gevangen hebben genomen. Maar de man, die daareven betuigd had Jezus nooit te zullen verloochenen, hij zegt: ik? wel, ik weet niet wat gij zegt. Ten tweeden male gevraagd, zegt hij zelfs: ik ken dien mensch niet! En toen hij ten derden male werd lastig gevallen en zelfs zijn spraak werd aangehaald ten bewijze dat hij afkomstig was uit Galilea, toen vervloekte hij zichzelf en zwoer: ik ken dien mensch niet. Wat moeten wij van zulk een zwakte van karakter zeggen? Hij, die daareven alles, tot zelfs zijn leven aanbood als bewijs van trouw aan Jezus, hij vergeet zich om een oogenblik later uit vrees voor de gevolgen, uit schaamte of uit zelfbehoud alle gemeenschap met Jezus brutaal weg te ontkennen. Hij is een man van 't oogenblik, hij handelt voordat hij denkt, vurig karakter wordt hij niet bestuurd en beheerscht door de rede. Bij de gevangenneming in den hof Gethsemané is hij het die 't zwaard trekt en die Jezus verdedigen

wil; toen Jezus de voeten zou wasschen van zijn jongeren, verzet hij zich daartegen en als Jezus hem overhaalt om het te laten doen, dan is hij niet tevreden met de voeten, neen dan wil hij ook de handen en het hoofd gewasschen hebben; als men later het graf van Jezus gaat bezoeken, waaruit Jezus lichaam is verdwenen, dan is hij het wederom, die de grafstede binnengaat om zich te overtuigen. En het schijnt dat hij niets leert ondanks alle ervaringen die hij opdoet, want ook later ontdekken wij dezelfde trekken in zijn karakter, die zich telkens openbaren, overal waar van hem wordt gesproken. Paulus vertelt het ons in den brief aan de Galatiërs. Petrus was de jodenchristen en stond als zoodanig tegenover den heidenapostel Paulus. Wat doet nu Petrus? Te Antiochië leefde hij met de heidenen en wierp al zijn joodsche, wettelijke geboden over boord, zoolang hij op zichzelf stond en geen gevaar liep ontdekt te worden door anderen, maar nauwelijks kwamen er eenigen van de joodsch-christelijke partij, die hem bespionneerden — misschien kenden zij zijn zwakheid en kwamen zij om die reden juist zien — of hij deed geheel anders, hij zonderde zich af en trok zich terug uit vrees. Dat moest een man als Paulus geducht tegenstaan en hij heeft hem de waarheid gezegd ten aanhoore van allen, hij heeft hem verweten dat hij, die jood was, geleefd had op heidensche wijze en nu de heidenen dwingen wilde om op joodsche wijze te leven. Indedaad dat was lafheid, zwakheid zijnerzijds, om niet te spreken van huichelarij en karakterloosheid. Immers was hij overtuigd dat de beginselen der joden-christenen goed waren, dan moest hij ze volgen, onverschillig of hij alleen was dan wel met anderen; het was flauwe oogendienerij — een doorn in de oogen van elk mensch van karakter! — om onder de heidenen den vrijzinnige uit

te hangen en onder de joden den rechtzinnige te spelen. Het was een meegaandheid ter wille van de menschen, die nooit pleit voor den persoon, die ervan beschuldigd wordt. Men kan elkeen eerbiedigen in zijn beginsel, in zijn richting, maar dan kan men eischen dat men ook leeft overeenkomstig dat beginsel. Niet meewaaïen met alle winden, maar zelfstandig zijn weg bewandelen; geen laf en roekeloos ja, maar flink en kordaat neen en bovenal geen ja en neen; gedurfd voor zijn meening uit te komen, ook al wijkt zij af van den gewonen weg, waarlangs de meerderheid gaat. Niet angstvallig zich schikken naar de wenschen van hen, met wie men verkeert, maar „recht door zee, daar gaat het mee.”

Petrus is naar het leven geteekend, zijn beeld is een karakterstudie van den goedgezinden maar zwakken mensch, wien het nooit aan goeden wil maar steeds aan volharding en flinkheid ontbreekt. Elk onzer kent zulke menschen, goedaardige lieden, die met de beste en eerlijkste bedoeling toegerust, een schrik zijn voor elke partij. Als zoodanig nemen wij hem als type, want karakterstudie is een der schoonste wetenschappen, waarin men zich verdiepen kan.

Petrus had een sanguinisch gestel en hij bezat al de deugden maar ook al de gebreken, aan dergelijke naturen eigen. Vraagt gij wat dat voor gestel is, ik zal het u zeggen. Men onderscheidt in den mensch vierderlei soort van temperamenten: het *cholerische*, *flegmatische*, *sanguinische* en *melancholische*.

Het cholerische temperament vindt men meestal bij menschen met een sterk gestel, ze zijn prikkelbaar en hebben een krachtige, werkzame natuur. Hun aandoeeningen zijn levendig, ze zijn hartstochtelijk en handelen met geestkracht, zij laten zich niet spoedig ontmoedigen maar bezitten een groot weerstands- en volhardings-

vermogen, zij hebben neiging tot toorn, maar zijn tevens grootmoedig van natuur. Het choleric temperament is dat van het handelen. Hun fout is zelfingenomenheid, grenzende aan hoogmoed.

Het flegmatisch temperament vindt men bij menschen met slap gestel, ze zijn traag, houden van rust, hebben afkeer van elke inspanning zoodat zij liever een vermaak prijsgeven dan dat zij er eenige moeite voor doen, zij zijn alles behalve hartstochtelijk, want zij willen niet gestoord worden in hun gemak; de fantasie is bij hen weinig ontwikkeld en snelle besluiten behoeft men van hen niet te verwachten. Spreekwoorden als: zachtjes aan, dan breekt de lijn niet, of: haast u langzaam met allen nadruk op het woord langzaam en dergelijken kunt gij van hen vernemen en zijn bepaald van dezulken afkomstig. Energie en veerkracht zijn eigenschappen, die onvereenigbaar zijn met zulk een geaardheid. Wacht van hen geen overijlde stappen, want het kost moeite om hen uit den toestand van onverschilligheid (lethargie) te brengen en gelukt het, lang zal het niet duren of de natuurlijke neiging tot traagheid herkrijgt de bovenhand. Wil men bij den soldaat choleric vuur, van den generaal verlangt men flegma. Ook bij den zeeman vindt men flegma, waarschijnlijk veroorzaakt door het lange en eentonige reizen op de zee. Aan ons volk wordt deze karaktertrek verweten en men kan er ons moeilijk van vrijpleiten. Waarschijnlijk heeft de weelde ons bedorven, want hoe is het anders mogelijk, dat energieke voorvaderen — en dat waren de stoere mannen uit de XVIde eeuw, die muiters en zeeroovers, waarop wij grootsch zijn — tot nageslacht een volk zoo traag en lauw en lamblig als onze tijdgenooten hebben? Een flegmatisch Hollander, ziet daar den naam waarmede men ons bestempelt, vooral buiten 's lands. En indedaad hoe

weinig geestdrift kan men over het geheel hier wekken voor grootsche gedachten en edele daden! Hoe onaandoenlijk is ons volk! Slechts een paar malen is het gelukt in de laatste jaren ons volk op te wekken uit zijn onverschilligheid, eenmaal bij 't voorstel van een tabaksbelasting en eenmaal bij een dito rentebelasting, beide malen pogingen om de gegoede gemaklievende burgers in hun zak te treffen en -- hun beurs is hun leven, natuurlijk want hun geld is het middel om te kunnen blijven voortleven, zonder zich de dingen zwaar aan te trekken. Daarvoor gaat hun anders zoo traag stroomend bloed snel door de aderen vlieten.

Het sanguinisch temperament is juist het tegenovergestelde; het is zeer prikkelbaar en spoedig in beweging gebracht, het bloed loopt zeer snel door de aderen, de fantasie is opgewekt maar meestal zit het niet diep; ze zijn zeer vatbaar voor aandoeningen, maar even spoedig zijn ze verdrongen. Er bestaat neiging tot genieten, lichtzinnigheid. Men springt van den hak op den tak, men is spoedig klaar met besluiten, maar even spoedig om onder andere invloeden ze te laten varen. Men is rijk in plannen, maar gunt zich geen tijd tot kalm en rustig overleg. De geestdrift is spoedig opgewekt, maar ook snel uitgedoofd. Menschen van het oogenblik zullen zij klaar zijn om groote daden te verrichten, maar bij den minsten tegenstand missen zij alle veerkracht en verliezen den moed. Zij hebben een zeer klein weerstandsvermogen. Het zijn aangename opgewekte menschen, die de dingen van de lichtzijde beziën, maar weinig geschikt om door te zetten en te volharden. Het Fransche volk toont ons deze natuur. De beschrijving die de Tocqueville geeft van den Franschman, geldt in 't algemeen van dit soort menschen. Hij zegt: „de Franschman aanbidt het toeval, de kracht,

het succès, het naammaken meer dan de ware roem, hij is meer in staat tot heroïsme dan tot deugd, heeft meer genie dan gezond verstand, is vatbaar voor groot-sche plannen meer dan om groote ondernemingen ten uitvoer te brengen, het schitterendste volk van Europa en het meest geschikt om een voorwerp te worden van bewondering, van medelijden, van schrik maar nooit van onverschilligheid."

Eindelijk het melancholische temperament houdt zich meer bezig met zichzelf dan met de buitenwereld, is zwaartillend en ziet van alle dingen de schaduwzijde in al haar donkerheid. Ernstig en teruggetrokken zullen de bezitters ervan geneigd zijn tot sombere levensbeschouwingen, tot menschenhaat. Zij zijn niet oppervlakkig, men kan staat op hen maken; zij besluiten niet snel, maar eenmaal besloten volharden zij om het ten uitvoer te brengen. Hun indrukken zijn niet voorbijgaand, ze fladderen niet door het leven heen maar geven zich rekenschap van alles; van nature zijn zij trouw, als zij eenmaal gewonnen zijn en sluiten zij zich niet spoedig aan, echter eenmaal daartoe overgegaan, kan men op hen rekenen.

Ziedaar de vier temperamenten, waarin men gewoonlijk de menschen verdeelt. Temperament beteekent vermenging en wel van de verschillende bestanddeelen. Naarmate nu het eene of andere deel de bovenhand heeft, naar die mate treedt het eene of andere karakter meer op den voorgrond. Men schreef die gestellen toe aan het overheerschen van de gele gal, het bloed, de zwarte gal en de slijm, waarnaar die vreemde benamingen zijn gevormd en zonder ons te verdiepen in dit zeer belangrijke vraagstuk, kunnen wij met zekerheid zeggen dat de lichamelijke gesteldheid mede oorzaak is van den geestelijken aanleg.

De vrome Brahmanen zeggen dat de God Brahma de

vier temperamenten aldus verdeelde: melancholisch voor den geestelijke, sanguinisch voor den handwerksman, cholericus voor den soldaat en flegmatisch voor den koopman.

Men vergete echter niet, dat de karakters zelden zuiver en onvervalscht worden aangetroffen, de meesten hebben iets van het een en van het andere en wij rangschikken de menschen naar dezen of genen naar gelang de een of andere trek overheerschend is.

Om nu na deze lange, maar voor het goed begrip noodzakelijke uitweiding terug te keeren tot ons onderwerp, herhalen wij dat Petrus sanguinisch was van nature. Levendig en prikkelbaar zou hij spoedig harts-tochtelijk opgewonden zijn voor het eene of andere, soms een goede daad verrichten, maar soms ook door gebrek aan overleg een onberaden stap doen. Het zijn de mannen van 't oogenblik, die door overhaasting en gemis aan kalmte onmogelijk op den duur een zaak kunnen leiden, ze zijn te wispelturig, te onvast, te zeer blootgesteld aan allerlei indrukken, te weinig zelfstandig. Geheel naar 't leven is deze schoone teekening, door Goethe een der schoonsten genoemd, hem bekend: Jezus wandelt op zee en de jongeren, die in hun scheepje voeren, werden verschrikt op dat gezicht, maar hoorende dat het Jezus was, werden zij gerustgesteld. Petrus is dadelijk klaar, om naar hem toe te gaan en zegt: Heer! indien gij 't zijt, zoo gebiedt mij tot u te komen over het water. En hij zei: kom! En Petrus klom af van het schip en wandelde over het water om tot Jezus te komen. Doch toen hij den wind zag, werd hij bevreesd en toen hij begon te zinken, riep hij zeggende: Heer, help mij! En Jezus greep hem en zei: gij kleingeloovige, waartoe gewiefeld? — Zietdaar de Petrussen naar 't leven geteekend. Zij durven alles, zij zijn dadelijk klaar om

mee te gaan, maar niet zoodra zien zij tegenstand of de vrees slaat hun om het hart, zij worden weifelmoedig en dan is de zaak natuurlijk verloren. Wij kennen ze ook, die menschen van goeden wil, die klaar staan den strijd te aanvaarden, ze zullen *dit* doen en *dat* verrichten, zij gaan er op af en al wat tot hiertoe gedaan is, dat zullen zij eens verbeteren; maar . . . het valt tegen, het loopt hun niet mee en zij verdwijnen even schielijk van het tooneel als zij erop kwamen. Ze zijn niet kwaad, ze meenen het wel goed, maar ze zijn niet bestand tegen mislukking en teleurstelling, zij missen de veerkracht die hen doet volharden en die hen staalt tegen de onderdrukking in. Ze zijn eenvoudig zwak en daarom kan men niet op hen rekenen. Ze zinken op de zee des levens, als storm en onweder opsteken, als de toekomst hun dreigend alles spelt behalve geluk. Zij zouden voor u door een vuur willen springen en zij zouden het doen ook op 't oogenblik dat zij het zeiden, maar zij zijn het kort daarna, soms dadelijk vergeten en als zij noodig zijn, schitteren zij door . . . afwezigheid. Zij hebben *geestdrift* genoeg, maar *geestkracht* ontbreekt hun. Ze zijn bruikbaar, zoolang zij onder uw oogen zijn, want dan richten zij zich naar u, maar staan ze op zichzelf, drijven op eigen wieken en vooral elk afzonderlijk, dan zijn ze niets waard, dan kruipen ze in hun schulp. En de moedigen, de doortastenden moeten dan meestal het gelag betalen.

Kent gij ze niet, arbeiders die een hoog woord hebben, die het eens duchtig zullen zeggen, zoodat men heel wat zou verwachten en toch niet zoodra is er een baas of een opzichter bij, of ze weten niet wat ze doen zullen uit kruiperigheid. Waar zijn dan die helden? Ze zwijgen en zijn nergens te vinden. Met vijf mannen van karakter en vasten wil doet men meer dan met 100

zulke zwakke lieden. De Petrussen zijn zoek als ze noodig zijn, ze houden zich schuil als men ze verwacht, zij zeggen in de kritieke oogenblikken: *Ik ken u niet*. Zij laten u in den steek als het erop aankomt om flink te handelen. Wat heeft men aan de zulken? Hun geestdrift gelijkt op vuurwerk, dat veel geknal veroorzaakt, een oogenblik schittert, en dan . . . . gedaan is. Neen, al meenen zij het misschien nog zoo goed, men komt bedrogen uit, als men met hen de zee opgaat. Zij strekken ten speelbal voor eierzuchtigen en worden zelven somwijlen het slachtoffer, daar zij zich willig laten gebruiken tot hun eigen nadeel. Zij zijn het niet die de wereld vooruitbrengen, wel in woorden maar niet in daden. Vóór de zaak en na het volbrengen ervan ziet men ze, maar in de ure van 't handelen zelf ontbreken zij. Onstandvastigheid, weifelhoedigheid zijn de eigenschappen die zij bezitten. En juist deze strekken tot nadeel van een beginsel. Of mogen wij ons door mislukking laten weerhouden? George Eliot schreef zoo naar waarheid: „het woord „mislukking” heeft geen vat op mij. Ik heb erachter gezien. De eenige mislukking, die een man behoort te vreezen, is de onmacht om te blijven streven naar het doel dat hij als het beste beschouwt. Zoolang men in iets wezenlijk goeds gelooft, zal men tot bereiking van dat goede werken op de wijze waarvoor men het best geschikt is, er mag van komen wat wil. Ik wil de gunstige uitkomst op haar minimum stellen, maar dan heb ik liever het minimum van een uitkomst die mij lief is dan het maximum van een uitkomst waar ik niet om geef — een menigte fraaiigheden mogelijk, maar die niet in mijn smaak vallen — en al deden zij dat, dan nog zijn de voorwaarden van haar bezit mij hinderlijk evenals het knarsen van metaal.”

Men kan van die zwakken niet zeggen dat ze geen

overtuiging hebben, alleenlijk zij is niet vast genoeg geworteld, zij is nog niet geworden een onafscheidelijk deel van hun wezen. De man van overtuiging vraagt nooit wat het geeft. Een karaktertrek der zwakken is dat zij werken voor loon en spekuleeren op succes. Petrus vroeg eens aan Jezus: wij hebben alles verlaten om u te volgen, wat wordt ons daarvoor? Zij hopen dus op loon, zij vinden het mooi van zichzelf dat zij zoo handelen. Neen, dat vraagt de man van overtuiging niet, hij vervolgt zijn weg ondanks mislukking en teleurstelling, hij doet eenvoudig wat zijn geweten hem zegt en hij doet zóó omdat hij niet anders kan. Deed hij het niet, hij zou geen vrede hebben met zichzelf, als ware hij tekort gekomen. Toen men Jezus voorstelde dat het gevaarlijk was om naar Jeruzalem, het broeïnest van letterdienst en vormgezag, te gaan, toen liet hij zich niet weerhouden, hij ging erheen, want juist daar was hij noodig. Toen Luther opging naar den rijksdag te Worms en men hem opmerkzaam maakte op de gevaren, aan die reis verbonden, toen gaf hij dit stoute antwoord: al waren er zooveel duivels als er pannen zijn op de daken, ik ga er toch heen. Onvoorzichtig — zeggen de zwakken, men moet niet roekeloos het gevaar in den mond loopen. Zeker, opzettelijk het gevaar op te zoeken, dat is gekkenwerk, maar de voorzichtigheid der menschen van berekening en bezwaren zou ons nooit hebben vooruit gebracht. De onvoorzichtigheid, het durven der helden is oorzaak van het welslagen. Een Erasmus kon niet hervormen, hij was vreesachtig en zwak, hij mat alle mogelijke gevolgen zoo breed uit dat hij nooit tot handelen kon komen. Een ander stapt er over heen en wint, ja de zegepraal behoort aan de durvers. Er zijn oogenblikken, waarin men den Gordiaanschen knoop moet doorhakken en dan is men meester

van de geheele wereld, terwijl de weifelaars staan te talmen en wroeten, om het geschikte tijdstip ongebruikt te laten voorbijgaan. Wat vraagt de man van overtuiging naar de publieke meening, naar de volksgunst? Hij weet maar al te zeer hoe wuft deze is, want men zou een vreemdeling in de geschiedenis moeten zijn, als men niet wist dat de hosannah-schreeuwers van heden, misschien morgen vooraan staan in de gelederen van hen, die het: Kruist hem! roepen. Toen Cromwell in al zijn grootheid was en het hoogtepunt had bereikt van zijn roem, toen zei men hem eens: zie eens hoe hoog gij staat in de gunst des volks, men dringt elkander dood om u te zien. Cromwell antwoordde zeer kalm: o, men zou elkaar nog meer verdringen als men mij ging ophangen. Wie op de volksgunst bouwt, die komt bedrogen uit. Indien men niet de innerlijke overtuiging bezit dat men goedgaat, indien men niet de innerlijke overtuiging heeft op de deugdelijkheid zijner beginselen, dan zinkt men weg op de zee der meeningen.

Men zegt: de zwakken hebben te veel zelfvertrouwen en daarom doen zij dingen waartoe zij niet in staat zijn, die hun krachten te boven gaan. Men wijze dan op Petrus. *Te veel* zelfvertrouwen? Neen, dat is onjuist. Slecht gefundeerd zelfvertrouwen, zij kennen zichzelf niet en overschatten hun kracht. Telkens maken zij zich schuldig aan dezelfde fout.

In elken hervormer moet zooveel zelfvertrouwen wonen, dat men tegenover allen pal staat voor zijn meening, in zeker opzicht haar voor onfeilbaar houdt. Wie aarzelt, wie denkt: die ander mocht het eens bij het rechte einde hebben, hij kan niet hervormen, want daarvoor is noodig dat men met vaste schreden voorwaarts gaat, dat men zegt: geen andere weg voert tot redding. Dat heeft de Katholieke Kerk begrepen, die

wel Petrus naam als schutspatroon nam, maar met daden zich niet schuldig maakte aan de zwakheid van dien Petrus. Stoutweg durft zij zeggen: buiten de kerk geen heil! Had zij dat niet durven zeggen en volhouden, zij zou onmogelijk de gevaren en bezwaren hebben getrotseerd, zij zou nooit zoo beslist en krachtig zijn opgetreden. Wel weet zij zich te plooiën en te wringen in allerlei bochten gelijk de slang, maar toch steeds vervolgt zij haar doelwit, waaraan alles ondergeschikt moet worden gemaakt. Daar schuilt iets onverdraagzaams in, goed, maar wij moeten ook niet verdraagzaam zijn, wij moeten geen verbond sluiten met de leugen of het onrecht, wij moeten geen kwartier geven aan hetgeen aandruischt tegen onze overtuiging. Alle dienerij van twee heeren is steeds uit den booze. Neen, onverdraagzaam moeten wij durven zijn, als het aankomt op beginselen. Al die zoogenaamde en hooggeroemde verdraagzaamheid onzer dagen is onverschilligheid, gebrek en gemis aan eigen overtuiging.

Verdraagzaamheid komt eerst te pas tegenover personen. En waarom? Omdat men, onverschillig wie of wat men is, omdat men geen belichaamd beginsel, geen wandelend leerstuk is, men is meer dan dat, men is mensch. Haten wij de leugen met alle scherpte en zonder genade, maar als de leugenaar tot ons komt, laat ons hem de hand reiken, opdat hij tot ons getrokken worde. Verachten wij de zonde, d. i. het handelen tegen beter weten in, maar laat ons de laatsten zijn om steenen te werpen op den zondaar, dien wij niet moeten verstooten maar dien wij integendeel moeten opnemen en verzorgen, opdat hij worde opgericht door de aantrekkingskracht der liefde. Vervolgen wij het onrecht tot in zijn uiterste schuilhoeken, maar steken wij de hand der verzoening uit, althans weigeren wij haar niet

aan de mannen der wet die slaven zijn van de letter en als het produkt van omstandigheden gedwongen om den broode het onrecht te verdedigen en het recht te verkrachten met de wet in de hand. Zie, ik beklaag dien rechter, die een armen drommel straft, omdat hij een brood heeft gestolen tot stilling van zijn honger, die tegen alle billijkheid in moet handelen tegen zijn geweten, maar onze toorn moet minder gericht zijn tegen hen, die zulk een treurig ambacht uitoefenen tegen betaling van zooveel guldens, dan tegen de wetten die den mensch verlagen en vernederen om zulk werk te doen. Voor de beulsbetrekking te Londen kwamen 1200 liefhebbers op. Was dat omdat zoo'n baantje zoo prettig werd gevonden? Och neen, maar het geeft jaarlijks item item zooveel en een mensch is tegenwoordig al blij dat hij zijn mond kan openhouden. Brengt omgekeerd het loon voor de eerebaantjes zooals koningen, ministers, generaals, enz. op nul en gij zult zien hoe spoedig de harddraverij naar die posten merkwaardig gauw afneemt.

Meent niet dat het ooit iemand tot lof verstrekt, als men geen vijanden heeft. Een man van karakter moet zich vijand maken van de karakterloozen. Een slecht mensch kan niet de vriend zijn van de goeden. Gelijk verkeert met gelijk en dus de vijandschap der slechten zij onze eer. Leopold Schefer zei zoo juist:

Wie een vijand niet

Verdragen kan, die is geen vrienden waard.

Hij zij uw vijand: *die als slaaf wil leven!*

Hij zij uw vijand: *die vreest voor de waarheid!*

Hij zij uw vijand: *die 't recht wil verdraaien!*

Hij zij uw vijand: *die zijn eer bezoedelt!*

Hij zij uw vijand: *die geen vriend kan vinden!*

Hij zij uw vijand: *die met allen vriend is!*

Al de praktische menschen met hun raadgevingen van schikken en plooiën, degenen die vooruitkomen en het zoo ver brengen in de wereld, zij begrijpen den man van overtuiging niet, die dom, o zoo dom is en moet zijn in hun oogen. De zwakke ziet tegen hem op, bewondert zijn standvastigheid en wilskracht, gevoelt zich zalig zoolang hij zich onder zijn vleugelen kan verschuilen, maar... zelf kan hij niet op eigen beenen staan om het werk voort te zetten van zijn meester. Want hij kan het niet verdragen dat anderen hem berispen, dat men den spot met hem drijft en met hem lacht, hij kan het niet trotseeren als men hem nawijst en naroept, neen dan schaamt hij zich en als het vuur hem na aan de schenen wordt gelegd, dan zal hij, om er zich uit te redden, ook zeggen: ik? wel ik ken dien mensch niet. De zwakken hebben geen houvast aan zichzelf, zij zoeken elders steun en steeds uitwendig.

Nu is zwakheid veelal een fout van de opvoeding. Reeds in de jeugd worden de menschen nog steeds afgericht om op allerlei uitwendige steunsels te leunen. Hier zijn er die roepen: als gij niet gelooft dat de Paus onfeilbaar is, dan zijt gij voor eeuwig verdoemd en daar zijn anderen die zeggen: als gij twijfelt aan een letter van den bijbel, dat oude boek waarin God onherroepelijk zijn wil heeft geopenbaard, dan gaat gij regelrecht naar de hel, nog anderen roepen: hier moet gij wezen, geeft u onvoorwaardelijk over aan mijn leiding, geloof wat ik geloof, ontken wat ik ontken en dan zult gij zeker zijn den goeden weg te bewandelen. Zoo wordt de zelfstandigheid vernietigd of gesust en men zoekt zijn steun in die uitwendige dingen, ja verbeeldt zich ten slotte zonder deze niet te kunnen leven. Nog moet de raad van den leekedichter ons in de ooren klinken, waar hij ons aanmaant om „ons zelven te zijn”, want

helaas! het aantal is zoo groot dat zulks niet vermog, omdat zij niemand zijn. Velen gelijken op een stuk wit papier, waarop ieder wat heeft gezet, maar het is zoo'n warwinkel geworden, dat de eigenaar er zelf niet meer uit wijs kan worden. Dezulken nu kunnen nooit gidsen of voorgangers zijn, want als de eene blinde den anderen leidt, dan vallen ze beiden in de gracht. De menschheid nu moet toonen de kinderschoenen ontwassen en zelfstandig geworden te zijn, opdat zij zien uit eigen oogen en hooren met eigen ooren. Dan en dan alleen zal zij verlost worden van de geestelijke slavernij, waarin de groote meerderheid zich nu nog bevindt. Wil men echter verlossing uit de geestelijke slavernij, dan werke men allereerst mede aan de verlossing uit de stoffelijke slavernij waarin men zucht. Laat ons beginnen om niet ons te laten leiden door Petrus, want deze was te zwak om zichzelf te leiden, maar evenmin door zijn opvolgers, die de schapen onder hun leiding niet hebben gehoed, maar geschoren en gevild. Evenmin door hen die als leidlieden zich opwerpen, met welken naam zij zich ook sieren, neen trachten wij te geraken tot zelfregeering, zoodat wij niet tot speelbal strekken van anderen, die over ons regeeren, maar integendeel trachten wij ons zelve te besturen door mannen, die niet alleen in naam ministers of dienaren zijn des volks, maar die onder toezicht staan van en verantwoording schuldig zijn aan het volk van al wat zij doen en nalaten.

Gevoelt men zich alleen te zwak tegenover de machten die ons belagen, welnu dat vele zwakken zich met elkander verbinden, zij zullen tezamen vermogen wat elk alleen niet vermocht. Men verhaalt dat er kleine vogels zijn, die zich als ze aangevallen worden door een roofvogel, aaneensluiten en allen te zamen den

aanvaller noodzaken weg te gaan. Zoo moeten ook de zwakken doen en — zij zullen overwinnen.

Zeide men vroeger: help uzelf en de hemel zal u helpen, wij verwachten geen hemelsche hulp; wij veranderen dat woord en zeggen: laat ons elkander wederkeerig helpen en dan zal de hemel ons helpen. Wij zullen zien dat wij het best ons zelve en elkander dienen door onderling hulpbetoon. Rekenen wij vooral niet op de geestdrift der zwakken, die slechts een oogenblik duurt, maar op de geestkracht die vooraf moet gaan om daarin ons zelve en elkander te sterken, dat is de taak die op elk onzer in het bijzonder maar ook op allen tezamen drukt. Niet aan de Petrusen of zwakken behoort de toekomst, al hebben zij nog zulk een goeden wil en een edel hart, neen aan de edele voorgangers, die door hun tijdgenooten werden uitgemaakt voor gekken en zonderlingen. Zij zijn het, die niet alleen apostelen kunnen en willen zijn eener betere leer, maar ook in staat zijn er martelaar voor te worden, als het zijn moet. En weet: niemand kan ooit dienst doen als apostel, als men dit niet vermag. Dat nu valt niet binnen 't bereik der zwakken, tenzij zij wederom gevolg gevende aan de opwinding van het oogenblik erin loopen. Niet de zwakken dus als onze voorgangers beschouwd, want wij komen bedrogen uit. Goed voorgaan doet goed volgen en waar het eerste uitblijft, kan het tweede moeilijk geëischt worden. Tot ons allen dus komt nog altijd des dichters raad:

Eerst moet gij menschen *worden*,
wilt gij op menschen *werken*,

DE PILATUSTYPE

OF

DE TWIJFELAAR.

Wat is waarheid?

Ziedaar de vraag, die door alle eeuwen heen, den denkenden mensch in meerdere of mindere mate bezighield en de edelsten van ons geslacht waren het bovenal, die een antwoord zochten op die vraag, om voldoening te schenken aan den innerlijken wetensdrang. Zoolang de mensch nog leeft in onbewusten toestand, zoolang baart die vraag hem geen zorg, maar niet zoodra begint hij zich rekenschap te vragen van hetgeen geschiedt, niet zoodra ontwaakt in hem de zucht om tot kennis te geraken omtrent de oorzaken der verschijnselen, die hem omringen, omtrent den aard der dingen, of die vraag zweeft hem op de lippen, achtervolgt hem overal en laat hem vrede noch rust. Er is ontegenzeggelijk iets vermoeiends in dat rusteloos vragen, in het denken. Nauwelijks heeft men de oplossing gevonden van het eene, of dadelijk rijzen tal van andere vragen op, soms zelfs uit het antwoord van die ééne vraag. Het veld van onderzoek wordt grooter en juist het meerdere weten doet den mensch inzien, hoe weinig hij weet. Geen wonder dat sommigen dien onbewusten toestand

zalig achten boven dat vragen en denken! De gemakzucht maakt den mensch onkatholiek, want als katholiek geeft hij zich over in blind geloof aan anderen en laat hij voor zich denken. Zelfdenken daarentegen is zwaar.

Zoo ging het dien schrijver in het eerste boek van Mozes, waarin de oudste overleveringen van het Israëlitische volk bewaard zijn geworden. Hij verplaatst den mensch (Adam) in een heerlijken lusthof, waar hij alles voor het grijpen had, wat noodig was voor zijn bestaan. Als vrije heer mocht hij beschikken over alles. Slechts ééne beperking was hem voorgeschreven: van aller boomen vruchten mocht hij eten met uitzondering van één enkelen, dien der kennisse van goed en kwaad, want — zoo heet het — „op den dag waarop gij daarvan eet, zult gij den dood sterven.” Volgens dien schrijver *is kennis dus de voorwaarde van den dood*. Maar het geschiedde gelijk steeds, de lust om te eten van de verboden vrucht knaagde aan 's menschen geluk. Hij zag de heerlijkheid van al het andere niet meer, neen die ééne boom trok zijn aandacht en steeds meer zag hij daarheen. Toch hield hij zich in bedwang waar het verbod: *gij zult niet*, met het bijgevoegd dreigement, hem vrees had aangejaagd. Langzamerhand rijst er twijfel bij hem op. Vragend zegt hij: zou God wel gezegd hebben: gij zult niet eten van de vruchten des booms midden in den hof? Dit is de eerste stap om verder te komen. Zou het wel zoo wezen? Zou ik mij ook vergist hebben? Maar niet dadelijk overwint de twijfel, integendeel hij wordt onderdrukt en de mensch antwoordt: Zeker, dat is verboden en aan overtreding van dat verbod is de dood verbonden. Straks herleeft de twijfel en nu treedt hij op in een andere gestalte, hij zegt: goed, laat het verboden zijn, maar zou het wel waar wezen wat hier gezegd is? Zou God den mensch

ook hebben willen misleiden? Kan er niet iets achterzitten? Kan die God ook bang zijn, dat de mensch ervan eet, omdat hij alsdan aan hem gelijk zou worden? Zoo klinkt die stem nu, de menschelijke eerzucht wordt geprikkeld. Wie wil niet gaarne de hoogte in? Verbeeldt u, dat het waar is dat men indedaad gelijk zou worden aan God! Duizelingwekkende hoogte! Dat werkt. Op nieuw wordt de boom aangezien, hij zag er zoo mooi uit, de vrucht lokte uit, het was een aangename boom omdat hij verstandig maakt. Zoo praat hij zich zelf nu voor en eindelijk wint de twijfel het: „de vrouw nam en at.”

Eigenaardig is het, dat de schrijver de vrouw het eerst laat proeven. Was dat soms een vingerwijzing, dat bij haar de begeerte naar kennis grooter was? De vrouw vervult hier de hoofdrol, gunstig afstekende bij den man, die hier optreedt als een goede sukkel, want hij nam wat de vrouw hem gaf zonder verzet, alsof hij zeggen wilde: als zij het mij geeft dan zal dat wel goed zijn.

En wat gebeurde er? Van het dreigement bleek niets te komen, want de mensch stierf niet, integendeel: „toen werden hunne oogen geopend,” zij kwamen tot kennis. God had blijkbaar den mensch wat voorgelogen — niet zeer eervol en eerbiedig is die voorstelling van den schrijver! — en hij moet zelf bekennen: „de mensch is geworden als onzer een,” m. a. w. hij is gelijk aan God geworden. *Eritis sicut Deus. De kennis verhoogt dus den mensch tot een godheid.* En twijfel is de voorwaarde tot vooruitgang, waardoor hij die hoogte bereikte. Daardoor heeft de mensch een reuzenschrede voorwaarts gedaan op den weg van ontwikkeling, gelijk Schiller het terecht uitdrukt en van dat tijdstip is de mensch eigenlijk pas mensch geworden.

Dat zielkundig verhaal, een der schoonste die mij uit welke letterkunde ook bekend is, teekent zoo natuurlijk en eenvoudig den gang van ontwikkeling, gelijk ieder onzer hem heeft doorgemaakt. Zet uw eigen naam in plaats van Adam en Eva en het verhaal wordt van u gedaan. Het is de geschiedenis van uw val, volgens dien schrijver, en in navolging van hem volgens de leer der kerk, van uw opstanding naar onze meening. Onbewust komt de mensch ter wereld: alles is het zijne, want hij kent nog geen onderscheid tusschen mijn en dijn, wat ook niet in de natuur ligt, maar kunstmatig door de menschen gemaakt is, de wereld lacht hem toe met al hare genietingen en schoonheden. Daar komt het verbod — de eerste hinderpaal op zijn weg. Hij wil haar verwijderen, hij wil onderzoeken, waarom juist dit hem verboden is en hij rust niet voordat hij tot kennis is gekomen. Foei! — zeggen we tegen het kind, gij hebt verkeerd gedaan, maar bij onszelfven zeggen wij: het bewustzijn begint te ontwaken, het kind begint te denken. Allen doorleven wij dienzelfden strijd, allen verzetten wij ons tegen het verbod. En moeten wij ook al gehoorzamen, omdat wij niets vermogen tegen de overmacht der ouders, later zien wij misschien in, dat wij door de overtreding beter deden dan de ouders door hun onverstandig verbod. De geest van onderzoek zit erin. Gelukkig de mensch, bij wien hij ontwikkelt; wee over den mensch, bij wien hij onderdrukt wordt!

Dat paradijsverhaal kunt gij dus in eigen huis zien afspelen. Laat uw kind alleen in een kamer, en zegt: gij moogt aan alles komen, alleen aan dit ééne ding niet. Wat zult ge zien, als ge daartoe de gelegenheid hebt? Het kind verlaat zijn speelgoed, dat veel mooier is, het draait om dat verboden voorwerp heen en rust niet, voordat het juist daarnaar een onderzoek heeft ingesteld.

Dat is de wetensdrang in den mensch. Gelukkig het kind dat zoo doet, de onderzoekende geest wordt vroeg genoeg gefnuikt, laat hem zijn gang gaan! Daaraan is toe te schrijven, dat telkens en telkens herhaald *waarom* en *waarvoor*, daaraan de lust om het speelgoed stuk te maken. Meent niet, dat dit vernielzucht is, neen het kind wil weten wat erin zit, wil doordringen tot het wezen der dingen. De lust, het streven naar waarheid, naar de juiste kennis der dingen, is dus den mensch ingedreven, het is juist datgene wat hem tot mensch maakt.

Nu zijn er verschillende wijzen, waarop getwijfeld wordt. De type van de twijfelzucht is Pilatus, de man die met niets voldaan ten slotte twijfelt aan alles. Dat was de twijfel, die niet deed zoeken naar het betere, maar die vertwijfelde aan de kans om iets beters te kunnen krijgen. Men was toen veelal ongeloovig op het punt van de waarheid. In de oogen van dien Pilatus was Jezus, die daar voor zijn rechtbank was gebracht door de Joden, een dweper, een man die meende dat men tot waarheid kon komen. Eigenlijk had hij medelijden met dien Jezus, want hij zag in hem een fantast, een droomer die zou willen lijden en strijden voor zulk een onzekere en dubbelzinnige bezitting als de waarheid. Dat iemand gevaar loopt het hoofd te verliezen door een poging den troon te overweldigen — dat vond hij natuurlijk, maar die mensch, dien men daar voor hem brengt, praat over een rijk der waarheid en noemt zichzelf een Koning in dat rijk. Dat is al te dwaas en spottend vraagt Pilatus: wat is waarheid? 't Is alsof hij zeggen wilde: zie dat is een artikel zonder eenige waarde en dus een dwaas die zich daarop beroept! Voor hem is het onderzoek zelf dwaasheid, want het kan toch niet tot waarheid brengen, hij komt tot die

voornamen twijfelzucht of onverschilligheid, die voor niets oog en hart heeft dan voor uitwendig machtsvertoon.

In het tooneelstuk Jezus van Nazareth laat de dichter ¹⁾ het volgende gesprek voeren tusschen Pilatus en Jezus. Pilatus vraagt:

wat wildet gij?

Jezus.

De waarheid.

Pilatus.

Wat is waarheid?

Niet waar, datgene wat gij zelf gelooft,
Dewijl ge 't zoo gelooft. Wat de andren denken,
Is valsch. Zoo spreken allen.

Jezus.

Niet wat ik

Bedacht heb met mijn arme menschedroommen:
De eeuwge waarheid is het echte licht;
De eeuwge waarheid heb ik trouw gediend,
En hare steunsels: Vrijheid, Recht en Liefde.

Pilatus.

Gij zijt een dweeper. Zeg, wat kan het baten,
Dat gij uit al uw macht de harde rots
Van menschenwaan en menschenwijsheid beukt?
Die rots zal toch niet wanklen of bezwijken,
Maar gij zijgt aan zijn voet verpletterd neer!
Wat kan een enkle, ook de beste scheppen?
Zijn dood bluscht al het licht door hem ontstoken
En over zijn ontzielde lichaam gaan
De golven van het menschdom kil voorbij.
Gelooft gij, als ge aan 't kruis gestorven zijt,
Dat van uw leer een spoor zal overblijven?
Bij 't stilstaan van uw hart is de invloed uit,
Uw leer verdwijnt, gelijk uw volgers vloten.

---

¹⁾ Jezus van Nazareth. Treurspel in vijf bedrijven door Reh-
binder. Vertaald door K. van der Zijde.

Jezus.

Wat eeuwig is, zal eeuwig ook bestaan.
 Wie 't goede zaad in de aarde heeft gestrooid,
 Die kan getroost van d'akker gaan, want later
 Hoe lang 't ook duurt, eens toch zal de oogsttijd komen,
 Al wordt ook de zaaier 't offer van zijn werk.

Aan den eenen kant zien wij hier Jezus, die gelooft aan een eeuwige waarheid en daartegenover Pilatus, die den juisten twijfel daaraan uitspreekt. Maar aan den anderen kant is het Pilatus, die verkondigt: omdat er geen eeuwige waarheid is, daarom moeten wij het laten gelijk wij 't vonden zonder ons de zaken aan te trekken en alleen denken aan ons zelve en ons voordeel. Alsof wij niet naar waarheid moeten streven, omdat wij weten dat zij betrekkelijk is! Dat is de twijfel, die is overgeslagen tot twijfelzucht en even heilzaam als het eerste is, even neerdrukkend en ontmoedigend werkt de andere.

Ook Goethe schetst in zijn onsterfelijken Faust het beeld van den waarheidzoeker. Faust is de mensch, die een onverzaadbare dorst heeft naar kennis; dag en nacht verdiept hij zich in alle takken van het menschelijke weten, hij gunt zich geen rust en nauwelijks meent hij de oplossing gevonden te hebben van het eene raadsel, of daar wachten hem anderen; met vernieuwden moed gaat hij verder, maar telkens ondervindt hij hetzelfde, bij elke oplossing tal van nieuwe vraagstukken, en klagend, zuchtend roept hij ten slotte uit:

Ik heb nu al mijn tijd en vlijt,
 Aan wijsbegeerte en recht gewijd,
 Aan medicijnen, pharmacie,
 En ach ook aan theologie!
 Daar sta ik nu, ik arme dwaas,
 Niet wijzer dan ik was, helaas!

'k Heet meester, doktor bovendien,
 En leid nu al een jaar of tien
 Door dik en dun, met open mond,
 Mijn jongens bij de neuzen rond —
 Dat al ons weten stukwerk is. ¹⁾

Ja, zoover komt hij, dat hij zegt:

Wat men niet weet, is juist dat wat men noodig heeft,
 En wat men weet, dat kan men niet gebruiken.

Moedeloos, onbevredigd wil hij een eind maken aan zijn leven door vergiftiging. Hij dwaalde af, omdat hij niet 't leven alleen beschouwde als de school van 't leven en omdat hij *de* waarheid wenschte. Gelijk van de oude aardbewoners verteld wordt, dat zij de bergen op elkaar wilden stapelen, om zodoende den hemel te kunnen bestormen, zoo wilde Faust waarheid op waarheid stapelen om zoo te komen tot *de* waarheid.

Het beeld van den ernstigen waarheidzoeker is ons gegeven in den edelen Lessing, die de waarheid diende om haarzelfs wille, niet om de voordeelen die zij afwierp, niet om de eer die zij aanbracht. Van hem is het gezegde: het zoeken naar waarheid is verkieslijker dan het bezit ervan, want het bezit maakt traag, terwijl het zoeken versterkend en bemoedigend werkt. Wij spreken hier niet over die menschen, die de waarheid meenen te bezitten in een geopenbaard boek, want daarin staan Joden en Christenen en Mohammedanen precies aan elkander gelijk, neen met dezulken komen wij niet verder, want de onfeilbaarheid van den een sluit die des anderen uit. Maar wij meenen dat wie nooit heeft getwijfeld, die heeft ook nooit oprecht ge-

---

¹⁾ Goethe's Faust, bewerkt door ten Kate.

loofd. Want voor 't geloof zoowel als voor de wetenschap is twijfel de noodzakelijke voorwaarde tot vooruitgang. Indien het ons indedaad om waarheid te doen is, hoe kan men daartoe komen dan langs den weg van den twijfel? Het eenige middel is *zoeken, zelf zoeken*. Anderen kunnen ons hierbij behulpzaam zijn, maar al wat zij ons brachten, dat moet door ons worden verwerkt, wil het ons eigendom worden. Wij beginnen allen met gelooven op gezag; vader en moeder hebben het gezegd, meester heeft het verteld. Evenals het gaat met elken mensch in het bijzonder, evenzoo gaat het met de menschheid in haar geheel. Het kind onderwerpt zich, omdat het vertrouwt op zijn ouders. Niemand weet het beter dan vader, geen mensch is liever dan moeder. Daarom zijn ook de ouders de natuurlijke eerste goden voor het kind. Iets later begint hij te vragen naar het *waarom*, hij onderwerpt zich wel, maar hij wil de reden weten waarom. Neemt hij toe in jaren, dan ontstaat er twijfel aan vaders gezag en onfeilbaarheid. Dat kost het kind moeite en strijd, het is hem dan alsof alle grond onder de voeten hem wordt weggenomen, alsof hij geen steunpunt meer heeft. En toch door den twijfel moet hij heen.

Het goed recht van den twijfel — zietdaar wat erkend moet worden. En toch zelfs in dezen zoogenaamden tijd van onderzoek, waarin men alles mag onderzoeken, „alleen maar 't kritiekste niet,” zijn er velen, die niet durven twijfelen, omdat zij leerden dat de twijfel was uit den booze en kwam hij op ook in hun geest, zij onderdrukten hem. Ons was geleerd dat wij aan God moesten gelooven en dat alleen slechte menschen daaraan niet geloofden, die God was de Hemelsche Vader, die voor alle menschen, dus ook voor de kinderen, zorgde en die ons altijd gaf wat het

beste was. „Wat God doet, dat is welgedaan” — zietdaar den hoofdinhoud van onze geloofsleer. Nu zagen wij rond in de wereld en dan ontdekten wij zooveel dingen, die wij maar niet konden overeenbrengen met de liefde Gods; zooveel slechte menschen ging het goed in de wereld en zooveel braven hebben te tobben en te zwoegen, zooveel ongelukken hadden er plaats en zooveel onbegrijpelijkheden. Wij vragen: waarom gebeurt dat alles? waarom moeten er zoovelen honger lijden en wegwijnen? waarom moeten er velen werken harder dan de dieren? waarom zijn er zooveel ongelukkigen, lammen, blinden, kreupelen? waarom is er zooveel zorg en droefheid? En twijfelend zeiden wij: zou God wel zoo goed zijn als de menschen vertellen? Ik weet het niet, maar als hij zoo wijs en goed is, waarom doet hij dan zooveel wat ik niet wijs en niet goed vind en wat niemand mij kan ophelderen? Wij twijfelden nog niet aan het bestaan van God, foei! wij zouden dat niet gedurfd hebben, wij verborgen het dan ook in het diepst van ons hart, maar toch de grond werd onder onze voeten ondergraven, want „God moet goed zijn of er is geen God.” Zoo dachten wij en we konden het toch niet helpen dat wij zoo dachten — het speet ons zelve genoeg, wij hadden een gevoel alsof wij kwaad deden en wij schaamden er ons voor. Weg met dien twijfel! — maar hij was er toch. O, hoe menigeen is zoo doende een huichelaar geworden, hij ging meepraten met anderen, hij leerde zich anders voordoen dan hij was! Het eerste artikel van de godsdienstige wet waaronder wij opgroeiden, was: *Gij moogt niet twijfelen*. Twijfel was zonde, de eerste schrede op den weg des verderfs, aan welks uiteinde gevangenis en galg stonden, om niet te spreken over de eeuwige verdoemenis hiernamaals. Boven den ingang dus van den weg, die tot waarheid kon

leiden, stond met groote letters: VERBODEN TOEGANG. Is het wonder, dat zoo weinigen daarlangs gingen, zoo weinigen naar waarheid streefden? En op de katechisatie ging het weer evenzoo; terwijl wij als kinderen leerden dat wij alles vragen moesten wat we niet wisten of begrepen, want dat men door vragen wijs wordt, wachtte ons veelal straf en berisping als wij iets vroegen over de wonderbare, bovenzinnelijke dingen en in den regel werd het heel ongepast en eigenwijs gevonden, om zulke vragen te doen. Vrome kinderen, goede leerlingen waren dezulken, die hun les prompt konden opzeggen en die zonder iets te vragen of aan iets te twijfelen, alles geloofden wat in hun boekje stond en wat domine leerde; terwijl weetgierige, nadenkende kinderen, die bewijs gaven van een zelfstandig oordeel meestentijds werden uitgemaakt voor wijsneuzen, voor kinderen die aanleg hadden om den verkeerden weg op te gaan, tegen wie gewaarschuwd werd. Zoo werd men van jongsaan afkeerig gemaakt van den twijfel en de meerderheid, die het spoor der gewoonte volgt, kiest het gemak boven den doornigen weg van het nadenken en het onderzoek. Vroom en rechtzinnig, dat waren woorden van gelijke beteekenis, maar hoe als men eens onrechtzinnig werd door beter inzicht, door nauwgezet denken, hield men dan op vroom te zijn? En waren alle rechtzinnigen dan vroom? Men wist dat dit niet zoo was. Of is er niet een twijfel, die meer den wandel heiligt dan een zoo-genaamd vast geloof en een zuivere, onvervalschte leer? Is er niet een strijden, dat dieper eerbied inboezemt dan het rusten op vermeende lauweren — van anderen? Is er niet een wegwerpen van alle gezag in zake van godsdienst, dat meer getuigt van ernst en toewijding dan het ootmoedigst buigen voor de geschreven letter? Ziet slechts rondom u en merkt op hoeveel opofferende

liefde, hoeveel toewijding aan 't beginsel in verschillende landen betoond wordt door mannen, die er openlijk voor uitkomen dat zij gebroken hebben met den godsdienst! Keurt hun beginsel af, bestrijdt hun theorieën, maar hebt eerbied voor den ernst hunner overtuiging, waardoor zij in staat zijn blijmoedig goed en bloed veil te hebben voor hun meening. Of zoudt ge van dezulken durven zeggen, dat zij geen ideaal bezaten?

Ik wil u in Jezus teekenen het beeld van den mensch, die door twijfel tot waarheid kwam, een beeld dat zielkundig juist moet zijn, al wijkt het ook af van de gewone opvatting.

Als wij over Jezus spreken of over hem lezen, als wij denken aan zijn verhouding tot zijn familie, dan stelt men zich onwillekeurig voor, dat het daar in huis alles zoo lieflijk en vreedzaam was. Wat zal die Jezus een zoete jongen, een gehoorzame zoon zijn geweest! Wat zal die moeder gelukkig geweest zijn in 't bezit van zulk een zoon! Hoe grootsch die vader op een jongen van zooveel aanleg en verwachting! Hoe trotsch die broeders en zusters op zulk een voortreffelijken broeder! Hoe zullen zij zich allen rondom hem geschaard hebben om door dien Jezus te worden binnengeleid in zijn verheven leer! Hoe zullen zij zich bij hem hebben aangesloten, om met en voor Jezus te leven!

Maar . . . . hoe lieflijk en aantrekkelijk die voorstellingen zijn, ze bestaan alleen in de verbeelding, zij beantwoorden niet aan de werkelijkheid. Van dat alles schijnt niets gebeurd te zijn, zooals uit enkele toespeelingen in de evangelische overlevering blijkt. Is een profeet zeldzaam geëerd in zijn vaderstad, nog zeldzamer is dit het geval in zijn huis en onder de zijnen. Ouders houden ook in den regel meer van gewone kinderen dan van dezulken, die afwijken en toepassen

wat hun wordt voorgehouden. Ik herinner mij het verhaal van den jongen, die van zijn ouders geleerd had, dat hij wat over moest hebben voor anderen en mededeelzaam zijn jegens de armen, die zooveel minder kregen, want dat God veel houdt van zulke brave kinderen. En toen dat jongetje een gulden had gekregen en weggaf aan een behoeftig mensch, die het zoo erg noodig had en meende bijzonder braaf te zijn in de oogen van zijn ouders en van God, vertelde hij zijn heldendaad met zekere glorie. En wat gebeurde er toen met den jongen? Hij liep straf op in plaats van geprezen te worden. In kinderboekjes en op het tooneel worden zulke kinderen geroemd, zijn het toonbeelden van braafheid, maar in de werkelijkheid loopen zij, die het willen nadoen, straf op. Eveneens gaat het met de menschen ook. Dat is nu wel niet braaf, maar het geschiedt alzoo! Welnu, zoo moet het met Jezus ook zijn gegaan. Zij hadden thuis zeker niet erg met hem op. Hij was niet als de anderen. Het gezin waartoe hij behoorde, was vroom en streng godsdienstig, stipt alle voorschriften der wet vervullende; de leer der zaligheid werd daar van jongsaan in het gemoed der kinderen ingeprent. Maar die Jezus kon zich daarin niet vinden, hij was lastig met zijn vragen, hij had geen vrede met die overgeleverde voorstellingen en de eene twijfeling voerde hem tot de andere. Langzamerhand gevoelt hij zich niet thuis onder de zijnen, hij wordt niet begrepen, hij leeft in een andere wereld, in een anderen gedachtenkring. Met angst en kommer slaan zijn ouders hem gade, zij beginnen hem te beschouwen als een afgedwaalde, een afvallige, die zulke rare en vreemde denkbeelden had over de goddelijke zaken. En zeker ging er geen avond voorbij of zijn vroome moeder bad innig en vurig voor dien zoon, voordat zij 't hoofd ter ruste

legde, die haar zooveel zorg baarde en dat God hem zou bewaren voor afval en ongeloof. Zoo was hij een kind van tranen en gebeden, voor wien zij bezorgd waren dat hij niet goed terecht zou komen. En dat te meer toen hij de stoutigheid had om in het openbaar op te treden, toen hij de priesters en machthebbers de waarheid durfde zeggen en hen tegenspreken, toen hij al verder en verder afweek van den weg der vaderen en toch dat was de eenige ware! Hij was in de oogen der zijnen de verloren zoon, die de familie in opspraak bracht en schande aandeed!

En toch hij mocht, hij kon niet anders, die Jezus.

Wat in hem leefde, dat moest hij mededeelen, opdat anderen deelgenoot zouden worden van 't geluk dat hij smaakte, nu hij door den twijfel heen was gekomen tot beginselen, die hem innerlijk vrede schonken, omdat zij voldeden aan de inspraak van zijn hart.

Misschien zegt deze of gene: gij maakt daar een heel verhaaltje van, maar dat is uwe fantasie, want gij mist alle gegevens voor een dergelijke ontleding. Ik antwoord: zielkundig heeft deze ontleding alle kansen van waarschijnlijkheid voor zich, maar buitendien ik beroep mij op de enkele plaatsen in de evangeliën, die een tipje van den sluier oplichten, waarmede overigens de verhouding van Jezus tot zijn familie is bedekt geworden. Wij lezen immers, dat Jezus eens bezig was met spreken en dat zijn betrekkingen gewaarschuwd werden, want dat het nooit goed met hem zou afloopen. Zijn moeder en broeders en zusters gingen naar de plaats waar hij was en wilden hem mee naar huis nemen, om hem te ontrukken aan de gevaren die dreigden, want „zij hielden hem voor krankzinnig” en toen, toen brak Jezus den band, die hem aan de zijnen verbond door te zeggen: wie is mijn moeder? wie zijn mijn broeders

en zusters? Een iegelijk die doet den wil des hemel-schen vaders, die is mijn moeder en broeder en zuster. Zoo spreekt men niet, als er niet heel wat is voorgevallen. En dan dat andere woord: wie niet haat! — zoo staat er! — wie niet haat vader en moeder en broeders om mijns naams wil, die is mij niet waardig. Kon hij zelf de banden der bloedverwantschap breken, waar het zijn beginsel betrof, hij verlangde hetzelfde van allen, die hem het kruis wilden nadragen en volgen op zijn pad.

Waarom twijfelde Jezus? Omdat hij moest, hij kon niet anders. Hoe kan men ooit tot het betere komen, als men niet eerst ontevreden is met hetgeen men heeft? Niet de tevredenen, die in de oude sleur loopen, maar de ontevredenen, die zoeken naar nieuwe en betere sporen, zij zijn het zuurdeesem der wereld. Is dat andere dan beter? Wie zal het zeggen? Maar dit weet men zeker, dat men in het oude geen rust, geen vrede vindt. En daarom strekt men zich uit naar het andere in de hoop dat het beter zal zijn; althans in dat oude te blijven, dat was onmogelijk. Men gevoelt dat het beter is geen onwaarheid aan te nemen, al weet men ook de waarheid nog niet te hebben gegrepen. Wie een onwaarheid overwint, is een leugen minder rijk en los te zijn van een onwaarheid is in elk geval beter dan erin te zijn vastgegroeid. Hoe pijnlijk de ure van twijfel ook wezen moge — en wij weten daarvan bij eigen ervaring mede te spreken — men moet er doorheen. Daarom het goed recht van den twijfel moet onwrikbaar vaststaan en wie zich daartegen verzet, hij wil de voorwaarden ontnemen waarop men alleen tot waarheid kan komen. In plaats dus van den twijfel te vloeken, zegenen wij hem en zeggen: menschelijke twijfel! wij danken u, want aan u hebben wij veel, zeer veel, zoo niet alles

te danken en al is het dat sommigen ook ondergingen, te zwak als zij waren voor de aanraking met u, wij zullen niet ondankbaar u verguizen, neen wij zullen u eeren als de voorwaarde voor den vooruitgang!

Al dwalende, al zoekende, al twijfelende is de menschheid vooruitgegaan op den weg der kennis en al is de som der wetenschap nog klein, te klein om er zich op te verheffen gelijk velen doen, toch verschilt zij reeds aanmerkelijk van hetgeen vroegere geslachten wisten. Niet plotseling, niet op wonderbare wijze, als hadden wij haar slechts op te rapen en bij ons te steken, komen wij tot waarheid, maar al strijdend, al zoekend. Evenmin als de mensch plotseling kan loopen en praten, evenmin staat er een andere weg dan die van streven en strijden en lijden open voor de menschheid, om te naderen tot de waarheid.

Door dwaling tot waarheid — dat is de wet die de geschiedenis ons leert, waartegen wij veel hebben in te brengen, maar die wij niet in staat zijn te veranderen. Wij immers maken de wetten niet, die heerschen in het leven der natuur en der menschheid, wij nemen ze slechts waar. Tegen haar vermogen wij niets. Toen Galileï de beweging der aarde om de zon leerde, maar door de kerk gedwongen werd om zijn overtuiging als dwaalleer te herroepen, toen zou hij gezegd hebben: *en zij beweegt zich toch!* Zoo nu gaat het ook hier.

EN ZIJ BEWEEGT ZICH TOCH! — Laat men trachten de waarheid te binden en te beperken, laat men bepalingen uitvaardigen, waardoor haar dienaren worden vervolgd en mishandeld, het zal niet baten. Zij toch verbreekt alle banden en werpt ten slotte de kluisters af, waarmede men haar boeide. Personen gaan onder en verdwijnen van het wereldtooneel, ideeën blijven bestaan en

banen zich een weg. En al spannen de duisterlingen samen, hetzij open en bloot gelijk de paus van Rome, die tegenover den vooruitstrevenden tijdgeest als drager der reaktie optreedt, hetzij zich hullende in 't gewaad der vrijheid om achter dat huichelachtig masker velen te verleiden, om het menschedom in onkunde te laten ronddolen ten einde de machthebbers in de gelegenheid te stellen om te heerschen en te genieten, toch kan dit niet helpen. Evenals de zon schijnt, ook dan als men haar stralen niet wil ontvangen, evenzoo schijnt het licht der waarheid, ook al sluit men er de oogen voor. Maar vrijheid is de atmosfeer, waarin de waarheid alleen groeien en tieren kan. Zonder vrijheid is de waarheid een woord zonder beteekenis, een klank zonder zin.

Gelukkige tijd! — Zoo is menigeen geneigd te zeggen waarin men het genot der vrijheid heeft. Geen mensch ontzegt haar den ander, niemand betwist haar aan u. Wij antwoorden: o heilige eenvoud! Of wat is de werkelijkheid? Dat de schijn der vrijheid gered is, gelijk zulks natuurlijk is in een tijdvak van huichelarij, zooals wij beleven, maar het wezen ervan . . . . is o nog zoo verre te zoeken. Men is vrij . . . . op voorwaarde dat hetgeen gij zegt overeenstemt met de toongevers en machthebbenden, maar wee uwer, als gij den moed toont een eigen meening te bezitten. de mannen der macht, der officieele wetenschap en der pers slaan de handen ineen, om u machteloos te maken. In den grond der zaak vreest men de reuzengestalte der vrijheid, wier kracht niemand kan berekenen, als zij zich verheft in al haar omvang.

Tot waarheid moeten wij komen, steeds trachten haar te naderen, maar dan ook niet gearzeld om de middelen aan te wenden, die tot haar voeren. En al zal niet elk, die zoekt, vinden, toch zal hij die niet zoekt, zich

de gelegenheid afsnijden om haar te vinden. Daartoe nu is de twijfel noodig, want wat is hij anders dan de begeerte om vooruit te komen? De zelfgenoegzame, hij die klaar is, die aan niets twijfelt, hij vervolgt zijn weg zonder te onderzoeken, maar niet alzoo de vriend der waarheid, die altijd zoekt en scheidt en toetst, om haar steeds meer nabij te komen.

Buckle noemt in zijn Geschiedenis der beschaving den twijfel als oorsprong en noodzakelijken voorbereider van allen vooruitgang. En hij getuigde daarvan: „dit is het scepticisme, welken naam alleen reeds een gruwel is voor alle onwetenden, omdat hij diens zelfgenoegzame gemoedsrust stoort, omdat hij diens geliefd bijgeloof niet in vrede laat, omdat hij hem de moeite van het onderzoek oplegt en omdat hij zelfs trage geesten aanzet om daarnaar te vragen of alles zich werkelijk zoo toedraagt als zij het meestal aannemen en of alles werkelijk waar is, wat men ons van kindsbeen af heeft doen gelooven. Dit scepticisme heeft de drie grondwalingen van den ouden tijd verwijderd, nl. *te groot vertrouwen aan de zijde des volks in de politiek, te veel lichtgeloovigheid in de wetenschap en te groote onverdraagzaamheid in den godsdienst.*”

Och, waren deze grondwalingen inderdaad verwijderd! Maar in de werkelijkheid is het er zoo gunstig niet mede gesteld, ondanks de vorderingen van het scepticisme leven wij nog steeds te midden dier afdwalingen en ondervinden wij van alle drie de nadeelige gevolgen maar al te zeer.

IN DE POLITIEK heeft het volk TE GROOT VERTROUWEN OP DE REGEERDERS, daarom laat het tot zijn schade en schande de staatslieden hun gang gaan, daarom bemoeit het zich te weinig met de staatkundige zaken, niet inziende dat het zijn eigen zaak is, die behandeld, zijn

eigen belang dat verwaarloosd wordt. Hoe kan het schip van staat in goede koers gaan, als „een ieder stuurt zijns weegs en niemand weet waarheen?” ¹⁾ Als persoonlijke lusten en belangen den doorslag geven ten nadeele van het geheel?

IN DE WETENSCHAP TE LICHTGELOOVIG — hoe is het anders mogelijk waar de som van kennis bij de meerderheid zóó uiterst klein is? Men ziet nog steeds op tegen een gepromoveerd man, als gaf dat voldoende waarborg voor kennis! Men laat zich verblinden door den schijn en onbegrepen woorden brengen den vrager in den waan, als ware men zeer verstandig! Laat de wetenschap voorzitten in de school en na eenige jaren zult ge zien welke machtige slagen zijn toegebracht aan bijgeloof en dwaling. Geen groter vijandin van de wetenschap dan de halfweterij, die nu wordt aangekweekt op allerlei wijze!

IN DEN GODSDIENST TE ONVERDRAAGZAAM — dat was en is steeds het gevolg van het vermeende bezit van *de* waarheid. Wie haar bezit, duldt geen ander naast zich, elke afwijking is leugen, hij en hij alleen *weet* wat waar is! Met een zekerheid spreekt men over dingen, waarvan niemand iets weet en velt een veroordeelend vonnis over hem, die anders durft zeggen en doen. Beter deed men met zwijgen, waar men niet wist en den verstandigen stelregel op te volgen: in het twijfelachtige onthoudt u. Maar het is een eigenaardig verschijnsel, dat men in den regel met te grooter zekerheid spreekt, naarmate het terrein waarover men spreekt, minder bekend is. Het geloof is aanmatigend, onverdraagzaam, algenoegzaam, de wetenschap daarentegen bescheiden,

---

¹⁾ Deze aanhaling werd toegepast op de kamerleden door den oud-minister Vissering.

verdraagzaam en niet spoedig tevreden. De zelfgenoegzaamheid sluit af. Brengt den verzadigde eens op de hoogte van de behoefte, die de hongerlijder gevoelt!

Neen, de zoeker tracht door te dringen tot alles, hij wil elken sluier wegrukken, waarachter verborgen is wat hem belang inboezemt. Ik weet het, daar zijn er, die niet gestoord zullen worden in hun roestige rust en daarom zeggen: ik wil dat alles niet weten, ik wil niet verder gaan. Maar ziet dan ook af van de waarheid, want zelfonderzoek is de beste methode, om den waren stand van zaken te leeren kennen. Het is tegen onze natuur, indien wij niet trachten vooruit te komen, want geestelijke vooruitgang is even noodzakelijk als spijs en drank een behoefte zijn voor het onderhoud des lichaams. Wee daarom over de duisterlingen, die de menschelijke natuur verkrachten en verknoeien door aan zoovelen te ontnemen of te onthouden de voorwaarden, die noodzakelijk zijn voor den gezonden bloei en ontwikkeling van den mensch! In elks leven staat de boom der kennis en te eten van zijn vruchten, dat opent onze oogen, dat doet ons beantwoorden aan onze bestemming als menschen, d. i. als redelijke, denkende wezens.

Wie 't licht van Heden
Ook jublend eer',
Het licht doet smachten
Vooral — naar meer! ¹⁾

Daarom „licht, meer licht” — dat zij onze levensleuze, waaraan wij trouw mogen worden bevonden, tot dat onze laatste ure slaat.

En om tot dat inzicht te geraken, is twijfel een

---

¹⁾ De Génestet.

noodzakelijke voorwaarde. Laat ons elkander bij dat zoeken de behulpzame hand bieden. Verschillend zijn de stralen, die de menschen van de waarheid opvangen, maar bij alle verschil kunnen wij door wrijving van ervaringen en denkbeelden steeds worstelend en strijdend vorderingen maken. Eenheid van denken — 't is dwaas haar te wenschen, nog dwazer haar te gebieden en voor te schrijven. Waar die eenheid gevonden wordt, daar geschiedt het door niet-denken, want even onmogelijk als het is aan de golven der zee bewegingloosheid voor te schrijven te midden van den storm, even onmogelijk is het om de menschen te gebieden om één te zijn in denken. Maar men late zich leiden door de rede, zij is de beste en veiligste leidsvrouw door het leven. En moge er al te veel zijn, wat niet door haar vooralsnog kan worden opgehelderd, laat ons beginnen met niets aan te nemen wat bepaald tegen haar indruischt. Het veld van onderzoek is groot, jaarlijks worden er overwinningen behaald, die stoffe geven tot vreugde over de inspanning, die men zich getroost. Wanhopen we nimmer en in plaats dat wij ervoor terugdeinzen, wanneer een nieuwe ontdekking van ons eischt een herziening onzer denkbeelden, moeten wij gelukkig zijn in het bewustzijn: niet dat wij het reeds gegrepen hebben, maar wij jagen ernaar.

Door dwaling tot waarheid, door twijfel tot kennis — dat zij onze weg en al viel ook in den loop der tijden veel weg, wat ons geleerd was, waaraan wij ons gehecht hadden, het was het onwezenlijke, het omhulsel dat wij best konden missen. Maar de hoofdzaak bleef, dat is ons eigen wezen. En bij al wat er wegvalt, kunnen wij zeggen: meer is ons gebleven, ziethier ons zegeteeken, de resultaten van het denken, de vruchten van het onderzoek. En met den dichter roepen ook wij:

O, kome er vrij een twijfel in mijn hart,
Aan God en aan onsterfelijkheid,
Ik beef niet voor dien zwaren strijd
En voel geen smart.

Maar kwam er ooit een twijfel in mijn hart,
Aan liefde op aarde, aan liefde en deugd,
Geweken waar' dan al mijn vreugd,
Dan voelde ik smart.

DE KAJAFATYPE

OF

DE FANATIEKE.

De figuren die wij leeren kennen in de lijdensgeschiedenis van Jezus, zijn allen van vleesch en bloed. Het zijn menschen zooals wij ze kunnen aanwijzen in de geschiedenis niet alleen maar ook in onze omgeving. Geen fantastische beelden zonder werkelijkheid, maar menschen van gelijke bewegingen als wij zelven.

Ook Kajafas, de hoogepriester van den Joodschen godsdienst, behoort onder dezulken. Hij vervult een voorname, ja de voornaamste betrekking. In zijn handen berust de taak om voor de zuiverheid van het alleenzaligmakend Joodsch geloof te waken en met kracht op te treden tegen elke afwijkende meening, die als ketterij in de geboorte moet worden verstikt. Er is maar één leer om zalig te worden en dat is die, welke hem toevertrouwd is in zijn goddelijke funktie van oppersten priester des geloofs. Wee dengenen, die de stoutmoedigheid heeft om iets anders te leeren, hij zal te doen krijgen met de straffende hand van dezen machthebber!

Daar treedt een jonge prediker op, die een vrije opvatting heeft en hij sleept het volk met zich mede, zoodat hij langzamerhand een gevaar dreigt te worden

voor den godsdienst der vaderen. Dat *kan*, dat *mag* de hoogepriester niet toelaten. Hij zou ontrouw worden aan zijn heilig ambt, als hij dat zoo maar liet begaan. Zoo iemand verleidt het volk en daarom een aanklacht, een vervolging tegen hem is een goed, een gode welgevallig werk.

Met allerlei sofismen weet hij zichzelve wijs te maken dat het belang van den godsdienst, de veiligheid van den staat, de orde der maatschappij vereischen dat zoo iemand tot zwijgen wordt gebracht.

„Wij hebben een wet en naar die wet moet hij sterven” — zietdaar de echte taal van den fanatiek. Hij vraagt niet of die wet goed is. De gedachte zelfs dat de wet niet goed zou kunnen zijn, is reeds heiligschennis in zijn oog. De wet bestaat en *dus* zij is goed. Twijfel daaraan is de eerste voorwaarde om te vallen. Vast te houden aan de wet, *omdat zij er is*, dat is het echte standpunt des behouds, ten allen tijde ingenomen door de geestelijken.

Eenmaal dat standpunt erkend, dan is een Jezus terecht ter dood veroordeeld en gebracht, want uit wet-tisch oogpunt moest Jezus sterven. Kajafas had gelijk, volkomen gelijk, als hij beweerde dat Jezus den dood verdiende, want Jezus handelde in strijd met de wet. Hier geldt ook: is de wet om den mensch of de mensch ter wille van de wet? Jezus zelf zou direkt zijn keuze hebben gedaan en zich gesteld hebben op het eerste standpunt. Maar Kajafas moest zich krachtens zijn ambt op het tweede plaatsen.

Zoodra de mensch den mantel der letterknechterij, van het dogmatisme heeft omgedaan, lijkt het wel of hij gepantserd is en de gevoelens van menschelijkheid kunnen er niet doordringen. Hoe menig voorbeeld kan niet met name worden genoemd van menschen, die de

zachtheid en voorkomendheid in persoon waren, maar niet zoodra gold het 't gebied des geloofs, of diezelfden werden de hatelijkste ketterjagers, die men zich ter wereld kon voorstellen. De mensch gaat onder in het dogma en hij wordt een vleeschgeworden dogma, niet vatbaar voor indrukken die daarbuiten liggen.

Nog een gezegde, dat denzelfden geest ademt, kan hier als bijzonder karakteristiek worden aangehaald, te weten dit woord: het is beter dat één mensch sterve dan dat het geheele volk te gronde gericht worde. Ook dat is een echt verderfelijk beginsel in de hand van den fanatieken dweper, die onder dat voorwendsel een vrijbrief heeft om elk lastig element te verwijderen en uit den weg te ruimen. Wie toch heeft hierover te beslissen? Juist de personen, die er het minst voor aangevoelen zijn, daar zij als machthebbenden er belang bij hebben, om elke afwijkende meening in de geboorte te verstikken en den drager ervan te fnuiken.

Kajafas is de klassieke type, die ten voorbeeld kan strekken aan alle ketterjagers. ¹⁾ Ziet hoe hij zich weet te wringen om zijn zin door te zetten, hoe hij alle middelen weet aan te wenden, als hij vreest dat zijn prooi hem zal ontsnappen. Gaat hij niet zoover om Jezus voor den Romeinschen landvoogd aan te klagen, omdat hij nb. oproer wil en predikt? Spekuleert hij niet op de partij der keizergezinden, door zichzelve plotseling voor te doen als iemand, die de aanranding van het keizerlijk gezag beschouwt als de hoogste misdaad?

De sluwe priester wist dat dit argument den landvoogd zou treffen, want deze mocht door zijn goedgevendheid tegenover Jezus de gunst des keizers eens verbeuren

---

¹⁾ Prachtig is hij voorgesteld op de wereldberoemde schilderij van Muncaczy: Christus voor Pilatus.

en dat was hem het leven van een mensch als die Jezus niet waard. Zoo terecht laat een dichter Pilatus zeggen : „wat geeft de staatkunde om een mensch” ? Inderdaad dat motief is te zwak om er iets van te verwachten. Als de staatkunde het meebrengt, dan laat men niet één mensch maar velen vallen, ja men stort geheele volkeren in 't ongeluk door ze elkander te laten beoorlogen, zoodat duizenden vermoord, verminkt, verwond worden. Zoo ging het steeds en zoo gaat het nog.

Het is den fanatieken niet genoeg om zoo iemand onschadelijk te maken, neen men rust niet voordat hij gedood is en ook ten opzichte daarvan wordt dat andere woord bewaarheid : „voor staatkunde is toch bloed het laatste middel.”

Die zucht om andersdenkenden te vervolgen komt veelal voort uit de inbeelding van eigen onfeilbaarheid, die het vrije onderzoek aan anderen verbiedt en zoodra de twijfel aan die onfeilbaarheid oprijst, is de grond ondermijnd waarop zij kan groeien. En naarmate men ernstiger van een zaak is doordrongen, naar die mate is men allicht onverdraagzamer, omdat men alleen waarde hecht aan zijn eigen meening.

Ook dat is natuurlijk. Een mensch heeft de begeerte anderen gelukkig te maken. Hij heeft een denkbeeld aan welks vervulling zich voor hem verbindt het grootst mogelijk geluk voor allen. Van dat oogenblik bestaat er maar één weg om daartoe te geraken en dat is de zijne. Valt de macht in zijn handen, wat is natuurlijker dan dat hij deze gebruikt om zijn denkbeeld te verwerkelijken in de praktijk? Hij stuit op tegenwerking, hier door onkunde die te bevooroordeeld is om andere banen te bewandelen dan de eenmaal bekende, dáár door menschen, die wel is waar hetzelfde willen, maar langs andere wegen, met andere middelen. Nu gaat hij zijn

macht gebruiken om de anderen te dwingen tot geluk. Hij ziet niet in, dat gedwongen geluk ophoudt geluk te zijn. Alles ruimt hij desnoods met geweld op, wat hem in den weg staat om zijn denkbeeld te verwezenlijken. Al moet die verwezenlijking van zijn denkbeelden aan duizenden het leven kosten, hij aarzelt niet en laat ze dooden, om daardoor tienduizenden en honderdduizenden gelukkig te maken. Zoo iemand was ook Robespierre, van nature een zachtzinnig mensch die zijn openbaar leven begon met een geschrift tegen de doodstraf en die haar later in 't groot toepaste. Zielkundig wordt dit een raadsel, tenzij men begrijpt, dat deze handeling voortvloeide uit zijn overtuiging dat hij alleen wist wat noodig was voor aller geluk.

Drijvers op elk gebied slaan dikwijls over om onverdraagzame ijveraars te worden, want is men onverschillig, dan zal men onmogelijk den ijver ten toon spreiden, die noodig is om een voortstuwende, een drijvende kracht te zijn. De grens tusschen gezonde en ongezonde drijvers is niet aan te geven.

Ook hier zal het: *ad maiorem Dei gloriam* (ter meerdere heerlijkheid Gods) een machtig middel zijn om grootsche dingen tot stand te brengen. Wie zal ze tellen, de menschen die als slachtoffers van dat beginsel zijn gevallen? Het martelaarsboek om des geloofs wille is dik en nu er voor het godsdienstige minder belangstelling bestaat, nu gaat men op maatschappelijk en staatkundig gebied zijn slachtoffers zoeken en helaas! ook op dit terrein ziet men weer een drijverij, die velen doet vallen. In elk mensch schuilt een stuk ketterjager. Bij gebrek aan macht ontwikkelt die eigenschap zich niet, maar zoodra de macht er is, ziet men den vervolgde van heden worden een vervolger van anderen.

In dit opzicht hebben de katholieke en de protes-

tantsche Kerk elkaar niets te verwijten. Is het aantal ketters, dat den dood vond tengevolge van de kettergerichten der katholieke Kerk, veel grooter, dat is alleen daaraan toe te schrijven dat zij over meer macht beschikte gedurende langeren tijd. Onder al de hervormers was er maar één, nl. Zwingli, die openlijk en ondubbelzinnig het leerstuk verwerpt, dat er buiten de Kerk geen heil is. Toen Luther die echt vrijzinnige taal had gelezen van Zwingli, kort vóór zijn dood opgesteld, waarin hij beschreef die toekomstige „verzameling van alle heiligen, helden, getrouwen en deugdzaam”, waar Abel en Henoch, Noach en Abraham, Izaäk en Jakob ¹⁾ zullen samen zijn met Sokrates, Aristides en Antigonus, met Numa en Camillus, met Herkules en Theseus, met de Scipio's en de Cato's ²⁾ en waar elk oprecht en deugdzaam man, die ooit leefde, zich zal bevinden in de tegenwoordigheid Gods”, toen verklaarde hij te wanhopen aan de zaligheid van Zwingli. En een Bossuet ³⁾ haalt haar aan, om daardoor den hervormer prijs te geven aan de verachting en de verontwaardiging der nakomelingschap.

Om een letter, om een woord vervolgde en doodde men elkaar. Men denke slechts aan de gruwelijke vervolgingen van Homoousianen en Homoiousianen ⁴⁾ in de IVe eeuw, naar gelang deze of gene de bovenhand hadden. Men denke aan het avondmaalsverschil tusschen Luther en Zwingli naar aanleiding van de woorden: dit is mijn lichaam, die volgens den eersten letterlijk en

---

¹⁾ Verschillende Oud-Testamentische personen.

²⁾ Verschillende Grieksche en Latijnsche mannen.

³⁾ Een bekend Fransch geestelijke uit de XVII eeuw.

⁴⁾ De eersten leerden dat Christus *gelijk* (homoousios) was in wezen met God den Vader, terwijl de tweede beweerde dat hij gelijkvormig (homoiousios) was.

volgens den tweeden in den zin van; *dit beteekent* moesten opgevat worden. En zoo zijn er zooveel verschillen van luttel waarde in onze oogen, waarom men elkander te vuur en te zwaard vervolgde. Mag men Llorente ¹⁾ gelooven, dan werden alleen door de Spaansche inkquisitie meer dan 31.000 menschen verbrand *ad maiorem Dei gloriam*, terwijl 290.000 veroordeeld werden tot minder zware straffen. Onder Karel V werden alleen in de Nederlanden om des geloofs wille minstens 50.000 menschen ter dood gebracht en onder diens zoon Filips minstens 25.000. De geschiedenis der Waldenzen ²⁾ is een droevige bladzijde, die een jammerlijk licht werpt op de mannen des geloofs. En later de vervolging der Hugenoten in Frankrijk, om niet te spreken van het uitmoorden der Mooren in Spanje ³⁾.

Volgens een zeer matige berekening heeft de katholieke kerk in de geschiedenis een bloedig spoor achtergelaten, gevormd door den dood van minstens 20 millioen ketteren. En de protestantsche kerk was geen haar beter. Was het niet Kalvijn, die den geneesheer Michaël Servetus liet verbranden wegens ketterij als waardige tegenhanger van den moord aan Giordano Bruno gepleegd door de katholieken?

Meent niet dat die geloofsvervolgers allemaal beulen zonder gevoel waren, neen, het was hun geloof dat hun noodzaakte op den weg der vervolging te gaan.

Een Filips II handelde niet uit wreedheid, maar om een goed werk te verrichten, gelijk blijkt uit dezen brief

---

¹⁾ Een bekend Spaansch geschiedschrijver die over de Inquisitie schreef.

²⁾ Een bekende sekte, die vooral in zuidelijk Frankrijk, Savoye en Italië haar vertakkingen had en die snood vervolgd werd door de katholieken.

³⁾ Onder Filips II.

aan zijn zuster, Margaretha van Parma die niet voor openbaarmaking bestemd was, en die aldus luidt: „God weet dat ik niets meer zoek te vermijden dan het vergieten van menschenbloed en dan nog des te meer het bloed van mijne Nederlandsche onderdanen. Ik zou het voor een der gelukkigste omstandigheden van mijn regeering beschouwen, als ik tot zoo iets niet zou genoodzaakt worden.”

De man is tot een beul geworden door *zijn* geloof en juist omdat hij het ernstig opnam, daarom was hij te fanatieker tegenover anderen.

Diezelfde man vond in zijn geloof een kracht, om een naamloos lijden te verdragen met engelengeduld, dat zeldzaam mag heeten. Hij zag zijn lichaam ontbinden vóór zijn dood, zoodat hij een ondragelijken stank verspreidde en niemand het bij hem kon uithouden. Tot zijn vertroosting liet hij zich de lijdensgeschiedenis van Jezus voorlezen en hij zeide nog: „al deze smarten zijn niet zóó groot als die, welke ik over mijn zonden gevoel” en op zijn sterfbed waarschuwde hij zijn zoon geen eerezuchtige plannen te vormen, want „langs dezen weg heb ik 600 millioen dukaten en de levens van 20 millioen menschen zonder eenige vrucht verspild.” Dus had hij dit afschuwelijk werk met vrucht volbracht, hij zou zijn zoon zeker geraden hebben denzelfden weg te bewandelen!

Zulk een leven is met recht een afschrikwekkend voorbeeld, waaruit men zien kan, waartoe het geloof een mensch kan brengen, althans hoe het geloof niet in staat is zulke lage daden te verhoeden.

Berucht zijn de Spaansche groot-inquisiteuren geworden in de geschiedenis, onder wie Torquemada uitmuntte. Ziethier in korte trekken en met cijfers van treurige welsprekendheid een schets hunner werkzaamheid:

Torquemada (1492—98) liet 8800 menschen levend, 6500 in beeldtenis verbranden, terwijl 90.000 personen verschillende boetedoeningen opliepen;

Diego Deza (1499—1506) liet 1664 menschen levend, 832 in beeldtenis verbranden, terwijl 52.456 verschillende boetedoeningen kregen;

Franz Ximenez (1507—1517) liet 2536 menschen levend, 1368 in beeldtenis verbranden, terwijl 47.263 verschillende boetedoeningen kregen.

Is het niet ontzettend, als men verneemt hoeveel slachtoffers gemaakt werden door den godsdienst, die door de priesters gedoopt is met den naam van godsdienst van liefde en menschenmin.

Kajafas de Jood is nog maar een kind in vergelijking van zulke navolgers!

En nu mag men zeggen dat dit geschiedde ter wille van het eigenbelang der geestelijkheid, dat huichelarij bij die vervolgingen een groote faktor was, toch kan dit onmogelijk de algemeene verklaring zijn van zoo'n algemeen verschijnsel. Neen, als wij onderzoeken, dan zullen we vinden hoe zulke vervolgingen te vuur en te zwaard in hoofdzaak het werk waren van mannen wier geheele leven toewijding was aan hetgeen zij voor waarheid hielden en wier karakter onbesmet te voorschijn komt uit de vuurproef van het onderzoek. Vergeten wij ook nooit, dat zulke daden plaats vonden onder goedkeuring en toejuiching van het beste deel des volks, zoodat die vervolgers niet anders deden dan den wil te volvoeren van de ernstigste en onzelfzuchtigste mannen.

Ook de Mooren in Spanje, die letterlijk uitgeroeid werden onder koning Filips II en de Joden, ondervonden in ruime mate wat het zeggen wilde onder een christelijken koning te mogen leven. Het geschiedboek der

Joden is één groot martelaarsboek en bij het doorbladeren daarvan weet men niet waarover zich het meest te verwonderen òf over de onmenselijke wreedheid der christelijke voorgangers òf over de aandoenlijke trouw van het kleine Jodenvolk aan de overlevering en leer hunner vaders. Het schijnt onmogelijk met zekerheid het aantal bannelingen te bepalen, daar de Spaansche geschiedschrijvers in hunne opgaven varieeren van 120.000 tot 800.000. Maar die zuivering des lands droeg er veel toe bij, om de bronnen van welvaart te verplaatsen. Nooit is Spanje weer geworden, wat het was vóór de verdrijving van de Joden en Mooren. Verschillende steden in Italië zooals Livorno, Pisa, Ancona zoowel als in de Vereenigde Provinciën, danken voor een deel haar opkomst aan het toelaten der nijvere Joden in haar midden. De overwinning der Spaansche priesters, door bloeddorstige dweepzucht behaald, droeg ontzaglijk veel bij, om dit van nature zoo gezegende land tot een woestenij te maken. Waar de priester loopt, groeit geen gras meer — zoo zegt het spreekwoord en dat is in Spanje volkomen bewaarheid. Het volk is er uitgemergd, terwijl de kloosters en de kerk een weelde en pracht ten toon spreiden, die grenzen aan het ongelooflijke.

De Duitsche schilder Kaulbach heeft op een zijner schilderijen den ketterjager geteekend op een wijze, die onvergetelijk en onvergelyklijk mag heeten. Het is de blinde Peter Arbues in Spanje, die geleid wordt door een monnik en een non. Uit zijn geheele gelaat straalt geloofshaat. In zijn rechterhand heeft hij een stok, waarmede hij steekt naar het Joodsche gezin, dat ter dood veroordeeld voor hem neergeknield ligt om zijn genade af te smeeken. Schatten van goud en zilver liggen op den grond en de inhaligheid der kerk blijkt uit

de figuur van dien monnik, die met de hebzucht op het gelaat grist naar de schatten, die verbeurd zijn verklaard door de vervolging van dat rijke gezin. Een paar nonnen staan achter dat gezin en op den achtergrond ziet men eenige menschen, aan kruisen geslagen, ten prooi aan de vlammen, die lustig aangewakkerd werden door een geestelijke. Zulk een schilderij geeft aanschouwelijk onderwijs, want de geloofsijver, de haat daardoor opgewekt, de daarmede al te vaak samengaande hebzucht, zijn nooit beter en duidelijker geteekend dan op dat stuk.

Ook op Muncaczy's Christus voor Pilatus ziet men de figuur van zijn aanklager Kajafas in al zijn fanatieken ijver afgebeeld.

En als de kerk nu zoo inschikkelijk is, dan mag dat niet toegeschreven worden aan haar onwil om te vervolgen, maar aan haar onmacht en is de verketteringzucht ietwat verminderd, dit is waarlijk niet te danken aan het protestantisme, maar aan den vrijeren, wetenschappelijken geest, een doorn in de oogen van alle kerken, die zich door de wijsbegeerte meer en meer openbaarde. Nog een paus Gregorius XVI schreef in onze eeuw: „wij komen nu aan een andere overvloedige bron van kwaad, waarmede tot ons leedwezen de kerk is besmet, namelijk de onverschilligheid of die door goddelooze menschen overal verspreide verderfelijke meening, volgens welke de eeuwige zaligheid kan verworven worden in elk geloof, indien het gedrag slechts bestuurd wordt door recht en gerechtigheid... Uit deze noodlottige bron van onverschilligheid vloeit dus onzinnige dwaalleer of liever die krankzinnige meening voort, die eischt dat voor immer vrijheid van geweten zal worden toegestaan en gehandhaafd. Sommigen hebben zelfs de onbeschaamdheid te beweren, dat vrijheid van denken den godsdienst

ten goede zal komen. Het is echter zooals Augustinus zegt: „wat is doodelijker voor de ziel dan de vrijheid om te dwalen?” En hij vindt dat een verstandig mensch geen verlot moest geven om vrijelijk vergif te verspreiden, te verkoopen, ja te drinken, daar de middelen bestaan waardoor misschien de werking kan worden tegengegaan.

Dus als ze maar konden, dan zouden de geestelijken wel weer eens beginnen met hun geloofsvervolgingen en ze steken alleen daarom het hoofd niet op, omdat zij niet durven. En waardoor is een andere geest ontstaan?

Niet door het protestantisme, waarin even goed door een star en dor dogmatisme het menschelijke werd uitgeschud uit den mensch — men denke aan de geschiedenis van Schotland en Nederland met zijn onverdraagzaam kalvinisme! — maar door een wijsgeerige opvatting, die stond tegenover het kerkelijk geloof. En al blijven de meesten hun meeningen ontleenen aan het gezag, het beteekent weinig of ze zulks willen doen als de katholieken of onbewust als de meeste protestanten, toch waait een vrijere geest door de wereld, die zelfs doordringt, al is het steelswijze, in de vunzige kerklucht. Volgepropt met geloof gaat het niet zonder zwaren inwendigen strijd, om zich los te worstelen van de vooroordeelen, waarin men is groot gebracht. En de fabel der oudheid heeft nog haar beteekenis, waar zij ons vertelt van een oude vrouw, die aan het begin van onzen levensweg zittende haar beker aanbiedt aan allen die binnentreden, en het gif van dezen beker verspreidt zich nog steeds door alle aderen en oefent het geheele leven door zijn noodlottige werking uit. De rede moge de nevels van het vooroordeel van één rijten; in haar krachtigste oogenblikken moge zij zich zegepralend

verheugen in haar vrijheid; de indrukken uit de jonge jaren zullen nog langen tijd in de ziel blijven sluimeren, om boven te komen in elk oogenblik van zwakheid, als de rede tijdelijk verslapt en de kracht der oude denkbeelden oppermachtig is. Het behoeft ons niet te verbazen, dat slechts weinigen genoeg moed en volharding hebben om dien innerlijken strijd vol te houden. De meeste menschen gaan nooit na, welke meeningen zij hebben verkregen door overerving of doen dit zoo geheel onder den overheerschenden invloed van de vooroordeelen der opvoeding, dat zij alle leerstukken die hun worden ingeprent, als zoo ontwijfelbaar waar gaan beschouwen dat slechts een blinde tegeningenomenheid hem zou kunnen verwerven ¹⁾.

Wanneer de onkunde niet zoo algemeen heerschte, het terrein waarop het geloof zoo welig opschiet, zou niet zoo groot zijn. Men klaagt over de macht der Jezuïten en men is van tegenovergestelde zijde zoo dom om hen te bestrijden door hen te verdrijven uit het land. Maar heeft men zich dan nooit afgevraagd hoe het komt dat deze nog zooveel invloed uitoefenen? Het zijn niet de Jezuïten die huichelaars maken, het omgekeerde is waar, de huichelarij onder de menschen vormt Jezuïten. Was de leugen niet zoo geliefd en de huichelarij niet zoo algemeen, de Jezuïten konden en zouden hun matten weldra oprollen, want er zou geen vraag naar dat artikel zijn. Evenmin zijn het de tirannen die een volk tot slaven maken, maar een slaafsch volk kweekt tirannen aan. Anders zouden het dezulken geen dag kunnen uithouden. IJvert dus tegen de algemeene

---

¹⁾ Men vergelijkte het schoone en leerzame boek van Lecky: De Geschiedenis van het rationalisme in Europa, dat een aandachtige lezing verdient.

huichelarij en onwaarheid, bestrijdt den slaafschen geest en het Jezuïtisme zal afgedaan krijgen en de tirannen zullen wijken, omdat zij geen menschen vinden, die zich laten tiranniseeren.

Het beste middel tegen fanatisme is dus het ontsteken van licht onder de menschen, is het onderzoek naar waarheid zonder vooraf grenzen te hebben vastgesteld. Maar evenzeer als er een onverdraagzame orthodoxie wordt gevonden, evenzeer bestaat er een doktrinaire vrijdenkerij, die in haar anti-christelijk karakter even uitsluitend en even onverdraagzaam is, al geschiedt het onder den schijn van wetenschappelijkheid. Wat echter voor den een een misdaad is, dat mag den ander niet als deugd worden toegeschreven. Elkeen, die ontwassen is aan het dogmatisme der kerk, is verplicht geen perken te stellen aan het onderzoek op eenig ander gebied, want kritiek mag alles onderzoeken, zelfs het kritiekste, en de vrije gedachte is geen nieuw *kredo* in plaats van het oude, neen zij is of moet zijn een gesteldheid des geestes, waardoor men zonder vooroordeel bereid is de resultaten van het onderzoek te aanvaarden, welke die ook wezen mogen. En de wetenschappelijke ketterjager staat beneden den kerkelijken, want adeldom verplicht en juist door den adel der wetenschap stelt men hem veel hoogere eischen met het volste recht.

Ook op maatschappelijk gebied hebben vervolgingen plaats wegens verschil van overtuiging en wie ziet uit welken hoek tegenwoordig de wind waait, die wordt treurig gestemd dat men deze eeuw (de XIX^{de}) zoo vol schoone verwachtingen en beloften zóó moet eindigen.

Naar aanleiding van nieuwe muilkorfwetten, die men beraamt in het „land der denkers”, schreef onlangs de

beroemde geleerde prof. Ernst Häckel: „de wereld heeft het zonderlinge schouwspel beleefd, dat de hoogste waardigheidsbekleeders van Staat en Kerk met de grootste praal en onder deelneming van regeerende vorsten zoowel Darwin als Helmholtz ten grave hebben begeleid, zonder flauw te vermoeden of te bedenken, dat die mannen schurftige kettters en omwentelingsmannen van den eersten rang waren. Sedert twee duizend jaar heeft de wijsbegeerte tevergeefs haar handen stuk gebeten op de abstrakte begrippen: godsdienst, huwelijk, huisgezin, koningschap, bezit, en nu wil het Berlijnsche parlementaire conclave ¹⁾ dat reusachtige vraagstuk oplossen, en heeft het al uit gemaakt, dat de voorname oorzaak van de omwentelings-denkbelden is de Duitsche wetenschap.”

En dan noemt hij een geheele reeks staatsgevaarlijke schrijvers zooals Kopernikus ²⁾, Kepler ³⁾, Spinoza, Shakespeare, Schiller, Kant, Goethe, von Humboldt ⁴⁾ en anderen. Zal het wat baten, als men een kruistocht opent tegen de mannen, die zoowel op godsdienstig als op maatschappelijk gebied de wereld trachten te ontworstelen aan vooroordeel, huichelarij en leugen, die nog oppermachtig de heerschappij in handen hebben. Wat ook de vorsten met hun raadslieden, hun betaalde persridders, hun wetenschappelijke lijfgarde aan de hoogeschole, hun financiers mogen beramen, het zal vergeefsche moeite zijn om met de verroeste schilden der

---

¹⁾ Zoo heet de vergadering van kardinalen, die den paus verkiezen. Hier een afgesloten vergadering.

²⁾ Een Poolsch geestelijke, die de beweging van de aarde en de planeten om de zon wetenschappelijk heeft toegelicht. Naar hem spreekt men van het Kopernikaansche stelsel.

³⁾ Een Duitsch sterrekundige van den eersten rang.

⁴⁾ Een Duitsch natuurwetenschappelijk man, die veel invloed had door zijn beroemd boek De Kosmos.

middeneeuwen op den duur te vechten tegen de machtige vuurwapenen van den modernen geest.

Steeds volgde men den verkeerden weg. Men zeide: deze of die leer is goed, is de eenig ware, want zij is van God. Hoe weet men dat? Door menschen. Hoe weten die menschen dat? Door anderen, totdat men ten slotte stuit op den maker der leer, die beweert haar van God te hebben. Maar hoe weet deze dit? Hij weet het niet, maar hij zegt het om zijn leer ingang te verschaffen bij de domme menigte. Voert nu zulk een leer tot treurige vervolgingen, die plaats hebben *ad maiorem Dei gloriam*, dan doet men beter te zeggen: aan de vruchten kent men den boom, aan de daden de leer en dus voert deze tot dergelijke gevolgen, dan deugt de leer niet, zij kan niet goed zijn, want „er is geen God of hij moet goed zijn.”

Welnu teekent het beeld Gods naar den zin der godsdienstige drijvers van het slag van Kajafas en gij krijgt een verfoeilijk wezen, dat plezier heeft in folteren en pijnigen, dat het er op toelegt andersdenkenden het leven te vergallen. Mag het niet treurig heeten, wanneer folterbank en martelkraag, wanneer galg en brandstapels kunnen worden aangevoerd als de voornaamste bewijzen voor de waarheid van den christelijken godsdienst? En toch dat is het geval. De martelaarsboeken zijn daar om het te bewijzen, dat de weg door het christendom gebaad in de heidenwereld is geweest een weg van bloed en tranen. Nog zelden vindt het beginsel toepassing, dat Jezus verkondigde, toen hij door de dienaren van den hogepriester werd geslagen en dat luidde: heb ik kwalijk gesproken, toon het mij aan en heb ik goed gesproken, waarom slaat gij mij dan? Maar vraagt misschien iemand: mag men dan niet ijveren voor zijn beginsel? Moet men stil zitten en afwachten

zonder iets te doen? In 't geheel niet. Geen verdraagzaamheid, die in den regel maar al te dikwijls voortspuit uit onverschilligheid. Onverdraagzaam waar het de beginselen, maar verdraagzaam waar het de personen betreft — zietdaar wat wij ons als stelregel moeten aannemen. Wie een misdaad als aan Jezus aangedaan, verfoeit, die moet haar niet wijten aan den persoon van Kajafas, maar aan het stelsel, dat zulke mannen aankweekt en bekleedt met macht. Het als door God geopenbaarde, ons gepredikte geloof maakt uitsluitend en voert tot geloofsvervolging. De wetenschap daarentegen leert verdraagzaamheid en eischt plaats voor elke overtuiging, die zich weet te verdedigen tegen alle aanvallen. Zij is bescheiden en niet haatdragend. Maar niet alles wat onder dien naam doorgaat, heeft daartoe het recht. En daarom steeds uit eigen oogen gezien, opdat wij evenmin in naam der vrijheid als in dien des geloofs overgaan of medewerken tot vervolgingen. Doodt de onschuld, latere geslachten vereeren haar; versmoort de stem der waarheid, de nakomelingen der vervolgers doen standbeelden verrijzen voor hen, die als profeten der waarheid streden en leden voor haar; plant een kruis, de plaats des kruizes wordt een plek der aanbidding. Het geweten laat zich nu eenmaal niet binden en dus elke band, die knelt en perst, is uit den boezen. Men kweeke bij allen aan als gedragslijn en passe haar toe tegen anderen: het is den mensch niet goed iets te doen tegen zijn geweten.

Wij zeggen met een Thomas van Aquino: „van alle menschelijke werken is het eerste beginsel de rede; het geluk bestaat in de blijdschap over de waarheid; waar de mensch zich aan moge wijden, de wijsheid te leeren kennen overtreft alles in volkomenheid, verhevenheid, nut en geneugte; de waarheid moet het laatste

doel van geheel de wereld zijn." Maar wij voegen eraan toe: het zal op den duur onmogelijk zijn tegen de rede in te gaan en hoe meer wij de waarheid naderen, hoe gelukkiger wij ons zullen gevoelen. Niet door vervolgen, niet door dwang zal men de ketters, die het zout der maatschappij zijn, verdelgen en wil men dat, de treurige gevolgen zullen niet uitblijven.

DE JUDASTYPE

OF

DE TELEURGESTELDE EN HAATDRAGENDE.

De tafreelen der lijdensgeschiedenis gelijken veel op schilderstukken uit de oud-Hollandsche school. Bij den eersten aanblik zien wij enkele figuren, waarop alle licht is gevallen en daarachter een diepe duisternis, waaruit wij bij langer bekijken allerlei gedaanten zien opdoemen. Het is de scherpe tegenstelling tusschen licht en schaduw, die ons bijzonder treft en waardoor sommige meesters dier school zoo uitsteken. Onvergetelijk is de indruk, die daardoor bij ons gewekt wordt.

Welk een afwisseling in die lijdenstafreelen! In alles is Jezus de hoofdfiguur, om wien alle anderen zijn gegroepeerd. Hij staat in het volle licht en om hem zoo helder mogelijk te doen te voorschijn komen, worden alle andere personen zooveel mogelijk in de schaduw gesteld. Nu eens staat hij tegenover de ruwe benden, die hem vervolgen onder aanvoering van den verwilderden Judas, dan is het de terechtzitting voor den hoogepriester, waarin de machtige naar de wereld wordt geteekend in al zijn machteloosheid tegenover den onschuldigen profeet des geestes. Straks is het de Romeinsche landvoogd, die zoo goed de logen der fanatieke

priesters doorziet en die zoo gaarne den jeugdigen dweeper de hand boven het hoofd zou houden.

Vandaar de aantrekkingskracht, door deze tafreelen telkens op nieuw uitgeoefend, het zijn zoovele grepen uit het leven met zulk een levendigheid geteekend, dat het ons is alsof wij er als toeschouwers bij zijn geweest. Willen wij geschiedenis behandelen, we zouden meermalen genoodzaakt zijn, om het snoeimes der kritiek te gebruiken, maar wij beschouwen ze veel meer als karakterteekeningen. En daarin bestaat hun blijvende waarde, toepasselijk als ze zijn op alle tijden. Het zijn menschen van vleesch en bloed met dezelfde gebreken, met dezelfde deugden, met dezelfde zwakheden als wij zelve zijn en zooals wij ze rondom ons kunnen waarnemen.

Hier een Petrus, de zwakke vriend die zijn meester verloochent uit vrees voor zichzelf; dáár een Kajafas, de rechtzinnige ijveraar, die in zijn bekrompenheid niemand of niets ontziet, elders een Pilatus, de twijfelende en sceptische man, die eigenlijk de menschheid de moeite niet waard acht om zich er druk om te maken en zijn leven er voor te geven; eindelijk een Judas, de teleurgestelde vriend, die den meester verraadt in de hoop dat deze zich zal toonen in zijn ware gedaante.

Want ja, dat is de Judastype. Niet de Judas, gelijk de overlevering hem in den regel afteekent, als de hebzuchtige en de inhalige man, wien het alleen om geld te doen is, maar de Judas, zooals hij zoo best zielkundig valt te verklaren.

Laat ons trachten die figuur te herstellen opdat wij niet mededoen om haar zwarter af te teekenen dan zij inderdaad was.

Judas was een der mannen, die zich vrijwillig bij den eenvoudigen timmermanszoon hadden aangesloten in de vaste

overtuiging dat deze het Joodsche volk zou verlossen van het slavenjuk der Romeinen, waaronder het zoozeer gebukt ging. Daar hoorde moed en ook toewijding toe. Oprechte vriendschap moet hem tot een volgeling van Jezus hebben gemaakt. En toch zien wij hoe het komt dat hij het juist is, die zijn beminden meester op verraderlijke wijze overlevert in de hand zijner vijanden, welke het reeds lang op zijn leven gemunt hadden.

Vanwaar die verandering? Vanwaar die ommekeer, die Judas van een vurig vriend maakte tot een vijand?

Kan de reden daarvan geldzucht zijn? De overlevering meldt het. Zij weet te verhalen dat Judas zooveel als de penningmeester was, die de kas hield van het gezelschap van Jezus en zijn vrienden. Zij kent ook een paar trekken uit zijn leven, waaruit blijkt dat hij erg op den penning was. Zoo b.v. in 't verhaal van de vrouw, die een pond balsem nam, echten kostbaren nardus, om Jezus voeten mede te zalven, welke handeling Judas deed zeggen: waarom deze balsem niet verkocht voor 300 denaries en den armen gegeven? De evangelist zei naar aanleiding daarvan: „dit nu zeide hij niet omdat hij zich om de armen bekommerde, maar omdat hij een dief was en de kas hield en wegnam wat erin gedaan werd.” In verband daarmee wijst men op de 30 zilverlingen, ongeveer f 45.—, de gemiddelde prijs van een slaaf, een som ontleend aan den profeet Zacharia, waar deze spreekt over het armelijk loon, door het volk aan zijn herder gegeven. Alsof die som voldoende is om die daad aan hebzucht toe te schrijven! Alsof hij niet veel meer daaraan verdiend kon hebben! Voor mij is dit geen verklaring. Uit hebzucht zich aan te sluiten aan een armen drommel, die niet in staat was iets te geven, dat is de daad van een gek. Lukas zegt ter verklaring: „de satan voer in hem.” Maar dat is ook geen uitleg.

Immers alsdan is hij zelf heelemaal niet verantwoordelijk voor zijn daad, hij was in dat geval niets anders dan het instrument, waarvan men zich bediende om Jezus ten onder te brengen. En verbeeldt u welke wandrochtelijke voorstellingen men alsdan moet aannemen: een God, die een mensch daarvoor scheidt, om hem te doen dienen tot het uitvoeren van zulk een daad! Zoo iets afschuwelijks overtreft alles en hoe een geloovige zoo'n onderstelling kan aannemen, dat is ons onbegrijpelijk. Dan is de verklaring van geldzucht nog natuurlijker, want wij weten hoe machtige drijfveer het geld is in onze maatschappij, waar velen voor geld alles veil hebben, hun eer, hun pen, hun lichaam, ja hun geheele persoon.

Ik meen een geheel andere verklaring te kunnen geven, die hierop neerkomt.

Oorspronkelijk sloot Judas zich in alle oprechtheid aan bij Jezus evenals alle andere jongeren. Hij had dezelfde verwachtingen, hij had alles verlaten ter wille van Jezus en daardoor bewees hij evenzeer toewijding als de overigen. En waarin bestonden die verwachtingen? Deze waren zinnelijk, aardisch. De discipelen hoopten op eereposten, zoodra Jezus als koning zou optreden in zijn rijk, want ja hij zou zich een troon stichten. Aller oog was dus gericht op de heerlijke toekomst en toen Jezus naar Jeruzalem trok, toen dachten zij allen dat het messiasrijk spoedig zou komen, zij spraken het uit dat Jezus de messias, de koning was en zij huldigden hem als zoodanig. En wat bemerkten zij? In plaats van opgang en instemming ondervond Jezus heftigen tegenstand, ja het werd meer en meer zichtbaar, waar alles op zou neerkomen; hoe langer hoe duidelijker openbaarde het zich ook aan Jezus, dat de uitkomst treurig zou zijn, dat hij veel kans had den dood te moeten ondergaan

ten gevolge van den haat der priesters en machthebbers te Jeruzalem. Dat was een bittere teleurstelling! Alle hoop zoo op eens verdwenen, alle heerlijke vooruitzichten den bodem ingeslagen. Is het dan vreemd dat in het gemoed van een hunner de liefde oversloeg tot haat? Dat de gedachte ontstond: hij heeft ons schoone beloften gedaan, maar bij slot van rekening bedroog hij ons? Ziet, zoo werd Judas door teleurstelling verbitterd en gedreven tot den treurigen stap dien hij deed. Misschien merkte de tegenpartij die veranderde stemming op en wie weet of zij daarvan niet listig partij wist te trekken door hem op te winden en te versterken in zijn teleurgesteld idee. Misschien ook was zijn verwachting vuriger dan die der anderen en toen hij zag dat Jezus de tenuitvoerbrenging maar altijd uitstelde, toen de intocht te Jeruzalem zonder gevolg voorbijging, toen wilde hij Jezus op dien weg voortdrijven. Hij was bitter teleurgesteld en naarmate zijn verwachtingen hooger gespannen waren geweest, naar die mate griefde het hem dieper. Overwoog hij soms of Jezus wel durfde, welnu hij zou hem dwingen dien beslissenden stap te doen. O, het volk zou hem wel toevallen en zoodra Jezus dat zag, dan zou hij moed vatten en de groote slag zou geslagen worden.

Hoe schoon en menschkundig wordt dit geteekend in het tooneelspel Jezus van Nazareth!

Nadat Jezus Judas gewezen heeft op zijn verwachting van een wereldsch rijk vol glans en vreugde, van een uiterlijken, pralenden messias, zegt hij:

„Het rijk, waarop gij hoopt, kan niet uitwendig,
Niet door een wonder zich op aarde gronden;
Niet door een wonder wordt de menschheid rijp.
Slechts wie zichzelf verwint, die heeft verwonnen;
Slechts wie zijn ik beheerschen kan, die heerscht,
Alleen wie zijn gemoed bedwingt, is machtig.”

Maar nu komt bij Judas de gedacht op, om hem te dwingen zich als messias te openbaren. Hij zegt:

Ik *wil* hem dwingen! — Ha, ik *kan* het!
 Ik kan het! — Valt hij in de handen der priesters,
 En knellen zij zijn armen in ijzren boeien,
 Terwijl zij tegen hem het zwaard verheffen,
 Om hem voor altijd te vernietigen, —
 Dan *moet* hij 't doen — dan werpt hij 't needrig klee
 Gedwongen af, — zijn boeien vallen, en —
 Terwijl de donder rolt, stijgt hij ten troon!...
 Ik doe 't — ik moet het doen! — Wat ook gebeure,
 Ik wil en zal!

Hoort ook de woorden, die de dichter Judas in den mond legt, nadat hij Jezus heeft overgeleverd en toen hij hem geboeid zag wegvoeren:

Nu zal zijn majesteit zich openbaren!
 Nu is het oogenblik gekomen, dat
 Hij godlijk als Messias zich zal toonen!
 Thans opent zich de hemel, uit zijn luister
 Verschijnt een talloos tal van legioenen
 Ten strijde voor den Koning Israëls.
 Het vlammend zwaard der engelscharen velt
 Zijn beulen; zie, zijn boeien vallen af;
 De wereldkroon blinkt fonklend op zijn hoofd
 En alle volken juichen hem ter eer!...
 O wacht niet langer, Israëls God!... o kom,
 Gij Majesteit!... Thans moet, thans moet hij komen!...
 Ontsluit de hemel zich?... Verbleeken
 Niet de sterren?... 't Weerlicht, zie! — Hij komt! Hij komt!

En toen er niets gebeurde en de soldaten zich met Jezus verwijderden, toen stond hij verslagen en zei:

Nog altijd niets! De hemel somber zwart!
 De nacht nog even stil! — De koningsluister

Stijgt niet terneder van den troon der Almacht!
 Weg is het fakkellicht! Zij hebben hem
 Gevangen — overweldigd — weggevoerd —
 In boeien — en ter dood bestemd! — Afgrijslijk!...
 En ik, ik ben de oorzaak — ik zijn beul!

— — — — —
 Messias was hij niet! Hij was het niet!...
 Hij was een mensch, een mensch, alleen een mensch!...
 Teleurgesteld!... 't Is alles mij ontzonken,
 De luister van het Godsrijk — weggezonden;
 't Is alles in een oogenblik vernietigd!...
 't Was razernij, 't was waanzin, wat ik hoopte,
 Hij was een mensch. De koning was hij niet.

— — — — —
 Maar och, die mensch — hij is door mij verraden,
 Die mensch, o God! — hij wordt door mij vermoord!
 Ik die daar aanzat aan zijn zijde, die
 Het brood met hem gedeeld heb, dien hij makker,
 Ja, dien hij vriend genoemd heeft!... Valsche waan
 Heeft mij voor eeuwig aan den vloek geketend!

Zoo laat zich ook verklaren hoe Judas een einde maakte aan zijn leven. Zoo'n afloop had hij niet verwacht. Het was hem alleen te doen geweest om Jezus voort te stuwen, niet om hem over te leveren in de handen zijner vijanden. Toen het nu zoo verkeerd afliep, toen doorzag hij zijn dwaze streek en des levens moede maakte hij er een einde aan. Wel toont hij nog een goeden trek, waardoor hij bewijst nog niet geheel te zijn bedorven. Immers hij tracht het gedane ongedaan te maken. Hij bracht het bloedgeld terug en zei: ik heb kwalijk gedaan, dat ik onschuldig bloed heb verraden. Maar daarbij had hij buiten de priesters gerekend. Zij hadden den gehaten man in hun klauwen en nu hem eruit laten — dat nooit! Onschuldig? Het zou wat! Hij was een ketter en ketterij was een doodzonde. Judas had als handlanger zijn geld gehad, hij was gebruikt

als hun werktuig en daarmede was de zaak uit. Geen wonder dat zij ten antwoord gaven: wat gaat ons dat aan? Gij moogt toezien. Zij stietten Judas dus terug met een schamper woord. Zij minachtten hem, nu ze hem niet meer noodig hadden, nu hij zijn diensten gedaan had. Zoo gaat het steeds. Het verraad wordt gebruikt, als men het noodig heeft, maar de verrader wordt ten slotte geminacht door iedereen. En toch wat was Judas anders dan een handlanger? De ware schuldigen dat waren de priesters en schriftgeleerden, die niet rustten, voordat zij bevrijd waren van dien lastigen man. Ten slotte bleef den teleurgestelden Judas, toen hij overzag de gevolgen van de door hem overdreven daad, niets anders over, dan zich het leven te benemen.

Men vraagt allicht: heeft Jezus niets bemerkt van die veranderde gemoedsstemming? Zie, waarom was hij dan niet meer op zijn hoede, want al behoeft men het gevaar niet te vreezen, evenmin is het noodig en voor zijn zaak wenschelijk om het roekeloos tegemoet te loopen en zoo neen, dan zou het niet getuigen van Jezus menschenkennis, want dagelijks met iemand verkeerende moet men toch wel iets ontdekken van zijn veranderde gemoedsstemming. Toch schemert ook daar iets van door in onze berichten. Reeds miste men hem somwijlen in den kring. Waar was hij dan? De anderen weten het niet, maar wij begrijpen het. Zijn schoone verwachtingen niet vervuld ziende en met het vooruitzicht van lijden en vervolging in plaats van grootheid en macht was de wrok binnengeslopen in zijn gemoed. Hij kende de vijandige gezindheid van de hoofden des volks. Als hij zijn diensten eens aanbood! Als hij de ure der duisternis eens te baat nam, om zijn werk te verrichten! Een vreeselijke strijd doorsneed zijn ziel. Hij, de vriend, zou zijn meester verraden! Neen, dat was

laag, dat kon hij niet doen. Maar toen eenmaal die gedachte had post gevat in zijn ziel, toen wist hij ook wel met drogredenen den opkomenden twijfel te verbannen. Zou dat ook de zin wezen van het straks aangehaalde woord: toen voer de duivel in Judas? Als de liefde overslaat tot haat, dan kent zij geen grenzen. De haat houdt niet van halfwerk evenmin als de liefde. Dezelfde persoon, die tegen een kleinigheid zou hebben opgezien in den beginne, hij zal ten slotte toegeven aan den drang om een misdaad te volbrengen.

Maar is het een misdaad?

Dat trekt hij in twijfel, hij maakt zichzelf wijs dat hij het doet voor de zaak, dat het een goede, een edele daad is.

Een misdaad?

Vraagt het den priesters en schriftgeleerden, zij weten het u anders uit te leggen. Integendeel het is een godewaardig werk. Waarom doen zij het dan niet zelve? Waarom laten zij dit over aan anderen? Zoover denkt Judas niet meer, hij let te veel op het doel dan dat hij vragen zou naar bijomstandigheden, naar de middelen. Nu duurt het niet lang of hij geeft toe aan het opzet der priesters, niet omdat hij hun werktuig wil zijn, maar omdat hij, zichzelf bedrogen wanende door Jezus, op hem wraak wilde uitoefenen. Indien eens de duivel van den haat is losgelaten in den mensch, dan kan deze, bestemd tot het groote en edele, zoo ontaarden dat hij de edelste eigenschappen misbruikt om zichzelf te verlagen tot beneden het dier. Er is in den mensch iets van een engel en iets van een duivel. Overweldigt de booze hartstocht hem, hij verliest de laatste sporen van engelachtigheid, om geheel een duivel te worden. De liefde maakt blind, maar de haat evenzeer. Uit liefde komen de grootste en edelste daden van toewijding en zelfop-

offering tot stand, maar ook haat is een faktor, die in staat is tot groote dingen.

De dichter zingt zoo juist:

Ja, ook de *haat* werkt veel uit, die van 't booze zich afkeert met
afschuw,
 Wie als hij 't slechte bespeurt, vol *toorn* is en hevig verbolgen,
 Voelt zich genoopt te verpletten den vijand. Maar zekere hulp
 Brengt ons de toorn niet aan, morrend en zwijgend de vuisten
slechts ballend,
 Doch slechts de *daad*.

Krachtig en sterk als de haat is de *liefde* van menschen tot
menschen,
 Is ook de liefde voor 't goede, tot wel te handelen dringt zij,
 Maar ook de liefde zal nimmer bewerken verblijdenden omkeer,
 Als zij het klinkend metaal slechts gelijkt en de luidende schelle.
 Doch slechts de *daad*.

Haat en liefde staan zoodanig met elkander in verband, dat het eene haast niet gedacht kan worden zonder het andere. Wie niet kan haten, die kan ook niet liefhebben, ja men haat somwijlen uit liefde. En vooral wanneer de liefde overslaat tot haat, dan kan deze zich tot zulk een hoogte verheffen, dat al het dierlijke in den mensch zich in al zijn afzichtelijkheid openbaart.

De vriend die den vriend verraadt — kent gij treuriger verschijning? Zeker het zou dwaas zijn om te zeggen: eens een vriend, altijd een vriend! Want de wegen van den een kunnen zoo verschillend loopen van die des anderen, dat men ten slotte ondanks alles uit elkaar moet gaan. Maar is het dan noodig dat de vriendschap direkt overslaat in haat? Moet dan daaruit de stemming tegenover iemand zoodanig veranderen, dat men in denzelfden persoon, in wien men vroeger niets

dan goed zag, plotseling enkel kwaad ziet? Kan men dan heelemaal geen grenzen houden tusschen het eene en het andere uiterste?

Ziet, wij stellen ons de zaak aldus voor.

Iemand heeft kennis gemaakt in woord of in geschrift met een ander, maar persoonlijk is men nooit met elkander in aanraking geweest. Men heeft iemand lief gekregen om zijn denkbeelden, om zijn toewijding, om den moed zijner overtuiging. Nu maakt men zich een voorstelling van dien persoon, men idealiseert hem gedacht, men scheidt zich een beeld zooals men het zelf hebben wil, men maakt er een soort van godheid van. Eindelijk doet zich de gelegenheid voor, om ideaal en werkelijkheid, om het zelf geschapen beeld en het origineel met elkander te vergelijken. Die kennismaking moet tegenvallen. Vandaar de ontnuchtering bij zoo'n aanraking. Aan wien de schuld? Grootendeels aan uzelf, want het beeld dat gij gemaakt hadt, zweefde als ideaal, als werk der fantasie boven de werkelijke wereld. Niemand is groot voor zijn kamerdienaar — zoo luidt een bekend gezegde en al ligt daar eenige overdrijving in opgesloten, toch schuilt er een kern van waarheid in. Dat ligt 'm niet alleen daarin, dat de afstand tusschen den grooten man en zijn kamerdienaar te groot is, zoodat de laatste den eersten niet kan begrijpen, maar veelmeer daarin dat hij door de voortdurende aanraking met den grooten man hem ziet ook in zijn zwakheden en fouten. Niemand is altijd en onder alle omstandigheden groot, het is al wel als iemand oogenblikken van grootheid heeft, want de meerderheid heeft ook deze niet. Waarom zoo'n hooge onbereikbare voorstelling ontworpen? Dat moest uitloopen op teleurstelling! De oogen gaan open voor de zwakheden en langzamerhand vergrooten zij zich zoodanig dat zij de deugden overschaduwden. Hij valt

tegen. Het kunstig door ons zelf gemaakte afgodsbeeld brokkelt af, de werkelijkheid leert ons een geheel ander mensch kennen. Dat is grootendeels eigen schuld, want waarom maakte men zich zoo'n heilig, zoo'n vlekkeloos beeld van een mensch? In plaats van dit te begrijpen, en zoo te geraken tot waardeering van iemand in zijn deugden zoowel als in zijn fouten, slaat men over tot het andere uiterste. Men zoekt zelfs andere beweegredenen voor daden, die men zelf vroeger verheerlijkte, men ziet nu alles van de zwarte zijde. Men gaat den vriend verraden, ontmaskeren, uitkleeden en er blijft niets meer van over. Echter men vergeet dat zoo'n handeling meer pleit tegen iemand die zich daarin verlustigt dan tegen den persoon, dien men eerst hielp ophemelen en vergoden om hem later te gaan vertrappen en miskennen.

Er was eens een mensch van groot talent en schitterende geestesgaven, die baanbrekend optrad tegen vooroordeel en domheid en huichelarij. Het behoeft niet gezegd dat hij zich den haat op den hals haalde van allen die in staat en maatschappij iets beteekenden, want ook zij hadden hun deel van hem gehad en waren op ontzettende wijze geheveld. Met slijk en modder was hij geworpen tijdens zijn leven zooals weinigen.

Maar hij had ook een kleinen kring van vrienden en bewonderaars, die misschien uit reaktie oversloegen in het andere uiterste en die nu hem vereerden als een heilige, niet in staat iets verkeerd te doen.

Hij was een mensch en dus noch de baarlijke duivel, zooals zijn vijanden hem schetsten, noch een engel zonder eenige feilen, zooals zijn vrienden hem voorstelden. Zijn bestrijders zoowel als zijn vrienden maakten zich schuldig aan hetzelfde euvel, alleen in omgekeerde richting.

Dit gaf mij aanleiding om een zijner oudste en beste

vrienden te vragen: waarom geeft gij geen levensbeschrijving van hem, gij, die daartoe het beste in staat zijt, omdat gij zoo lang en zoo goed met hem bevriend waart, gij die meer dan anderen zijt binnengedrongen in de schuilhoeken van zijn hart?

Daarop kreeg ik een antwoord, dat zeer juist was en daarom door mij nooit vergeten wordt.

Hij zeide: dat doe ik nooit. En vraagt ge waarom, ik zal het u zeggen, juist omdat ik hem zoo goed gekend heb en ondanks zijn groote, zeer groote gebreken — waren die gebreken misschien zoo groot, omdat daarnaast zulke groote deugden stonden? — hem zoozeer heb liefgehad. Want geef ik een levensbeschrijving, dan moet zij *waar* zijn en als ik u de waarheid zeg, dan zou ik meermalen slechte dingen en eigenschappen moeten vertellen. De menschen, die hem zoo graag, ook waar het onverdiend is, met slijk en modder wierpen, zouden met graagte dat alles aangrijpen, om het tegen hem uit te spelen. Welnu, daartoe leen ik mij niet. De wereld vertelt al kwaads genoeg van hem dan dat ik nog mee zou werken dien voorraad te vergrooten. Ik heb hem te lief gehad dan dat ik onze vriendschap zóó zou beloonen. En toch om een goed, waar beeld van hem te ontwerpen, zou ik zoowel de licht- als de schaduwzijden van zijn karakter moeten geven. Ziedaar de reden, waarom ik, die er misschien het beste toe in staat ben, nooit een levensbeschrijving van hem zal geven.

Die opvatting heb ik altijd gewaardeerd, omdat zij getuigt van diep gevoelde vriendschap, die geen koren wil aanbrengen op den molen zijner vijanden en toch ook niet wil verzwijgen al wat in staat was 'n karakter te verklaren, en die daarom de verstandigste rol vervult door zich niet tot zulk een werk te leenen.

Noch de vergoding, noch de verguizing was te recht-

vaardigen, want „hij was een mensch, een mensch, alleen een mensch.”

Wil men zijn illusies behouden omtrent iemand, men zorge dat hij blijve achter een waas van geheimzinnigheid, tracht niet met hem in persoonlijke aanraking te komen, want er bestaat alle kans dat hij tegenvalt en gij verstoort dan uw eigen genot. Maar nog beter is het, om uzelf te vrijwaren voor zulke teleurstellingen door geen overdreven voorstellingen te maken. Multatuli zegt ergens: „ik houd zooveel van Heine, dat ik blij ben hem nooit ontmoet te hebben.” In die woorden ligt dezelfde waarheid uitgedrukt, of nog beter leer groote mannen reeds vroegtijdig kennen zooals zij zijn, dan verdwijnt het geloof aan afgodsbeelden en menschelijke goden en men ziet in hen menschen, die als zoodanig noch vergood noch verguisd, maar naar behooren gewaardeerd worden. Scherp geteekende persoonlijkheden vertoonen juist de gebreken hunner deugden, d. w. z. gebreken en deugden hangen zoo nauw met elkander tezamen dat men ze onmogelijk kan scheiden. In de eenen zoowel als in de anderen spiegelt zich de mensch af gelijk hij is.

Maar ook omgekeerd, de meester moet heel wat ondervinden van zijn leerlingen en vrienden. Denkt maar aan Jezus. Hij heeft twaalf leerlingen, meer intieme vrienden die altijd om en bij hem zijn, wien hij naderen uitleg geeft van al wat onbegrijpelijk was voor de groote schare, die dus meer doordrongen tot in 't diepst van zijn zieleleven. En wat moest hij van hen ondervinden? De een schaamde zich in de beslissende ure om tot zijn vriendenkring te behooren en al was het hem ook te doen om zichzelf te redden, het was laf om juist dan, wanneer men het best zijn vriendschap kan bewijzen, te zeggen: ik ken dien mensch niet, zooals

een Petrus deed. De ander leverde hem over aan zijn vijanden. En allen vloden heen, om hem alleen te laten sterven zonder dat hij zelfs den blik van een vriend mocht opvangen. Dit geestelijk lijden, veroorzaakt door zijn vrienden, was oneindig veel erger dan het lichamelijke dat zijn vijanden hem aandeden, want van hen kon hij niet anders verwachten.

Onder een twaalfstal leerlingen telde men reeds één verrader. Men kan dus bijna niet te veel op zijn hoede zijn, ja we zeggen maar rondweg, dat nooit iemand gewaarborgd is voor verraders, zelfs niet onder zijn beste vrienden. In den regel loopt er veel kaf onder het koren en eerst moet men beproefd zijn in ernstige tijden en omstandigheden, om te weten of men werkelijk op de menschen kan vertrouwen. Zoolang het meeloopt in de wereld, zoolang een Jezus de groote man was in de oogen der schare, zoolang ging het goed, want toen verkwikten zich allen in de schaduw van zijn grootheid, het was alsof zij zelve grooter werden door te behooren tot den engeren kring zijner vrienden, maar de ware gezindheid bleek pas, toen de nood aan den man kwam. Het is zoo'n gemakkelijke vriendschap, als men samen kan genieten, het is zoo goedkoop als men zich niets behoeft te ontzeggen, maar daaraan ontbreekt de loutering. Bij tegenspoed leert men zijn vrienden 't best kennen. Deze aloude waarheid is te zeer op ervaring gegrond dan dat zij onjuist zou blijken te zijn. En even goed als Judas vreeselijk teleurgesteld werd, toen hij Jezus niet zag gaan in 't spoor dat hij zich had voorgesteld, evenzoo was op zijn beurt Jezus teleurgesteld over de zwakheid, de zelfzuchtige verwachtingen, die zijn vrienden koesterden. De allerzwaarste beproeving moet dus voor hem zijn geweest om te zien tegen hoe weinig zijn vrienden bestand bleken te zijn en het meest tragische

moment is het, dat Jezus alleen sterft aan 't kruis zonder zijn vrienden rondom zich te zien, die her- en derwaarts gestoven waren, toen de vervolging begon.

Wie steunt op zijn zoogenaamde vrienden, die komt maar al te dikwijls bedrogen uit en daarom moet men zijn kracht zoeken in zichzelf en zijn overtuiging, opdat men in staat zij om te blijven volharden ondanks alle teleurstelling, die vrienden ons kunnen aandoen. Zeker, het valt hard, het is een bittere ontgoocheling om te moeten ontdekken dat onze vrienden, op wie wij bouwden, als verraders optreden en dat te meer, wanneer zulks geschiedt met een kus, d. w. z. onder het teeken, het masker der vriendschap. Dan wordt het laaghartig. En helaas, er schuilt waarheid in het woord: bewaar me voor mijn vrienden, met mijn vijanden zal ik het zelf wel klaar krijgen. Men heeft veelal meer last van zijn vrienden dan van zijn vijanden en ook die ervaring, hoe treurig zij stent, blijft niemand bespaard, die zich volop gestort heeft in den maalstroom des levens, in de wereld der werkelijkheid. Zelfs teleurgestelde vriendschap, al is zij volkomen gerechtvaardigd, geeft het recht niet om zijn vriend te verraden. De herinnering aan het goede wat men genoten heeft, aan de leering die men ontvangen heeft, zal den rechtgeaarden mensch weerhouden, om zichzelf als verrader het brandmerk der schande op 't voorhoofd te drukken.

DE THOMASTYPE

OF

DE ONGELOOVIGE.

Als er iemand wordt gevonden, die in de geschiedenis of overlevering ter slechter naam en faam bekend staat, dan is het Thomas, een der volgelingen van Jezus, wiens naam zelfs spreekwoordelijk is geworden, daar men van iemand, die maar niet voetstoots aanneemt wat hem wordt verteld, spoedig zegt: hij is een ongelovige Thomas. En toch geen mensch die zoo ten onrechte te boek staat als deze voor alle tijden gebrandmerkte.

Hoe komt hij dan aan dien naam? Wie was hij?

Veel kunnen wij van Thomas al evenmin zeggen als van verreweg de meeste eerste leerlingen van Jezus, die eigenlijk zoo wat altemaal onbekende grootheden waren. Het meeste wordt van hem verteld in Johannes evangelie. Maar in de teekening die van hem gegeven wordt in die enkele trekken, blijft hij steeds dezelfde.

Eens hield Jezus een redevoering, waar hij sprak van het huis zijns vaders, met zijn vele woningen en waarin hij beloofde zijn jongeren plaats te bereiden. Hij zei: waar ik heenga weet gij en den weg weet gij.

Waarschijnlijk begrepen zijn jongeren heelemaal niets

van al wat hij hun zei, maar zij vroegen niets. Alleen Thomas verstoutte zich en zei: Heer! wij weten niet waar gij heengaat, hoe kunnen wij den weg weten? Hij liet zich dus niet door groote woorden overbluffen, hij zweeg niet om later verlegen te staan met een antwoord, neen hij wilde er alles van weten, eerder rustte hij niet.

Maar door dit antwoord heeft hij zich geen wereldberoemdheid verworven. Deze dankt hij aan een ander verhaal.

Jezus was ter dood gebracht en zijn jongeren, vol van aardsche grootheid en roem, waren deerlijk teleurgesteld, nu zij hun meester in schande zijn leven zagen eindigen. In de eerste dagen na zijn dood liep het gerucht dat Jezus verschenen was aan zijn vrienden en dat hij dus uit het graf in het leven was teruggekeerd. Hun overspannen verbeelding was waarschijnlijk zoodanig geprikkeld dat zij zagen wat zij zoo vurig hoopten. Nu waren de vrienden weer eens bij elkander en toen de andere discipelen zeiden: wij hebben den Heer gezien, toen zei Thomas, die maar niet bereid was om geloof te schenken aan zulke onwaarschijnlijke verhalen: zoolang ik niet in zijn handen het teeken der nagelen zie en in het teeken der nagelen mijn vinger steek en mijne hand steek in zijn zijde, zal ik niet gelooven.

Later zouden de jongeren weer zijn tezamen geweest, maar ook Thomas behoorde tot het gezelschap en ziet daar verscheen plotseling Jezus. Het ongeloof van Thomas kennende sprak hij tot dezen: breng uw vinger hier en zie mijne handen en breng uwe hand en steek haar in mijne zijde en wees niet ongeloovig, maar geloovig. Thomas was overwonnen en antwoordde: mijn Heer en mijn God! Jezus zeide tot hem: omdat gij mij ziet, gelooft gij. Zalig die niet zien en nochtans gelooven!

Het standpunt van Thomas is dat der wetenschap,

die alleen rekening wil houden met feiten, met goed gekonstateerde gebeurtenissen en niet afgaat op looze praatjes, geruchten of wat dies meer zij. Het eenige wat men hem zou kunnen kwalijk nemen is dit, dat hij zijn onderzoek niet doorzette toen Jezus er bij was, ofschoon daartegenover staat, dat hij met eigen oogen de teekenen der nagels zag, zonder ze te betasten.

En ongunstig steekt daartegenover het standpunt van Jezus af, die verlangde dat men zou gelooven zonder te zien en dengenen die zulks deed, zalig prees, althans volgens de woorden, die de schrijver van het evangelie hem in den mond heeft gelegd.

Thomas volgt den weg, dien men verwachten kan dat ieder verstandig mensch inslaat, hij onderzoekt eerst. Is dat nu een reden om hem lastig te vallen en te veroordeelen? Daar moge iets aantrekkelijks zijn in die meegaande naturen, die zich geheel en al overgeven aan de leiding van dezen of genen, in den regel zijn ze zwak en de indrukken hunner ziel zijn wasachtig, zoodat ze maar al te zeer de neiging hebben om zich te laten meeslepen, zonder voldoende zelfstandigheid van oordeel en weerstandsvermogen te bezitten. Het zijn lang niet de meest soliede naturen, die zich b.v. onder den indruk eener redevoering geestdriftig aansluiten, want weet een ander hen te vangen, dan gaan ze even spoedig rechtsomkeer. Integendeel de bedachtzamen, die eerst goed overwegen vóórdát zij een stap doen, maar eenmaal hem gedaan hebbende niet terugdeinzen, de onderzoekende geesten die vooraf het vóór en tegen goed wikken en wegen, zij zijn het die eenmaal overtuigd blijven volharden ondanks alles en allen. Beter is het daarom om het onderzoek op den voorgrond te plaatsen en zoo dien geest van nadenken aan te kweeken, zelfs reeds bij kinderen zoodat zij niet tevreden

met het uiterlijke, door trachten te dringen tot de kern der zaken.

Boven den tempel der waarheid staat geschreven: onderzoekt alle dingen en behoudt het goede. Twijfel is de eerste voorwaarde om tot waarheid te komen, om vooruit te gaan in geestelijke ontwikkeling. Wie nooit twijfelt, is òf een ingebeelde gek, die meent alles te weten, òf een goede sukkel, die zoo gewend is het gewoontespoor langs te loopen, dat hij geen besef heeft van andere wegen. Het grootste beletsel van onderzoek is het versperren van den weg om tot onderzoek te komen, en zoo iemand is veroordeeld ten eeuwigen dage een stommerik te blijven. *Cela ne doute de rien* — dat is: aan niets twijfelen, dus alles meenen te weten en te begrijpen, dat is het zekerste middel om in onkunde te blijven ronddolen. Wie geen twijfel kent, komt niet verder dan tot het voorportaal, maar de tempel zelf zal hij nimmer betreden. Wanneer de stormen des twijfels nog niet over onze hoofden zijn heengegaan, zoolang zijn wij gelijk aan het riet, dat door allen wind wordt heen- en weergeslingerd. Elke godsdienst dus, die den twijfel veroordeelt als een werk van satan, als een misdaad, is gedoemd tot stilstand en dus tot ondergang.

Twijfel aan het onwezenlijke, aan hetgeen niet bestaanbaar is voor de rede, veroorzaakt geen smart, maar wel wanneer er twijfel ontstaat aan het zoetste en beste, wat er gevonden kan worden in den mensch, want dan vertwijfelt men ten slotte aan zichzelf.

Zijn er, die Thomas veroordeelen om zijn zoogenaamd ongeloof, wij zouden hun wel eens willen vragen: neemt gij dan alles aan, wat men u vertelt? Keurt gij soms een geloof goed, dat den toets van het onderzoek niet kan doorstaan? Indien men u eens verhaalde, dat een doode was opgestaan uit het graf, terwijl gij zeker wist

dat hij dood was, zoudt gij dan uitgaan om het te onderzoeken? Zoudt gij dit dan maar geloovig aannemen? En zoo gij het doet, zou men dan het recht hebben u toe te roepen: het is zalig te gelooven zonder te zien? Neen, zulk een onredelijk geloof, gelijk staande aan dat aan heksen en spoken, kan en mag niet verlangd worden van een redelijk denkend wezen. Maar daarom mag men dan ook een Thomas niet veroordeelen! Zijn geest van onderzoek mag ons niet als afschrikwekkend voorbeeld worden voorgehouden, neen deze moet ons veeleer ter navolging worden voorgesteld.

In zijn schoone verhandeling over Vrije Studie, ziet Multatuli de voornaamste belemmeringen voor vrije studie — een raar woord, want studie die niet vrij is, verdient den naam van studie evenmin als liefde, die niet vrij is, den naam van liefde verdient! — in de volgende dingen:

verkeerd lezen of onjuist verstaan;

officieele verdraaiing van de waarheid;

het zweeren bij de woorden des meesters;

het belang dat velen hebben in het handhaven van voordeel-aanbrengende leugens;

de zonderlinge meening, dat Vrije Studie zou bestaan òf in 'n liederlijk nietsdoen òf in het versmaden van regel of inspanning, alsof de natuur haar schatten verspilde aan beschonkenen, droomers en leegloopers;

het verwaarloozen der gelegenheid om door anderen opmerkzaam te worden gemaakt op de waarheid;

het uitsluitend gehoor geven aan stemmen die van ééne zijde komen;

het te veel waarde hechten aan korte, pikante, schijnbaar krachtige gezegden;

twijfelziekte, die niet verward mag worden met geoorloofden en plichtmatigen twijfel, 'n ziekte die niet

na twijfel door onderzoek tot weten, maar *van* weten, *zonder* onderzoek, tot *niets* leidt;

de strijd tegen het stoffelijk gebrek, waar de gloed van hooger geestdrift wordt gedoofd, als 't leven slechts één kamp is met het lage.

Misschien zou het aantal belemmeringen nog uitgebreid kunnen worden, maar reeds deze reeks geeft stof tot oneindig veel nadenken.

Welnu, Thomas is de type van den wetenschappelijken mensch, die vasten grond onder zijn voeten wil hebben, die uit eigen oogen wil zien, die het onderzoek wil doen voorafgaan aan zijn geloof, opdat dit niet in de lucht zweeft maar een basis van redelijkheid bezit. Geen wonder dat hij, eenmaal bitter teleurgesteld in zijn verwachtingen, daar Jezus niet in vervulling bracht wat hij zoo vurig gehoopt had, thans voor zijn geloof der hoogsten graad van zekerheid verlangt en tegen nieuwe misleiding op zijn hoede wil zijn. Oneigenlijk is het om in hem te zien de type van den ongeloovige, want als het niet-zien en niet-onderzoeken de voorwaarden zijn van het geloof, dan is dit door zichzelf veroordeeld. Hij kan dus hoogstens beschouwd worden als de type van den redelijk geloovige, voor zooverre van redelijk bijgeloof sprake kan zijn. Het woord „geloof” wordt in tweeërlei zin genomen en dit heeft aanleiding gegeven tot een zee van verwarring. Wij gelooven allemaal veel en velerlei, want het zou een dwaze eisch zijn om te verlangen alleen datgene aan te nemen, wat men zelf gezien of beleefd heeft. Hoe gebrekkig en beperkt zou dan wel onze kennis zijn! Wij gelooven b.v. dat aan den anderen kant van den Oceaan een werelddeel is gelegen, Amerika geheeten.

De meesten onzer toch zijn er nooit geweest en kennen dat land niet uit eigen aanschouwing. Wij ge-

looven in de geschiedenis zoo wat alles, wat ons is overgeleverd. In dezen zin beteekent gelooven voor waar houden. En al onze wetenschap steunt op geloof, zelfs de wiskunde die uitgaat van het aannemen van eenige dingen die als axioma's worden aangenomen om daarop verder voort te bouwen.

Wat is dan het onderscheid tusschen het geloof der ongeloovigen en dat der geloovigen. De ongeloovige gelooft wat anderen weten en wat men zelf kan weten als men wil onderzoeken, in elk geval al wat valt binnen het bereik van het weten.

Daarentegen de geloovige gelooft in dingen, die boven en buiten het bereik van het weten liggen, hij neemt ze juist aan omdat hij ze niet weten kan.

Terwijl het geloof voor den een is een mindere graad van weten, staat het voor den ander verre verheven boven het weten.

Zietdaar het onderscheid tusschen beiden.

Maar geloof wordt ook opgevat in een anderen zin, nl. in dien van de richting der ziel naar boven, naar een onzienlijke wereld en als zoodanig als de hoogste bloem van het geestelijke leven.

Nu blijkt het duidelijk uit het verband dat bij Thomas bedoeld is het geloof in de eerste beteekenis. Hij toch zegt niet te zullen aannemen dat Jezus is opgestaan, voordat hij zichzelf ervan overtuigd heeft dat hij met denzelfden persoon heeft te doen. En wanneer dan daarop volgt het: zalig die niet zien en nochtans gelooven, dan wil dit zeggen, dat het aannemen van dingen die men niet ziet en niet onderzoekt, zalig wordt geprezen.

Het standpunt van Thomas staat dus veel hooger, is en moet zijn het standpunt van den man der wetenschap.

Wat toch doet deze?

Hij gaat uit van het bekende en klimt vandaar al

hooger en hooger, hij zweeft dus niet in de lucht maar staat op den vasten bodem der werkelijkheid. Vandaar dat de methode, door hem gevolgd, heet de inductieve.

Of was het niet Aristoteles, die reeds zoo juist schreef: „de weg der wijsbegeerte is die van alle wetenschappen; men moet eerst feiten verzamelen en de dingen leeren kennen, waaraan zich de feiten vastknoopen, niet de menigte op eens, maar elk op zichzelf moet men beschouwen en daaruit gevolgtrekkingen maken; hebben wij de feiten, dan is daarna onze taak om de verbinding van dezen vast te stellen. Deze feiten worden door waarnemingen der zinnen verkregen; zijn deze onvoldoende, dan zal het ook de daarop gebouwde kennis zijn. Wij kunnen geen algemeene theoretische stellingen hebben behalve door inductie en inducties kunnen wij alleen maken door waarnemingen der zinnen, want deze hebben met het enkele te doen.”

Daartegenover staat de deductieve methode, die uit een algemeen beginsel, dat eenmaal aangenomen is, alles afleidt. Dus precies de tegenovergestelde methode van de voorafgaande.

Welnu de eerste wordt algemeen gevolgd, omdat zij het is die steunt op goede, betrouwbare gegevens. Zonder haar kan de wetenschap niets. En men zou Thomas schier kunnen noemen den vader dier methode, als men niet wist dat hij reeds voorgangers had gehad onder de Grieksche wijsgeeren.

Waar het verstand verdween en het onderzoek voor misdaad werd gehouden, daar bloeiden bijgeloof en domheid en deze worden weggevaagd, zoodra men maar licht ontsteekt in de duisternis.

Niet vreemd was het dat de levendige fantasie bosch en weide, rivier en beek bevolkte met geesten, want waar de kennis gering was, daar schreef men elk

natuurverschijnsel toe aan de werking van een geest. Vreeselijk was de invloed dien zij uitoefenen op 't leven des menschen. Vraagt ge hoe ze ontstonden, wij geven met een bekend schrijver dit schoone antwoord: „Zij werden door het penseel Vrees door den schilder Bijgeloof op het volk Onwetendheid gebracht.” En die geesten waren de onderwijzers onzer voorvaders, zij waren de eenige bron van ingebeelde kennis.

Alleen door meer kennis werden zij op zij gezet en daarom vergeten wij niet dat de dwaasheden uit het verleden door de wijste menschen werden geloofd. De geschiedenis der dwaasheden levert eene onschatbare bijdrage tot de kennis van de wetten der wetenschappelijke ontwikkeling. Daarom te lachen verraadt alleen eigen domheid, maar te trachten ze te verklaren uit de orde van denkbeelden, waarin men toen leefde, dat is het werk van verstandige menschen. Al ontzeggen wij niet alle waarde aan het wapen van den spot, door spotternij zal men het geloof de wereld niet uitjagen, wel daarentegen door 't geloof eenvoudig te vervangen door kennis.

Men ziet dan ook telkenmale dat het geloof veredelt van inhoud, naarmate de mensch zelf veredelde en dus in plaats van te zeggen dat het geloof den mensch beschaafde, moeten wij zeggen dat de mensch het geloof beschaafde. In de godsvoorstellingen der menschen spiegelt zich geestelijk en zedelijk het peil af, waarop de menschheid stond in een zeker tijdvak van ontwikkeling.

Het is zeer waar, dat „slechts zelden meeningen plotse-ling worden verworpen als strijdig met de bereikte beschaving. Gewoonlijk bepaalt de voortschrijdende ontwikkeling zich er toe, deze meeningen te stempelen als verouderd, zij verdwijnen dan door onverschilligheid, niet door een direkten aanval erop. Eerst worden zij ver-

bannen naar den kring van het halfdonker, die elk levend geloof omringt; niet het land des doods, maar dat der schaduwen des doods; het land waar het geloof een zaak is der lippen, niet een des harten. Dan vinden wij de holle zinnen, de plechtigheden, de formules, kortom het geheele geraamte van een lang verdwenen geloof vastgemaakt aan een stelsel dat geschapen werd door de behoeften des tijds, en medeleeft met het leven onzer hedendaagsche beschaving. Zij doen denken aan de afbeeldingen der dooden, die de oude Ethiopiërs schilderden op hun lichamen, zich hierdoor in den waan brengende dat zij niet wezenlijk dood waren, wier trekken nog onder hen zichtbaar bleven, nauw verbonden met het leven. Het is de taak van den geschiedschrijver, deze woorden in zijn verbeelding om te zetten in daden, dit geraamte weder te bekleeden met het vleesch van een krachtig geloof en daarvoor moet hij niet slechts de godsdienst-stelsels bestudeeren, maar ook de karaktertypen der verschillende eeuwen."

Wij groeien dus uit het geloof, naarmate het verstand meer bij ons de overhand krijgt. Zijn dan alle geloovigen onkundigen?

Dat zij verre!

Daar zijn onder hen veel knappe lui. Dit blijkt reeds alleen uit het feit, dat er heel wat vernuft of verstand noodig is, om het geloof te kunnen verdedigen tegen de wetenschap, om er den schijn aan te geven, alsof men het recht en de waarheid aan zijn zijde heeft.

Het spekuleeren op de domheid der menschen, om daarop voor zichzelf een goede positie te bouwen, de lust naar spitsvondigheid die haar kracht zoekt in oppositie tegen hetgeen onder de beschaafde, wetenschappelijke menschen algemeen wordt aangenomen en in sofismen van allerlei aard als speling van een vernuf-

tigen geest — zietdaar een paar redenen, die veel bijdragen om sommige knappe lui te scharen aan de zijde des geloofs.

Het gaat hun dan evenals Chateaubriand met zijn wereldberoemd geschrift *Le génie du Christianisme*. Deze nl. ging naar een uitgever met een geschrift tegen het geloof. Deze merkte hem op dat het atheïsme uit de mode was, dat het lezend publiek daarvan niet gediend was en dat het in plaats daarvan liever godsdienstige boeken verkoos. Chateaubriand ging weg en na eenige maanden kwam hij terug met een boek ten gunste van het geloof en dat boek is het bovengenoemde, wat in zijn tijd een zeldzamen opgang maakte.

Iets dergelijks vertelt men van Rousseau, die een verhandeling had gemaakt om de voordeelen der beschaving uiteen te zetten. Toen hij dit meedeelde aan een ander, vergissen we ons niet dan was het Diderot, toen zei deze: dat kan elke botterik ook. Rousseau, die veel hield van bijzondere denkbeelden, knoopte dit in zijn oor en hij leverde toen het betoog dat de nadeelen der beschaving en den terugkeer tot den natuurtoestand schetste als een ideaal.

Evenzoo gaat het vele vernuftige geesten met hun geloof.

Bovendien hoe dikwijls wisten zij niet de zwakke zijden van de wetenschap of liever van de aanmatigingen der wetenschap aan 't licht te stellen. Want vergeten wij niet, dat men somwijlen te spoedig klaar was om te zeggen: *de* wetenschap leert dit of *de* wetenschap zegt dat. Erkennen wij liever dat *de* wetenschap nog verbazend weinig leert of zegt. Zij is pas aan het begin van haar werkzaamheid en menige wetenschap zal geheel moeten worden gerevolutioneerd en herzien, voordat zij aanspraak mag maken op dien naam.

Hoe juist schetst Lecky in zijn Rationalisme in Europa de moeite, die het kòst om zich vrij te maken en los te worden van vooroordeelen. Hij zegt: „verreweg de meeste menschen blijven hun meeningen ontleenen aan gezag. Het is van luttele beteekenis of zij dit willen doen als de Katholieken of onbewust als de meeste Protestanten. Zij hebben tijd noch gelegenheid voor onderzoek. Eenzijdige opvattingen over twijfelachtige punten worden hun opgedrongen als ontwijfelbare waarheden; niet in staat zelf te oordeelen, wordt elke invloed aangewend om deze opvattingen te versterken. Zoodanig is de ware oorsprong van hun geloof. Niet zonder lange jaren van inwendigen strijd kunnen zij het onschatbare voorrecht verkrijgen van een vasten, onbelemmerden geest. De fabel der oudheid bevat ook thans nog waarheid. Nog steeds zit de oude vrouw (Cebes) aan' t begin van onzen levensweg, haren beker aanbiedende aan allen die binnentreden en het gift van dezen beker verspreidt zich nog steeds door alle aderen en oefent daar het heele leven door zijn noodlottige werking. De rede moge de nevels van het vooroordeel vaneenrijten; in haar krachtigste oogenblikken moge zij zich zegepralend verheugen in hare vrijheid: de indrukken uit de jonge jaren zullen nog langen tijd in de ziel blijven sluimeren, om boven te komen in elk oogenblik van zwakheid, als de rede tijdelijk verslapt en de kracht der oude denkbeelden oppermachtig is.

Het behoeft ons niet te verbazen dat slechts weinigen genoeg moed en volharding hebben om dien innerlijken strijd vol te houden. Van de enkelen die een straal van hooger licht ontvingen, kunnen de meesten de tweespalt niet verdragen waar oude opvattingen en vooral het oude leerstuk over het zondige der dwaling zulk een smartelijke kracht aan bijzetten; zij verstikken de stem

der rede, wenden zich af van den weg der kennis en koopen den vrede ten koste der waarheid. Dit is wel in onze dagen de noodlottigste van alle hinderpalen voor onderzoek. Eerst toen de oude wereld geheel in puin was gevallen, sprak de goddelijke stem: „daar zij licht” en zoowel in de wetenschappen als in de natuur moet gewoonlijk afbreken het opbouwen voorafgaan. Er is een tijd in het leven van den denker, dat oude meeningen zijn afgeschud of uitgeroeid, terwijl de nieuwe meeningen zich nog vormden; een tijd van twijfel, vrees en donkerheid, waarin de stem van den dogmatikus haar invloed nog niet heeft verloren en de beelden van het verleden nog voor den geest zweven; een tijd waarin elke taak uit het oog is verloren, elke leidstar is omwolkte en de ziel zonder hulp of steun is aan de golven prijs gegeven. Het is in dezen tijd van overgang, dat de verzoeking om de rede te smoren het grootste is. Men vergelijkt de rust en den vrede van de vroegere zekerheid met de koortsachtige onrust die het nadenken vergezelt en de neiging ontstaat om den weg der waarheid te verlaten. Het is zooveel lichter aan te nemen dan aan te toonen; het is zooveel gemakkelijker te gelooven dan te twifelen; er ligt zooveel bekoring in de rust van het vooroordeel, wanneer de harmonie van het geloof door niets wordt verstoord; het veroorzaakt zooveel smart, de oude geliefde droomerijen te ontrafelen en het oude geloof te verzaken, dat het niet vreemd is, de menschen hun oogen te zien sluiten voor het niet-begeerde licht. Vandaar het stoute optreden van stelsels, wier onhoudbaarheid lang werd aangetoond. Vandaar de aarzeling en beschroomdheid gepaard aan eerbied voor het fatsoen, eigen aan niet-weinigen die vroeger schoone dingen deden verwachten.

Hij, die zonder aarzeling zijn weg vervolgt, in het

vaste geloof dat het zoeken naar waarheid den God der waarheid nooit kan kwetsen, heeft gegronde redenen om te hopen, dat hij anderen ondersteunt bij hun strijd om licht en dat hij bijdraagt tot de voltooiing van dit schoone gebouw der toekomst, waar ieder geheel vrij belijden mag wat hij gelooft, waar de oude dwingelandij zal zijn vernietigd en de stelselloosheid van onzen overgangstijd zal zijn vergeten”.

Daarom onze hulde aan mannen als Thomas, die een baanbreker is op den weg der vrije gedachte, doordat hij tegenover het gelooven zonder te zien, plaatst het eigen onderzoek als voorwaarde om iets aan te nemen!

Maar — zoo zeggen sommigen — zoo doende is er geen plaats voor het ideale, alles wordt zoo plat, zoo nuchter, zoo alledaagsch. Gevolg van de opvoeding der Kerk, die onder den schijn van het ideaal de menschen bedwelmde en benevelde is, dat het verstand nog bij velen in diskrediet is. Men praat nog dikwijls van het „nuchtere” verstand, het „koele” verstand en voegt veelal bij het zelfstandig naamwoord „verstand” een bijvoeglijk naamwoord van minder goede reputatie. Waarom moet nu het verstand altijd nuchter of koel zijn? Dat geschiedt alleen om het verstand ter neer te drukken. Men denkt dan aan menschen, die alles met passer en maatstok moeten kunnen nameten, zonder zich ooit op te heffen tot de hoogere voorstelling. Alsof het verstand de fantasie buitensluit! Dat is het geval niet, maar zelfs als men de teugels laat vieren aan de fantasie dan nog moet het verstand de maat aangeven, opdat men niets oversla en de fantasie ontaarde in iets ziekelijks en overspannens.

De Christusbeschrijvers hadden volgens enkelen behoefte aan zoo’n koel, nuchter type als Thomas, ten eerste om de opstanding geloofwaardig te maken zelfs

voor ongeloovigen en ten tweede om den twijfel aan zijn goddelijkheid bij zijn vrienden te herleiden tot de uitzonderingen. Jezus vertegenwoordigt dan de type van een ideaalgezinde tegenover Thomas, den man van het koude proza.

Men moge het echter opvatten zooals men wil, ons komt het voor, dat het gelooven zonder zien, zonder onderzoek een onredelijke eisch is en daarom is het onbillijk om Thomas hard te vallen, die verstandig genoeg was om zich niet in opgewonden oogenblikken te laten medeslepen tot het aannemen van het avontuurlijke en vreemde, in plaats van zijn standpunt te beschouwen als dat van den verstandigen mensch. Zou men nu werkelijk meenen dat de verstandige mensch geen idealen had? Dat is immers te dwaas om van te praten. Zeker de aanleg van den eenen mensch verschilt veel van dien van den ander, de een heeft meer neiging tot het overdrevene en dweept gaarne; wij zullen de laatsten zijn om den staf over hen te breken, daar het juist de dweepers zijn geweest, die met hun grootsche gedachten een stoot voorwaarts gaven aan de menschheid, de ander is meer beredeneerd en overweegt alles. Zelden vindt men het een of het andere alleen, meestal komt het gemengd voor onder de menschen en zeer zeker toont die mensch de beste harmonie, waarin de juiste maat gevonden wordt tusschen die beiden. Ons is de Thomastype sympathiek, daar hij de beslissende stem ter beoordeeling van alles geeft aan de rede.

DE JEZUSTYPE

OF

DE MAN VAN OVERTUIGING.

Stelt u voor, dat in onze maatschappij iemand optrad, die niet geordend was als leeraar van een der bestaande kerkgenootschappen, die geen graad had behaald aan een onzer hoogeschole, zelfs geen diploma had van een onzer burgerschole en dat die iemand optrad, om u toe te roepen: bekeert u! met andere woorden, gij bevindt u allen op een dwaalweg, uw meeningen en stellingen zijn zonder eenigen grond, uw beroep op de geleerdheid der vorige geslachten beteekent niets, al wat gij noodig waant te hebben, is zonder eenige waarde.

Wat zouden wij dan zeggen?

De geletterden, de mannen der wetenschap zouden zeggen: die man beteekent niets, want hij doet geen enkele aanhaling uit onze geleerde werken, hij heeft een zinbouw, die niet overeenkomt met de taalkundige regels, die wij als de eenige waren hebben erkend en aangenomen, hij is zoo begrijpelijk en eenvoudig, dat elkeen hem vatten kan en dat is een bewijs van oppervlakkigheid, want de hoogste wijsheid ligt in diepe nevelen verborgen, in afgetrokken en hoog verheven formules en redeneeringen. Buitendien, waar heeft hij

zijn kennis opgedaan? Wij, de mannen der wetenschap, zijn z'n onderwijzers niet geweest en wie anders leert dan wij, die het weten, die is onkundig. Ze zouden hem den rug toedraaien, hem heelemaal de moeite niet waard rekenen en hun gewone bezigheden hervatten.

De rijken zouden zeggen: veranderen? maar dat kan niet goed zijn, want wij hebben het best, aan geen ding ter wereld gebrek, alle genietingen der aarde, alle schatten der kunst, alle schoonheden der natuur, al wat het oog boeit, het oor streelt en den smaak prikkelt, wij kunnen het immers verkrijgen met ons geld. Elke verandering, welke ook, zou voor ons geen verbetering zijn en dus de man, die zoo predikt, kan de onze niet wezen. Wij gaan niet naar hem luisteren, want dat zou slechts stoornis brengen in onze vreugde. En ook zij vervolgen hun weg, zij zetten hun leventje van genot en uitspanning voort, zonder zich te laten storen door dien man, van wien zij niet eens weten wie hij is, vanwaar hij komt, hoe zijn ouders heeten en wat zij doen, of hij wel fatsoenlijke manieren heeft, n.l. hetgeen men daaronder gewoon is te verstaan, want wat men met dien naam bestempelt, is ook aan de mode onderhevig. Neen, van zoo iemand willen ook zij niets weten.

En misschien zouden enkele armen en eenvoudigen, verschoppelingen der maatschappij, zich rondom hem verzamelen, om ergens in een achterafbuurtje in een armzalige schuur te luisteren naar de taal van dien man, die hun grijpt in de ziel, omdat hij in hen het betere en hoogere gevoel van menschenwaarde, wat door de uitwendige omstandigheden schier was uitgedoofd, weet op te wekken en te verlevendigen.

Zulk een mensch nu was Jezus volgens de overlevering en zoo was dan ook de ontvangst, die hem ten deel viel bij zijn tijdgenooten en gedurende zijn leven!

Wanneer wij die ontvangst lezen, dan zijn wij verontwaardigd over zoo'n behandeling, wij spreken van de bekrompenheid, die de grootheid niet wist te waardeeren in het optreden van Jezus; van kleingeestige opvattingen en vooroordeelen, die zijn geslacht ongeschikt maakten om de stralen van een licht anders op te vangen dan in de vormen, waaraan zij gewend waren; wij spreken van onrecht, omdat men niet onderzocht, niet onderzoeken wilde in hoeverre Jezus leerde met wijsheid, maar niet zoodra zijn wij in de gelegenheid om onze betere manieren, onze mindere bekrompenheid, onzen ruimeren blik te toonen tegenover onze tijdgenooten, of wij maken ons schuldig aan hetzelfde vergrijp en zullen, daarop gewezen, zeggen: ja, maar dat is heel wat anders!

Hetzelfde zouden echter de Joden van die dagen ook gezegd hebben, indien men hun gewezen had op Mozes en de profeten en de wijze, waarop deze op hun beurt werden ontvangen door hun tijdgenooten, ook zij zouden dan dienzelfden dooddoener hebben gebezigd. Verweet niet Jezus aan zijn geslacht, dat zij de graven der profeten opbouwden en de grafsteden der rechtvaardigen versierden, d. w. z. dat zij de helden uit het verleden, door hun vaders gesmaad en onteerd, verheerlijkten, terwijl zij intusschen evenzoo handelden tegenover de groote mannen, die onder hen verkeerden in het heden? Wederom geldt datzelfde van ons; wij maken standbeelden voor de groote mannen, die op het gebied van ontwikkeling en beschaving voorgangers en baanbrekers waren in 't verleden, maar onderzoeken wij naar de ontvangst, die zij tijdens hun leven hebben gehad, dan is dat meestentijds één groote lijdensgeschiedenis.

Ondanks dat alles gaan wij voort om de grootheid van het heden te miskennen, haar in smaad en armoede te laten leven.

Zouden wij ver behoeven te zoeken om namen te noemen?

Ieder onzer kent ze. De waarheid van het bekende spreekwoord: men moet dood zijn om geprezen te worden, wordt nog dagelijks onder ons bevestigd. En toch wij moeten leeren geestesgrootheid te waardeeren, ook daar, waar zij zich ooit in onze gewone kleeding, zich toont in onze dagelijksche samenleving.

Welken indruk liet Jezus achter?

Wij lezen het in de getuigenis van een dankbaren leerling, die schreef: *hij leerde als machthebbende en niet als de schriftgeleerden.*

Ja, hoe geheel anders moet dat woord van Jezus allen hebben toegeklonken! Frisch en begrijpelijk, zoodat elk er iets aan had; nu eens ontleende hij zijn beelden aan de natuur, waarmede hij zoo bevriend was; dan gaf het dagelijksch bedrijf hem een beeld aan de hand, steeds uit het leven, steeds van het hart tot het hart. Die schriftgeleerden sloegen altijd dikke boeken op om te wijzen op dezen rabbi, die het zóó had geleerd, of op een anderen rabbi, die wat anders had gezegd, en de mensch werd verwickeld in schriftuurplaatsen, die hem als een pantser beschermden tegen de indrukken van buiten, waaraan hij behoefte heeft, en die ook wederom de opwellingen des harten vermoordden, daar zij geen uitweg konden vinden door al de schriftuurplaatsen heen.

Leerde Jezus zooveel nieuws?

Och neen, van zijn prediking kan men al de elementen terugvinden in de Joodsche letterkunde, maar verstrooid en op zichzelf staande. Maar wat zijn verdienste was, hij bracht er verband en eenheid in; hij drukte op dat oude den stempel af van zijn oorspronkelijken geest. En wat die geest getuigde, dat sprak hij uit, vrij en onbe-

vangen, zonder te vragen of het overeenkwam met dan wel verschilde van de lessen der vaderen en de voorschriften der oudheid. Was elk verschil van meening beslist, zoodra men kon aanwijzen: tot de ouden is dit of dat gezegd, Jezus liet zich daardoor niet afbrengen van hetgeen hij goed achtte en hij antwoordde: Goed en wel, maar *ik* zeg u.

Ik zeg u — verbeeldt u den schrik dier gezagsmannen, die verbaasd vroegen: wie is dan die Ik? Zulk een stoute taal hadden zij nog nooit vernomen. Maar het volk riep: Stil, laat ons luisteren, want die taal begrijpen wij, zij vindt weerklank in ons gemoed. Verlangde hij dan dat men op *zijn* gezag zou handelen? Immers neen, dadelijk liet hij de redenen volgen, waarom hij iets afkeurde of zeide, het eenige beroep dat hij deed op zijn hoorders, was een beroep op hun gezond verstand. Vandaar dat telkens terugkeerende: oordeelt gij zelve! of: wat dunkt u? of: wie het vatten kan, die vatte het!

Het eenige gezag, dat hij wilde uitoefenen, was het gezag des geestes en daarom voelde hij zich sterk, ofschoon alleen tegenover allen, daarom behoefde hij voor niets en voor niemand te vreezen. Wie helder denkt en zonder omwegen zegt wat hij denkt, die behoeft niet beducht te zijn, dat hij van inkonsequentie zal worden beschuldigd en daarom telkenmale, wanneer er afgezanten kwamen om hem te vangen in zijn woorden, dan gingen zij beschaamd henen. Neen, van zulk een ontrouw, die de taal van den eenen dag, van het eene uur op een volgend weerspreekt, hebben alleen zij gevaar aan wie de taal is gegeven om hun ware gedachten te verbergen en die dus angstvallig de woorden zoo kiezen en inkleeden, dat de bedoeling ervan òf niet begrepen wordt òf in elk geval vatbaar is voor

verschillenden uitleg, zoodat men zich naar omstandigheden kan wringen in alle mogelijke bochten en kronkelingen.

Jezus leerde als machthebbende!

Niet dat hij gebruik maakte van uitwendige middelen, neen, hij wist geen steun te vinden bij de machthebbers, bij de grootwaardigheidsbekleeders in staat en kerk; hij wist niet gedragen te worden, noch door de gunst van het hof, noch door de goedkeurende genade van den hoogepriester, noch door de meewerking van sekten en geleerden. Hij steunde op zichzelf en op zijn goed recht, en verder had hij vertrouwen op den mensch, wiens verstand verduisterd kon zijn, maar die, tot nadenken opgeroepen, uit den slaap kon en zou ontwaken om tot bewustzijn te komen.

Jezus leerde als machthebbende!

Niet dat hij dreigde met de uitwendige middelen van hel en verdoemenis, twee machtige middelen om onontwikkelden te maken tot onderdanige en willige werktuigen in handen der geestelijkheid. Of zouden we niet begrijpen hoe de mensch ineenkrimpt van pijn en zich op genade en ongenade overgeeft aan de leiding van hem, die als dienaar der godheid de macht heet te hebben om de poorten der hel te ontsluiten evengoed als den hemel te openen, wanneer hem in levendige kleuren de akeligheden en pijnigingen worden afgeschilderd van een eeuwig lijden, een eeuwig branden? Wie daaraan geloof en met die middelen kan schermen, hij kan macht uitoefenen op de onontwikkelde schare, een macht die tot fanatisme opgezweept, tot alles in staat is. Maar ook die middelen versmaadde hij en dus, als hij macht uitoefende, dan moet het op andere en betere wijze zijn geweest.

Jezus leerde als machthebbende!

Maar waarin bestond dan zijn macht?

IN ZIJN OVERTUIGING EN DAARIN ALLEEN!

Ziet, wie naar Jezus had geluisterd, die kreeg den indruk, dat het hem niet te doen was om lauweren van welsprekendheid in te oogsten, niet om door rijkdom van beelden en stroomen van vloeiende volzinnen te verblinden, zoodat men begraven werd onder woorden, zonder zich rekenschap te kunnen geven van den zin, neen, die moest bemerken dat deze prediker het woord niet beschouwde als doel, maar als middel om daardoor den mensch op te roepen tot een nieuw en beter leven. Heengaande zal ieder getuigd hebben: die man gelooft wat hij zegt; het is bij hem de innerlijke overtuiging die spreekt uit zijn taal, uit zijn oog, uit zijn geheele optreden. Geen opgezegde les dus, met kunst uitgesproken en bestudeerd, maar de uitstorting van een overtuigde ziel, die denzelfden gloed en dezelfde warmte wil ontsteken in de ziel van anderen.

Men gevoelde het, dat men niet twifelen kon aan zijn waarachtige, eerlijke bedoeling.

Daarom trekt hij sommigen aan, daardoor is hij een gevaarlijk tegenstander, die door velen gehaat en gevreesd werd. Of zijn niet juist daardoor zijn vijanden overtuigd, dat alle middelen, anders dikwijls met zooveel vrucht aangewend om menschen ontrouw te maken, zooals het voorspiegelen van eer en aanzien, het brengen op het eergestoelte waardoor de ijdelheid en de eerezucht worden voldaan, dat dit alles bij hem vergeefs zal wezen en afstuiten op zijn eerlijkheid? Zijn ze niet overtuigd dat ze hem niet zullen brengen op zijpaden, dat hij voet bij stuk houdt? Maar juist daarom moeten zij òf met hem meegaan, dus zich bekeeren, òf werken totdat hij onschadelijk is gemaakt. Gezag van buiten bestaat voor hem niet; hij erkent niemand als meester; hij buigt voor

geen overlevering en schijnbaar oneerbiedig lacht hij met de vooroordeelen zijns volks, die hem als zoovele afgoden voorkomen. Hij is niet als anderen, neen, hij is zichzelf.

Dat vergeet men dikwijls en daarom gaat men een groot man altijd vergelijken met een ander groot man uit het verleden, alsof hij daarvan de kopie, de trouwe afspiegeling kan wezen! Neen, in de natuur vindt men rijkdom van gaven, zoodat nooit de eene mensch volkomen gelijkt op den ander.

Er waren er, die van Jezus getuigden: hij is Elia, hij is Jeremia. Deze zagen naar het verleden, maar hij was noch Elia noch Jeremia, hij was niet de reproductie, de herhaling van hetgeen geweest was. Anderen zeiden: hij is de Christus, het verlangen der volken, de hoop der toekomst, de verwachting der wereld. Zoo namelijk spraken de jongeren, die niet beterschap verwachtten door het herleven van het verleden, neen, die hoopvol de blikken richtten naar de toekomst. En als men dan zeide: het is altijd zoo geweest, dan zou Jezus geantwoord hebben: als het onrecht is, wordt het hoogtijd om het anders te maken. Of wordt een gebrek tot deugd als het kan wijzen op hoogen leeftijd? Al wat bestaat is geworden, maar waarom zou het dan moeten blijven zooals het is en niet wederom zich verder en hooger ontwikkelen? Vooroordeel alleen predikt behoud, want niets in de geheele schepping blijft zooals het is, niets is onveranderlijk en wanneer het den behoudslieden gelukt den hervormer ten onder te brengen, niet van hen gaat kracht uit, maar van diën enkelen, misschien niet begrepen door en in zijn tijd, echter te beter door een later geslacht.

Zoo is Jezus de man van overtuiging. Daarom ging er kracht van hem uit, omdat hij niet leerde als de

schriftgeleerden, die hun heilige roeping verlaagden tot vakwerk, maar als machthebbende, omdat zijn beginsel de vrucht was van nadenken, de overtuiging dat langs dien weg heil kon komen, langs dien weg verlossing kon worden voorbereid.

Als wij dan vragen naar het geheim van Jezus kracht, waardoor hij kon optreden als machthebbende, als wij zoeken naar de oorzaak zijner inspiratie, dan is het antwoord niet moeilijk: *Hij had een beginsel, een overtuiging, een levensopvatting*, die voldeed aan zijn eigen behoeften en daar hij, mensch zijnde, dezelfde behoeften deelde met anderen, had hij recht en reden om te onderstellen dat ook zij daardoor gelukkig konden worden. Gelijk Goethe zoo terecht zijn Faust in den mond legde het woord:

Maar overtuiging bij zijne hoorders wekken
Doet hij alleen, wiens ziel vol overtuiging is

en :

In 't geen ge niet gevoelt, zult ge vast nimmer slagen.
Als uwe rede niet uit 's harten diepte ontspringt,
Oorspronkelijkheid uw woord niet doet behagen,
En met zijn toover, elk tot luist'ren dwingt —
Zit ge altijd vast!

Wat hem dus dreef om in 't openbaar te prediken, om zijn stil en onopgemerkt leven in zijn vaderstad vaarwel te zeggen, om te breken met allen die hem liefhadden en die hem voor gek wilden verklaren om zich bloot te stellen aan alle mogelijke gevaren, die dreigden zoowel van kerkelijke als van politieke zijde, het was de vaste overtuiging, dat zijn beginsel in staat was anderen geluk aan te brengen.

Echter dat begrepen zijn geleerde en aanzienlijke

tijdgenooten niet, of wel zij begrepen het zeer goed, maar zij waren bang hun eigen gezag en prestige te verliezen en daarom moest hij eronder tegen elken prijs. Ook toen als nu sloegen troon, beurs en altaar, hoewel onderling elkaar het levenslicht niet gunnende, de handen ineem om dien jeugdigen onverlaat voor goed het zwijgen op te leggen.

De wereld ziet in zoo iemand de type van den dwaas, den utopist, den dweeper, den armen zenuwlijder. Met verandering van naam geldt hetzelfde nog steeds. Zou het mogelijk zijn de geheele schare van dwazen en zenuwlijders voor onze verbeelding te laten voorbijgaan, te beginnen met Sokrates, dien „luiwaard en doordraaijer zonder betrekking, die den ganschen dag lanterfantte en met elkeen stond te wawelen in plaats van te werken,” dien „vent met zijn ongunstig en slecht uiterlijk, die lachend nog wel het verzoek zijner brave vrouw Xanthippe in den wind sloeg als zij hem verzocht zich niet op te offeren voor de belangen van de Atheners, doch liever voor zijn gezin te werken”? Zouden we moeten stilstaan bij die breede rij van mannen, wier afbeeldingen niet staan geteekend in eenige senaatskamer eener hoogesschool, wier borst niet versierd was met eenig eereteeken als bewijs van vorstelijke sympathie — wat eigenlijk voldoende is om de sympathie te verbeuren van den denker — maar wier nagedachtenis veel dieper gegrift staat in het geheugen van dat deel des volks, dat zich niet laat verblinden door uiterlijken schijn, maar dat oog en hart heeft voor ware grootheid? Onwillekeurig daagt voor onze verbeelding een Kopernikus, die het zinsbedrog van een stilstaande aarde overwon om haar een plaats aan te wijzen aan den hemel onder de duizenden en duizenden sterren, die glinsterend schijnen aan het ruime luchtgewelf, en die

alleen aan de vervolging ontkwam, omdat hij stervende was bij de verschijning van zijn beroemd werk „over de omwenteling der hemellichamen.” Van hem getuigde een Luther: „die dwaas wilde de heele sterrekunde omkeeren. Maar gelijk de heilige schrift toont, Jozua beval aan de zon om stil te staan en niet aan de aarde” en een Melancton noemde hem een „eigenwijzen nieuwwigheidskramer, die verwarring zou aanrichten in de wetenschap.” Daar zien we een Columbus rondzwerven om de middelen te verkrijgen voor zijn ontdekkingsstocht, maar die overal afgewezen en uitgelachen werd als een dwaas, een dweeper door de geleerden van zijn tijd met hun wetenschap dat er geen weg naar Indië bestond dwars door de westelijke zee heen. Elders ontdekt ons oog een Spinoza, den armen teringlijder, wiens wijsbegeerte immers een uitvloeisel was van een ziekelijk brein, die „het teeken der verwerping op het voorhoofd droeg” volgens de wijze zijner dagen en die een eeuw lang vergeten bleef om door Lessing pas erkend te worden in al zijn zielegrootheid en geesteskracht. Die breede rij van denkers als Saint Simon, Fourier, Robert Owen, van ontdekkers, van geleerden, die door hun tijdgenooten beschouwd werden òf als goedge dwazen òf als gevaarlijke menschen, allemaal mannen wier dwaasheid, wier dweeperij ons meer hebben vooruitgebracht dan al de wijsheid onzer officieele geleerden aan alle hoogeschoolen der wereld. Zoekt hun portretten niet onder de *doctissimi et honoratissimi* (zeer geleerde en zeer geachte mannen), die de zetels innemen aan onze hoogstfatsoenlijke hoogeschoolen, waar de *spes patriae* (de hoop des vaderlands) immers reeds uitmunt in al wat goed is en edel en welluidt! Neen, voor hen geen plaats waarvan Busken Huet getuigde: „de wanden der akademische senaatskamers zijn bedekt met de somtijds botte beeltenissen

van begaafde middelmatigheden. De portretten der eigenlijke wegbereiders ontbreken." En toch als de namen dier hoogwijze en geleerde mannen reeds lang vergeten zijn, evenals die van de koningen van Juda en Israël, met wier opsomming men ons zoozeer plaagde in onze jeugd, dan zullen juist de namen dier dwazen schitteren aan den hemelboog, waar met onuitwischbare letteren de helden van ons geslacht, de mannen, die ons hebben voortgestuwd op den weg van vooruitgang en beschaving, zullen staan aangeteekend. Ja, die dweepers zijn onze voorgangers, de vrienden der menschheid, van wie wij zeggen met prof. Quack, in zijn levensbeschrijving van een dier gekken, nl. prof. Martinus des Amorie van der Hoeven: „ik heb toch altijd wel sterk het gevoel gehad, dat uw „waanzin" zooveel heerlijker was dan het verstand van allen, die mij omringen."

Ziet die dweepers, die waanzinnigen in de oogen der praktische menschen, zij vinden hun kracht juist daarin, dat zij een beginsel hebben. En daarin schuilt het heele geheim van hun inspiratie. Wie een beginsel heeft, hij is, hij moet zijn geïnspireerd. En als er geklaagd wordt over gebrek aan inspiratie, dan komt dat uit gebrek aan beginsel, ook en allereerst onder de klagers zelve. O, als men de klachten hoort over het opkomend geslacht, door dezen en genen geuit, men zou schier aan de toekomst wanhopen. Of wat te zeggen van een klacht als die van prof. Rauwenhoff, dat „er in het staatkundig leven nergens iets te bespeuren is van groote, bezielende gedachten; dat de burgerstand zich zijn eervolle plaats in het volksleven schijnt te schamen; dat de onderste laag der samenleving, ondermijnd door misbruik van sterken drank, meer en meer vervreemdt aan huiselijkheid en zedigheid; dat uit het onderwijs, lager, middelbaar zoowel als hooger, de geest uit is; dat het huiselijk

leven hoe langer hoe meer ondermijnd wordt door zucht naar weelde en genot; dat achter het vernis van beschaving niet alleen een jammerlijke onbeduidendheid, een gemis aan alle zielsverheffing schuilt, maar ook hoe het orgaan van zedelijke waardeering ontbreekt; dat de boeken, die gelezen worden, een levensopvatting hebben, waaraan alle geloof aan het goede ontbreekt; dat wij allen leven onder den druk van dat realisme, dat de poëzie vermoordt, de geestdrift uitdooft, het levensgenot vergalt." Als dit oordeel juist is, dan moet van ons geslacht getuigd worden: slechts waard dat het ten gronde gaat!

Maar waarom hoorden wij nooit, dat die professor het groote huis dat hij bewoonde, de rijke omgeving waarin hij verkeerde, vaarwel zeide, om uit te gaan in de wereld en daar, door de kracht van zijn beginsel, nieuw leven te wekken? Dezulken praten wel over kemelsharen kleederen, die versleten moeten worden, maar dragen zelve liever pelsjassen en ontzeggen zich niets van al wat zij krijgen kunnen; ja, ze doen mee, om onder het gebruik der heerlijke spijsen en bij het tintelen der duurste wijnen in hun kristallen glazen, de mannen van beginsel uit te maken voor onpraktische dweepers, voor dwaze plannenmakers, misschien wel voor misdadige opruiers. Zelve hebben zij gemis aan inspiratie en dat komt, omdat zij gemis hebben aan beginsel.

Een ander hooggeleerde, prof. Oort, hield niet lang geleden een strafrede, waarin hij in één slag alle atheïsten en ongeloovigen vernietigde en stoutweg durfde zeggen, dat „ongeloof veel heilloozer is dan onzedelijkheid." Dus kinderverkrachters, bedrijvers van „tegen-natuurlijke" zonden staan hooger dan een Moleschott, Büchner, Multatuli en dergelijken!

En dat wordt geleeraard door een vertegenwoordiger

der officieele wetenschap aan een onzer hoogeschoolen! Maar in plaats dat hij zijn post vaarwel zegt en de oprechtheid van zijn beginsel openbaart door zelf een apostel te worden des geloofs, rondgaande om het volk te vrijwaren voor dat ongeloof, dat onrustbarend voortkankert, blijft hij dat onheil rustig aanzien.

Als dit aan het groene hout geschiedt, hoe zal het dan wezen met het dorre?

Toch dezulken zijn de toongevers op geestelijk gebied en waarlijk niet de minsten onder hen!

Wanneer er gebrek aan beginsel bestaat, zijn zij het niet die het recht hebben om daarover te klagen, zoolang zij niet zelve uitgaan om met al hun kracht en wetenschap de wereld te bewaren voor dieper wegzinken in den poel des ongeloofs. Dat doen zij niet, maar wel staan zij vooraan om de mannen van beginsel, die door hun daden toonen op hun wijze geïnspireerd te zijn, al is het dan misschien voor verkeerde zaken, dood te drukken, broodeloos te maken, te vervolgen en buiten te sluiten.

Vraagt hun, die zooveel aan te merken en te zeggen hebben op hetgeen gij doet: waar is het kemelsharen kleed, dat gij versleet in de woestijn?

Niet omdat dit een bewijs is voor de waarheid van beginselen, maar toch zeker mag het een aansporing heeten om te overdenken wat gezegd is door hen, die hebben ontbeerd en geleden voor hun beginsel. „Offer toch zal steeds geschat worden boven gebrek aan offer, en inspanning genomen worden tot maatstaf om 't slagen te meten.”

Want in alle tijden, ook in den onzen, leven profeten, maar als altijd tracht men hun stem te smoren.

Zouden wij namen behoeven te noemen van mannen en vrouwen, die, toegerust met heiligen ijver, met geestdrift werken om het betere zaad uit te strooien in den

akker der menschheid? Zouden wij ondankbaar vergeten de wèldoeners, die in het heden arbeiden? En dezulken hielden en houden de banier van het idealisme omhoog, en van dezulken gaat kracht uit, zij ook spreken als machthebbenden.

Ontneem hun het leven, zij zullen het ervoor over hebben. Maar leg hun niet een doodend stilzwijgen op, want de noodzakelijkheid daarvan zou voor hen gelijk staan met een doodvonnis. Al hun gedachten loopen samen op dat beginsel, de grondslag hunner wereld- en levensbeschouwing; alle indrukken, alle verrichtingen, alles ligt daarin opgesloten. En uit dat ijveren, uit die geestdrift, uit die toewijding blijkt hun inspiratie. Ja, wie zulk 'n beginsel bezit in zichzelf, hij is — het kan niet anders — hij moet zijn geïnspireerd.

Aan onszelfen dus de schuld, als wij klagen over gebrek aan inspiratie, het is het bewijs, dat ons beginsel nog niet levendig in ons is geworden, zich nog niet vereenzelvigd heeft met onzen persoon.

Jezus leerde als machthebbende — zijn tijdgenooten begrepen dit niet. Dit zij voor ons volk een waarschuwend voorbeeld. Immers de meesten hoopten ook toen op een betere toekomst en zij knoopten hun verwachtingen vast aan een bepaalden persoon, dien zij, den vrijen teugel vierende aan hun verbeelding, toerustten met alle mogelijke heerlijke eigenschappen, zoo schoon, dat geen werkelijk mensch ooit daaraan kon voldoen. Ook toen zuchtte men als nu: kwam maar de man, die voldoen kon aan de behoefte van onzen tijd, die het woord zou weten te vinden voor ons geslacht. Men moge vrijelijk zeggen: „o, mocht er een opstaan die het woord voor dezen tijd wist te vinden, dan zou men zien, hoe ze van alle zijden op hem zouden toekomen en hem grijpen bij zijn kleet, smeevende: laat ons met

u gaan, want wij verstaan dat de Heer met u is," ¹⁾ wij beweren dat dit niet zou geschieden. Neen, men zou niet grijpen naar zijn kleed, tenzij om het hem te ontrukken en te verdeelen, om hem naakt op straat te laten liggen; men zou hem uitschelden van bovenaf, en de onkundigen tegen hem opzetten, om hem uit te werpen als een „ongeloovige”, om hem te onteeren als een „bedrieger”.

Men zou wederom vragen: wie is deze? vanwaar komt hij aan die wijsheid en die kracht? En al doodde men hem niet als weleer, men zou hem pijnigen door kleine speldenprikken, men zou hem broodeloos maken, zoodat hij, gebukt onder de broodzorg en levende van den eenen dag op den anderen en ter nauwernood een eigen thuis hebbende, geknakt zou worden vóór zijn tijd. En later, later, als hij dood is, dan zal men misschien zeggen: ziet, dat was de man die het woord sprak voor onzen tijd, maar zijn tijdgenooten hebben hem niet verstaan of begrepen.

Daarom laat ons niet eerst beelden onzer fantasie scheppen, om in die vormen de menschen pasklaar te willen maken, verwerpende ieder die daar niet in past. Laat ons den vrijen geest opnemen, vanwaar hij komt en hoe hij ook spreken mag. Laat ons niet in één persoon verwachten wat misschien door velen zal worden vervuld. Laat ons het oor te luisteren leggen aan al wat gesproken en geschreven wordt, om daaruit te leeren en naarmate wij beter doordringen in de wetten van het zijn, naar die mate zullen wij te beter in de gelegenheid zijn om te beantwoorden aan onze bestemming als menschen.

Als men alle wetten der natuur wil kennen en bestu-

---

¹⁾ Prof. Rauwenhoff.

deeren, dan zal men schier geen tijd hebben ze te overtreden. Goed weten zal dan de voorbode zijn van goed doen. Weten toch zonder daden is gelijk aan bijen zonder honing. Waar het geheim van sommiger kracht schuilt in hun overtuiging en wij zulks ontdekt hebben, daar moeten wij erop uit zijn om ons leven te plaatsen onder de macht van een beginsel, opdat er kracht van ons uitga en niemand onzer, door den dood opgeëischt, heenga zonder een spoor te hebben achtergelaten in de herinnering, in de goede gedachten, die ons leven bij anderen heeft opgewekt.

Zulk een overtuiging — noem haar uw godsdienst, de naam zal er niet veel toedoen! — moet inspireeren, want zij vervult ons met kracht.

Verbeeldt u eens dat het allen, die zoogenaamd werken aan 's menschen geluk, eens werkelijk ernst daarmede was! Verbeeldt u dat alle predikanten, alle geestelijken van welk gezindte ook, die in een land werken, de handen ineensloegen om de menschen werkelijk geluk aan te brengen, hoe geheel anders zou de wereld er uit zien! Nu wordt de kracht verbrokkeld door allerlei gekibbel over leerverschil en in naam van God, die in elk geval, hoe men zich dezen ook voorstelle, het inbegrip moet wezen van al wat goed is en edel, in dien naam sluit men uit, verkettert men, veroordeelt men, doodt men elkander zedelijk en zoo mogelijk ook stoffelijk. Zegt niet de apostel in de oudheid reeds: indien gij uw broeder niet liefhebt, dien gij ziet, hoe kunt gij God liefhebben dien gij niet ziet? en: ieder die zijn broeder haat, is een moordenaar, doch wie het goed der wereld heeft en zijn broeder ziet gebrek lijden en zijn binnenste voor hem sluit, hoe zou in hem de liefde tot God blijven?

Liefde tot den broeder, tot den mensch, dat moet de

hoofdzaak, voor allen zijn! Een slecht bestuurder zou dan onmogelijk zijn, omdat hij het in zijn werkring niet kon uithouden. De nijverheid zou bestaan niet in een wedstrijd, die uitloopt op een oorlog van allen tegen allen, maar in een samenwerking der deelen ten einde een goed, harmonisch geheel te vormen. Hoe toch kan het geheel goed zijn, wanneer de leden lijden, alsof het geheel niet was samengesteld uit de verschillende deelen? Hoe kan de machine goed loopen, als niet alle raderen precies en goed in elkander passen en sluiten?

Ook wij zullen dus leeren als machthebbenden, wanneer wij een beginsel bezitten, een beginsel, dat niet het kleed is, wat wij naar omstandigheden aan- of uittrekken, als wij ons in het publiek vertoonen, in vergaderingen, onder de menschen, maar wat zoodanig is ingeweven in onzen persoon, dat het een onafscheidelijk deel daarvan uitmaakt.

Is ons geheele leven geplaatst onder den invloed van een beginsel, dan moet daarvan onwillekeurig kracht uitstralen over onze omgeving, over allen met wie wij in aanraking komen.

Als mannen van overtuiging zal er kracht van ons uitgaan, want waar warmte bestaat, daar moet zij uitstralen over alles. Vergeten wij niet dat alle goede en grootsche denkbeelden komen uit het hart. En waar onze schat is, daar zal ook ons hart zijn. Als de helft van de moeite en zorgen, die nu besteed worden aan geld-verdienen, aan het verzamelen van rijkdommen, maar aangewend wordt tot heil der menschheid, er zouden wel wegen gevonden worden tot verwerkelijking van het goede en schoone en ware. Waar een wil is, daar is immers ook een weg! Als wij dus willen, ernstig willen, zullen wij veel vermogen, wij zullen werken als machthebbenden.

DE SIMONSTYPE

OF

DE IJVERAAR.

Ditmaal wil ik eens spreken over een man, van wien ik even veel of liever even weinig weet als elk uwer, namelijk niets. Ik weet niet eens of hij wel bestaan heeft en het mooist van alles is, dat het mij volkomen onverschillig is ook.

Hoe kunt ge dan over hem spreken? — zoo vraagt misschien iemand.

Wel, zijn bijnaam geeft mij aanleiding om hem te maken tot onderwerp eener bespreking. Hij heet „de Zeloot”, hetwelk beteekent „ijveraar” en het is over die soort van menschen, waarvan ik hem eenvoudig als type neem, dat ik het woord wil voeren. Want al heeft die Simon ¹⁾ nooit bestaan, in de oudheid was er een sekte van dien naam en het geslacht der ijveraars is nog geenszins uitgestorven. Laat ons kennis maken met de ijveraars uit de oudheid.

In 't begin onzer jaartelling beleefde men woelige dagen en groot was het aantal sekten onder de vrijheid-

---

¹⁾ Hij wordt genoemd als een der leerlingen van Jezus in Luk. 6 : 15 en Hand. 1 : 13.

lievende Joden die met verkropte woede het juk der onderwerping droegen, door de machtige Romeinen hun op de schouders gelegd. Zij, het uitverkoren volk, dat zich verre verheven waande boven anderen, zij moesten zich getroosten de willige werktuigen te zijn in de handen van Rome! Geen wonder dat er velen waren, die droomden van bevrijding, van een betere toekomst en die gebruik maakten van de blijde verwachtingen, opgewekt door de geschriften der profeten. Onder die sekten was er een, die het hun bijzonder lastig maakte. Dat waren de Zeloten of IJveraars. Zij toch waren het, die niet tevreden met woorden wilden overgaan tot daden. Zij wilden niet wachten, maar er dadelijk op inslaan. Zij waren de voorstanders van de „propaganda der daad”. Om het volk daarvoor te winnen, wezen zij steeds op den beloofden messias, den verlosser die met het zwaard in de hand den Romeinschen onderdrukker zou wegjagen, om het oude rijk van Israël weer op te bouwen en tot bloei te brengen als in de dagen van koning David. Het waren woelige lieden, die de overheid handen vol werk gaven en die door de gematigden van hun tijd als heethoofden werden gebrandmerkt. Wat zij aan aantal misten, dat vergoedden zij door hun ijver en geestdrift. Zij wilden niets weten van inschikkelijkheid, maar wenschten recht door op hun doel los te stormen. De halven, de schipperaars, hadden vrees voor hen en een instinktmatigen afkeer van hen en beschuldigden ze, dat zij meer bedierven dan goedden door hun doldriftig optreden, zonder rekening te houden met de omstandigheden. Onverzoenlijk als zij waren, dwongen zij zelfs anderen om te doen zoals zij wilden en menigmaal haalden zij zich het verwijt op den hals, dat zij de boel in de war stuurden. Het was de partij der geweldenaren, die niets verwachtten van een geleidelijke en vreedzame

ontwikkeling, neen, men moest volgens hen tegenover het geweld der onderdrukkers plaatsen het geweld der onderdrukten, om te zien welke van beide partijen het onderspit zou delven. Daarom riepen zij in den naam van God hun landgenooten op ten strijde.

De Joodsche geschiedschrijver Flavius Josphus, een hoveling en dus een man zonder karakter, noemt hen het uitvaagsel der maatschappij. Wij kennen die manier van beoordeeling te goed dan dat wij daaraan eenige waarde zouden hechten of daaraan eenig vertrouwen zouden schenken. Mannen toch als Hizkia, Judas de Galileër en anderen waren te goeder trouw, zij waagden er alles aan om hun volk gelukkig te maken en mochten zij al dwalen in menig opzicht, mochten zij door overdreven ijver hun zaak schaden, zij handelden uit volle overtuiging en als zoodanig hebben zij recht op onzen eerbied. Zij wilden het Godsrijk stichten met geweld en tot eere Gods en tot verlossing van Israël gingen zij moorden en plunderen. Een ieder die hun in den weg kwam en niet ijverig genoeg zich betoonde, die werd vervolgd en als verrader beschouwd.

Zij worden door de geschiedschrijvers onzer dagen beschouwd als dweepers en „alle dweeperij maakt gaandeweg slecht”. In de evangeliën komt een zekere Bar-abbas voor, die als moordenaar en roover wordt aangeduid en die op de vraag van Pilatus: „Wien verkiest gij dat ik u los zal laten, Bar-abbas of Jezus” door het volk zou zijn verkozen boven Jezus. Vergis ik mij niet, dan hebben wij hier een schoone dramatische tegenstelling. Bar-abbas toch beteekent: zoon van een vader en met den naam „vader” duidde men een rabbi aan, dus zoon van een rabbi en hier wordt ondersteld een bekenden rabbi. Waarschijnlijk heette hij voluit: Jezus Bar-abbas en dus men krijgt hier de tegenstelling

tusschen Jezus den Christus en Jezus, den zoon van den rabbi. En wie was dat nu? Waarschijnlijk geen roover of moordenaar in den gewonen zin van het woord, maar een Zeloot of ijveraar, dus iemand die behoorde tot de uiterste revolutionaire partij. Is dit juist, dan krijgen wij in die twee personen de typen van beide partijen, namelijk de hervormingsgezinde, die den geleidelijken weg wilden bewandelen en de revolutionaire, die enkel en alleen heil verwachtte van geweld. In deze mijne opvatting sta ik niet alleen, zij wordt gedeeld door Rehbinder, den reeds vroeger aangehaalden Duitschen schrijver, die het treurspel: „Jezus van Nazareth” dichtte. Bar-abbas is daar een ijveraar voor de aardse rechten van Israël en zegt:

en juist dit leven, dit, het eenig zeeke,
 Dat zàl niet langer ons verbitterd worden.
 Een vrij natie in het vrije land!
 Geen dwingeland meer, hoe dan zijn naam ook zij!
 Geen stroopop van een koning en tiran,
 Zooals Herodes is, — geen priesterdwang,
 Geen juk ook van Romeinsche statenroovers!

En hij verwijt Jezus, die zoo grooten invloed had op het volk, dat hij niet allen oproept ten strijde. Tegenover Bar-abbas die zegt :

Onze eigen wil,
 Onze eigen kracht moet uitkomst ons verschaffen;
 Het onrecht toch bezwijkt slechts voor geweld!

stelt Jezus, dat men niet door het zwaard verwint, want dat vrede zijn roeping is.

Hier hebben wij dus de tegenstelling. Toch komt het mij voor, dat Jezus hier wat al te zoetelijk wordt voorgesteld en dat de schrijver zich nog niet geheel heeft

kunnen losmaken van de gewone meening, als zou Jezus afkeerig zijn geweest van geweld.

Zeker, Jezus zal als elk hervormer begonnen zijn met het geloof, dat door liefde en overreding de menschen van het goede overtuigd zouden worden en in den naïven waan hebben verkeerd dat het aanwijzen van onrecht en onderdrukking voldoende zou zijn om er dadelijk een einde aan te doen maken. Maar langzamerhand werd hij daarvan genezen. De man toch, die uitdrukkingen bezigde, zooals: „ik ben niet gekomen om vrede te brengen op aarde, maar het zwaard” ¹⁾ of: „ik ben gekomen om een vuur te ontsteken, hoe wenschte ik dat het reeds brandde” ²⁾, de man die voorzag dat door zijn beginsel vader zou opstaan tegen zoon en moeder tegen dochter ³⁾, die den raad uitdeelde: „wie twee mantels heeft, verkoope er een en koope een zwaard” ⁴⁾, die man is niet de zoetelijke en gedweeë prediker, zooals men hem bij voorkeur afteekent als een lam dat zich zonder tegenstand liet slachten. En beroept men zich op zijn houding in den hof van Gethsemané en op het aldaar door hem gesproken woord: „steek het zwaard in de scheede, want wie het zwaard trekt, zal door het zwaard omkomen”, welnu dan bewijst dat alleen dat hij verstandig handelde, als iemand die afkeerig is van onnoodig bloedvergieten zonder eenige kans op succes. Zou daar een tegenstand van enkelen tegenover de gewapende benden, die op hem afkwamen, niet eenvoudig onzinnig zijn geweest?

In de methode van strijdvoeren hangt veel af van

---

¹⁾ Matth. 10 : 34.

²⁾ Luk. 12 : 49.

³⁾ Matth. 10 : 31.

⁴⁾ Luk. 22 : 36.

het temperament en daarom laat bovengenoemde dichter zielkundig juist door Bar-abbas zeggen:

Twist toch niet!

Als u het bloed zoo kalm door de aderen loopt,
 Als u het hart zoo kalm slaat in de borst,
 Als gij nog nooit naar 't zwaard gegrepen hebt,
Hoe kunt gij dan begrijpen wat mij dreef?
 O, als ze maar gevochten, maar wanhopig,
 Verbitterd, woedend maar gevochten hadden,
 Al was het ieder tegen honderd man!

En van zoo iemand met dat temperament kunnen wij ons best voorstellen, dat hij van Jezus getuigt:

O hooggeëerd profeet! hoe haat ik u,
 U met uw honigzoete prediking
 En met uw leer van ootmoed en berusting!....
 Had *hij* gewild, het zou nu anders staan
 Met ons en *hem*; had *hij* zijn stem verheven,
 Geroepen: „Trekt uw zwaarden uit de scheede”, —
 Wat strafgericht had *dan* het volk gehouden!
 Maar *hij* — hij predikt liefde en geduld!
 Geduld! — een laf, lamleendig slavenwoord,
 Een woord voor hen, die onrecht *doen* en *lijden*!
 En liefde?! — voor den huichlaar en tiran?
 Wie kan, waar alles nietig, slecht en valsch is, —
 Den dwingland in zijn trotschen overmoed
 Of hen, die voor hem kruipen in het stof —
 Wie kan aan zulk gebroed zijn liefde schenken!

Zietdaar den ijveraar, die genot smaakt in de wraak op de onderdrukkers, die gaarne zijn eigen bloed zou zien vloeien, mits dat van anderen ook vloeide.

Jezus was ook een ijveraar. Hoe zou hij anders zoo hebben kunnen werken als hij deed? Maar hij deed het op andere wijze. Er bestaat tweeërlei soort van ijver,

nl. *met* en *zonder* verstand. Wil men duurzaam nut doen, dan moet men berekenen de kansen op welslagen. Nu is het de vraag of die Bar-abbas, ja of die Zeloten in 't algemeen, ook al hadden zij de beste bedoelingen en al betoonen zij een offervaardigheid en moed, die ons met eerbied voor hun persoon vervullen, ijveraars waren met verstand. Ziet, men kan altijd het woord geweld op de lippen hebben, men kan schetteren en schreeuwen dat de ooren er van tuiten, maar waar zulks te onpas geschiedt, daar benadeelt men zijn zaak meer dan dat men haar bevoordeelt. Iets anders is het geweld te zoeken en te wenschen, iets anders niet te vreezen voor geweld als het niet anders kan. En de ervaring heeft geleerd dat in de ure des gevaars niet juist de geweldschreeuwers vooraan stonden, ach neen, zij verborgen zich soms in stilte om aan anderen het werk des gewelds over te laten.

Macchiavelli schreef eens: „alle profeten, die gewapend waren, hebben overwonnen en die niet gewapend waren, zijn ondergegaan. Mozes, Cyrus, Theseus en Romulus hadden hun instellingen nooit zoo lang in stand kunnen houden, als zij niet gewapend waren geweest”. Schuilt er niet veel waarheid in dat gezegde? Daarom moet het standpunt, door ons ingenomen, hierop neerkomen: vreedzaam *als het kan*, maar niet terugdeinzen voor geweld *als het moet*.

Ziet, ook wij worden uitgemaakt voor ijveraars, voor dweepers, voor geweldenaars, ook van ons wordt getuigd wat Josephus schreef van de Zeloten, dat wij zijn het uitvaagsel der maatschappij. En wij aanvaarden die getuigenissen, ze zijn ons een eer, in aanmerking genomen wie het zeggen. Echter ook onder ons hebben wij lieden, die ijveren maar met onverstand en die daardoor ons somwijlen schaden. Daartegen moet gewaarschuwd wor-

den. De ijver is goed en weldadig maar laat het verstand steeds regelaar zijn en blijven. Dus de ijver in dienst van het onverstand afkeurenswaardig en de ijver in dienst van het verstand uitnemend.

Laat ons beide soorten aan 't werk zien in onze maatschappij.

Daar hebben wij Rome en Dordt. Ofschoon onderling verdeeld over de wijze waarop, willen beiden hetzelfde voor zooverre men ijvert voor hetgeen voorbij, hetgeen geweest is. Welk een ijver spreidt de katholieke kerk niet ten toon! Hoe rusteloos werken de protestantsche ijveraars om de menschen in hun netten te vangen! Hoe maken zij gebruik van alle middelen, waaronder veel alles behalve geestelijke, om hun doel te bereiken! Zij wroeten in de gezinnen, zij spekuleeren op de domheid, zij dreigen met helsche straffen en spiegelen hemelsche belooningen voor, zij maken gebruik van de zwakke oogenblikken bij sterfbed en ziekte, in één woord zij bestudeeren de zwakheden der menschen en weten daarop bovenal te werken. En toch, welke vormen men ook aanneemt, hier door ter eer Gods te springen als kangoeroes zooals bij de springprocessiën der katholieken, daar door vertooningen met zang en muziek zooals het Heilsleger ze te aanschouwen geeft, het zal altemaal niets baten. De kruistocht tegen de moderne wetenschap, tegen het veldwinnend ongeloof, tegen het ontwaken der geesten zal in 't niet verloop. Zij ijveren voor iets, wat niet bestand is voor de rede en het onredelijke kan op den duur niet zegepralen. Droevig is het, zooveel krachtverspilling te zien, alleen om te trachten een dam op te werpen tegen de ontwikkeling des volks. De menschheid toch is gelijk aan een wagen, die zich bevindt op een hellend vlak en de tegenstribbelaars willen hem stuiten in zijn vaart, zij leggen steenen op den weg

om hem tegen te houden of uit het spoor te brengen, zij steken spaken in het wiel waar ze maar kunnen, zij gaan er achter aan hangen om door hun gewicht den gang te bemoeilijken. Toch gaat hij voort. Het eenige wat zij vermogen, is om hem te vertragen in zijn vaart. Met zulke lieden moet men medelijden hebben, omdat zij hun krachten verspillen zonder dat het baat. Dwaze ijveraars voor een verleden, dat niet meer het tegenwoordige kan worden! Het is alsof zij meenen met hun kleine krachten den stroom des tijds te kunnen keeren, alsof de dammen die zij opwerpen iets meer zijn dan kinderspeelgoed, dat bij den eersten golfslag vernield wordt. Het verleden is voorbij, onherroepelijk voorbij en geen macht ter wereld is in staat dit weer op te roepen. Gelijk het Joodsche volk onder leiding van priesters en schriftgeleerden ijverde tegen een Jezus, die het geloof der vaderen verwoestte, omdat hij zeide, dat God noch te Jeruzalem noch op den berg wilde aanbeden worden, maar dat die hem aanbidden wilden, het moesten doen in geest en in waarheid; gelijk de roomsche en protestantsche kerken ijveren tegen ons, die den sluier hebben weggerukt, door priesters en geestelijken kunstmatig gehangen om het door de menschen gemaakte godsbeeld, om allen zonder priesters en kerken binnen te voeren aan de hand der wetenschap in den tempel der natuur, waar nergens plaats is voor een van buiten werkenden God, zoo kunnen wij van hen de getuigenis afleggen: *Zij ijveren wel, maar met onverstand.* En evenals die ijveraars niet rustten, voordat zij dien nieuwigheidsprediker, dien volksverleider, dien Jezus onschadelijk hadden gemaakt door hem te dooden aan het hout der schande. zoo ijveren de aanhangers van Rome en Dordt, om alle andersdenkenden door pijnbank en brandstapel tot stilzwijgen te brengen en zoo ijveren nog steeds de

gemeenschappelijke vijanden van allen vooruitgang tegen ons, omdat wij opkomen tegen hun prediking van berusting en tevredenheid met een menschonteerend lot, omdat wij den strijd aanvaard hebben tegen het drie-hoofdig monster van troon, beurs en altaar, dat knaagt aan den vrede en het geluk der volkeren. In plaats van den vrijen teugel te vieren aan denkbeelden en meeningen, wil men 's menschen denkvermogen vastrijgen in een keurslijf, dat hoogstens paste aan vorige geslachten; in plaats van de wetenschap vrij te laten ontwikkelen, wil men haar vastketenen om tot hiertoe en niet verder te gaan; in plaats van te vertrouwen dat uit den strijd der meeningen, uit den smeltkroes des onderzoekes het redelijke als het levensvatbare te voorschijn zal komen, wil men met geweld te werk gaan en paal en perk stellen aan het vrije onderzoek ten koste van de ontwikkeling van het algemeen. Is dat niet stilzwijgend een erkenning van de juistheid onzer beginselen? Of juister uitgedrukt, is het geen bewijs van wantrouwen in de juistheid van eigen beginsel? Waarom volgt men niet den raad van Gamaliël, den joodschen rabbi, toen hij dit woord van diepe wijsheid sprak: indien dit werk uit menschen is, het zal te gronde gaan en is het uit God, gij zult het niet met geweld kunnen onderdrukken, m. a. w. wat waar is, baant zich een weg trots alle moeilijkheden en wat niet waar is, verdwijnt omdat het zal blijken niet levensvatbaar te zijn.

De ijveraars met onverstand spreken in alle landen en in alle tijden dezelfde taal. Nu eens het: Kruist hem! het is beter dat één mensch sterft voor het volk dan dat het geheele volk omkome; dan: ten brandstapel met dien ketter! weg met hem! hij is aanstekelijk voor de goedgezinden die zich door zijn verleidelijke taal laten meeslepen; straks aan den galg met hem, hij ruit het

volk op; elders: in ballingschap met de zulken! naar Siberië, Nieuw-Kaledonië, onze beschaafde maatschappij moet gezuiverd worden van nieuwigheidskraaiers en oproerlingen!

Maar wordt men dan nooit verstandig? Leert men dan niets uit de geschiedenis van 't verleden? Vraagt uzelf af of vervolgingen ooit gebaat hebben, of het bloed der martelaren, waarmede de bodem is gedrenkt, niet het zaad is geweest dat welig opschoot? Het is dom om een beginsel te bestrijden met uitzonderingswetten, vervolging, uitbanning, gevangenis en broodeloosheid — dit is de moderne pijnbankstraf! — en overal waar men het getracht heeft, daar kwam men bedrogen uit. Ziet het in Duitschland, waar de zwaar vervolgte sociaal-demokraten bij de laatste verkiezingen (1890) een welsprekend antwoord hebben gegeven aan de machtige regeering. Duizend jaar gevangenis konden hen niet doen buigen en 1.400.000 stemmen werden uitgebracht op de kandidaten dier partij. Ziet het in Frankrijk, waar men ten jare 1871 aan het proletariaat een aderlating toebracht door den moord van 30.000 menschen, een slachting waarbij die van den Bartholomeusnacht in de XVIde eeuw slechts kinderspel was en binnen enkele jaren was het socialisme er sterker dan ooit tevoren. Ziet het in Rusland, waar ondanks de wreedste vervolgingen de nihilisten voortwerken met een voorbeeldeloozen ijver en een bewonderenswaardige toewijding en doodsverachting, in vergelijking waarvan ieder onzer zich klein moet gevoelen. Zie het in één woord overal waar ge maar wilt en men zal bevestigd vinden dat het onverstandig ijveren tegen een nieuw beginsel door regeeringen en machthebbenden nooit iets gebaat heeft. Daarom, men werpe gerust dammen op en wane zich veilig daarachter, op eens breekt het water met alles

verwoestende kracht er door heen. Weet ge wat alleen het gevolg is van dat onverstandig tegenhouden? Dat de volkswraak te erger is door jarenlange verbittering en dat men dus zelf de oorzaak wordt dat er later uitspattingen plaats hebben, die dus niet mogen toegeschreven worden aan het beginsel, maar enkel en alleen aan de tegenpartij, doordat zij zoolang gesard en getart heeft, dat de maat eindelijk vol was en overliep en het volk in toomelooze woede bot vierde aan zijn zoolang opgekropten haat. Zoo ging het steeds en dat was altijd het gevolg van hetgeen vooraf ging. Want het volk is niet wreed, maar edelmoedig en zacht; wordt het soms opgehitst voor geld en goede (?) woorden, spoedig heeft het berouw over zijn onnadenkendheid, zoodra het ziet als werktuig, als instrument gebruikt te zijn door hen, die ook onderdrukkers zijn van henzelfen.

Maar in elke volksbeweging vindt men ijveraars zonder verstand, revolutionairen met den mond, die naar hun woorden te oordeelen klaar staan om er op los te trekken, heethoofden, die vergeten dat het niet genoeg is *te willen*, maar dat men moet *kunnen*.

De groote moeielijkheid toch bestaat niet hierin om een regeering omver te werpen en het volk tot zegepraal te brengen, maar hierin om, als de zege behaald is haar zoo heilzaam en duurzaam mogelijk te maken voor allen. Meent ook niet dat de grootste schreeuwers daarom de meest vooruitstrevenden en dappersten zijn. Gij kent ze evenals ik, menschen die altijd praten over dolken en revolvers en dynamiet, maar wat deden zij daarmede behalve erover praten? Zij die den dolk gebruiken, praten er niet over en die er den mond vol van hebben, die gebruiken hem niet. Wie een tiran doodt, die bazuïnt het niet vooraf uit en wel reeds om die reden niet, dat het praten erover hinderlijk zou kunnen zijn aan de

volvoering van zijn daad. De sterkte der woorden staat in den regel in omgekeerde evenredigheid tot de sterkte van handelen. Wie kent hem niet den typischen revolutionair, die bij zijn ontbijt een paar vorsten dood slaat, die bij wijze van spijsvertering na den maaltijd barrikades bouwt en een „revolutie” maakt? Die man is het minst gevaarlijke individu dat op aarde rondloopt, hij zal geen mensch kwaad doen. Zij, die werkelijk de propaganda der daad volvoeren, zijn afkeerig van groote frases en vermijden het geklinkklank van woorden, die in een vergadering misschien een oogenblikkelijke geestdrift kunnen opwekken, maar die bij den ernstigen mensch veeleer een glimlach of wel een schouderophalen ten gevolge zullen hebben. Evenals het kind in den donker zijn angst zoekt te verbergen door zingen en fluiten, zoo trachten dezulken hun gebrek aan energiek handelen en hun gevoel van zwakte te verbergen achter groote woorden. Die groote ijveraars zijn veelal òf heethoofden, die zich niet laten leiden door de rede, òf het zijn personen van wie de tegenpartij zich bedient om een beweging verdacht te maken en te laten mislukken. Of bleek niet reeds dikwijls dat de politie personen betaalde om te stoken onder de arbeiders en hen te drijven tot daden van verzet, opdat zij kan optreden als de redster der maatschappij en de handhaafster der orde? Daarom moet men altijd op zijn hoede zijn voor die revolutieroepers, want de hardste schreeuwers in vergaderingen zijn lang niet altijd de mannen, op wie men het meest kan staat maken in de ure des gevaars. Menig dolkheld en revolutionair werd bij het minste gevaar, ja, op het gerucht van gevaar reeds, gesnapt op zolder of in een schuilhoek, soms zelfs zonder dat er bijzonder gevaar bestond.

Toch mogen wij in den ijver, zelfs al is hij gepaard met onverstand, de goede kiem niet over het hoofd zien,

die daarin verborgen is. Men moet eenvoudig trachten dien ijver in de goede bedding te brengen, opdat er iets goeds uit worde. Een van de kenmerken van den ijver met onverstand is dat men geen geduld heeft. Men wil maaien op den dag dat men gezaaid heeft. Men wil oogsten, zonder het rijpen van de vrucht te kunnen afwachten. Welnu, wie niet wachten kan is een dweeper — zoo sprak Lessing eens en terecht. Juist dat wachten, die passieve tegenstand, brengt de tegenpartij tot wanhoop en tot . . . fouten. Bismarck zou niets liever gezien hebben, dan dat de sociaal-demokraten na de socialistenwet van 1878 tot oproer waren overgeslagen. Welk een schoone rol zou hij dan niet vervuld hebben, waar hij optrad als redder van den staat! Maar deze waren verstandig genoeg en organiseerden zich om beter bereid te zijn voor den slag, als hij moet worden geslagen. Al het sarren en uittarten der regeering, die gedekt door haar machtsmiddelen hoopte op verzet om de gelegenheid te hebben tot het toedienen eener adering aan het proletariaat, stuitte af op het nuchtere verstand der socialisten, die zich niet door hun gevoel lieten meeslepen om op één dag het werk van jaren te vernietigen. En nu? Hoeveel sterker is men dan toen! Hoeveel meer kans op een duurzame zegepraal dan voorheen! Wie niet in staat is den oorlog in het open veld te voeren, hij moet door afmatten den vijand vermoeien en zoo trachten tot de overwinning te komen. Want men kan niet altijd de strijdmiddelen nemen naar eigen verkiezing, men moet ze wijzigen naar de omstandigheden, naarmate het geëischt wordt. Niemand kan dus te voren zeggen hoe het gaan zal, omdat men niet kent alle omstandigheden die op een oogenblik bepalen om zoo en niet anders te doen. De zachtzinnigste menschen zijn soms genoodzaakt de hand te leenen aan

daden van geweld, die zij onmogelijk hadden gemeend te kunnen volvoeren, wanneer men hen vooraf daarover geraadpleegd had.

Laat me daarvan een voorbeeld geven.

Gij hebt wel eens gehoord van de zoogenaamde Septembermoorden tijdens de Fransche revolutie in het jaar 1793. Raadpleegt men de geschiedboeken, allen spreken daarover met afschuw als een onmenselijke daad van wreedheid. Maar hoe waren de omstandigheden? Verlevendigen wij voor een oogenblik den indruk van toen. De gevangenissen zaten vol met koningsgezinde mannen en vrouwen, die een voortdurend gevaar opleverden voor het welslagen der revolutie, daar zij werkten voor het herstel van den ouden regeeringsvorm en verdacht werden een kontra-revolutie te bewerkstelligen. Het vaderland was in gevaar. Daarbuiten aan de grenzen dreigden de troepen der verbonden mogendheden Frankrijk te overweldigen, Parijs te plunderen en te verbranden, de mannen der revolutie te vermoorden, hun vrouwen te verkrachten, in één woord om de gehate revolutie te doen stikken in bloed. Het volk was verontwaardigd over de vrijspraak van mannen, die als medeplichtigen hadden samengespannen tegen de revolutie. Daar komt het bericht te Parijs: de stad Longwy is in handen der Pruisen gevallen, Verdun zal spoedig volgen, de vijand is nog maar drie dagmarschen van Parijs. Wat moest men doen? Naar de grenzen! — zoo luidde het algemeen geroep der vrijheidlievende burgers. Moet men dan de vrouwen en kinderen achterlaten in handen der koningsgezinden, die komplotteeren tegen de veiligheid van den staat? De vijand midden in de stad is misschien nog gevaarlijker dan die buiten de stad! Het volk wil uittrekken, den vijand te gemoet, maar wie laat nu een ander in zijn rug achter, wiens

bedoelingen evenzeer verdacht worden? Ziet, zoo is men er toe gekomen om de koningsgezinden in de gevangnissen te vermoorden. Het was een daad van zelfbehoud. Wie die omstandigheden niet in acht neemt, die kan de Septembermoorden niet begrijpen. Er bleef geen andere keuze over en er bestaat allen grond voor de onderstelling dat door dien maatregel het vaderland gered is. Zonder den schrik, die ten gevolge van de Septemberdagen den koningsgezinden, zoowel binnen- als buitenslands om het harte sloeg, waren de legers der revolutie verslagen en een eerste nederlaag zou het signaal zijn geweest voor den algemeenen burgeroorlog, waartoe de priesters reeds lang hadden aangestookt en die ook uitbrak in het oosten en zuiden des lands. De revolutie was dan verloren en de monarchie hersteld in haar voormaligen luister. En dan? Zou dan de wraakneming der koningsgezinden niet minstens een even groot aantal slachtoffers hebben geëischt? Wie rekent op de genade der reaktie, die komt bedrogen uit. Het gold dus hier: *zij* òf *wij*.

Die daad is vreeselijk afgekeurd en staat op het schuldregister der revolutie. En toch durf ik vragen of zij niet zeer natuurlijk en zeer begrijpelijk is? Dezelfde menschen, die haar streng veroordeelen en haar uitmeten in de lengte en breedte, bekommeren zich niet om de tien- en honderdmaal meer slachtoffers, die jaren en eeuwen lang zijn gevallen ten gevolge van de willekeur en de uitpersing der wettige koningsregeering. En toch vergelijkenderwijze zijn de bladzijden van het geschiedboek der revolutie rein en onbezoedeld, als men ze neerlegt naast de met bloed beschreven bladen van 't geschiedboek der tirannie. Het volk handelde uit zelfverdediging en die honderden, die zoo vielen voor de volkswraak, komen niet in aanmerking als men daar

in zijn verbeelding die duizenden aanschouwt, die krachtens de wet zoogenaamd werden gevonnist. Men zij toch billijk in zijn oordeel en dan zal men met Carlyle zeggen, waar deze tegenover den abt Montgaillard, die uitrekende dat tijdens het schrikbewind niet 2000, maar meer dan 4000 menschen werden gedood, te gemoet voert: „Het is een vreeselijke som van menschenlevens, meneer de abt; met tienmaal zooveel, behoorlijk op het slagveld doodgeschoten, zou men eene glorierijke overwinning met een *Te Deum* kunnen hebben. Het is ongeveer het tweehonderdste deel van het aantal dat omkwam in den zevenjarigen oorlog . . . . 's Menschen hoofd is verwonderlijk holklinkend, meneer de abt, en studeert met weinig vrucht. Maar hoe, wanneer de geschiedenis te eeniger plaats op deze planeet vernam van een natie, van welke elke derde ziel, gedurende 30 weken 's jaars, niet zooveel had van de slechtste aardappelen als voldoende zou zijn om haar leven te doen behouden! Wanneer de geschiedenis terugziet op dit Frankrijk door lang verleden tijden, b.v. op den tijd van Turgot, toen zwijgende lijdens naar het paleis van hunnen koning waggelden en in de diepste ellende met bleeke aangezichten, met vuil en lompen bedekt, hun klachten als in beeldschrift overhandigden en tot antwoord aan een „nieuwe 40 voet hooge galg” werden opgehangen, dan moet zij treurig erkennen, dat er geen tijdvak is, waarin de 25 millioen inwoners van Frankrijk, over het algemeen *minder* te lijden hadden dan in het tijdvak dat men het schrikbewind noemt. Maar het waren niet de zwijgende millioenen, die hier leden, het waren de sprekende duizenden en honderden en enkelen die schreeuwden en schreven en die de wereld met hun weeklachten vervulden, gelijk zij konden en moesten. En daarin bestaat de eigenaardigheid.”

Soms dus is een daad van hardheid noodig tegenover anderen, om te voorkomen vele daden van hardheid tegenover ons zelve en de onzen.

Er zijn ook in onze gelederen twee stroomingen, waarvan de eene spreekt van *evolutie*, d. i. geleidelijke ontwikkeling van het lagere tot het hogere en de andere van *revolutie*, d. i. den weg des gewelds. De laatsten worden door de eersten allicht beschouwd als de ijveraars, die alles op eenmaal verlangen en daarom hun doel te dikwijls voorbijstreven. Ten onrechte! De tegenstelling tusschen evolutie en revolutie deugt niet, daar beide begrippen hetzelfde zeggen en alleen de omstandigheden uitmaken in hoeverre geweld noodig is of niet. Prof. de Bosch Kemper, dien niemand verdenken zal van bijzonder revolutionaire gevoelens, schrijft in zijn Wetenschap der Samenleving: „Wanneer de samenleving een plant gelijk was, zou men zich kunnen voorstellen, een geleidelijke ontwikkeling, waarin, bij wijze van *evolutie*, de bladen zich langzaam ontplooiden en de knop zich opende om de schoonste bloem te doen aanschouwen; nu de aardsche samenleving slechts de grondstof levert, waarin de geest een rijk des geestes opricht, vinden er bij den overgang van het natuurlijke tot het geestelijke leven veel meer revolutiën dan langzame evolutiën plaats van den eenen goeden toestand tot den anderen. De natuurlijke zelfzucht — bij gevoel van zwakte een oorzaak van regeeringloosheid en blinde onderworpenheid, bij gevoel van kracht een bron van willekeur en overmoed, daar bij de ongelijke ontwikkeling der individuën allerlei botsingen in de samenleving ontstaan — autokratische staatsveranderingen, geweldige opstanden, wijd uitgestrekte omwentelingen, die in elken tijd een anderen vorm aannemen, maar een algemeene oorzaak bezitten in de krachtige neigingen van onderdrukkers of onderdrukten,

om aan het bestaande een andere gedaante te geven." En elders zegt hij: „Geweldige omwentelingen zijn evenzeer als de zonden, treurige, maar tevens hoogst weldadige openbaringen van het verkeerde. Naarmate de volken in ontwikkeling toenemen, zullen de evolutiën van een krachtig vooruitgaand volksleven de revolutiën vervangen. Men moet de oorzaken der omwentelingen nauwkeurig opsporen; naar die verkregen kennis kunnen zij voorkomen worden, evenals men de natuurrampen ontwijkt, door op de natuurverschijnselen acht te geven, niet door kunstmatige organisatiën, maar door zoo mogelijk de oorzaken van het kwaad weg te nemen.”

Zij die zoo bang zijn voor het woord revolutie, mogen bedenken dat de geheele geschiedenis eigenlijk één voortdurende revolutie is, die somwijlen zich langzaam als evolutie ontwikkelt, maar somwijlen ook een geweldigen stoot geeft aan de maatschappij. Marx noemde het geweld de vroedmeester der maatschappij, den lokomotief van den vooruitgang. En geen wonder! Wie kan zich voorstellen dat de bevoorrechten vrijwillig afstand zullen doen van hun voorrechten? Neen, steeds is gebleken, hoe betreuenswaardig het ook moge wezen, dat „het domme en afgeleefde nog nooit geweken is voor argumenten van verstand en recht, maar alleen voor handtastelijke argumenten.” Allemaal de bevestiging van hetgeen de dichter zei:

Het onrecht toch bezwijkt zelfs voor geweld.

In het bekende Kommunistenmanifest luidt het: „Als het proletariaat in den strijd tegen de bourgeoisie zich noodzakelijk vereenigt tot een klasse, door een revolutie zich gemaakt heeft tot heerschende klasse en als heerschende klasse gewelddadig de oude produktieverhoudingen opheft, dan heft het met deze produktieverhou-

dingen de bestaansvoorwaarden van de klassentegenstelling in het algemeen en daardoor zijn eigen heerschappij als klasse op.”

Al wat wij hervorming noemen is tot stand gekomen door revolutie. Maar dit wil niet zeggen dat men er maar op in moet hakken, neen, elke opstand, elke bloedige botsing is geen revolutie. Door den toevoer van graan uit Amerika is een revolutie bewerkt in alle Europeesche verhoudingen en toch, zij was onbloedig. En daarentegen hebben meermalen gewelddadige botsingen plaats gehad, zonder dat er sprake was van revolutie. De meerderheid der menschheid is gemaklievend, afkeerig van handelen, daarom moeten de ijveraars haar een doorn in 't oog zijn, want juist zij zijn het die aansporen tot werkzaamheid. Als zoodanig zijn zij het, die medewerken aan den vooruitgang. Stilstaan is de dood, beweging het leven. Daarom niet gevreesd om voor ijveraars te worden uitgemaakt, maar van hen geleerd om steeds moedig en krachtig te doen wat onze hand vindt te doen. Tienmaal liever een ijveraar, al is het met onverstand, dan een lauwe en onverschillige, die noch koud noch warm is. In den dweeper is altijd iets aantrekkelijks, zelfs al gaat hij op in het ziekelijke en dwaze.

De ijveraars onder ons mogen de bezadigden vervullen met geestdrift, om tezamen te streven naar het betere en omgekeerd de bezadigden mogen de ijveraars aansporen tot voorzichtigheid en beleid en om de rede steeds tot gids te nemen bij al wat zij doen, opdat beiden één en denzelfden weg opgaan *met verstand en met ijver*. Verstandelooze ijver schaadt, maar evenzeer vertraagd optreden, en men kan dus evenzeer door *te veel* als door *te weinig* ijver de zaak benadeelen die men lief heeft. Laat ons dus allen ijveraars zijn, maar — met verstand!

DE GAMALIËLTYPE

OF

DE VERSTANDIGE RAADGEVER.

De rabbi, wiens naam als titel aangeduid staat, was een der weinige overheidspersonen, die beschikken over een ruimen blik en een gezond verstand. Vooral in gewichtige tijdsgewrichten ziet men veelal bij de mannen van het gezag een domheid, die aan het ongelooflijke grenst. Wat elk verstandig mensch moet zien, dat juist verzuimen zij waar te nemen of op te merken. Wat als 't ware voor 't grijpen ligt, daar bespeuren zij niets van, zoodat men juist bij hen bewaarheid ziet het woord: wien de goden verderven willen, dien slaan zij met blindheid.

Wie de roerige dagen nagaat in 't begin onzer jaartelling die moet getroffen worden door de merkwaardige punten van overeenkomst tusschen toen en nu. De oudste discipelen van Jezus, die uitgegaan waren om het evangelie des meesters te verkondigen, hadden zeer veel te verduren. Overal stuitten zij op een hevigen tegenstand, die kunstmatig werd aangewakkerd door de machtige priesterklasse en de geldwolven dier dagen, bevreesd dat zij er het hunne bij zouden inschieten. Voornamelijk de sekte der Sadduceën trad vijandelijk

tegen hen op. Dat waren de aristokraten van dien tijd, dat waren de jonkers, de papen, de geldmannen. Op hun bevel en door hun toedoen werden de apostelen in de gevangenis gestopt, maar op wonderdadige wijze heet het dat zij bevrijd werden. Geen wonder dat de overheid er verlegen mede werd. Zij liet de mannen halen, niet echter met geweld, omdat zij vreesde dat de talrijke schare de uitgezonden manschappen te lijf zou gaan, neen zij verzocht hen om bij haar te komen. En toen zij ter vergadering waren gekomen, toen het hooggerechtshof, genaamd het Sanhedrin, de politie erop had uitgestuurd om hen langs een zoet lijntje tot zich te trekken, toen vroeg de president, de hoogepriester: „Wij hebben u nadrukkelijk geboden in dezen naam niet te leeren, en zie, gij hebt Jeruzalem met uw leer vervuld en wilt het bloed van dezen mensch (van Jezus) op ons brengen.” Petrus gaf daarop dit antwoord: „Men moet Gode meer gehoorzamen dan de menschen.” Dit stoute woord van die brutale kerels deed den rechters in toorn ontbranden en in hun woede wilden zij hem dadelijk ter dood brengen. Toen stond er een raadsheer van dit hooggerechtshof op, een Fariseër, een leeraar der wet, met name Gamaliël. Hij verzocht de mannen naar buiten te zenden en toen dit geschied was, zei hij tot zijn kollega's in dat gerechtshof het volgende: „Mannen van Israël, ziet voor uzelfen toe met het oog op deze menschen, wat gij gaat doen! Vóór deze dagen stond Theudas op, die zeide dat hij heel wat was en wien een getal van omtrent 400 man aanhing en hij is ter dood gebracht met allen die hem volgden. Daarna trad Judas de Galileër op en hij bracht een hoop volks bijeen; die is ook omgekomen en zijn aanhangers werden verstrooid. Ik geef dezen raad: ziet af van die menschen en laat hen begaan. Want als dit werk uit

God is, dan vermoogt gij er niets tegen te doen, en is het uit menschen, dan zal het ten onder gaan.”

Overgebracht in de taal van onzen tijd wil dit zeggen: wanneer een zaak steunt op waarheid en rechtvaardigheid, dan helpt het op den duur niets wat men er tegen begint en wanneer een zaak niet daarop steunt, dan verloopt zij en hoe minder notitie men ervan neemt, des te spoediger zal het er mede gedaan zijn. Ja, juist door de vervolging zal men oorzaak worden, dat een zaak, die uit gemis aan innerlijke kracht en levensvatbaarheid gedoemd is tot ondergang, in haar bestaan gerekt wordt. Zelfs aan dwalingen zet men door vervolging kracht bij en dus geen dommer ding dan over te gaan tot vervolging, want zoodoende versterkt men wat men wil ondermijnen.

Zelden of nooit wordt zulke gezonde taal vernomen van zulk een verheven plaats. Het ging toen als nu. De heeren rechters zagen elkander met verbazing aan, dat zij zulk een taal vernamen van een der hunnen. Was de man gek? Of heulde hij met de vijanden van wet en orde? Die gedachte werd bepaald opgewekt. Maar toch hij wist het zoover te brengen, dat de beschuldigten een berisping opliepen, maar daarna vrij werden gelaten. Zeker, de afloop was geheel anders dan die mannen der wet van plan waren. Of lezen wij niet dat zij na de stoutmoedige, ja brutale woorden van Petrus en de apostelen verwoed werden en beraadslaagden om hem te dooden?

En toch, niet voor 't eerst klonken zulke woorden in de ooren der rechters! Hoe hadden vroeger de profeten hun verwijten geslingerd naar het hoofd der koningen van Israël en Juda! Hoe ontzagen deze zich niet hun banvloeken te richten tegen de valsche profeten, die zich verheugden in de gunst van den staat en zijn

dienaren! Hoe durfden zij meedoogenloos hun pijlen afschieten op de priesters, die het volk belogen en bedrogen! En die stoute taal der oude profeten werd elke week voorgelezen in de synagogen en de mannen, die haar verkondigden, werden hemelhoog geprezen. Maar men wilde iets dergelijks niet dulden in den tegenwoordigen tijd. De mannen der wet werden verontwaardigd, als zij gelijke verwijten moesten hooren van die apostelen en als men hun verweet dat zij zich schuldig maakten aan dezelfde euvelheden, dan heette het steeds: „ja, maar dat is heel wat anders!” Hoort b.v. naar de strafredenen van een Jeremia, toen hij uitriep: „priesters en profeten bedrijven gierigheid, beiden klein en groot, zij leeren een valschen godsdienst en troosten mijn volk in hun ongeluk, dat zij het licht zullen tellen, zeggende: vrede, vrede, en er is toch geen vrede. Daarom zullen zij te schande worden, omdat zij zulke gruwelen bedrijven, hoewel zij niet blozen en zich niet willen schamen.” Hoe maakte hij hen uit voor dieven, moordenaars, echtbrekers en meineedigen! En wat was het loon van Jeremia? De priesters keerden zich tegen hem, klaagden hem aan, zijn sombere en droefgeestige profetiën werden verbrand, hij zelf gevankelijk weggevoerd en op smadelijke wijze vervolgd.

Leest de strafrede van Jezus in Matth. 23, dat model van een scherpe geeseling van priesters, schriftgeleerden en fariseën, dat haar weergade niet licht vindt, waarin Jezus meedoogenloos en zonder eenige erbarming die toongevers in kerk en staat op den kaak stelde op een wijze, waardoor hij zich voor goed den haat op den hals haalde van die mannen, zoodat zij op hun beurt niet rustten, voordat het hun gelukt was hem voor goed het zwijgen op te leggen.

Op gelijke wijze ging het in alle tijden met die mannen,

die den moed hunner overtuiging hadden en niemand of niets ontzagen, ook niet de machthebbers op staatkundig en kerkelijk gebied.

Hoe schoon worden de mannen van beginsel geschetst, die tegenover de rechters stoutweg durfden zeggen: Men moet Gode meer gehoorzamen dan de menschen, m. a. w. als het op beginselen aankomt, dan moet men meer vragen naar hetgeen weten en geweten ons zeggen, dan naar wat de menschen van ons vragen.

En daarnaast de fanatieke en bekrompen geloofsrechters, die geen ander middel kennen ter beteugeling der ketterij dan het geweld en nogmaals het geweld. Onmachtig om hun tegenpartijders te weerleggen met „geestelijke wapenen”, trekken zij dadelijk het zwaard om hen tot zwijgen te brengen.

Tusschen de mannen, die dragers zijn van een nieuw beginsel en de mannen van het behoud, van de reaktie staat daar geheel op zichzelf Gamaliël, de man, die het gezond verstand wil laten spreken en zich niet laat meeslepen door de hartstochtelijke opwinding van het oogenblik.

Twee duizend jaren scheiden ons van dien tijd. Wederom staat de menschheid op een keerpunt. De oude wereld is ook nu aan het afbrokkelen, ieder gevoelt, dat zij bezig is onder te gaan, maar men klampt er zich nog aan vast, omdat het nieuwe nog niet zooverre is om zich te kunnen ontplooien.

Waar zijn de Gamaliël's, die in onzen tijd de taal van het gezond verstand durven verkondigen tegenover de machthebbers?

De omstandigheden van nu en toen gelijken sprekend op elkander. Met het ontleedmes der kritiek gewapend is niets zoo heilig of 't krijgt een beurt. God, eigendom en familie, de verhoudingen van ons maatschappelijk

samenzijn, worden gewogen, maar — te licht bevonden. Niets wordt ontzien, zelfs het heilige huisje van het privaatbezit wordt aangerand.

En hoe verhouden zich hiertegen de machthebbers?

Zij gevoelen evenals de Sadduceën en het Sanhedrin, dat de overgeleverde leer niet bestand is om het vol te houden tegen de nieuwe denkbeelden. Vandaar, dat zij hun toevlucht nemen tot geweldsmaatregelen.

Niets geleerd en alles vergeten — dan kan men gerust tot slotsom verheffen van hetgeen men rondom zich ziet. In plaats van op te klimmen tot de oorzaken, strijdt men tegen de gevolgen en dan staat men verbaasd niet beter doel te treffen! Er schijnt zelfs methode gelegen te zijn in de vervolging. Toen Jezus optrad en zoo geheel afweek van de gewone heerschende begrippen, toen heette het eerst: de man is krankzinnig, men moet hem ontrukken aan zijn omgeving om hem te bewaren voor grooter ramp. Daarna heette het: hij is een gemeen man, hij gaat om met tollenaars en zondaren, de heffe des volks, hij ontziet zich niet zelfs in gezelschap te komen van gemeen vrouwvolk, in één woord hij is onzedelijk. En eindelijk luidde het: Hij beroert en verleidt het volk, hij is een gevaar voor land en vorst en daarom moet hij uit den weg worden geruimd.

De vereende machten van troon, beurs en altaar spanden samen om dien jeugdigen dweeper onmogelijk te maken en onbekwaam om hem in zijn redenen te vangen, nam men zijn toevlucht tot het oogenblikkelijk geweld, waarover men nog te beschikken had en zoo richtte men hem te gronde.

Zooveel eeuwen zijn er sinds vervlogen en toch is de overheid nog niet wijzer geworden. Onleerzaam als zij schijnt, vervalt zij steeds in de oude fout. Ziet het in de wijze waarop zij optreedt tegen het socialisme, de

wereldberoerende beweging van den modernen tijd. Hier straft men de aanhangers door hen broodeloos te maken, wel wetende dat men door het ontnemen van het brood in den regel iemand ook geestelijk en zedelijk te gronde richt of minstens doemt tot stilzwijgen. Dáár opent men de kerkerdeuren voor zulke onverlaten, wier misdaad is dat zij de dragers zijn van een leer verschillend van die der machthebbers. Achter de dikke kerkmuren, in de enge kille cel wil men hen beteugelen, wier ideaal indruischt tegen de harteloosheid van onzen tijd. En waar de doodstraf nog bestaat, daar treft men de baanbrekers eener nieuwe toekomst, om hen voor goed den mond te snoeren in de naïve onderstelling dat men een beginsel kan dooden door de aanhangers ervan op te ruimen. Uitzonderingswetten worden gemaakt, vervolgingsdekreten uitgevaardigd, staat van beleg afgekondigd. De behandeling, waaraan op het oogenblik socialisten en anarchisten blootstaan in de verschillende landen, verschilt in geen enkel opzicht van die waaraan de christenen in het begin onzer jaartelling, de Hervormden, de Hugenoten blootstonden in de zestiende en zeventiende eeuw. De Bartholomeüsmacht of de bloedbruiloft te Parijs ten jare 1572, waarin men trachtte het protestantisme te dooden door de vernietiging van alle protestanten, vindt zijn tegenhanger in den moord van 30.000 Franschen in 1871, die vielen als verdedigers van het proletariaat in den strijd tot zijn vrijmaking. Met dit onderscheid slechts dat in het eerste geval het de klerikalen waren, die alleen optraden onder welgevallig opzien der pausen ter vernietiging van andersdenkenden, een revolutie beoogende op godsdienstig gebied; nu daarentegen reikten klerikalen, liberalen en radikalen, tot naamsocialisten als Louis Blanc toe, elkander de hand, om de soldaten te prijzen, die op

barbaarsche en onmenselijke wijze te keer gingen als een troep verscheurende dieren tegen de pioniers van een nieuwen tijd.

Er is dus vooruitgang waar te nemen, want de mannen, die anders elkander bestrijden, zetten dan alle onderlinge veeten ter zijde, als het erop aankomt, om het volk eronder te houden, zoodra dit optreedt om zijn rechten te hernemen, om betere levensvoorwaarden af te dwingen, om als menschen erkend en behandeld te worden in de maatschappij. Zij vormen allen tezamen tegenover de socialisten „één reaktionaire massa”, die zich niet ontzien zal om ook in de toekomst het zich ontwikkelend proletariaat den nekslag toe te brengen en geheel te verpletteren, zoodra zij uit zelfbehoud zulks noodig zullen vinden.

En toch wat baatte het? Wat zal het baten?

Na de aderlating, toegebracht aan het Fransche proletariaat in 1871, meende men dat het voorloopig tot machteloosheid was gedoemd en toch geen 10 jaar later was het socialisme te Parijs sterker dan ooit te voren. Teugelloos was de wraak, die de bourgeoisie nam en in het martelaarsboek van het proletariaat staan eenige bloedige bladzijden meer, die tot eeuwige schande zullen strekken voor de zoogenaamde beschaafde en ontwikkelde wereld.

Waar waren toen de Gamaliëls om het dierlijke in den mensch te bedwingen en den mannen van het gezag onder de oogen te brengen, dat als dat nieuwe niet steunde op recht en waarheid, het onverbiddelijk te gronde moest gaan, en deed het dit wel, dat het dan moest zegevieren ondanks alles en allen?

Maar het is waar, wij leven in een tijdvak, rijk aan nieuwe uitvindingen en nieuwe denkbeelden en dat zich daarom zelf ooit met den naam van beschaafd en

ontwikkeld en toch in ware beschaving staan de menschen niet zoo verre verheven boven de oudheid. Wat het verstand aangaat behooren wij aan de toekomst, wat innerlijke beschaving aangaat echter nog aan het verleden. En deze tegenstrijdigheid, dat staan met den eenen voet in de toekomst en met den anderen in het verleden, trachten wij te bedekken met een glanzend vernis. En dan nog wel met een dun laagje, want krab het er even af en gij bemerkt hoe de mensch zijn dierlijke natuur nog niet heeft afgelegd.

Wat is ons strafrecht anders dan een gemoderniseerd recht der wedervergelding?

Terwijl een bekend schrijver op het anthropologisch kongres te Rome in 1885 verklaarde: „in onzen tijd brandmerkt de justitie, bederft de gevangenis en hebben de maatschappijen de misdadigers die zij verdienen,” gaan onze rechtbanken voort alsof men niets geleerd heeft en veroordeelen zij er maar op los, zonder te vragen of de mensch, die uit armoede en nood een brood wegneemt om aan den prikkel van zijn hongerige maag te voldoen, wel verdient als misdadiger achter slot en grendel te worden opgesloten.

Straf geen kwaad! — zoo riepen zoogenaamde filantropen en intusschen dachten zij een gevangenisstelsel uit, het cellulaire, dat in geraffineerde wreedheid alle anderen overtreft. „Huizen van korrektie” (verbetering) noemt men ze vaak en zij verdienen veeleer den titel van „huizen van korruptie” (bederf), want eenmaal daarin gekomen, keert men er in zeer veel gevallen onvermijdelijk weer terug.

Iemand vroeg eens aan een denker, die zelf wegens zijn kettische denkbeelden kennis had gemaakt met de gevangenis en dus proefondervindelijk kon oordeelen: wat zou men kunnen en moeten doen om het gevange-

nisstelsel te verbeteren? Hij keek den vrager verbaasd aan en antwoordde toen: niets! Men kan geen gevangenis verbeteren. Er blijft niets anders over dan om ze te slopen. Het beginsel waarvan men uitgaat bij elke gevangenzetting is vals, omdat het is een vrijheidsberooving. Zoolang men den mensch zal berooven, van zijn vrijheid, zoolang zal men hem onmogelijk beter maken. Immers welke waarborg heeft men, als iemand uit nood een brood steelt en men hem daarvoor heeft opgesloten, dat hij niet onder dezelfde omstandigheden weer hetzelfde zal doen? Geen enkele en daarom is die vrijheidsberooving eenvoudig onzin. Breng dien mensch in een omgeving, waarin hij met en door zijn werk een onderhoud kan vinden en hij zal niet stelen. De mensch is het produkt van het midden waarin hij is groot gebracht en waarin hij zijn leven slijt en als dit waar is, laat de maatschappij dan niet langer door middel harer dienaren handelen en straffen, alsof de mensch niets te maken heeft met en onafhankelijk is van dat midden. Onder betere levensvoorwaarden zou dezelfde mensch, die nu als misdadiger staat gebrandmerkt om zijn leven te zien verwoest, misschien een held zijn geworden, wiens naam voortgeleefd had als een pionier van nieuwe denkbeelden en nieuwe wegen. De man, die om zijn avontuurlijken aanleg als roover leefde tot vreeze van velen, zou bij een verstandige leiding een dier kloeke onderzoekers geworden zijn, die uitging op ontdekkingen, Noordpooltochten meemaakte of zich waagde op de banen, om anderen voor een wissen ondergang te redden.

Daarom ons strafstelsel en ons strafrecht zijn overblijfsels van barbaarschheid, vermengd met jesuïtische filantropie, monumenten van huichelarij en lafheid, die opgeruimd moeten worden. In een maatschappij van gelijken te midden van vrije menschen, die niet elk voor

zich maar allen voor allen werken, waarin allen een gezonde opvoeding hebben genoten, daar zullen geen anti-maatschappelijke daden plaats grijpen en dus daar zal men op onze rechters van heden neerzien evenals wij het nu doen op de heksenprocessen in de midden-eeuwen.

Had een Gamaliël school gemaakt, we zouden veel verder zijn dan nu het geval is. Hij zou dan de leermeester zijn geworden van een stelsel, waarvan de toepassing eischte om niet gewelddadig in te grijpen maar om de dingen den natuurlijken loop te laten volgen. Maar nu herhaalt zich het schouwspel, dat men een beginsel wil vernietigen door de aanhangers ervan te vervolgen en te vernietigen.

Ja, men zint als in den Byzantijschen tijd op zoo-genaamde misdaden, bestaande in majesteitsbelediging, ambtenaarsbelediging, enz. tot in het bespottelijke toe en aan de stem van het gezonde verstand, van de rede, wordt het stilzwijgen opgelegd.

Met den staat van beleg kan elke ezel regeeren — zoo sprak eenmaal de Italiaansche staatsman Cavour. Zoo kunnen ook wij zeggen: met vervolgingen, met uitzonderingswetten kan elke ezel regeeren, mits hij maar beschikt over de noodige brutale machtsmiddelen. Inderdaad wie overgaat tot dergelijke middelen, die geeft zichzelf een brevet van onmacht om langs anderen weg te strijden.

En toch als men erover nadenkt, dan begrijpt men dat het in den aard der dingen ligt om tot vervolgingen over te gaan. Immers hoe ging het met ons, socialisten?

Toen wij optraden om het evangelie der ontevredenheid te prediken, toen werden wij met onverschilligheid begroet door de menigte. De pers zweeg ons stelselmatig dood, vreezende anders reclame voor ons te maken.

Wij bekommerden ons daar niet over en vervolgden onze weg. Langzamerhand stroomden de arbeiders naar onze vergaderingen. En geen wonder! De arbeiders, onder het gehoor der socialistische sprekers komende, bemerkten zeer spoedig, dat door hen de waarheid werd verkondigd. Zij gevoelden dat die sprekers taal spraken, gegrepen uit hun gemoed, dat zij klanken gaven aan hetgeen daar woonde in hun eigen hart en weldra zagen de tegenpartijders tot hun spijt, dat wij groeiden tegen de doodswijgmethode in. Wat deden zij toen? Men begon de sprekers te bespotten en te belasteren. Geen kwaad of zij werden ervan beschuldigd. Van goedmoedige dweepers en utopisten, die zij eerst waren, werden zij opzettelijke volksbedriegers en misleiders. Om het volk tegen hen op te zetten, was geen laster te snood, geen leugen te laag. En toch het baatte niets. De beweging groeide ook daartegen in. Het volk bemerkte dat men onmachtig scheen om ons te weerleggen. Immers wij traden op in 't openbaar, onze vergaderingen waren door den geringen entreeprijs toegankelijk voor ieder, steeds bestond er gelegenheid tot diskussie. Wij waagden ons dus op glad ijs, wij die den handschoen brutaalweg toewierpen aan de geheele wereld, aan de mannen der wetenschap, aan de toongevers die gewoon waren tot het publiek te spreken! Zelden echter traden zij tegen ons op. Was dat niet een gemis aan innerlijke overtuiging? Als zij geloof bezeten hadden in hun eigen overtuiging, zij zouden gretig elke gelegenheid, vooral die van volksvergaderingen, hebben aangegrepen, om ons daar ten aanhoore des volks met bewijzen in de hand uit te maken voor volksbedriegers, om aan te toonen dat wij leugens vertelden en ons schuldig maakten aan valsche beschuldigingen. Tot menschen te spreken die de bekeering niet behoefden, dat was onnoodig, neen, juist de onbekeerden moest men

trachten tot beter inzicht te brengen. Onverantwoordelijk was het van de herders der kudde, dat zij hun schapen lieten brengen op een verkeerde weide, dat zij ze lieten verdwalen in plaats van als een trouwen herder te waken voor hun heil. Hadden wij ongelijk, toen wij daaruit afleidden dat zij onmachtig waren om ons met geestelijke wapenen te bekampen? Welnu, wat blijft hun dan anders over dan de toevlucht te nemen tot geweld? Dat is zoo de natuurlijke gang van zaken. Hoe dikwijls ziet men niet dat de onbeschaafde mensch, die zwichten moet voor de argumenten van een geestelijk sterkeren, de kracht zijner handen te baat neemt om zodoende toch den meerderen te blijven? Welnu, zoo gaat het ook met de regeeringen. Een geestig, Fransch schrijver heeft eens gezegd: bajonetten zijn overal goed voor behalve om er op te gaan zitten. Volkomen waar! Toch zitten onze regeeringen op de punt der bajonet — men denke slechts aan de groote legers, aan de gewapende macht der mogendheden — zonder te begrijpen dat dit een gevaarlijk spelletje is. Want zoodra de volkeren wakker en zich bewust worden van hun macht, kan het wel eens gebeuren, dat zij de regeeringen in de bajonet drukken, zoodat zij er nooit weer uit kunnen komen. Dat is slechts een kwestie van tijd.

Waar men geweld gebruikt, daar geeft men zelf te kennen geen andere middelen te bezitten en dus het is altijd een onmachtsbetuiging.

Daarom verscherp de strafwetten, maak uitzonderingswetten, hetzij gij ze noemt socialisten- of anarchisten-wetten, verklaar de voorstanders van een beginsel tot gewone misdadigers, lever ze als slachtvee over ter veroordeeling, sluit hen op, sla hen het hoofd af — het is allemaal vergeefsche moeite.

Personen kan men opsluiten en doden, zij spreken

na hun dood door het kruis, waaraan men hen geslagen, door de galg, waaraan men hen gehangen heeft. En hun beginsel leeft voort als het levensvatbaarheid heeft en bezit het deze niet, dan mag het een tijdlang kunstmatig in stand worden gehouden, het gaat toch ten gronde. Hiervan geldt het woord:

O, geloof, Pilatus!

Gij die beweert, mijn werk zal met mij sterven:
 Mijn dood is noodig, om mijn leer te staven;
 Mijn zending wordt eerst door mijn dood volbracht.
 Zij die mij dooden, doen mijn toekomst bloeien!
 Wat schaadt het, of mij martling wacht en dood!
 Welhaast spruit uit mijn graf de boom des levens!
 . . . . .
 Laat duizenden van jaren dan vergaan,
 Eens wordt toch de aarde een rijpend korenveld!
 'k Zie in den geest alreeds den vollen oogst, —
 En wat daartusschen ligt van strijd en nood,
 Van wanbegrip en duister en verraad,
 Het is vergeten als het doel bereikt is,
 En moet het zaad, als 't kiemen zal, vergaan,
 De zaaier ook wordt de akker tot een graf. ¹⁾

De stem des verstands van een Gamaliël en konsorten is daarom de stem eens roepende in de woestijn. Zijn verstandige raad wordt in den wind geslagen tot schade eener gezonde en kalme ontwikkeling der zaken. Het moderne Sanhedrin gelijkt op het antieke te Jeruzalem als twee druppelen water en de moderne Sadduceën, de partij der kapitalisten, zijn nu evenals voorheen met blindheid geslagen en meenen dus hun rijk in stand te kunnen houden, door verstandigen raad in den wind en de verzenen tegen de prikkels te slaan. Eenmaal komt de dag, dat het geweld des volks blijkt sterker te zijn

¹⁾ Tooneelstuk: „Jezus van Nazareth”, door Rehbinder.

dan het geweld der tijdelijke machthebbers. En algemeen is het erkend, dat er een heilig recht bestaat tot opstand, dat „tegen het *wettelijk* geweld ook *werkelijk* geweld geoorloofd geacht moet worden, want anders offert men het recht op aan den schijn, den inhoud aan den vorm.” (Mr. Van Houten.) Dus deze, oud-minister, proklameert het recht tot gewelddadig verzet, overigens met zoovele anderen, mannen van naam en gezag.

Bij de behandeling van de wet op het dragen van verboden wapenen zei dezelfde in de Tweede Kamer:

„Ik behoor, naar ik hoop, onder de goedgezinden, maar als ik leefde onder omstandigheden, waarin ik gevoelde mijn veiligheid te moeten versterken, meer dan door een gewonen stok, ik zou mij *ondanks alle wetten* wapenen met een revolver.”

Juist, zoo gaat het met elkeen als het er op aankomt. En dus in dat opzicht doen wij, socialisten, die gevoelen onze veiligheid te moeten versterken, precies hetzelfde als wat anderen ons raden.

De stem van het gezond verstand moet het veelal verliezen tegen de stem van den geldzak en daarom worden de Gamaliël's steeds overschreeuwd, zonder dat er gevolg wordt gegeven aan hun raad.

Tegen hun beginsel is niets in te brengen en daarom brengen wij onze hulde aan den man, die bijna 2000 jaar geleden optrad als drager van dit echt vrijzinnige beginsel en het is zeker geen bewijs van vooruitgang, wanneer wij zeggen moeten, dat nog steeds niet geluisterd wordt naar zijn voortreffelijken raad.

Hij is dus een type, die de aandacht verdient, omdat hij de inleider is van een juist en verstandig beginsel en door te weigeren gehoor te geven aan dezen verstandigen raadgever, heeft de wereld zichzelf reeds onnoemlijk veel kwaad berokkend.

Maar het is niet genoeg om het ras der Gamaliëls te prijzen en intusschen een ras aan te kweken, dat juist handelt in tegenovergestelde richting van hetgeen hij wilde.

Daarom men overwege zijn beginsel, opdat dit het richtsnoer worde bij de beoordeeling van elkanders daden, dan kan de ontwikkeling haar geregelden gang gaan, zonder gestoord te worden door het brutale, ruwe geweld der overheid en de gewelddaden, door een tijdelijke meerderheid uitgeoefend.

DE DEMETRIUSTYPE

OF

DE BELANGZUCHTIGE.

Demetrius — wie is dit nu alweer?

Ik kan het u niet zeggen en een ander evenmin, want het beetje dat ons van dien man wordt overgeleverd, is zoo weinig dat het in enkele volzinnen vervat kan worden. Maar in de beschrijving van dien persoon komt eene opmerking voor, die hem stempelt tot eene merkwaardige type, zooals wij er velen ontmoeten op onzen levensweg.

Laat ons beginnen met het lezen van het verhaal, zooals het staat overgeleverd in het boek „De Handelingen der Apostelen”, hoofdstuk 19, vers 23 en vlg.

„Omtrent dien tijd nu ontstond er niet weinig beroering over den weg des Heeren.

Want iemand, met name Demetrius, een zilversmid, die zilveren tempels van Diana maakte, bracht den kunstenaars niet weinig werks aan.

En toen hij dezen met de werklieden in zulke dingen verzameld had, zeide hij: mannen, gij weet, dat wij uit dit handwerk onze welvaart hebben, en gij ziet en hoort dat deze Paulus niet alleen te Efeze, maar in bijna

geheel Azië een groote schare overreed en afvallig gemaakt heeft door te zeggen, dat het geen goden zijn, die met handen gemaakt worden.

En er bestaat niet alleen gevaar, dat dit ons vak in minachting komt, maar ook dat de tempel der groote godin Diana voor niets gerekend wordt en dat ook hare majesteit zal te niet gaan, welke geheel Azië en de gansche wereld vereert.

Toen zij dit nu hoorden, werden zij vol van toorn en zij riepen, zeggende: Groot is de Diana der Efeziërs.

En de stad werd vol verwarring."

Het tooneel speelt in de groote stad Efeze, gelegen in Klein-Azië en heeft plaats in het begin onzer jaartelling.

Jezus was opgetreden als godsdienstig hervormer, gelijk wij weten. Wie waren zijn volgelingen? Niet vele rijken, niet vele wijzen, niet vele aanzienlijken, maar mannen uit de heffe des volks, van hetzelfde slag waartoe ook hij behoorde. Visschers, handwerkslieden en dergelijken waren de mannen, die het evangelie van het christendom brachten in de wereld. Als men toen ter tijd in de fatsoenlijke kringen van Jeruzalem sprak over dien Jezus en zijn aanhang, dan haalde men den neus over hem op en dan gebruikte men de benaming van dat gemeene zoodje, dat de heele boel het onderste boven wilde keeren. Fatsoenlijke, geachte burgers hielden zich voor veel te voornaam, om zich met zulke menschen en zaken af te geven.

Onder zijn leerlingen was er één, die het Joodsche land verliet om het evangelie te gaan prediken onder de heidenen. Dat was de tentemaker Paulus. Op een zijner vele propagandatochten kwam hij in de stad Efeze, waar de dienst der godin Diana algemeen was. Nu was

er een zilversmid, die zilveren Diana-tempeltjes maakte en die in dat bedrijf een goede, winstgevende betrekking vond. En die tak van bedrijf gaf aan vele handen werk. Het behoud van den dienst dier godin was voor hem een levenskwestie. Toen hij nu hoorde van dien Paulus, die een onzichtbaren God predikte, toen zag hij zich bedreigd in zijn bestaan. Want wie zou nog zilveren Dianatempeltjes laten maken, als de dienst van dien onzichtbaren God algemeen ingang vond? Die Demetrius was vol ijver, niet zoozeer ter wille van Diana, maar ter wille van zijn handwerk, waaraan hij en zoo velen hun welvaart te danken hadden.

De schrijver zegt zoo naar het leven: er bestaat niet alleen gevaar, dat dit ons vak in minachting komt, maar ook dat de tempel der groote godin Diana voor niets gerekend wordt. Juist! Hoofdzaak is het bedrijf, de kostwinning en dan wordt er in de tweede plaats gesproken over de godin. Onder den dekmantel van sympathie voor de godin komt hij op voor zijn bedrijf en uit angst voor schade ontziet hij zich niet om een agitatie op touw te zetten tegen die nieuwigheidskramers.

Inderdaad, die Demetrius is naar het leven geteekend. Het is geen zeldzaam exemplaar, neen het is een type, zooals wij ze dagelijks zien.

En in die type zien wij verwezenlijkt een soort menschen, dat veelvuldig voorkomt, ja onze maatschappij zit vol Demetriussen.

Wat is de houding, die men meestal aanneemt tegenover het nieuwe? Waarom vindt al wat nieuw is, zoo veel tegenkanting?

Gaan wij dit onderzoeken, dan stuiten wij voornamelijk op twee oorzaken: 1°. de menschelijke gemakzucht en 2°. het belang.

Laat ons beide oorzaken eens wat nauwkeuriger be-
zien.

Het is veel gemakkelijker om bij het oude te blijven, dat „was nu vanzelf aan het rollen”. Drijft men met den stroom mee, dan valt men u niet lastig, dan behoeft gij geen rekenschap te geven van hetgeen men zegt en doet. Wijkt men af, iedereen matigt zich het recht aan, om u ter verantwoording te roepen. In het gareel der gewoonte en van het fatsoen loopende, is men gedekt tegen lastige vragers en bedillers. Bij het oude behoeft men niet te denken, want het is het afkooksel van de gedachten van anderen.

Hoe klinkt ons, vooral bij de opvoeding, telkenmale in de ooren: *dat zegt men niet of dat doet men niet of dat staat niet*. En vraagt men: *waarom* zegt men dat niet? *waarom* staat het niet? *waarom* doet men dat niet? dan maakt men zich in den regel met een doodoener van de zaak af. De hoofdreden is dat anderen het niet doen. Menschenvrees, lafhartige fatsoenlijkheid, huichelarij — zietdaar de oorzaak dus.

Het nieuwe daarentegen vereischt nadenken, kost moeite en inspanning. Daartegen ziet de meerderheid op, die o zoo traag is in het denken. De gròote massa is log, moeilijk in beweging te brengen en dus zij blijft hangen bij hetgeen haar is overgeleverd. Vandaar dien afkeer bij de menigte om te gaan nadenken over hetgeen gezegd en geleerd wordt. Vandaar de ontzaggelijke moeite om een nieuwe meening ingang te doen vinden. En dat niet alleen bij de onnadenkenden, neen wij zouden haast zeggen dat de hardnekkigste vijanden van het nieuwe zijn de vertegenwoordigers onzer officiëele wetenschap. Geen grooter broeinesten van vooroordeel en behoudzucht dan onze kweekplaatsen der wetenschap, onze akademies.

Adam Smith, ¹⁾ die zelf hoogleeraar was, schreef reeds in 1760:

„De vooruitgang, die in onzen tijd in verschillende takken van wetenschap is verkregen, is voor het grootste gedeelte niet voortgekomen uit de hoogeschoolen, ofschoon deze er zonder twijfel wel eenig aandeel in gehad hebben.

Zelfs is het grootste gedeelte der universiteiten er niet vlug bij geweest om vooruitstrevende denkbeelden aan te nemen, die reeds elders vrij algemeen ingang hadden gevonden en velen van die geleerde heeren hebben er de voorkeur aan gegeven om langen tijd de heiligdommen te blijven vereeren, waarin uitgediende stelsels en verouderde vooroordeelen een schuilplaats en bescherming vonden, nadat zij uit de hoofden en harten van alle andere menschen waren gevoerd. In 't algemeen zijn de rijkste universiteiten, waar de professoren het best betaald werden, de laatsten geweest om een nieuwe ontdekking der wetenschap aan te nemen, en zij waren het, waar de onderwijzers, ten opzichte van hun traktement, hoofdzakelijk afhingen van de kollegiegelden, en deze te ruimer vloeiden, naarmate hun reputatie beter was. Zij waren dus verplicht meer rekening te houden met de heerschende meening omtrent de nieuwe ontdekkingen der wetenschap.”

En de bekende Engelsche geleerde Alfred Russel Wallace schreef aangaande deze kwestie aldus:

„Het is een opvallend feit, dat onze groote uitvinders

---

¹⁾ Deze was zoowat de grondlegger der staathuishoudkunde en wordt als zoodanig meermalen de vader dier wetenschap genoemd.

en ontdekkers op wetenschappelijk gebied, de mannen, wier oorspronkelijkheid en geestkracht de merkpalen hebben gezet in de geschiedenis van den menschelijken vooruitgang, bijna uitsluitend autodidakten waren" (mensen, die zichzelf gevormd hebben).

En hij herinnert eraan, hoe een Stephenson, de uitvinder van den lokomotief en een Morse, de uitvinder van de telegraaf, het hevigst bestreden werden door de wetenschappelijke en technische autoriteiten van hunne dagen, die overtuigend bewezen dat die uitvindingen totaal onuitvoerbaar waren. In 1830 liepen de eerste spoortreinen in Engeland en nog in 1833 bewees een Duitsch geleerde, dr. Lips, in een geleerd boek dat „het onmogelijk was om door stoomvermogen zware lasten voort te trekken. De assen der wagens zouden smelten en de rails in gloeiende staven veranderen. Bovendien zouden onze ademhalingswerktuigen die snelle beweging onmogelijk kunnen verdragen.”

De officiële wetenschap is ten allen tijde verbazend konservatief geweest en stond meestal den vooruitgang in den weg. Zij leende zich om op de meest leugenachtige wijze alles goed te praten wat er slecht, misdadig en wreed was in de maatschappij. Zij trad steeds op als de vertegenwoordigster van de voorrechten der bezitters, die op allerlei schijngronden werden verdedigd.

Wie stonden het vijandigst tegenover Darwin? De officiële hoogleeraren, die hem uitmaakten voor al wat leelijk was en wat het volk hem naar 't hoofd slingerde, dat was de weerkaatsing van hetgeen de akademische wijsheid omtrent hem getuigde.

Eindelijk zegevierde hij en zijn leer werd ingeburgerd in de akademie's en nu zal men wederom de hardnekkigste verdedigers van het Darwinisme vinden aan onze

hoogeschoolen, ware dogmatici die op hun beurt even onvatbaar zijn voor nieuwere leeringen ter verbetering of ter aanvulling van die leer. Hoe vreemd dit oppervlakkig schijne, toch ligt de verklaring van dit verschijnsel voor de hand. Men heeft een som van waarheden, die men zich heeft toegeëigend met moeite en na veel studie. Daar komt een nieuwe leer, die al die wijsheid door elkaar gooit en instinktmatig verzet men zich er tegen, omdat men te lui is om van voren af aan te beginnen en dus zichzelf te belasten met een groote massa werk. Zietdaar een der groote struikelblokken op het ruime veld des onderzoekes. Wij zouden dit door tal van voorbeelden op elk gebied van het menschelijk weten kunnen toelichten, maar meenen dat voor ons doel deze aanduiding voldoende is.

Maar een tweede oorzaak van vooral niet minder omvang is het belang. Er hebben zooveel menschen direkt en indirekt belang bij het voortbestaan van het oude. Het nieuwe is iets onzekers, het mocht eens niet opnemen en al die overwegingen doen velen het onvoldoende heden verkiezen boven de onzekere en twijfelachtige toekomst.

Zien wij dit op godsdienstig gebied wat nader onder de oogen. Neem den katholieken godsdienst en vraag uzelf eens af, hoeveel menschen direkt en indirekt leven van die kerk. In de eerste plaats bisschoppen, pastoors, kapelaans, kosteren, monniken, nonnen met hun geheelen nasleep. De Roomschen laten veel kerken bouwen, dat verschaft werk aan tal van personen. Vooral waar zij veelal groote gebouwen zetten, die van binnen voorzien zijn van de noodige praal en pracht. Het is niet te berekenen hoeveel menschen er wel leven van die kerk.

Hetzelfde geldt, hoewel in mindere mate, van de

protestantsche kerk. Wij zouden wel eens een opgaaf willen hebben van alle werk, dat in een jaar in ons land verschaft werd door het bestaan dier kerken.

En dan de armenzorg, die aan de kerken verbonden is, mag niet worden vergeten. Ontneemt deze aan de kerk en zij zakt ineen. Vele menschen blijven alleen bij de kerk, omdat men nooit weten kan hoe zij een mensch nog ten goede kan komen. Dit slaat op de kerkelijke weeshuizen en dito gestichten voor oudelieden. Buitendien brengt de armenzorg veel gewin somwijlen ook. Ik herinner mij altijd, hoe ik als predikant eens een veertienjarigen jongen van een boer vroeg: wel, hoe heeft je vader het van den winter gemaakt? En daarop gaf die jongen in zijn onschuld ten antwoord: dat schikt nog al wel, u moet denken dat mijn vader er zoo'n beetje bij diakent. Die uitdrukking heb ik nooit vergeten, zij is zoo teekenachtig. Waarlijk, daar zijn heel wat menschen, die bij de kerkelijke of filantropische armenzorg zijn, van wie het naar waarheid geldt: ze diakenen er zoo'n beetje bij!

Daar treedt een nieuwe leer op, die predikt: God woont niet in tempels met handen gemaakt. Reeds zien al die menschen, die belang hebben bij het voortbestaan van de oude leer, zich bedreigd in hun kostwinning. Om die reden, niet zoozeer uit voorliefde voor hun beginsel, komen zij in verzet tegen dat nieuwe, dat zogenoemd alles, maar in hoofdzaak hun kostwinning omverwerpt. Het zijn allemaal Demetriussen. Biedt hun een andere, voordeelijker kostwinning aan in dat zoozeer vervloekte nieuwe en zij slaan direkt om en worden er verdedigers van. Wat deden ook de christenen, toen zij in het heidensch Germanje en Gallië kwamen? Zij entten den nieuwen godsdienst zooveel mogelijk op den ouden stam, behielden b.v. de feesten en tempels maar gaven

er een christelijke tint aan. Daarom staat een geestelijke leer altijd ten achter bij de groote massa, want zij heeft niets tastbaars en waarneembaars, zoodat men zeggen kan: zietdaar de vrucht van ons werken.

En evenals dit geldt op godsdienstig gebied, evenzoo is het ook waar op maatschappelijk. Neem bijv. een instelling als het koningschap. Kan men aannemen, dat in dezen onzen tijd denkende en verlichte menschen werkelijk uit overtuiging voorstanders zijn van het monarchale beginsel? Het is eigenlijk te dom om er lang over te praten. Maar zoo'n koningschap is een goede zaak en... geeft het menschdom veel vermaak. Een koning toch heeft een hofhouding van grooter of kleiner omvang. Kamerheeren, hoflakeien, hofkoetsiers, hofdames, een heele sleep van menschen, die leven van het hof. Daarbij komen de indirekte voordeelen. Er worden partijen gegeven aan het hof en andere rijke lui volgen het voorbeeld. Hoevelen in 't kleedingvak, in het kappersvak, in het vak van goud en zilver, van diamanten en parelen, hoeveel pasteibakkers, slaggers, poeliers, koekebakkers, enz., enz., te veel om op te noemen, hebben daar niet profijt van? Wanneer men jaren lang in een residentie-stad heeft gewoond, dan weet men hoe de neringdoende stand gezind is tegenover het koningschap. Als er wat aan verdiend wordt, dan rijst de koningsgezindheid, maar niet zoodra houdt dit op of zij daalt tot op het vriespunt. In de laatste regeeringsjaren b.v. van koning Willem III, — zaliger gedachtenis! — vertoefde deze zeldzaam in den Haag. Er viel dus zeer weinig aan te verdienen en de onverschilligheid voor het koninklijke huis was groot.

Geen partijen, geen recepties, niets van dat alles, het was met recht een doode boel. Na zijn dood begreep de koningin-regentes het beter. Zij vertoeft geruimen tijd des winters in de residentie. Er hebben diners, recepties,

enz. plaats. Sints steeg de koningsgezindheid aanmerkelijk. Waarom? Evenals Demetrius zeggen, de leveranciers, enz., dat zij uit dat koningschap hun welvaart putten en dus zij staan vijandig tegenover elkeen, die dat dure ornament — de minister van Binnenlandsche Zaken mr. S. van Houten gaf ons permissie de monarchie zoo te noemen — liever mist. Alweer zij doen dit louter om den broode! In den Haag is de begrafenis van een lid van het vorstelijk huis een relletje, waarvan de neringdoenden wel dagelijks klandisie willen hebben, want dan komen er van heinde en verre menschen om te kijken en dus er wordt wat verdiend. Als zij hun zin hadden, stierf er alle dagen een van die leden. En als er dan den volgenden dag een kroning plaats kon hebben van een nieuwen vorst, waardoor nog meer menschen in de stad kwamen en dus de kans op geldverdienen weer vermeerderde, dan zouden ze weer in hun schik zijn. Als zij eraan verdienen, dan staan ze klaar om luide te schreien en met diepbewogen stem te roepen: de koning is dood! Maar een oogenblik later staan diezelfde menschen te juichen en te schreeuwen: Leve de koning!

Ja, het aantal Demetriussen is groot, dat uit vrees voor schade in de broodwinning gereed en bereid is om een agitatie op touw te zetten en te roepen: Groot is de Diana der Efeziërs, al hebben zij ook innerlijk niets op met die majesteit.

Dit nu verklaart den vreeselijken tegenstand, dien het socialisme ondervindt. Immers dat socialisme wil den godsdienst afschaffen — zoo heet het steeds. Dit is niet waar, want het socialisme laat elk mensch vrij in zijn godsdienstige of niet-godsdienstige overtuiging, maar het strijdt tegen den kerkdienst als een der middelen, waarvan men zich bedient om de knechtschap des geestes te bevorderen en te bestendigen. Al de lie-

den, die direkt of indirekt belang hebben bij het bestaan van den godsdienst, al lachen zij misschien binnen's kamer met dien heelen poppenwinkel of santekraam, verzetten zich zoo krachtig mogelijk tegen hen die dat nieuwe verkondigen, want daarbij zal de kerk haar macht en bevoorrechte plaats verliezen. De dienaren der kerk stoken dat vuurtje behendig aan, en met bedreiging van eeuwige straffen na den dood en met beloften van eeuwige zaligheid hiernamaals, weten zij uitstekend te werken op de onkunde der massa, die zij steeds bevorderd hebben, om zoo die nieuwigheidskramers weg te jagen en ruim baan te houden voor zichzelf. Evenzoo zullen allen, die voordeel hebben bij het voortbestaan van het koningschap, zich inspannen om het volk op te hitsen tegen die socialisten, die het koningschap willen afschaffen, want met die afschaffing wordt tevens hun bestaan, hun kostwinning aangerand. Het heirleger dier menschen is groot en zij maken gemeene zaak tegen dat socialisme uit vrees voor hun kostwinning.

Allemaal natuurlijke zaken, die bij nader onderzoek en nadenken ons wel verre van vreemd, integendeel zeer verklaarbaar toeschijnen. De broodkwestie beheerscht alle anderen. Dat moet ons niet verwonderen, we moeten er niemand hard om vallen als hij om den broode iets doet of laat, want vóór alle dingen moet de mensch leven. Het is vreeselijk hoeveel menschen om den broode gedwongen zijn een masker voor te doen en tevens hoevelen bij het oude zweren, omdat zij daarin en daardoor een bestaan vinden.

Niettemin moeten zij niet willen doorgaan voor menschen, die ter wille van een beginsel werken, neen zij doen beter juist ten gevolge van hun positie te zwijgen en vooral niet als remmers eener vooruitstrevende beweging op te treden.

Deze omstandigheid maakt het den prediker eener nieuwe waarheid zoo moeilijk om ingang te vinden, hij stuit op zoovele beletselen die niet zoo zeer bestaan in een ernstig verschil van meening, maar veeleer in redenen, die laag bij den grond zijn en die niettemin de wereld regeeren. Er wordt dan een mooie sluier omgehangen en men schuift het op verschil van meening, omdat men voor de ware reden niet durft uitkomen.

Wij hebben ze gekend, mannen, die alles trotseerden om de vaan van hun beginsel omhoog te houden, maar die straks, ook al ter wille van hun brood, zoo tam en mak mogelijk zich spannen lieten voor de kar eener andere richting.

Waarom is in den beginne een nieuwe beweging zoo zuiver, zoo ideaal? Omdat er niets bij te halen en alles bij te verliezen valt. Zoodra een beweging zekere macht krijgt of men haar ontzien moet, dan duiken allerlei elementen op, die meenende dat daar de opgaande zon is, zich gaan aansluiten. Van dat oogenblik worden zij zelve behoudzuchtig, zoodat zij allereerst en allermeeft bedacht zijn op hun eigen kostwinning. Loopt deze geen gevaar, dan zijn zij o zoo revolutionair, maar niet zoodra riep zij het dreigend spook van achteruitgang en broodeloosheid te voorschijn, of op hun beurt worden zij konservatief.

O, dat belang maakt zoovelen behoudend voor het gezag!

Schuilt niet de macht van den staat voor een groot deel daarin, dat de regeering het recht heeft in alle kollegies de personen aan te wijzen, die de zaken regelen? Men spreekt dikwijls van bevoorrechting, enz. van nepotisme ¹⁾ en dergelijke zaken, maar kunnen wij dit den persoon, die het recht van benoeming heeft, wel

---

¹⁾ Begunstiging van nabestaanden.

kwelijk nemen? Zouden wij in een dergelijk geval niet precies hetzelfde doen? Daar melden zich twee personen voor een betrekking aan: de een is bekend als een flink persoon, maar bovendien is hij de neef van een uwer beste vrienden. Daarentegen de ander is u geheel onbekend. Nu mogen de bekwaamheden van den ander nog zoo uitstekend zijn, hij staat achter bij den eersten. Daarom is de kans voor hem zooveel minder. En zoo zal het in verreweg de meeste gevallen gaan. Daarom, wil men de macht eener regeering knotten, begin haar het recht van benoemen te ontnemen, want wie de gevolgen wil wegnemen, hij moet de oorzaak opruimen. In de macht om plaatsen te kunnen begeven, schuilt de bron van veel bederf. Plato maakt in zijn „Republiek” deze schoone opmerking:

„Als de goeden het bewind op zich nemen, dan aanvaarden zij dit niet als iets goeds dat hun veel genoeg zal verschaffen, maar als iets onvermijdelijks, dat zij niet aan anderen kunnen opdragen, die er even goed of beter voor berekend zijn. Daarom denk ik dat, zoo er eens een staat van enkel goede menschen bestond, het niet regeeren daar evenzeer gezocht zou worden als tegenwoordig het regeeren en dat het dan zou blijken, dat de ware regent niet *zijn* nut zoekt, maar dat van den onderdaan en bijgevolg elk verstandig mensch liever onder het bestuur van anderen wil staan dan zichzelf te belasten met het bewind.”

Wanneer het privaatbelang van den enkeling samenvalt met het algemeen belang, dan zal men het laatste dienen uit welbegrepen eigenbelang. En daarnaar moet dus gestreefd worden. Beperken we dus de macht tot een minimum en zorgen we dat niet ter wille van een

kostwinning de menschheid belemmerd worde in haar streven naar onderzoek en vooruitgang.

Die Demetrius is dus een kostelijke type, gelijk men ze vindt in alle tijden en op alle plaatsen. De eigenbelang zoekende, die berekent waar het meeste voordeel valt te behalen, die bij alles vraagt: wat geeft het? en hoe zal ik er bij varen? hij is de man die uit vrees voor schade het vrije onderzoek zal beteugelen.

Al wat dus belemmerend in den weg staat, met welken schoonen naam het moge gesierd zijn, moet door ons worden bestreden, want er zijn remmers en remmachines genoeg, die het oude prijzen omdat het oud is of omdat het meer voordeel afwerpt! Alle vastgeroeste wetenschap, die zich warmpjes heeft ingenesteld en nu niets liever verlangt dan niet gestoord te worden in haar rustige rust, alle ingekankerde vooroordeelen, die afkeerig zijn van de moeite, aan 't denken en het onderzoek verbonden, ze zijn zoovele struikelblokken voor den dienst der waarheid en der vrijheid.

Zij, die door het handwerk hun brood winnen, zien met leede oogen de machines invoeren en toch zal die toepassing der menschheid ten goede komen, omdat zij het eentoonige, het geestdoodende, zoo vaak aan den arbeid verbonden, daaraan ontnemt. Echter in plaats van de leuze: weg met de machines! moeten wij dan zeggen: hier met de machines! En van dat oogenblik dat de machines zijn het eigendom der gemeenschap, zullen alle arbeiders ophouden er een vloek in te zien. De machine in 't bezit van den kapitalist is een vloek voor de arbeiders, de machine in 't bezit van den arbeider, wordt allen ten zegen. En evenzoo zal het gaan met elke nuttige zaak. Elke kostwinning, die gepaard gaat met nadeel voor de menschheid, moet te gronde gaan, omdat de maatschappij niet bestaat om een aanzijn te

verzekeren aan de makers van onnutte dingen, maar strekt iemands kostwinning ten nutte, dan zal, dan kan zij niet verdwijnen, want de menschheid heeft steeds den zegenaanbrengenden, produktieven arbeid noodig.

In haar vaart sleept de ontwikkeling onvermijdelijk den ondergang der bestaansbronnen van zoovele menschen mede en al is dit een ramp voor hen, die daarvan de slachtoffers zijn, het mag onmogelijk heeten daarom dezulken kunstmatig in 't leven te houden. Zoo is b.v. een vak als dat van diamantwerker ten doode gedoemd, want in een gezonde, goed geordende maatschappij zal de mensch zich niet meer tooien met zulken opschik, die zoo duur komt en waarvan de waarde zoo denkbeeldig is, hoogstens zullen zulke schitterende dingen later dienst doen voor de kinderen om zich mede op te sieren. En zoo zouden verschillende andere vakken evenzeer onder die rubriek vallen. De doorvoering der machines zal het meeste bijdragen, om de menschheid te verlossen van den afstompenden, geestdoodenden, eenvormigen arbeid, waartoe door de sterke verdeeling van den arbeid velen gedoemd zijn. En is het waar, wat de Grieksche wijsgeer Aristoteles ¹⁾ zei, dat „wanneer elk werktuig op bevel of ook slechts bij voorgevoel den arbeid kon verrichten, die er passend voor is, zooals de kunstwerken van Daedalos ²⁾ zich van zelf bewogen of de drievoeten van Hephaestos ³⁾ uit eigen aandrang aan den heiligen arbeid gingen, als zoo ook de weefspoelen van zelf weefden, dan alleen zouden geen helpers voor den werkbaas en geen slaven voor de heeren noodig zijn,” dan is dat

---

¹⁾ Een wijsgeer in Griekenland, levende in de 4de eeuw vóór Christus. Hij was de leermeester van Alexander den Grooten.

²⁾ De mythologische vertegenwoordiger der oudste Grieksche kunst. Het woord zelf beteekent kunstenaar.

³⁾ De Grieksche god van het vuur.

tijdstip der verlossing nabij, want zoover heeft men het tegenwoordig haast gebracht. De ondergang van hen, die een kostwinning vinden door een verouderde wijze van produktie, is geen nadeel maar een voordeel en buitendien het is onmogelijk het rad des tijds terug te draaien. De gemeenschappelijke bearbeiding der produkten, die meer en meer regel wordt, zal moeten voeren tot het gemeenschappelijk genot der arbeidsopbrengst en juist daardoor zal dus de billijkheid aan 't licht treden dat met vaarwelzegging van het loonstelsel, dat loonslaven kweekt, het aandeel aan het gemeenschappelijk goed, aan welks voortbrenging zij allen hebben meegeholpen, zal gewaarborgd zijn aan elk der leden van de maatschappij.

Wordt menigeen door zijn zaak weerhouden om zich aan te sluiten bij een beweging, die streeft naar het welzijn van allen, zoodat hij als wijlen Demetrius zich vastklampt aan zijn bestaan en daarom zelfs vijandig staat tegen het nieuwe, wij mogen ons daardoor niet laten storen en moet het zijn, dan zal de ontwikkeling zich een weg banen over de lijken dier eigenbelangzoekende, bekrompen Demetriussen heen.

Wij onzerzijds moeten steeds op onze hoede zijn en onderzoeken of een oppositie voortkomt uit werkelijke overtuiging dat iets verkeerd is, dan wel of zij plaats heeft uit vrees voor schade, uit eigenbelang, ter wille van eigen kostwinning.

DE PAULUSTYPE

OF

DE PROPAGANDIST.

Het is niet zonder reden, dat de Fransche dichter Béranger in een zijner schoone gedichten Paulus, den „heidenapostel”, den propagandist bij uitnemendheid, heeft bezongen. Want in ijver en toewijding aan de zaak, die hij diende, kan hij misschien zijns gelijke vinden, maar overtroffen worden kan hij niet. Dat is de propagandist, die zichzelf geheel en al geeft, die alles trotseert en niets of niemand ontziet, waar het aankomt op de prediking zijner beginselen.

En zoo'n leven is alles behalve gemakkelijk, want nooit meester over zijn tijd, zijn werkkraft ten eigen gerieve, geeft hij zich voor anderen, om steeds op de bres te staan voor hun belangen. In lijden vooraan, komt hij achteraan waar het geldt belooning en eer.

Als er iemand roemen mag, dan kan hij het, want met de hand op 't hart kon hij zeggen: „in arbeid overvloediger, in slagen uitstekender, in gevangenissen overvloediger, in doodsgevaar menigmaal” te zijn geweest. En hij kan wijzen op een staat van dienst, die gekend mag worden. Hoort slechts: „van de Joden heb ik vijfmaal veertig slagen min één ontvangen; driemaal ben

ik met de roede gegeeseld; eenmaal ben ik gesteenigd; driemaal heb ik schipbreuk geleden; een etmaal heb ik in de diepte doorgebracht; op reistochten menigmaal in gevaren van rivieren, gevaren van roovers, gevaren van mijn volk, gevaren van de heidenen, gevaren in de stad, gevaren in de woestijn, gevaren op zee, gevaren onder valsche broeders; in arbeid en zwoegen, in waken menigmaal, in honger en dorst, in vasten menigmaal, in koude en naaktheid. Behalve het overige heb ik nog mijn dagelijkschen aanloop, de zorg voor al de gemeenten."

Wie dit kan zeggen — en was het niet waar, men zou hem zijn blufferij wel voor de voeten hebben geworpen — die heeft het recht zich te doen hooren, want hij heeft met daden getoond de zaak lief te hebben, waar hij voor opkomt, hij heeft, zooals de Franschen zeggen, betaald met zijn persoon.

O, wij kennen die edele typen, die gelijk Paulus zeggen kunnen „in alles verdrukt te zijn, maar niet benauwd." Waarom? Omdat zij in de verdrukking juist gedreven worden tot de openbaring der hoogste energie en wat er dan ook gebeure, hetzij leven hetzij dood, bereid zijn alles te ondergaan.

„Om raad verlegen, maar niet radeloos." Hoe gaarne zouden zij overleggen met anderen, maar neen, zij zijn alleen op zichzelf aangewezen en staan nooit verlegen wat hun ook overkome en waar zij zich ook bevinden.

„Vervolgd maar niet verlaten." Met een heele wereld tegen zich houden zij stand en schijnbaar alleen, voelen zij zich niet verlaten door de kracht eener overtuiging, die in staat is bergen te verzetten.

„Nedergeworpen, maar niet verdorven." Wilden zij huilen met de wolven in het bosch, wilden zij transigeeren met hun beginsel, de weg der eere stond ook voor hen open, maar neen, dan liever nedergeworpen,

verguisd, mits men onbedorven te voorschijn komt, niet buigende voor den waan der meerderheid of toegevende waar volhouden plicht was. Intransigent, onverzoenlijk waar het 't beginsel betreft, durven zij fier het hoofd omhoog houden, al moeten zij ervaren overvleugeld te worden door de transigenten, die toonen dat beginselen goed zijn om er mede te kwanselen, ten einde er zijn eigen voordeel mede te doen, al geschiedt het ook ten koste van de zaak, van de beginselen. Schijnbaar ondergegaan, weten zij dat de eindelijke zegepraal hunner is.

Ziet, met zulke mannen moet men wel vorderingen maken, want de laksheid, de gemakzucht, de onverschilligheid der meesten, bereiden de zegepraal aan de volhardenden, die de moeielijkheden gering achten, goed om ze te overwinnen, maar geenszins door deze zich latende terneer slaan. Ja, „volharding onder verdrukkingen, onder nooden, in benauwdheden, onder slagen, in gevangenissen, onder beroeringen, in arbeid, in waken, in vasten; door reinheid, door kennis, door lankmoedigheid, door goedertierenheid, door heiligen geest, door ongeveinsde liefde, door het woord der waarheid, door de kracht Gods, door de wapenen der gerechtigheid aan de rechter- en linkerzijde, onder eer en schande, onder kwaad en goed gerucht; als bedriegers en toch waarachtigen; als onbekend en toch welbekend; als stervende en ziet, wij leven; als die getuchtigd worden en toch niet gedood; als die bedroefd worden, maar altijd blijde zijn; als arm, maar die velen rijk maken, als die niets hebben en toch alles bezitten.”

Die Paulus heeft dus letterlijk alles getrotseerd, maar bleef getrouw aan het beginsel, dat naar zijn innige overtuiging de waarheid was. Steeds gaf hij zich zooals hij was, ook al stootte hij af. Hij deed niet als een Petrus, die at met de heidenen, zoolang hij alleen met

hen was, maar niet zoodra vertoonden zich „eenigen van Jakobus,” d. w. z. Jodenchristenen, of hij trok zich terug en zonderde zich af, daar hij voor dezen bevreesd was. Zoo'n zwakheid, zoo'n beginselloosheid was verre van hem, want hij wist niet wat het zeggen wilde te heulen met de menschen ter wille van andere dingen, die schade zouden toebrengen aan zijn beginsel. Hij gevoelde den afgrond, die de oude en nieuwe wereldbeschouwing van elkander scheidde en hij wist hoe men niet twee heeren kon dienen, of wel met den eenen voet in de oude en met den ander in de nieuwe wereldbeschouwing kon staan. Het ingroeien van de oude in de nieuwe was hem een gruwel, omdat het fundament waarop beiden stonden geheel anders was. „Welk deelgenootschap heeft gerechtigheid met ongerechtigheid? Of welke gemeenschap heeft licht met duisternis? Wat overeenstemming Christus met Belial? Welk deel een geloovige met een ongeloovige? Welke overeenkomst een tempel Gods met afgoden?” Hij wilde niet dat de christenen in nauwe verbintenis zouden komen met de heidenen, omdat hij zeer goed begreep, dat dan de fijne puntjes zoowel van het heiden- als van het christendom afgeslepen werden, om eindelijk een mengelmoes van beiden te voorschijn te brengen, waarbij het karakteristieke was te loor gegaan.

Wij zien datzelfde in onzen tijd, waarin ook twee wereldbeschouwingen tegenover elkander staan, de bestaande en heerschende naast de socialistische. En ook nu treffen wij eraan, die beiden tot elkander willen brengen, zoodat men schier onmerkbaar van de eene in de andere overglijdt. Alsof beiden met elkander te vereenigen zijn! In plaats van intransigent te blijven, heeft men zich laten verleiden om den weg van het Kompromis op te gaan en dan is men reddeloos verloren. Wil men

aan 'n beginsel tornen, men bestrijdt het niet op eens en direkt, men werpt allerlei spitsvondigheden op. Men moet niet al te beginselvast zijn, zoo luidt het dan, want het kan soms zijn nut hebben te transigeeren, men gaat dan, zooals de Franschen zeggen, *retirer pour mieux sauter* (terugtrekken om beter te kunnen springen). De „nuttigheidsvraag” wordt dan opgeworpen, eigenlijk om de aandacht van de beginselvraag af te leiden, want onder gegeven omstandigheden kan alles, zelfs vergif, nuttig zijn. In den regel kneedt men dan de nuttigheid, totdat zij het is die den doorslag geeft, omdat men dan zelf kan krijgen wat men verlangt. Eenmaal op de helling glijdt men zoo ongemerkt en geleidelijk omlaag. Maar is het niet waar, dat naast en boven de nuttigheid moet staan de zuiverheid van het beginsel, het idealisme van het streven, die ons kracht schenkt om elken strijd zegevierend te doorstaan en die tevens eerbied afdwingt en daardoor aantrekkingskracht uitoefent? De zoogenaamde „praktische” menschen, die in beginselen doen als waren zij een koopwaar, mogen kunnen wijzen op tijdelijke resultaten, op oogenblikkelijk succes, op den duur gaan zij zelve voor 't beginsel te loor.

Een eigenaardigheid van Paulus als van den echten propagandist was, dat hij niet leven wilde ten koste van zijn geloofsgenooten. Hij was van beroep tentenmaker en van de opbrengst daarvan leefde hij, al was het nog zoo sober en hij beroemt er zich op dat hij nooit ten laste der gemeente was gekomen. Aan de Korinthiërs schreef hij: „andere gemeenten heb ik be-roofd door bezoldiging te nemen, ten einde u te dienen en toen ik bij u was en gebrek had, ben ik niemand tot last geweest en in alles heb ik mij buiten bezwaar gehouden en zal ik mij houden.” Toch kon ook hij niet

ontkomen aan het verwijt, dat hij zijn eigen voordeel gezocht had en dus men legde hem eigenbaat ten laste ook bij de inzameling van gelden ten behoeve van anderen, zooals blijkt uit zijn zelfverdediging op dat punt. Aan de beschuldiging zich te verrijken ten koste van het arme volk stonden de voorstanders van een nieuw beginsel steeds bloot, maar al is zij lang niet altijd onjuist, toch bewijzen alleen de leefwijze die men leidt of het vermogen dat men nalaat, zonder iets bezeten te hebben, in hoeverre er waarheid in schuilt. De baatzucht zit zoodanig voor in het drijven der menschen, dat men zich geen onbaatzuchtig werken kan voorstellen en de bijgedachte steeds is dat men er goede zaken mede maakt of er een goed leven door leidt. Helaas! dat de ondervinding meermalen de proef op de som levert, dat dit werkelijk het geval is! Maar gelukkig, er zijn er ook, die bleven werken om niet ten koste van hun geestverwanten te leven, die propagandist bleven maar er nooit een vak, een beroep van maakten. Er zijn er echter veel meer, die zoodra mogelijk den arbeid vaarwel zeggen, om te trachten een gemakkelijk leven te leiden ten koste van zijn geestverwanten. Als echte baantjesgasten zorgen zij van hun vereeniging een goed jaargeld te krijgen, maar van dat oogenblik dat zij betaalde ambtenaren zijn, staan zij precies gelijk met de betaalde dienaren der kerk, wien men zoo dikwijls verwijt dat zij het om den broode doen.

In de dagen der afgescheidenen had men een soort menschen, die het land aflieden om hun beginsel overal te verkondigen, zij hadden den naam van „warmemaalloopers” en dit werd meestentijds met zekere spotternij gezegd. En toch bij eenig nadenken bewees het meer vóór dan tegen hen, dat zij er geen kostwinning van maakten, maar tevreden waren, als zij hier of daar een

warmen maaltijd konden oploopen. Als iemand nog met zoo'n belooning tevreden is, kan niemand hem beschuldigen dat hij zijn propagandamaken gebruikt als 'n middel tot verrijking. Zij zochten steeds te leven, zonder te komen ten laste der gemeente en men begrijpt hoe bescheiden de eischen waren, door dezulken aan het leven gesteld.

Ook in de socialistische beweging hebben wij die eenvoudige en oprechte mannen gekend, die tevreden waren als zij een warm maal kregen en die steeds ijverden voor hun zaak met een toewijding en zelfopoffering, die respekt moest afdwingen.

Maar dit soort was niet het talrijkste. Daar waren er velen, die eenvoudig de nieuwe beginselen gebruikten als een middel om zelf vooruit te komen, hetzij dat zij door vrees aan te jagen aan de tegenpartij, die getrouw aan een oude regeertaktiek de oppositie tot zwijgen brengt door haar op te nemen in de regeering of aan een baantje te helpen, hetzij dat zij in de partij zelve zich een positie trachtten te verwerven, waardoor zij als vanzelf een behoudend element werden. Men zag ze overal waar wat bij te verdienen was, maar niet zoodra hielden de verdiensten op of zij verdwenen van het tooneel.

Nooit is een beweging zuiverder, meer idealistisch dan in haar begin. Zij wordt dan geïnspireerd door mannen van toewijding en opoffering. Geen eierzuchtige bederft haar, want door aansluiting is alles te verliezen en niets te winnen. Broodeloosheid, slaag, gevangenisstraf, — zietdaar het loon van den propagandist, die het waagt tegen den stroom op te roeien. Men kent nog geen kompromis, geen intrigues, geen opportunisme ¹⁾,

---

¹⁾ Wij lazen eens in een christelijk blad de volgende, zeer juiste

gereed om de beginselen te plooiën naar de belangen. Een weldadige adem van solidariteit, vrijheid en broederschap bezielt de aanhangers eener zelfde zaak en deze zijn nog in waarheid één van ziel, één van zin en één van bedoeling.

Neemt welke grootsche beweging ook, de christelijke in het begin onzer jaartelling, de hervorming in de XVIe eeuw, de socialistische in de XIXe eeuw, telkens vindt men zoo'n idealistische periode, waarin de aanhangers zich verheffen tot zulk een hoogte dat zij hun goed, hun rust, hun tijd, ja zelfs hun leven ten offer willen brengen met de grootste blijmoedigheid. Zij zijn de apostelen die niet alleen bereid maar ook in staat zijn martelaren te worden voor hun beginsel, als de omstandigheden het eischen. Geen eerezucht, geen eigenbelang, geen persoonlijk motief drijft hen tot handelen en terwijl zij zwaar werkten om in de behoeften van zichzelve en de hunnen te kunnen voorzien, konden wij hen na volbrachte dagtaak zien uittrekken, deze om geschriften te verspreiden, gene om hun beginselen onder anderen te verkondigen, allen om te gaan werken aan de zaak, die hun goed en edel en heilig toescheen. Wat 'n stille toewijding, wat 'n som van werkkraft wordt er in den beginne niet ten toon gespreid, om een nieuwe leer een nieuwen weg te banen.

---

woorden, die ons troffen, vooral om den kant vanwaar zij kwamen :

„Opportunisme is in den besten zin van het woord de kunst om een goede gelegenheid af te wachten, doch die zoo licht ontaardt in de kunst om de huik naar den wind te hangen, of te huilen met de wolven waarmee men in 't bosch is, of om veel over zijn kant te laten gaan om eigen voordeel te verwerven. Christus zelf was wars van opportunisme; ware Hij opportunist kunnen worden, Hij ware nooit onze Heiland geweest! Mogen zijn volgelingen, vrienden of broeders nu ook opportunisten zijn of het opportunisme goedkeuren? Immers neen, want dan zouden zij ophouden met het streven naar heerlijkheid en volmaaktheid.

Hartverheffend is het op zulke tijden neer te zien, jammer dat zij zoo spoedig gevolgd worden door andere, waarin ieder er uit tracht te halen wat hij kan en veel meer let op eigen voordeel dan op het algemeen belang!

Langs zeer natuurlijken, maar niettemin gevaarlijken weg wordt veelal een toestand geboren, die een heel ander karakter geeft aan een partij. Zoo b. v. in de sociale beweging werden verschillende personen, die zich het meest bloot gaven door hun openbare prediking, getroffen in hun bestaan. Zij kregen gedaan werk en stonden met vrouw en kinderen op straat. Nu zocht men naar middelen om hun voor de propaganda te behouden en tevens aan een bestaan te helpen. Dit gelukte hetzij door hen koöperatief te laten werken, hetzij door kleinhandelaar of bierhuishouder te worden. Zij verruilden dus hun proletariërsbestaan tegen een kleinburgerlijk, maar natuurlijk werden van dat tijdstip hun belangen ook anderen, zij leefden, zij gevoelden niet meer als loonarbeiders.

Hooren wij de uiteenzetting door een der mannen, die door veelvuldige ervaring tot deze meening is gekomen: „dit kleinburgerdom laat allereerst zijn invloed gelden, doordat het tegenover den arbeid de rol van uitzuiger evengoed, ja in nog misselijker en ergerlijker vorm speelt dan de burgerlijke uitzuiger. De kleinhandelaar, bij wien de waren even duur maar slechter zijn dan bij den groothandelaar, de kleine bierhuishouder of wat bedrijf de kleinhandelaar ook moge uitoefenen, zien in den arbeider direkt den verbruiker. De poging om de arbeiders eraan te gewennen de nieuwe, groote bierhuizen te bezoeken en de dompige, voor de gezondheid schadelijke kroegen van die kleine kasteleins te vermijden, roept een groote oppositie in het leven onder die kasteleins. Maar dit niet alleen, dit kleinburgerdom

werkt nog op een andere, veel verderfelijker manier. Men kan opmerken, dat dit zich als van zelf vormt uit het proletariaat en het tracht zijn socialistische denkbeelden op kleinburgerlijke wijze te verwezenlijken. Wie kent niet die reaktionaire strooming der zelfhulp onder de arbeiders, die te voorschijn is geroepen door dit kleinburgerdom, ontstaan uit het proletariaat en langzamerhand een karakter aanneemt, dat een dreigend gevaar is voor het proletariaat. Een klein aantal arbeiders ergens, dat broodeloos is geworden door tegenspoed, patroonswillekeur of om andere redenen brengt wat geld bij elkaar en begint een fabriek. Of wel men meent de burgerlijke produktie daardoor voor de arbeiders te kunnen verbeteren, dat men kontrôle-merken invoert, of wel men richt verbruiksvereeningen op, die nog het best haar oogenblikkelijk recht van bestaan kunnen aanwijzen. Men kan waarnemen, dat tegenwoordig de geheele nooddrift van 'n mensch, van de kleeding af tot de sigaren toe, bezorgd kan worden door kleinburgerlijk-sociaal-demokratische zaken. Maar dit schijnt hun nog niet voldoende: deze kleinburgerlijke sociaaldemokraten achten het ook den plicht der partijgenooten, om zulke waren te koopen en zulke zaken te steunen. En de arbeiderspers staat klaar reklame te maken voor deze kleinburgerlijke ondernemingen. Men spant de paarden van het socialisme voor den wagen van reaktionair streven en de arbeider moet voor zijn goede geld plaats nemen in dezen onbruikbaren, levensgevaarlijken wagen. Niemand kan het dien menschen kwalijk nemen, dat zij, gedreven door hun toestand, die ondernemingen in 't leven roepen, daarvoor werken en agiteeren; zij hebben de beste bedoelingen voor zich en de arbeiders. Maar van 't standpunt van het proletariaat zijn deze ondernemingen een reaktionaire zwendelarij, die schade toebrengt aan

het proletariaat, want men laat zich verleiden zulke ondernemingen te steunen, betaalt ze met geld en krijgt daarvoor waren, die zij beter kunnen krijgen van den groothandelaar. Wanneer deze kringen, waarover ik nu spreek, ook al hun oprechte socialistische beschouwingen handhaven, hun handelen is onsocialistisch, loopt ten slotte uit op dat burgerlijk streven, dat den arbeider aanbeveelt door zelfhulp de mogelijkheid te openen tot verbetering van zijn toestand. En die lieden, die een kleinburgerlijk bestaan hebben gevonden, zijn zeer dikwijls als agitatoren en leiders werkzaam in de plaatselijke beweging." ¹⁾

Evenals het de bloeitijd was van het christendom, toen de agitatoren onbetaald werkten voor hun beginsel en zorgden te leven van hunner handenarbeid zooals een Paulus, evenzoo was zulks het geval met de socialistische beweging. Broodschrijvers zijn er al meer dan genoeg, moet dan een nieuwe beweging ook in gevaar worden gebracht door betaalde dienaren, van wie evenzeer geldt als wat wij gewoon zijn den betaalden handlangers der bezittende klassen toe te roepen: wiens brood men eet, diens woord men spreekt?

Waarom zouden wij altijd afgeven op betaalde geestelijken en dominees, wanneer men in eigen kring evengoed betaalde agitatoren en ambtenaren erop nahoudt?

Men scheidt een eigenlijken geestelijken stand, die het monopolie krijgt van spreken, besturen, enz. en de goêgemeente wordt gemaakt tot een kudde schapen, die zich gedwee door haar herders en herdershonden laat leiden en scherpen.

Niet alzoo Paulus, hij gaf zich zelve, en afkeerig

---

¹⁾ Richard Calwer. Das kommunistisch Manifest und die heutige Socialdemokratie.

om „te heerschen over het geloof” wilde hij de menschen tot zelfstandig nadenken brengen en ofschoon hij zeer goed de moeilijkheden gevoelde, die eraan verbonden zijn om recht door zee te gaan, daar van den mensch zoo dikwijls getuigd kan worden: wat ik doe dat wil ik niet en wat ik wil dat doe ik niet, toch ofschoon zich bewust het niet gegrepen te hebben, joeg hij ernaar met inspanning van al zijn krachten.

Het leven van den mensch legt de beste getuigenis af van den ernst van zijn streven. En als dan de onbaatzuchtigheid blijkt bij het sterven, dan kan van den mensch getuigd worden: hij moge geweest zijn wien hij wil, maar hij geloofde wat hij zeide en hij wist niet hoe de beginselen naar de belangen te plooiën, anders zou hij wel meer vooruit zijn gekomen.

Voor hoevelen is de sociale kwestie in 't algemeen opgelost, als zij voor hen in het bijzonder is opgelost! Dan worden het geheel andere menschen, die geduld en afwachten prediken aan anderen, daar onmogelijk alles op eens kan verbeteren. Het „na ons de zondvloed”, is nog te zeer aan de orde en daarom paait men de menschen met schoone beloften voor de toekomst en door wissels te trekken, zoo niet op de eeuwigheid, dan toch op een tijd, die invalt als zij zelven al lang dood en begraven zijn. Zij, die vooraan staan bij het toekennen der belooningen na den strijd, zijn lang niet altijd dezelfde die vooraan stonden in het heetst van den strijd, toen er meer kans bestond om onder te gaan voor zijn beginsel dan er voordeel door te behalen. Zoovelen willen wel voogden zijn over het volk en door het volk gebracht worden in het eergestoelte, maar te leven en te verkeerēn onder en met het volk, daar zijn ze niet van thuis, omdat zij in den grond des harten meenen te staan boven het volk.

De zoogenaamd „fatsoenlijke” lui staan altijd op 'n afstand. Hetzelfde verschijnsel, dat wij verwijtend den geestelijken naar 't hoofd slingeren, n.l. dat zij liever een glas wijn drinken in de woning der rijken dan aan te zitten in de woning der armen, waarin niets wordt gepresenteerd, geldt ook in de arbeidersbeweging, waar wij ze kennen in soorten, menschen die o zoo vereerd zijn als zij in de goed gemeubelde vertrekken mogen komen van personen, wier hart ook vol sympathie klopt voor 't volk en de nooden ervan, maar die men te vergeefs zal zoeken in de volksvergaderingen, omdat hun aesthetisch gevoel daar gekwetst wordt en het daar „riekt naar arbeiders”, zooals iemand het eens uitdrukte.

Zoo'n klubje te vormen van fatsoenlijke lui, die eens samenkomen om ook in socialisme te doen — ziet dat willen zij wel, maar om volop zich te werpen in de arbeidersbeweging en te ondervinden nu ja de ruwheden van sommigen, maar daarnaast de bewijzen van een gouden hart, neen, daar zijn zij niet van thuis.

Het gaat daarmee als met die benden watergeuzen in de XVIde eeuw, van wie Busken Huët zoo geestig getuigt, dat zij waren „lieden die wij voor de eene helft, zoo zij in onze dagen leefden, onder politietoezicht stellen of in een krankzinnigengesticht opsluiten zouden, voor de andere naar eene cellulaire gevangenis of eene bedelaarskolonie bannen. Zij waren een onmisbaar werktuig; zonder deze „brootdroncke en moetwillighe kinders” kon het land geen drie dagen bestaan.” Ziet, prins Willem van Oranje, groot heer onder de Nederlandsche grooten, schaamde zich zeker meermalen over deze zijn vrienden en schudde hen soms van zich af, als had hij niets met hen gemeen, maar als er voordeelen behaald waren op hun plundertochten en zij gaven hem maar een deel van den buit, door hun roekeloosheid behaald,

dan was hij er niet vies van om het op te steken en te gebruiken ter bestrijding van den vijand. Niet fijn van manieren of gekruischt in woorden „behoort aan de watergeuzen de lof der dwaasheid, vóór alle anderen en met schitterenden uitslag eene daad verricht te hebben, welke in de oogen der wijzen en verstandigen onzinnig moest schijnen. De volksverbeelding bemint zulke waaghalzen en vlecht hun lauweren.”

De „kalvinistische sansculotten” evenals die der vorige eeuw hebben misschien soms het vuile werk opgeknappt, maar de fatsoenlijke heeren en dames willen er wel van profiteeren, als de baan voor hen is schoongemaakt. Van hen geldt het misschien dat zij het bed opschudden voor anderen, die er straks op gaan liggen, maar zij zijn tevreden met die taak, omdat het hun niet te doen was om een bed op te schudden waarop zij zelve zich zouden neerleggen om verder niets meer te doen.

Pionierswerk moge ruw zijn en gepaard gaan met onbeschaafdheid, het neemt niet weg, dat het noodig is om ooit verder te komen. En daarom eere zij toegebracht aan die propagandisten, wier namen later niet vermeld worden in de geschiedboeken, maar door wier soms gesmaad werk, waarvoor de fatsoenlijken zich schamen en gekompromitteerd achten, toch de baan is geopend waarop lateren hebben kunnen voortgaan. Ontneemt die ruwe kerels, die niets en niemand ontzagen, aan de beweging der bevrijding van ons land en beantwoordt dan de vraag of alsdan het saluutschot der Noord-Nederlandsche onafhankelijkheid even goed zou weerklonken hebben. En ook van die propagandisten der daad zoowel als van die onzer dagen mag getuigd worden: „wij moeten deze arme drommels veel ten goede houden omdat zij veel geleden hebben en er op elke dertig dagen van hun vreugdeloos zwerversbestaan, al was

het door geestigheden die op ons den indruk maken duivelachtig geweest te zijn, nauwlijks één met een zonnestraal kwam. „Kermis in de hel is óók kermis.”

Wij kennen ze ook, de menschen die direkt zich een martelaarskroon laten opzetten door anderen, soms doen zij het zichzelf, om hun roem uit te bazuinen, terwijl anderen, die telkens in de gevangenis worden opgesloten, vergeten en op den koop toe nog uitgemaakt worden voor gemeene sujetten. En toch wie de slagen des volks, wie de ruwe hand der politie trotseert, hij heeft toch minstens genomen evenveel aanspraak op waardeering in zijn zoo vreugdeloos leven als die anderen, die naast enkele doornen toch steeds er bij zijn het leeuwenaandeel der rozen voor zich op te eischen.

De propagandist moet zijn ijverig, belangeloos, vol energie en toewijding, moedig in gevaren, strijdvaardig ten allen tijde, opofferingsgezind.

Paulus voldeed aan die eigenschappen en daarom staat hij voor ons als de type van dit soort menschen. En kleven hem fouten aan, gelijk aan elk mensch, het zijn veelal de gebreken der deugden, die wij bij hem waarnemen. IJver doet altijd goed, werkt aanstekelijk op anderen om ook deze in gloed en geestdrift te ontsteken, geen wonder dus dat er kracht van hem uitging. Soms is het een ijver met onverstand, althans in de oogen der wereld, maar wie niet waagt, die niet wint en meestentijds is het 't succes dat beslist. Worden de pogingen met geluk bekroond, men wordt geroemd en geprezen als een verstandig mensch, maar slaat het tegen, dan heet dezelfde daad een dwaasheid, die noodzakelijk mislukken moest. Maar wij zeggen dat de dwaasheid, soms de roekeloosheid van sommigen het meeste bijdroegen tot het welslagen van een zaak. Zij die het leven willen verliezen, die zullen het be-

houden maar wie het leven wint, die zal het verliezen.

Levensverlies is levensbehoud — hoe vreemd, hoe paradoxaal klinkt dat woord, maar vraagt het den helden op elk gebied, of het leven hun iets waard is, wanneer zij het niet mogen toewijden aan de vervulling der zaak, die zij zich tot levenstaak hebben gekozen? Toen Jezus opging naar Jeruzalem, het brandpunt van orthodoxie en priestermacht, in het volle bewustzijn dat hij door dien tocht zijn leven in de weegschaal legde en tegen het advies zijner vrienden in, die hem de reis afraadden, toen noemde hij deze vrienden satans, die trachtten hem van zijn plicht af te brengen. Toen Luther opging naar den rijksdag te Worms om zich te verantwoorden voor den keizer, van wien hij een vrijgeleide had gekregen, en zijn vrienden hem waarschuwden om niet te gaan, hem herinnerende aan het vrijgeleide van Johannes Huss, dat door den keizer trouweloos werd geschonden, toen sprak hij dat stoute woord: al waren er zooveel duivels te Worms als pannen op de daken, ik ga er toch heen. Ziet, dezulken zoeken het gevaar niet op als overmoedigen, maar zij vreezen het evenmin, maar juist omdat zij de kracht bezitten tot het grootste offer, hun leven, dat zij bereid zijn af te staan, daarom hebben zij hun leven behouden. Het leven zou voor hen geen leven meer zijn geweest, als zij afstand hadden moeten doen van het liefste, het heiligste wat zij hadden. Zij werden voortgedreven, voortgesleept door... ze weten zelve niet welke kracht, maar hun hart is onrustig in hen, totdat zij aan dien innerlijken drang gehoor hebben gegeven. Zij weten wat het zeggen wil:

Des drijvers geweldige roede

Jaagt rustloos ons voort op ons pad:

Wij loopen en worden wel moede

Wij wandelen en worden wel mat.

En welke ervaringen zij ook opdoen, hetzij teleurstellingen van vrienden, hetzij laster en verdachtmaking van tegenpartijders, steeds vervolgen zij dien moeielijken tocht door het leven. Zij ondervonden het: „de reis, zoo gezellig begonnen, werd somber en eenzaam meteen,” want zoovelen konden niet mede, al hadden zij aanvankelijk goeden wil genoeg en de een bleef hier en de ander daar, zoodat slechts weinigen bergop den weg des levens bleven bestijgen met manlijken moed. Telkens klinkt het den volgelingen toe: wilt gij ook niet heengaan? Telkens hoort men zeggen:

Zij keeren niet weder, de dooden
 En 't omzien wekt edele smart.
 Wat staat gij? — de rust is verboden
 Geen ruste, al bezweek ook uw hart.
 Noch omzien, noch schreien, noch klagen
 vertroost ons, vernieuwt ons de kracht.

Maar de weinigen die trouw bleven ten einde toe — zoo zij er zijn — zij ervaren het, hoe waar het is:

Al worstlende winnen wij krachten
 En dwalende vinden wij 't spoor.

En klaagden sommigen over het verleden, waarheen zij terugwenschten evenals de Israëlieten in de woestijn riepen naar de vleeschpotten in Egypte, zij leerden beseffen:

En wat het verleden ons roofde,
 Geeft schooner de toekomst ons weer.

Zoo gaan ze verder trots tegenspoed en vervolging, zij gevoelen ten slotte geen vermoeidheid meer, want met hun ideaal voor oogen verdwijnt alle matheid en men hoort van hun lippen vloeien:

Wij loopen en worden niet moede
 Wij wandelen en worden niet mat.

Dat onvermoeid, dat rustloos voorwaarts gaan is het kenmerk van den propagandist, wien zoovele lokstemmen nooden *hier* tot een wijle rust, *dáár* tot deelneming aan de geneugten des leven, maar hij voelt zich sterk genoeg om zich niet van zijn weg te laten afbrengen, en steeds met zijn doel voor oogen ongestoord de reis voort te zetten.

Zoo iemand, dan ondervindt hij, hoe geheel naar het leven de teekening is, ons gegeven in die eenvoudige woorden in het evangelie van Lukas:

Jezus zeide tot een ander: volg mij! Doch hij zeide: Heer, sta mij toe, heen te gaan en eerst mijn vader te begraven.

En Jezus zeide: laat de dooden hunne dooden begraven, maar gij, ga heen en verkondig het koninkrijk Gods.

En een ander zeide: ik zal u volgen, Heer! doch sta mij toe, eerst afscheid te nemen van mijne huisgenooten.

Maar Jezus zeide tot hem: niemand, die zijn hand aan den ploeg geslagen heeft en achterwaarts ziet, is geschikt voor het koninkrijk Gods.

Is het niet waar, dat men die uitvluchten nog steeds hoort? De een verontschuldigt zich, omdat hij een akker gekocht heeft en noodzakelijk daarheen moet gaan om hem te bezien. De ander heeft vijf span ossen gekocht en moet heen gaan om ze te beproeven. De derde heeft een vrouw getrouwd en kan daarom niet komen. Zoo gaat het nog steeds met elke oproeping, die gedaan wordt voor een levenstaak. En toch, wie familiezaken of wat ook, meer lief heeft dan zijn beginsel, die is niet in staat de taak van propagandist ten einde toe te vervullen. Slechts weinigen zijn er, die het tot die hoogte brengen om te zeggen: ik heb mijn huisgezin lief, maar

nog liever mijn landgenooten; ik heb mijn landgenooten lief, maar nog liever de menschheid. En daarom blijkt het woord van diepen zin: velen zijn geroepen, maar weinigen zijn uitverkoren.

Intusschen die edele voorgangers, die dwazen in de oogen der wereld, geminacht door de praktische menschen wier streven is vooruit te komen in de wereld, onbegrepen vaak door hun eigen vrienden en bespot door den grooten hoop, te laag staande om zieleadel en karaktervastheid naar waarde te schatten, zij steken minstens een voet hoog uit boven de rest en zijn wegwijzers op de reis van het leven. Niet in het slagen, wat niet aan hen ligt, maar in het pogen berust hun kracht en deze straalt onwillekeurig uit op allen, die in hun omgeving komen. De ernst der overtuiging, de volharding tot doorzetten, zij doen altijd weldadig aan, al bewijzen zij niets voor de waarheid of onwaarheid der stellingen. Leeringen wekken maar voorbeelden trekken en grooter dan de macht van het woord is ontegenzeggelijk de kracht van het voorbeeld. Op ons allen rust de verplichting meer te geven dan wij ontvingen, want anders hebben wij met onze geboorte een onnoodig werk gedaan. Welnu, zij zijn het, die trouw hun plicht hebben vervuld en daarom past ons hun de eerbiedige hulde toe te brengen, waarop zij rechtmatige aanspraak kunnen laten gelden. Hun Excelsior, al hooger, zal onwillekeurig een spoorslag zijn voor velen, om te pogen hun voetstappen te drukken en als zoodanig gaat er een groote kracht van hen uit, die verwarmend en verlichtend moet werken op heel de menschheid.

DE HEIDEN-APOSTEL OF DE PROPAGANDIST.

Paulus, waarheen? — 'k Ga de wereld bekeeren;
 Liefde voortaan is het groote gebod!
 — 't Zweet dekt uw voorhoofd, gij die komt om te leeren!
 Rust hier eene wijle, bij 't feestlijk genot....
 — Neen, ik moet heen, 'k ga de wereld bekeeren;
 Liefde voortaan is het groote gebod!

Paulus waarheen? — 'k Ga den volkren verkonden
 Broederschap, waarheid, gerechtigheid, vreê!
 — Toef, hier bij ons wordt de vrede gevonden;
 Schoonheid en kunst deelt haar zegen u meê....
 — Neen, ik moet heen, 'k ga den volkren verkonden
 Broederschap, waarheid, gerechtigheid, vreê!

Paulus waarheen? — 'k Ga den menschen bereiden
 't Spoor naar de vrijheid, dat zalige land!
 — Daarheen kan immers de roem ons geleiden,
 o Grijp de luit en zij reikt u de hand....
 — Neen, ik moet heen, 'k ga den menschen bereiden
 't Spoor naar de vrijheid, dat zalige land!

Paulus waarheen? — 'k Breng het landvolk den zegen,
 Zegen voor hem, die trots vlijt wordt veracht!
 — Beef! in 't gebergt grimt de roover u tegen;
 't Woudgediert brult in den donkeren nacht....
 — Neen, ik moet heen, 'k breng het landvolk den zegen,
 Zegen voor hem, die trots vlijt wordt veracht!

Paulus, waarheen? — In de pestlucht der steden
 Prediken: reinigt u, betert uw lot!
 — O vrees den moedwil ontuchtiger zeden;
 O vrees den lach vol luidruchtigen spot....
 — Neen, ik moet heen, in de pestlucht der steden
 Prediken: reinigt u, betert uw lot!

Paulus waarheen? — Waar ik tranen zie vlieten!
 't Zuchten der armen is door mij gehoord.
 — O, vrees den rijkaard, gestoord in 't genieten!

Vrees ook den arme, gewekt door uw woord . . . .
 — Neen, ik moet heen, waar ik tranen zie vlieten!
 't Zuchten der armen is door mij gehoord.

Paulus waarheen? — Naar verwijderde kusten,
 Sterken der vrienden bezwijkenden moed!
 — Mag na den strijd dan de strijder niet rusten?
 Doofden noch rampen, noch jaren uw gloed? . . . .
 — Neen, ik moet heen naar verwijderde kusten,
 Sterken der vrienden bezwijkenden moed!

Paulus, waarheen? — 'k Ga tirannen braveeren,
 Geesels der volkren in boeien gekneld!
 — Priesteren zullen u ondergang zweren!
 Sidder, het Bijgeloof heult met geweld!
 — Neen, ik moet heen, 'k ga tirannen braveeren,
 Geesels der volkren in boeien gekneld.

Paulus waarheen? — 't Recht voor allen getuigen,
 Waarheid verkonden voor rechtstoel en troon!
 — Zacht, voor de wet leer u plooiën en buigen;
 Redenaarswijsheid bedekk' haar den hoon!
 — Neen, ik moet heen, 't recht voor allen getuigen,
 Waarheid verkonden voor rechtstoel en troon!

Paulus, waarheen? — Waar gij 't zwaard ziet geheven,
 't Zwaard mijner beulen, als 't eischt onze leer!
 — O, spreek één woord, en gered is uw leven!
 O, zeg één woord, en vraag rijkdom en eer! . . . .
 — Neen, 'k breng mijn hoofd, waar gij 't zwaard ziet geheven
 't Zwaard mijner beulen, als 't eischt onze leer!

Paulus waarheen? — 'k Ga de toekomst beërven;
 Dat is de kroon na den strijd voor mijn taak!
 — Vrucht draagt uw voorbeeld, uw leven, uw sterven;
 Wij op uw graf zweeren trouw aan de zaak . . . .
 — Ja, gaan wij voort om de toekomst te erven,
 Dat zij de kroon van den strijd voor mijn taak!

(De vertaling van Béranger's lied door de Génestet,
 vrij nagevolgd.)

H A M A N
OF
DE WANGUNSTIGE.

Haman is geen geheel onbekende figuur. Zijn naam leeft voort in de overlevering, ofschoon velen die zijn naam gebruiken, niet precies zullen weten waar ze hem eigenlijk thuis hebben te brengen. Voornamelijk heeft hij zijn beroemdheid of beruchtheid te danken aan een versje, dat wij in onze jeugd meer dan tegenwoordig hoorden zingen, in jodenkringen zal het wel meer bekend zijn. Het luidde:

Sla Haman dood!

Sla Haman dood!

Met schoenen en met kousen.

Ja, Haman heeft de galg gebouwd

Voor joden en voor smousen.

Haman was dus een jodenvervolger, maar het is niet als zoodanig dat hij onze aandacht verdient, want wilden wij alle vervolgers van andersdenkenden behandelen, wij zouden dagwerk hebben.

Neen, het geschiedt om een andere reden.

Wie was Haman dan?

De groot-vizier van koning Ahasverus van Perzië, van wien wij melding vinden gemaakt in het boek Esther.

Laat ons den inhoud van dit geschrift kortelijk weergeven.

Ahasverus liet al de schoone meisjes uit zijn land voor zich verschijnen om er een keuze uit te doen. En onder die schoone vond de jodin Esther het meest welgevallen in de oogen des konings. Het gevolg hiervan was dat zij als koningin een eereplaats verkreeg in het paleis van den koning.

Deze Esther had een oom, Mordechaï genaamd, die eens een samenzwering tegen den koning had ontdekt, welke daad opgeschreven werd in de kronieken, zonder dat hem daarvoor eenige belooning was te beurt gevallen.

Maar de koning had een groot-vizier, genaamd Haman, die in hoog aanzien stond bij zijn meester. Deze vermocht zoo wat alles, gelijk despoten meermalen dienaren hebben met onbeperkt vertrouwen. De vorsten toch hooren of zien niet zelve, maar zij doen dit door de ooren en oogen van anderen. Zoo was Haman het oor, waardoor de koning alles hoorde wat er te midden des volks werd gesproken en het oog, waardoor hij alles zag wat er omging bij zijn onderdanen. Op bevel des konings moesten allen, die in de poort des konings waren voor Haman nijgen en buigen als een bijzonder eerbewijs dat den almachtigen dienaar van den vorst ten deel viel.

Eén man echter was er, die dit niet deed. Als vroom Jood had hij geleerd voor niemand te buigen behalve voor God alleen en puritein als hij was, week hij geen duimbreed af van den weg zijner vaders.

Dat was een doorn in het oog van Haman.

Hij ergerde zich veel meer aan het verzuim van dien enkelen man dan dat hij behagen had in de diepe buigingen van al de anderen.

Die Haman had al wat hij begeeren kon. Hij was rijk

en vertelde zijn vrienden van de heerlijkheid zijner schatten. Hij was gezegend met kinderen en gevoelde zich trotsch in het bezit van dezen. Hij had een prachtige positie, daar hij bovenaan stond op de ladder en nog maar alleen den koning boven zich had, ja de koningin noodigde hem alleen uit, wanneer zij maaltijd hield met den koning.

Wat bleef er voor hem nog te wenschen over? Zoo hoog was hij zelfs gestegen in de gunst, dat hij met den koning en de koningin alleen aan tafel mocht eten, een eer zoo groot, dat zij schier door niemand gesmaakt werd.

Hij heeft dus alles en toch — hij is niet gelukkig.

Wat hindert er dan aan zijn geluk?

Een kleinigheid, maar die voor hem groot was.

Een nietigheid, maar die zich voor hem opblies tot een belangrijke zaak.

Het was die Mordechaï, die nietsbeteekenende Jood in vergelijking van hem; de trotsche overmoed, dien deze betoonde door niet te buigen voor den almachtigen groot-vizier, was het die hem in den weg stond.

In Esther V : 13 staat dit zoo goed geteekend met deze korte woorden hem in den mond gelegd: „*doch dit alles baat mij niet, zoolang als ik den Jood Mordechaï zie zitten in de poort des konings.*”

Dit woord verraadt inderdaad het geheim zijner ontevredenheid.

En al de voorrechten, die hij genoot, de gunst waarin hij stond bij den koning, de rijkdommen die hij bezat, zijn meerderheid boven alle anderen, dat alles riep hij op om die ééne kleinigheid uit den weg te ruimen, waarnaar hij tot nog toe te vergeefs trachtte.

Wat is die groote man toch verbazend klein!

Die nietige, die kleine Mordechaï zit hem zoodanig in den weg, dat hij daardoor niet slapen, niet genieten kan.

De heele wereld is hem niets waard, zoolang die man hem trotseert.

Nooit is de wangunst zoo juist in haar innerlijk wezen geteekend als in dat woord.

Geen middel ontzag hij om zijn doel te bereiken, ja hij wist het zoover te krijgen dat er een bevel werd uitgevaardigd om de Joden te verdelgen. Wat kon het hem schelen of er velen vermoord werden, als hij maar ontslagen was van dien éénen Mordechaï! De geheele wereld was te klein, zoolang die Jood leefde en dus alle Joden moesten desnoods opgeruimd worden om hem te bevrijden van dien lastpost. En steeds wies zijn woede tegen dien man, en aan zijn geluk knaagde het gevoel van ontevredenheid als een worm die zich genesteld heeft in een vrucht om haar van binnen geheel te doorwoelen.

Zoo knaagt de wangunst aan 's menschen ziel en de heele wereld met al haar schatten is hem niets waard, zoolang dit gevoel in hem wordt gevonden.

Zoo'n gunsteling had er nog nooit bestaan en toch was die man diep ongelukkig en alles baatte hem niets, zoolang hij dien Jood Mordechaï zag zitten in de poort des konings.

Op raad van zijn vrouw liet hij een galg maken, wel vijftig ellen hoog, en daaraan zag hij in zijn verbeelding zijn aartsvijand, den ouden Jood Mordechaï, reeds ben-gelen.

O, als dat eens gebeurde, zijn geluk was volmaakt.

Maar het eind van het lied was heel anders. In de plaats van Mordechaï werd Haman opgehangen aan de galg, die hij voor dezen had laten oprichten.

Zoo loopt het in de werkelijkheid lang niet altijd af.

De wangunst is een vreeselijk ding en ontzettend zijn de gevolgen die zij dikwijls na zich sleept,

Wij hebben twee vrienden gekend, die jarenlang door de innigste banden van toegenegenheid aan elkander verbonden waren. De diepste geheimen deelden zij elkander mede. Geen plan werd op touw gezet, of zij beraadslaagden erover. Men zou zoo zeggen, dat niets ter wereld in staat zou zijn die hechte banden ooit los te scheuren. Maar ziet, daar sloop de wangunst in het gemoed van den een. Hij zag hoe zijn vriend geëerd werd en het vertrouwen bezat en ja schijnbaar verheugde hij zich daarover, maar, maar.... er was iets wat hem pijnigde en hoezeer hij zijn best deed dit opkomend gevoel van wangunst te bestrijden, het gelukte hem niet.

Had hij dan geen talenten? Was hij niet welsprekend? Kon hij de schare niet boeien? Zeker, hij bezat dat alles, maar als straks de toejuichingen ophielden, die volgden na zijn toespraken, dan steeg dat duiveltje weer in hem op en dat alles baatte hem niets, zoolang die vriend het onbeperkt vertrouwen bezat.

O wat haatte hij hem en toch.... in schijn was het zijn vriend.

Een kleinigheid verhaastte de uitbarsting en toen bleek het zoo duidelijk mogelijk, dat hij letterlijk opgevreten werd door wangunst.

Zoo menige vriendschap verandert zoo in vijandschap.

Geen twee zonnen kunnen schitteren in hetzelfde zonnestelsel en daar er reeds eene schitterde, moest alles gedaan worden om dien glans te verbleeken en te be-nevelen!

De innerlijke drijfveer van zoo menige verwijdering moet daarin en daarin alleen worden gezocht. Zoo menige oppositie heeft haar ontstaan te danken aan een werkelijke of vermeende achteruitstelling door degenen, die hetzij in regeering hetzij elders wat te zeggen hadden.

Gij kent toch het meesterlijk tooneel uit Multatuli's

Vorstenschool, waarin hij zekeren von Schukerscheuer-Schiefschalheim teekent, die hoopt een betrekking te krijgen bij domeinen door een bizonderen dienst, den koning bewezen, maar als dit tegenloopt, dan gaat hij „auf Ehre” bepaald in de oppositie.

Koningin Louisa, hare menschen kennende, en ziende hoe hij aarzelend, buigend, weifelend tusschen ontzag en ontevredenheid het vertrek verlaat, zegt dan ook:

„Daar gaat een kandidaat voor de oppositie . . . .
Het doet me waarlijk leed . . . . voor de oppositie!”

Dit is naar het leven geteekend.

Zoodra men als redakteur van een blad een stuk weigert, een gedicht afkeurt, een ongunstige recensie schrijft over een werk, een teekening niet mooi vindt, in één woord niet meewerkt om iemands ijdelheid te streelen, dan kan men ervan opan, dat daar ook hetzelfde geldt en wij hadden dan ook de gewoonte om dezulken na te roepen bij 't verlaten van het redaktiebureau: alweer één voor de oppositie!

En meestentijds is het uitgekomen dat wij goed zagen.

Gij kent ook het verhaal van Aristides, wiens onkreukbare eerlijkheid hem den bijnaam bezorgde van den „rechtvaardigen?” Juist dat stak zoovelen die, wangustig zijnde, niet konden verdragen dat hij dien naam droeg. Hij moest verbannen worden en een heele schare van menschen, die leden ten gevolge van zijn rechtvaardigheid, rustte niet voordat zij hem verwijderd hadden. Hij werd dan ook uit Athene verbannen en toen men iemand vroeg; waarom wilt gij hem weg hebben? heeft hij u wel eens kwaad gedaan? toen luidde het antwoord: Och neen, maar ik kon niet verdragen dat hij altijd de rechtvaardige wordt genoemd! Juist daarom stond hij in den weg. Men kon den rechtvaardige niet verdragen, die een

doorn was in 't oog van zoovele onrechtvaardigen en dus hij moest vallen juist om zijn rechtvaardigheid.

Telkens zien wij hetzelfde verschijnsel. Nauwelijks gelukt het iemand om de grondslagen van iets te leggen of er komen tal van anderen, die als echte knaagdieren weer trachten ze te ondermijnen. Men gunt het hem eigenlijk niet en nu moet alles aangewend worden om hem onmogelijk te maken.

Hoe menigeen moest lijden, zelfs den dood ondergaan! En na zijn dood werd zijn werk door anderen zoogenaamd voortgezet, getooid met zijn naam, maar intusschen misvormd en onkenbaar gemaakt.

Zien wij dit niet met de leer van Jezus en de christelijke kerk?

De menschlievende beginselen van Jezus werden het meest vertrapt en verguisd in de kerk die zich naar hem noemde en door hen die den christennaam aannamen. Volkomen naar waarheid legt Rehbinder in zijn stuk Jezus van Nazareth aan Pilatus de woorden in den mond:

„De heerschzucht, vormendienst en willekeur
Gewetensdwang en huichlarij, die zullen
Ook *uwe* leer misvormen en misbruiken:
Want zij, die haar als priesters eens verkonden,
Zij volgen wis den weg van alle priesters.
Zij zullen zich van 't priesterschap bedienen,
Om zich voor u en God in plaats te stellen,
Zeg, zoudt ge daarin dan uw leer herkennen?
Moet die verbastring 't loon zijn van uw streven?
Is dit de moeite waard, er voor te sterven?
Geloof mij, Jezus! zoo gij eenmaal nog
Terug kondt keeren in de wereld, o!
Dan zouden zij, die naar uw naam zich noemden,
U *weer* vervolgen, evenals men thans doet,
En, zoo het kon, ten tweeden maal u kruisen.”

Zoo gaat het nog steeds. Men bestrijdt iemand bij zijn

leven, eert hem na zijn dood, aanvaardt zelf zijn naam, om dan een karikatuur te maken van zijn beginselen. Is dat niet in 't kort de geschiedenis van het christendom? Is de christelijke kerk niet omgeslagen in precies het omgekeerde van hetgeen Jezus bedoelde, zoodat er moeielijk een grooter tegenstelling denkbaar is dan tusschen Jezus, den edelen menschenvriend, en de christelijke kerk, tusschen zijn naamvolgers die „zoo alles zijn, slechts *menschen* niet” en hem die zijn leven gaf tot een losprijs voor velen! De kleine schare, die getrouw bleef aan de beginselen des meesters, werd als ketters uitgeworpen en vervolgd en zij die een valsch etiket gezet hebben op zijn beginsel, zij waren het die met hun bedriegelijke leuze de wereld veroverden.

Zoo worden de idealen stuk geslagen tegen den steen der werkelijkheid, om de onnoozele, onpraktische najagers ervan te vervullen met teleurstellingen.

Groot is de rol die de wangunst vervult in 't leven der menschen en veel wat onverklaard was, vindt zijn verklaring in haar.

Het was daarom goed gedacht om aan de wangunst een plaats te geven in de rij der zeven hoofd- of doodzonden. Dit zevental bestond uit: toorn, wellust, hebzucht, gulzigheid, hoovaardigheid, wangunst en traagheid. Toch is de plaats, o. a. door Robert Hamerling aan de wangunst gegeven in zijn dichtstuk van dien naam, lang niet groot genoeg. Ook moet de wangunst niet gezocht worden in de zeer natuurlijke, volkomen verklaarbare begeerte van hen, die van alles verstoken zijn, naar de goederen van hen die alles bezitten, maar veeleer in dat stille, dat gluipende en sluipende gevoel dat voortkankerend langzaam den mensch verteert, die zelf alles hebbende wat zijn oog en hart begeert, niet verdragen kan, dat ook een ander zich spiegelt in hetzelfde water als hij.

Wat baat hem dan alles, zoolang die andere nog bestaat en hem steeds in den weg staat?

Voor den beginsellooze is de man van beginsel, van overtuiging, een voorwerp van wangunst en nijd, omdat hij dezen niet kneden kan naar zijn wil.

Voor den karakterlooze is de mensch van karakter een persoon, dien hij niet dulden kan in zijn omgeving, omdat diens aanzijn een voortdurende aanklacht is tegen zijn eigen ik.

Voor den oneerlijke is de eerlijke mensch een sta-in-den-weg, omdat deze het is die hem belet voortdurend en vrijelijk bot te vieren aan alle streken en lagen, die hij gewoon is te leggen.

Robespierre was een door en door eerlijk man ondanks zijn ondeugden en daarom spanden alle oneerlijken tegen hem samen, want hij stond hun hinderlijk in den weg en hij sloeg den spijker op den kop, toen hij stervende zijn tegenstanders de woorden in 't gezicht slingerde: de roovers zegevieren!

Alles stuitte af op zijn onkreukbaar karakter en zijn tegenpartijders, wetende dat alle middelen, gewoonlijk met goede gevolgen aangewend, als daar zijn: het voldoen aan ijdelheid en eerezucht, het voorspiegelen van eer en aanzien, het plaatsen op 't gestoelte der eer bij hem niet hielpen, rustten dan ook niet eer dan dat zij zijn stem tot stilzwijgen hadden gebracht en hem hadden opgeruimd.

Marat was het „oog des volks”, die, als allen sliepen, alleen waakte, maar welk een vrees boezemde die enkele, nietige man in, wanneer hij waarschuwend den vinger opstak en al trachtten velen hem op de vuilste manier verdacht te maken, hij hield voet bij stuk en wist niet van dat eeuwig transigeeren met beginselen, een geliefkoosde bezigheid van zoovelen.

En als men dezulken niet klein kan krijgen, door hen

flink en openlijk te bestrijden, dan neemt men zijn toevlucht tot allerlei kleinzielige wraakoefeningen. Speldprikken, halve woorden, dubbelzinnige uitlatingen die niets zeggen maar veel stof tot nadenken geven, die doen dan dienst om hen af te breken en onmogelijk te maken.

O, wie zal ze tellen de vele slachtoffers, die vielen door de wangunst?

Wij lazen eens een mooi artikeltje over parasieten.

Men weet wat dat zijn, niet waar?

Men vindt ze overal, op de metalen, op de planten, op de dieren. Ze woekeren tusschen de menschen, zij ondermijnen hen, zij eten hen op.

De tuinders hebben de handen vol om strijd te voeren tegen het ongedierte, dat zich nestelt op de planten.

De veehouders hebben veel werk met het vraatzuchtige beest, dat de schapen martelt, de koeien en paarden kwelt, zoodat deze er bijna dol van worden.

De parasieten bederven alles waar ze aankomen.

Er zijn ook parasieten, die menschen heeten.

Zij leven en werken niet. Dat laten zij over voor wie er lust in vindt.

Zij leven ten koste van anderer eer, goeden naam, gezondheid, welvaart.

Zij groeien en bloeien op de onschuld, op de onwetendheid, op het goed vertrouwen van anderen.

Zij zijn duizendvoudig. Zij dringen door in alle woningen, in alle landen.

Zij tieren in elk klimaat, in de hoogte en in de laagte.

Die parasieten verdeelt men in:

Hebzucht en wangunst.

De wangunst komt sluipend, vleiend, streelend.

De hebzucht treedt brutaal, onbeschaamd op en bij klaarlichten dag.

Vriendelijk, voorkomend, veelbelovend, streelend, en

dreigend verrichten die parasieten hun doodend bedrijf.

Van die wangunstigen geldt het woord van Jezus in Matth. 16 vers 26: „wat baat het een mensch, zoo hij de geheele wereld wint en schade lijdt aan zijn ziel? Of wat zal een mensch geven tot lossing van zijn ziel?”

Juist dat knagen aan de ziel is zoo verterend voor dezulken, want zichzelf kunnen zij niet ontloopen en dus dat gevoel vergezelt hen bij alles en overal.

Alles wordt verduisterd voor onze oogen, wanneer de wangunst haar tanden in onze ziel heeft geslagen. Wij zien het schoone dan niet in anderen, omdat wij bang zijn door hen overschaduw te worden. En elke kleinigheid, die in staat is dat schoone te bederven, wordt uitgemeten in de lengte en in de breedte. Wij blijven doof aan het oor, waarmede ons het goede wordt verteld en zijn scherp van gehoor aan het andere, dat steeds gebreken en zwakheden opvangt van anderen. Wij willen van anderen engelen hebben zonder gebreken en vergeten zelve ernaar te streven om ook iets, hoe weinig dan ook, op 'n engel te gelijken. Wij zijn streng tegenover anderen en o zoo toegevend tegenover onszelven.

Wij laten voortwoekeren die verkeerde kiemen, die best in den beginne gesmoord konden worden, maar eenmaal opgewassen, in staat zijn in hun omarming het beste en edelste in ons te verstikken.

Een Haman is een ongelukkig wezen èn voor zichzelf en voor anderen.

Dezulken genieten niet ondanks de volle gelegenheid die zij ertoe hebben. Zelfs te midden hunner schatten missen zij datgene, wat hun gelukkig zou kunnen maken. Want altijd vervolgt hun, als hun schaduw die gedaante van een Mordechai. Wangunst was het duiveltje dat knaagde aan Hamans geluk en hoe onbeteekenend, hoe nietswaardig in zijn oog is die arme, vergeten man in vergelijking van hem!

Bij de opvoeding der kinderen moet er op gelet worden, dat dit gevoel, dat zoo licht opkomt, worde onderdrukt. In elkeen schuilt die zucht, hoo gering dan ook, en het is maar zaak zorg te dragen dat zij niet de overhand krijgt, om iemand al de smart te besparen, die daarvan meestal de gevolgen zijn.

Zschokke noemt de wangunst een samensmelting van verscheidene ondeugden tot ééne hoofdondeugd: eene gezindheid, waarvan hoogmoed, hebzucht en liefdeloosheid de voornaamste bestanddeelen zijn en waardoor de mensch zijn eigen geluk verwoest en er op uit is dat van anderen te verwoesten; een booze ontevredenheid over voorrechten, die men zelf niet bezit en bij wier bezit men toch niet gelukkig zou wezen; een neiging om aan zich te trekken, wat anderen hebben of het voor anderen te vernielen, als men 't zelf niet krijgen kan. Men heeft daarom de wangunst wel eens vergeleken bij een kalkoen, die als hij iets kleurigs ziet, boos wordt.

Ovidius, de Romeinsche dichter, geeft deze schoone beschrijving van den nijd of wangunst: De nijd woont in een sombere, vunzige, beschimmelde grot, waar nooit een heldere zonnestraal binnendringt of een frissche luchtstroom doorheen waait. Vaal is zijn gelaat en mager zijn lijf; zijn blik is loensch, zijn gebit is vuil, zijn boezem met gal besmet en zijn tong met venijn overgoten. Nooit lacht hij, of het is bij de aanschouwing van smarten; slapen kan hij bijna nooit, want hij is altijd in een zenuwachtige spanning; en voortdurend foltert hij anderen en zichzelf. Tot dezen boozen geest komt Minerva, juist op het oogenblik, als hij zijn maaltijd houdt, bestaande uit slangen- en adderenvleesch. De godin geeft hem last, zijn invloed te doen gelden op het hart van de door haar gehate Aglaure, de dochter van Kekrops, wier zuster Herse het voorwerp is geworden van Mercurius' min. De Nijd,

zeer ingenomen met deze nieuwe gelegenheid om een hart ongelukkig te maken, heeft er toch spijt van, wat zeer natuurlijk is, omdat hij zodoende aan Minerva voldoening geeft. Het grieft den nijd altijd als hij iemand voldoening schenkt, een dienst bewijst, dan nog als hij door dat dienstbewijs zichzelf een streelend genoegens verschaft! Intusschen hij gaat, om den hem opgedragen last te volvoeren. In Athene gekomen ziet hij met wrevel en droefheid de daar heerschende welvaart; hij kan zijn tranen haast niet inhouden, omdat hij er niets droevigs ziet. Nu ontsteekt hij het schroeiend vuur der afgunst in de ziel van Aglaure. Nacht noch dag heeft zij rust; onophoudelijk martelt haar de jaloerschheid bij het denken aan het genot en de eere van Herse, haar zuster. Ten laatste verandert Mercurius haar in een steenblok. Dat steenblok echter is niet wit, maar grauw!

De dichter heeft de wangunst tot in haar laatste schuilhoeken opgezocht en gaf er een beschrijving van, geheel en al naar het leven.

Gelijk de eene ondeugd de andere na zich sleept, zoo gaat het ook hier. Of zijn geveinsdheid en kwaadsprekerij niet twee adjudanten, die zij steeds in haar gevolg heeft? Ja, is de laster niet de tweelingzuster van de wangunst? De laster — hoe ontzettend zijn de rampen door haar verspreid over het menschedom! De laster die zich niet bepaalt tot het verbreiden van kwade geruchten omtrent anderen, maar die er plezier in heeft zelve kwade geruchten uit te vinden of de bestaande moedwillig te vergrooten.

Alexander Verhuëll gaf er een aangrijpende reeks teekeningen van. De laatste spant de kroon. Men ziet een doodgraver een graf delven voor een slachtoffer van den laster en deze zegt dan zoo treffend mooi: „helaas! de onschuld krepeert, de laster blijft leven, dat ouwe beest van 'n laster: — as 'k daar nog eens een graf voor delven

mocht, al moest het zoo diep zijn als de kerktoren hoog is, ik deê 't met plezier, hoor! — zoo oud as ik ben!”

O wij weten het wel hoe men door allerlei bekende spreuken een soort tegenwicht kan vormen, maar toch de laster laat diepe sporen achter en sleept menigeen ten slotte ten grave.

Wordt iemand gekozen tot mikpunt van wangunst of laster, men zegt allicht: beter benijd dan beklagd.

Wordt iemand op alle mogelijke wijzen afgemaakt, fluks hoort men:

Het zijn de slechtste vruchten niet
Waaraan de wespen knagen.

Dat is alles waar, niettemin doet dat knagen der wespen pijn. En er ligt waarheid in de opmerking, dat in dezen troostgrond een verzoeking ligt tot zelfverheffing, omdat men daarmee zich dekkende zich wel eens voor een perzik gaat houden, terwijl men misschien slechts een boerenpruim was. „De laster is als houtskool, die wel zwart maakt maar niet brandt” — zoo heeft men gezegd en dit is volkomen waar, maar toch geen mensch bestaat er, die er onverschillig bij kan blijven en op den duur ondermijnt zij wel.

Er is veel grievends, wat de menschen elkander aandoen, maar onder dat alles is er toch niets zoo erg als de laster, de adder, die schuifelend en onzichtbaar zijn weg zoekt om ongezien en overwachts met zijn gif anderen te treffen en daarom wordt zij nooit beter afgebeeld dan als een vrouw in duivelengestalte, veel-tongig en met adders in 't haar.

De lof en de eer, die men zelf ontvangt, worden tot niets, doordat zij samengaan met die van een ander. „Saul heeft zijn duizenden verslagen, maar David zijn tienduizenden” — zoo zongen Israëls vrouwen en zonder erop te letten dat hij werd verheerlijkt, ontstak de nijd in Saul's ziel,

omdat hij werd achtergesteld bij David, dien hij van dat tijdstip af niet luchten of zien mocht. Haman is nog niet zoo diep gegriefd door zijn eigen vernedering als door Mordechai's verheffing. Het is veelal niet de vraag wat de wangunstige zelf ontvangt of ondervindt, want alle genoeg is voor hem eraf, wanneer een ander deelen moet in hetzelfde geluk als hij. Al schijnt de zon op zijn eigen akker, men kan niet verdragen dat hij ook buurmans akker beschijnt. Hij is niet tevreden met zijn eigen grooten oogst, maar zou bovendien nog graag zien dat die van een ander mislukte. Was het niet de Grieksche veldheer Themistokles, een der van nature meest begaafde mannen, die alles meebracht om hem groot te maken, van wien verhaald wordt, dat de lauweren om het hoofd van Miltiades, den overwinnaar van Marathon, hem den slaap uit de oogen verdreven! De eerezucht speelt denzulken leelijke parten, want niet tevreden met de eer, die zij zelve genieten, kunnen zij het niet verdragen dat een ander naast hen ook eenige eer verwerft. Ongelukkig zijn ze voor zichzelf te midden van het grootste geluk, want innerlijk worden zij verteerd door zulk eene eerezucht, die als een kanker steeds verder voortknaagt, totdat zij eindelijk het leven zelf aantast.

Die karaktertrek in den mensch komt helaas! zeer veel voor, maar strekt hem niet tot eer.

En al is het volkomen waar, wat Herder zegt:

„Wel heb ik 't in mijn macht een ander niet te deren,
Maar in mijn macht is 't niet, den Nijd van me te weren.”

toch zou de beste wraakneming wezen, niet met gelijke munt te betalen maar de gedragslijn te volgen, een edele ziel waardig:

Die booswicht scheidt in mij te lasten zijn vermaak
Beschaam hem door uw deugd: dat is de beste wraak.

DE PREDIKER

OF

DE TYPE VAN DEN FATSOENLIJKE.

Het pessimisme, waarover zooveel gepraat en geschreven wordt, dat de som der wijsheid uitmaakt van zoo menigeen, dat in het oog van zoovelen ietwat gekleed staat, is geen tijdkwaal of nieuwerwetsche vinding. Het is haast zoo oud als de wereld, althans de sporen ervan worden al heel spoedig aangetroffen, zoodra er letterkunde ontstond, die er ons van weet te vertellen. Misschien bestaat het eenige onderscheid hierin dat het zich vroeger beperkte tot enkele kringen der maatschappij, terwijl men van het heden kan getuigen dat het is doorgedrongen in alle kringen, en zelfs bij alle richtingen, op welk gebied ook, wordt aangetroffen. Zoo hooren wij van de zijde des geloofs jammerklagen dat de wereld ongelukkiger wijze wordt doodgedrukt tusschen het ongeloof eeneren het bijgeloof andererseits. Daartegenover staan de stemmen van anderen, die de wereld zoo slecht vinden, dat heelemaal geen wereld heel wat beter zou zijn.

Een van de vaders van het pessimisme is de schrijver van het Oud-Testamentische boek de Prediker, dat ten onrechte op naam van Salomo, den zoogenaamd wijzen koning, staat geboekt. Zeker, het legt getuigenis

af van een groote mate van levenswijsheid, zoodat de lezing ervan ongetwijfeld stof tot nadenken geeft, maar wat is de hoofdindruk, dien het achterlaat? Dat het afkomstig is van iemand, die eerst de wereld goed genoten heeft, en oud en stram geworden, nu aan anderen zegt, dat alles ijdelheid is en kwelling des geestes. Oververzadigd van alles kan hij er ten slotte gemakkelijk toe komen, om zoo te spreken. Zoek bij hem dan ook geen verheven eischen, krachtige beginselen, opwekking tot toewijding -- niets van dat alles. Zijn raadgevingen dragen het kenmerk van een heele nuchtere, alledaagsche zedeleer of levenswijsheid. Hij geeft als 't ware recepten, om de kunst te leeren, hoe men het gemakkelijkst en zonder stoornis, zonder zich de dingen te veel aan te trekken, door de wereld kan komen. Hij schijnt een fijn menschenkenner te zijn, ten minste telkenmale wordt men getroffen door zijn teekeningen, zóó naar het leven gemaakt, dat men onwillekeurig daarbij denken moet aan menschen uit zijn eigen omgeving. Geen boekenmenschen schetst hij, zoo bijzonder braaf dat ze onnatuurlijk worden en die ons daarom niet aantrekken; geen menschen zoo ontzettend slecht dat men ervan walgt. Neen, het zijn menschen van vleesch en bloed, zooals de werkelijke wereld ze ons te aanschouwen geeft, schier bij elke schrede op 's levens weg. Hij teekent de alledaagsche menschen, die ernaar streven niet in uitersten van braafheid of slechtheid te vervallen, die vooral niet afwijken van het gemiddelde type. Ze willen braaf zijn en goed, zeker, maar hun braafheid moet hun geen last veroorzaken. Ze hebben een afkeer van misdadigers, omdat deze zich vergrepen hebben aan de maatschappelijke orde en zoo'n vergrijp is het ergste wat zij kunnen denken. Binnen de perken der strafwet en politieverordeningen te blijven, is hun

streven en wie daartegen in verzet komt of daarbuiten om gaat, die is onfatsoenlijk en wee dengene, die als zoodanig gekwalificeerd wordt. Ze willen zacht zijn in hun oordeel en veel bedekken onder de ruime plooien van den mantel der liefde, mits het nog niet ter oore is gekomen van het algemeen, want heeft de zaak eenmaal ruchtbaarheid gekregen, is er aanstoot of ergernis verwekt, zoodat iemands naam op aller lippen is, dan keeren zij zich dadelijk af uit vrees mede gekompromitteerd te worden, dan breken zij met dezulken dadelijk alle gemeenschap af en zouden zelfs zoover gaan om te zeggen: ik ken dien mensch niet!

Zij hebben de waarheid lief, zij vinden het opperbest dat op de scholen afkeer van de leugen wordt ingeprent aan de kinderen, zij herinneren zich nog in de jaren hunner jeugd, hoe op het zwarte bord met groote, witte letters stond geschreven: al is de leugen nog zoo snel, de waarheid achterhaalt haar wel. Een leugenaar is... onfatsoenlijk en met dat woord is alles gezegd. Maar als die kinderen, doordrongen van dat versje, door mededeeling der waarheid ongelegenheid veroorzaken, dan worden zij gestraft en hun wordt ingescherpt: dat moogt gij ze zoo maar niet zeggen. Deze menschen zijn dus waarheidlievend zoolang zij er geen last van hebben, maar ter verantwoording geroepen wegens de bestraffing der kinderen, omdat deze de waarheid spraken, zouden zij zich verontschuldigen en zeggen: nu ja, dat kan nu eenmaal niet anders in de wereld, men moet zulke voorschriften niet al te precies nemen.

Zij willen kennis en zijn vijanden van de duisternis — foei, wie zou in onzen verlichten tijd de duisternis liefhebben? dat is onfatsoenlijk! — zij ontsteken zelven ook wel eens licht, maar als het op andere wijze ontstoken wordt dan de toongevers willen, dan worden zij vrees-

achtig. Zoo vinden zij het b. v. onnoodig en gevaarlijk om dat licht al te helder te ontsteken voor Jan en alleman, die moeten tevreden zijn als ze een beetje schijnsel mogen opvangen, maar vooral niet te veel, want waar moest het naar toe als het volk even knap werd als zij! Wel kennis, ziet het maar aan de vele gelegenheden tot onderwijs, die geopend worden, maar . . . een mondjesmaat en dan moet dat volk er heel dankbaar voor zijn. Zij vreezen feitelijk voor de geesten die zij zelve oproepen.

Van zulk soort menschen behoeven wij niet vragenderwijze te zeggen: Zijn er zoo? neen, wij kunnen zonder tegenspraak te duchten boven dergelijke teekeningen de woorden plaatsen: Zóó zijn er!

Dezulken nu vinden in dien Prediker der oudheid hun grootmeester, want deze is een hoogleeraar in het leerstuk van het fatsoen, die op onovertroffen wijze het heilige handboek der wellevendheid behandelt op zoovele zondagen van den katechismus, als ge maar wilt.

Fatsoen! — ja, dat is een raar woord. Gaat eens rond bij verschillende geleerden en vraagt een bepaling van dit woord, zij laten u allemaal in de verlegenheid. Iedereen praat over een fatsoenlijk man, maar niemand weet u precies te zeggen wat dat nu is. Men maakt er zich van af met een dooddoener zooals: een fatsoenlijk man, wel dat is iemand die zijn fatsoen houdt. Maar nu is men nog even ver als toen men ernaar begon te vragen. Anderen weten u te zeggen waarin het niet bestaat, b. v. niet in de kleeren, niet in de geboorte, niet in het geld, maar al weet men dan iets, men is er toch niet heelemaal achter. En toch gevoelt men wat ermede bedoeld wordt.

De stelregel van zulk soort menschen wordt zeer juist weergegeven door den Prediker, waar hij zegt in Hoofdstuk VII: 16, 17, 18a: „Wees niet al te recht-

vaardig, noch al te wijs, opdat gij u niet verderft. Wees niet al te goddeloos en word geen dwaas, opdat gij niet sterft vóór uw tijd. Het is goed dat gij aan het ééne vasthoudt en van het andere de hand niet aftrekt."

Inderdaad dat is de gangbare zedeleer van alle fatsoenlijke lui, die zich vooral niet te buiten gaan aan allerlei buitenissigheden of afwijkingen van het gewone spoor. In de taal der geloovigen zou men spreken van de zedeleer van den „wereldschen" mensch. Misschien zou dan iemand vragen: heeft de wereldsche mensch dan ook een zedeleer? waarop wij zouden antwoorden met de wedervraag: hebt gij ooit iemand ontmoet, die heelemaal geen zedeleer bezat? Het wetboek van het fatsoen, van „mevrouw Etiquette", de Katechismus van den goeden toon en fijne manieren of hoe men het noemen moge, geldt daar; elkeen verbeeldt zich zedelijk te leven en het komt niet voor, dat iemand slecht doende zal zeggen: ik handel slecht en ik weet heel goed dat het slecht is, ik doe het alleen omdat ik daarin nu eens lust heb en dienaangaande heb ik mij tegenover niemand te verantwoorden. Er bestaat geen verschil over de vraag: is er een zedeleer, een zedelijksbeginsel, maar de kwestie loopt over de kwalifikatie, de waardeering der daden, die volgens den een heel anders is dan volgens den ander. Zoodra er eenig bewustzijn ontstaat van goed en kwaad, onverschillig waarin dit dan ook bestaan moge, bezit men zekeren maatstaf ter beoordeeling, hoe gebrekkig ook. En dit moet ter laatste instantie elkeen in zichzelf vinden.

Bij een zoogenaamd zeer laag staanden volksstam luidde het antwoord op de vraag: wat is goed? aldus: goed? wel dat is als ik een ander iets ontnem. En toen men hem vroeg: en wat is kwaad? luidde het antwoord: wel, als een ander mij wat ontnemt. De Spartanen achtten

het een verdienste als men slim genoeg iets wist weg te nemen zonder dat een ander het merkte, terwijl dezelfde daad als een misdad werd toegerekend, als men betrapt werd. De daad van het wegnemen was dan niet zelve verkeerd, maar wel het al of niet ontdekt worden op heeterdaad. Volgens de Joodsche wet mocht men wel woekerwinst nemen van een vreemdeling, maar niet van een volksgenoot.

Multatuli doet het volgende, zinrijke verhaaltje:

„In Samoiedië is 't de gewoonte, zich van-top-tot-teen te besmeren met ransige traan.

Een jonge Samojeed verzuimde dit, hij besmeerde zich volstrekt niet, noch met traan, noch met wat anders.

— Gij volgt de zeden niet, zei 'n Samojedisch wijsgeer . . . . gij hebt geen zeden . . . . gij zijt zedeloos.

Dit was heel juist gezegd.

't Spreekt vanzelf dat de jonge zedeloze Samojeed mishandeld werd. Hij ving meer robben dan elk ander, 't baatte 'm niet. Men nam hem z'n robben af, gaf die aan betraande Samojeden, en hem liet men honger lijden.

Maar 't werd nog erger.

De jonge Samojeed, na eenigen tijd te hebben voortgeleefd in onbesmeerden staat, begon eindelijk zich te wasschen met *eau-de-cologne*.

Hij handelt *tegen* de zeden, sprak nu de wijsgeer van den dag, hij is *onzedig*! Komt, wij zullen voortgaan hem de robben af te nemen, die hij vangt, en bovendien slaan . . . .

Dit geschiedde.

Maar wijl men in Samoiedië geen laster had, geen kopyrecht, geen verdachtmaking, geen domme orthodoxie, noch valsch liberalismus, noch bedorven politiek, noch bedervende ministers, noch verrotte Tweede-Kamer, — sloeg men den patiënt met de afgekloven beenderen van de robben, die hij zelf gevangen had.”

Onzedelijk is dus te handelen tegen de zeden, de gebruiken, zonder dieper door te dringen en te vragen of die zeden zelve al dan niet goed zijn. Er bestaan zeer veel dwaalbegrippen omtrent hetgeen goed is en slecht. Men dwaalt alleen, als men niet beter weet of hetgeen men doet, al dan niet geoorloofd is. Men misdoet, zoodra men zelf overtuigd van het kwade handelt tegen beter weten in. Zoo handelden de Joden niet slecht toen zij Jezus ter dood brachten, zij dwaalden alleen. Immers hun beginsel bracht mede, dat zij handelden gelijk zij deden. Voor den eenen mensch kan dus een misdaad zijn wat voor den ander een dwaling, ja zelfs een goede daad is. Bij de Joden was rechtvaardigheid de hoogste lof, maar onder rechtvaardigheid verstond men: trouw aan de verplichtingen der wet. Bij hen bestond eigenlijk een verwarring van de begrippen: recht en wet. Toen Czolgosz den president der Vereenigde Staten, Mc Kinley, doodde, toen handelde hij uit volle overtuiging daardoor een goede daad te hebben verricht, waarvoor hij zelfs zijn leven gaf. Welk weldenkend mensch kan hem als misdadiger beschouwen? Geen betere bepaling van hetgeen verkeerd is, kan gegeven worden dan in den bekenden bijbeltekst: „wat niet uit het geloof geschiedt, dat is zonde” en dan wil geloof zeggen; de overtuiging dat het goed is. Goed is dus geen absoluut, maar een betrekkelijk begrip, ja voor denzelfden mensch kan dezelfde daad onder zekere omstandigheden goed zijn, terwijl zij onder andere omstandigheden slecht is.

De Prediker praat van *te* rechtvaardig, *te* wijs, *te* goddeloos, maar wat is daaronder bedoeld? Kan dat eigenlijk wel? In het algemeen kan men zeggen, dat overal waar het woordje *te* bijkomt, overdrijving in het spel komt en deze is verkeerd. Hoe dikwijls hoort men niet: dat gaat me *te* ver. Meestal heeft dit betrekking

op het gebied der waarheid. Maar . . . . te ver in de waarheid, kan dat wel? Men kan de waarheid zoeken langs een verkeerden weg, men kan ook verkeerde middelen aanwenden, maar te ver gaan op een gebied, waarop men nooit ver genoeg komt, al gaat het leven zoekend en denkend voorbij, dat gaat mijn begrip te boven. Onze leekedichter zegt:

„Te ver! wat meent ge er meê? Spreek juister! zeg het mij,
Te ver — is dat het Dòel of wel ùw neus voorbij?”

De waarheid heeft geen grenzen of perken. En nu ontdekt men veelal, dat juist die menschen, die zeggen de waarheid te willen, bang zijn dat men er te ver in zal gaan. Dus wel waarheid, maar — niet te veel. Alsof de waarheid een winkelwaar is, die bij de maat verkocht wordt! Zij zijn de fatsoenlijke menschen van den Prediker, die zeggen: weest niet al te rechtvaardig, wat m. a. w. wil zeggen: zie wat door de vingers, gij behoeft het niet tot het uiterste te drijven; weest niet al te wijs, m. a. w. zorgt dat gij niet boven anderen uitmunt, blijft liever bij de middelmatigheid, gij kwetst en ergert dan niet; weest niet al te goddeloos, d. w. z. laat de aandacht niet op u vallen, steekt niet boven anderen uit; weest slim in uw boosheid, zoodat gij niet te ver afwijkt van de groote meerderheid; weest niet al te dwaas, d. w. z. maakt dat gij geen dwaas figuur slaat, vindt mooi wat de meesten mooi vinden, doet zooals de meesten. In één woord: blijft vooral in het gewone gareel loopen, vermijdt het afwijkende, het buitengewone zoowel in het goede als in het kwade, in het wijze zoowel als in het dwaze, weest tevreden met een middenmaat, zoodat gij met zekere doorsnede van braafheid in de oogen der wereld fatsoenlijk blijft.

Niet te veel naar rechts, want dan zijt gij achterlijk

en dom, niet te veel naar links, opdat gij niet te verre afwijkt van de meerderheid, want dan wordt gij onfatsoenlijk. Weet zoo wat te geven en te nemen. Erken de wetenschap in het eerste deel en verwerp haar in het tweede. Bestrijd de verouderde leerstukken en geloofsmeeningen als niet te vereenigen met het gezond verstand, maar betoog daarna, dat toch de idee, die eraan ten grondslag strekte, schoon en goed is, alsof men het lichaam kan verwijderen en toch de schaduw behouden. Breek met 'n professor Opzoomer en anderen alle bewijzen van het Godsbestaan af, zoodat er geen stuk van heel blijft, maar beroep u dan op het *Godsgevoel* dat in den mensch woont, al hangt het ook zonder eenig bewijs in de lucht. Erken Jezus als mensch, maar schrijf hem daarna allerlei eigenschappen toe, die geen enkel mensch bezit of ook maar bezitten kan. Keur iets af in woorden, maar breng datzelfde door daden in praktijk. Drijvende op den stroom der openbare meening, gesteund door hen die zichzelve het beste deel des volks noemen, erkennende de gewone gangbare voorstellingen, die voor de som van alle wijsheid wordt uitgegeven en aangenomen, ziet, als gij dat doet, hebt gij een gemakkelijk leventje, zonder te veel in botsing te komen met anderen. Zegt de een: gij moet noodzakelijk dat gelooven voor uwer ziele zaligheid; beweert de ander: gij kunt dat niet aannemen, als gij uw rede gebruikt, het recept van de werelsche zedeleer is in overeenstemming met het woord van den Prediker: neem een stukje geloof, vermeng het met eenige deelen rede en gij hebt geloof en rede zoo mooi dooreengeroerd, dat er een redelijk geloof uit den smeltkroes te voorschijn komt. Gij zijt niet al te geloovig, maar gij zijt ook niet te verstandelijk, gij staat er zoo wat tusschen in en — want men heeft voor alles een spreekwoord — gij bewandelt den gulden middenweg.

Neemt b.v. de geschriften van dr. Ritter, getiteld: „Pædagogische fragmenten” en „Ethische fragmenten”. Dat is voor ons een type van het bedoelde soort. Daar staan uitnemende lessen in, overvloeiende van gezond verstand en zoo natuurlijk mogelijk, maar wat de schrijver in het eene hoofdstuk zegt, dat gooit hij weg in een volgend en het resultaat is onbevredigend. En dienzelfden geest vindt men in het blad onder zijn redactie: Het Nieuws van den Dag. Daar treft men soms artikelen aan, zoo vooruitstrevend en gezond als men maar wenschen kan, maar dan wordt er een slot aan vastgehecht, dat dienst doet als domper, om het licht weer uit te dooven dat even te voren is ontstoken.

Een paar voorbeelden van deze levensopvatting mogen dienen als voorbeeld. Iemand heeft geleerd dat men altijd de waarheid moet spreken zonder aanzien des persoons, want heeft niet Jezus gezegd: uw Ja zij Ja en uw Neen zij Neen? Geen plechtige verzekeringen of eeden dus! Maar daar wordt gij voor den rechter geroepen, hij legt u den eed op en gij doet wat hij zegt, want zoo behoort het. En weigert gij, dan zullen al die menschen, die het met u eens zijn dat gij geen plechtige verzekeringen behoeft af te leggen, daar gij steeds streeft de waarheid te zeggen, u daarover hard vallen, want dat is nu eenmaal voorgeschreven en *dus* gij hebt u daaraan te houden. En al verklaart gij ook niet aan God te gelooven en dus een aanroeping tot God om de waarheid te bevestigen niets anders is dan huichelarij, het doet er allemaal niets toe en de meerderheid zal met dien rechter zeggen: ik vraag u niet of gij daar al dan niet aan gelooft, gij hebt me slechts die woorden na te zeggen en dan is het klaar. Dus het is niet de vraag of gij aan die woorden gelooft, gij moet eenvoudig als de papegaai die woorden nabauwen, al hebben

zij voor u heelemaal geen zin. En de eedsweigeraar wordt als een zonderling beschouwd, als iemand die aanstellerig is, want wat hindert het nu eigenlijk om die woorden te bezigen die men u voorzegt?

Men heeft u geleerd dat doodslaan verkeerd is en zelfs misdadig. Gij hebt dat aangenomen en erkend. Op 19jarigen leeftijd moet gij soldaat worden, d. i. een opleiding ontvangen in de school van den moord. Gij weigert den dienst. Nu zoudt gij denken de toejuiching te verwerven van allen, die het doodslaan verkeerd achten. Mis, hoor! Zij keuren zulk een weigering ten strengste af en dezelfde mannen, die heel devoot zitten te luisteren in kerk of vergaderzaal, als er gesproken wordt over het gebod: gij zult niet doodslaan, zij zullen uw daad afkeuren en zelfs u straks tot gevangenisstraf veroordeelen, als gij bij uw weigering blijft volharden. Men maakt u uit voor krankzinnig en dwaas, van alle kanten wordt uw daad afgekeurd, terwijl zij toch aller goedkeuring moest wegdragen als de toepassing van al wat men u eenmaal geleerd heeft. Het is nu eenmaal voorgeschreven en het is *dus* een plicht om te gehoorzamen, ook dan wanneer dat voorschrift geheel indruischt tegen uw gevoelens. Men zal zeggen: nu ja, gij moogt wel niet doodslaan, maar als de overheid het u gebiedt in het belang van het algemeen, dan moet gij het toch doen. Begrijpe het wie het begrijpen kan! Maar wij vragen of dit heele stelsel, dat in zwang is, niet is de toepassing van de zedeleer van den Prediker met zijn: wees niet al te rechtvaardig, niet al te wijs, niet al te goddeloos?

Daarom de wijsheid van den Prediker is nog de wijsheid van heden, van het gros der menschen. Men neemt een beginsel aan in theorie, maar verwerpt de gevolgtrekkingen ervan. Dezulken zijn noch warm noch koud, zij begrijpen niet dat vroom en goed nog iets

anders is dan fatsoenlijk loopen langs het lijntje, dat „men” eenmaal heeft afgebakend.

En wie is die „men”?

Dat is het onpersoonlijke wezen, dat op 't kerkhof ligt. Dat zegt „men” niet. Dat doet „men” niet. Dat mag „men” niet doen. Zoo luidt het dan, maar als men gaat zoeken wie die „men” is, dan vindt men hem nooit. „Men” is de groote vijand van ons geslacht, omdat alles op zijn rug kan worden gestapeld zonder dat de dader ooit bekend wordt. „Men” is de lasteraar, die reeds zoo menig slachtoffer ten grave heeft gesleept. „Men” is het gevaarlijkste ding, dat er op aarde bestaat. Het onpersoonlijke „men” moet het doen, omdat de personen, die het zeggen, te laf zijn om ervoor in te staan. De zucht om te praten is veelal oorzaak van de „men zegt's”, want er wordt zooveel gepraat en daar het soms zoo akelig leeg is in veler hoofden en men niet over zaken weet te praten, moet men wel zijn toevlucht nemen tot het praten over personen. Multatuli noemt lafhartige fatsoenlijkheid de hoofdvijandin van vrije studie, zoodat de waarheid uit menschenvrees nog dagelijks wordt gekruisigd. Vandaar dat eeuwig herhaalde: dat zegt men niet, dat doet men niet! En het is volkomen waar, wat hij beweert, dat de menschheid, in haar geheel genomen, veel minder goed is dan de mensch in het bijzonder, want nooit stapelde één persoon zooveel zotternij en misdaad op elkander als de menschheid. „Welk individu heeft zoo'n zondenregister als de menschheid! Welnu, al die pekelzondetjes had de menschheid kunnen vermijden, indien zij zich op Vrije Studie had toegelegd, door het indringen *in de wetten van het ZIJN.*”

Traagheid van denken, van zelfdenken, aangewakkerd door het vele lezen — dikwijls is het veellezen de oorzaak dat men geen tijd heeft tot denken of ook niet zelf

denkt maar altijd door anderen denkt — gebrek aan karakter om zichzelf te zijn en zichzelf te geven — zietdaar wat de groote meerderheid in den weg zit. En zij allen, die de individualiteit in woorden zoo hoog verheffen, zij doen in hun eigen omgeving al hun best om de individualiteit te dooden, b. v. bij kinderen. Wee dengene die zijn individualiteit toont, als deze in strijd komt met de hunne.

Zeker, de dragers van zoo'n Predikers moraal nemen het heel wat gemakkelijker op dan de dienaren der waarheid, die nergens, noch in kerk noch in staat noch in maatschappij de leugen kunnen zien zonder dat zij de stem ertegen verheffen, dan de voorstanders van het recht, die geen onrecht kunnen zien geschieden zonder zich in de bres te stellen tegen elke rechtsverkrachting, zonder met alle kracht de tuchtroede ter hand te nemen. Dezulken missen de heilige geestdrift, die in bezieling niet doet vragen naar de gevolgen of de uitkomst. Zij sluiten liever de oogen dan dat zij zich zouden wagen in het strijdperk van waarheid en recht. Zij gaan liever een grachtje om, wanneer zij zien dat zij gevaar zouden loopen in eenige zaak betrokken te worden. En vermanend zullen zij tegen hen, die zich wel waagden, die geen onrecht konden zien, nog bovendien zeggen : wat deedt gij er ook bij? houd u liever op 'n afstand, want gij hebt er niets dan last en nadeel bij en zelfs nog dikwijls ondank op den koop toe.

Verwacht bij de dienaren der waarheid geen berekende wijsheid, helaas voor levenswijsheid uitgegeven, die doet vragen naar eigen voordeel, die vreest voor de machtigen der aarde, voor de grootwaardigheidsbekleeders, van wie men niets heeft te verwachten, als men zich tegen hen verzet. Is hun stem gelijk aan die eens roepende in de woestijn, zien zij de menigte

gaan in andere richting, zij geven den moed niet op, integendeel met onuitputtelijk geduld, met steeds onverflauwden ijver slaan zij steeds op hetzelfde aanbeeld. Zij roepen de slapenden wakker, zij schudden de onverschilligen somtijds ietwat hardhandig, zij herhalen voor sommigen tot vervelens toe hetzelfde en volgen de bekende methode van den Romeinschen raadsheer Cato, die voor den bloei van zijn geliefd Rome den ondergang van Karthago wenschte en daar steeds op wees, zeggen zij telkens en telkens: bovendien meen ik dat de leugen verbannen, dat het onrecht verwijderd moet worden, dat geluk voor allen, die mensch zijn, is te verkrijgen door de mogelijkheid een menschwaardig bestaan te kunnen leiden. Laat den anderen getuigen: „wat 'n drukte! men maakt het zichzelf zoo moeilijk”, zij laten zich niet afschrikken, omdat zij niet willen toelaten dat het onrecht straffeloos geschiedt, omdat zij overtuigd zijn dat het toelaten van onrecht hetzelfde is als zich deelgenoot ervan te maken, zoodat men zelf mede aansprakelijk is voor het bestendigen van toestanden, die op onrecht en geweld zijn gebaseerd.

Zeker, daarvoor is geestdrift, heilige geestdrift noodig, zoodat wij uit ons zelve de bezieling putten om ondanks alles geen raad aan te nemen van afgeleefde, geblaseerde menschen, die zelve oververzadigd van alles het edele willen onderdrukken door als som van levenswijsheid en levenservaring te zeggen: wees niet al te rechtvaardig, niet al te wijs, niet al te goddeloos! Weg met dat platte en alledaagsche, dat de edelste aspiraties in onze ziel verstikt om ons leven op te bouwen op den bodem van het beste en hoogste, wat in ons ontkiemen kan.

O, het leven wordt zoo dor, als men gehoor geeft aan de raadgevingen van zulke zedeleeraars, al is het ook dat zij in de praktijk veelal gelijk krijgen. Nog

herinner ik mij, hoe verontwaardigd ik in mijn jonge jaren was over het antwoord van een ervaren man van zaken, wien ik raad had gevraagd of ik een vriend van mij al dan niet geld zou leenen. Hij antwoordde mij: ik raad het u af, want weet ge wat mijn ondervinding is? In den regel verliest men èn zijn geld èn zijn vriend, maar in 't gunstigste geval krijgt men wel zijn geld terug, doch verliest zijn vriend. En toch nu ik ouder ben geworden, heb ik de juistheid van dit woord maar al te dikwijls ervaren. Toch heb ik er geen spijt van den raad van dezen man niet te hebben opgevolgd, want tot wien zou de vriend zich om hulp moeten wenden, zoo niet tot den vriend? En als hij daar niet terecht komt, waar moet hij dan hulp zoeken? Zeker is de oude leuze: onder vrienden is alles gemeen te verkiezen boven het gezegde: goede vrienden tot aan de portemonnaie.

Er bestaat een grenslijn tusschen het zedelijk goede en kwade en tusschen het goed en kwaad zijn volgens de maatschappelijke instellingen. Zedelijk goed noem ik datgene, wat ik volgens eigen overtuiging doen mag, onverschillig wat de wetten of instellingen ervan zeggen. Zoo noem ik het goed, dat iemand die honger lijdt met vrouw en kinderen, het noodige wegneemt om in het leven te blijven, ook al verbieden alle wetten het. Want er bestaat een recht — dat gaat boven alle wetten en dat is het recht op het leven en dus op het levensonderhoud.

Daartegenover staat hetgeen goed of kwaad wordt genoemd door de maatschappij, dat is met andere woorden: volgens onderlinge afspraak. Ook heeft men het ongeschreven wetboek van fatsoen en wellevendheid, dat de grootste tiran is, dien men zich kan voorstellen. Het gezag van de „geheele wereld” is dwingend voor elkeen,

al weet men dat die geheele wereld al zoo dikwijls ongelijk heeft gehad en zich bij de meeste gelegenheden zoo zeer heeft afgesloofd om onrecht te doen, dat het hoogtij is om zich niet langer te verbergen achter den breeden rug der geheele wereld.

Als redelijke wezens moeten wij toch de redenen kennen, waarom wij zóó en niet anders handelen. En of anderen onze handelingen al goed of afkeuren, dat zal ons er niet mede verzoenen als wij zelven niet overtuigd zijn gehandeld te hebben naar ons eigen geweten. Geweten komt van weten en dus onze handelingen hangen af van de meerdere of mindere kennis die wij hebben. Dat weten steunt òf op eigen ervaring òf op de ervaring van anderen en dan liefst van menschen, die men vertrouwt.

Reeds dadelijk bespeuren wij dat het woord onzedelijk bij de groote meerderheid altijd betrekking heeft op de verhouding der geslachten en toch schuilt er zooveel waarheid in het woord van Multatuli: „de eer van den mensch zit boven den navel”. Aan dit dwaalbegrip moet een einde komen, want er zijn menschen genoeg, die in het seksueele leven niet afdwalen maar die in andere opzichten uiterst onzedelijk zijn. Zedelijk leven is feitelijk een leven leiden, waarin de mensch met zichzelf in overeenstemming is, zegt ge: maar dit is moeilijk, dit vereischt een hoog standpunt, daar men in plaats van het gewoonheidsleven een eigen leven leidt, dat altijd een gevolg is van nadenken en overwegen, wij zullen de laatsten zijn om dit te ontkennen. Een leven, waarbij men op zichzelf is aangewezen, waarin men zichzelf verantwoordelijk maakt voor elke daad, voor elk woord, is heel wat moeilijker dan dat men steunt op anderen en leunt op krukken van kerkbegrip, leerstelling of gangbare meening. Zoo naar waarheid zei de dichter:

De dienst der vrijheid is een zware dienst:
 Hij geeft geen goed, hij brengt geen vorstengunst,
 Hij brengt miskenning, honger, smaad en dood
 En toch is deze dienst de hoogste dienst.

De uitwendige maatstaf ter beoordeeling is heel wat gemakkelijker dan de inwendige, ook al omdat de eene gekend en de andere grootendeels ongekend is.

Wij hebben een maatschappij, die gebaseerd is op het christendom en als wij nu vragen of zij doordrongen is van de eenvoudige beginselen der algemeene mensche-lijkheid, dan moet het antwoord ontkennend wezen. Elk christelijk beginsel wordt in 't slijk gesleurd door de christelijke regeeringen onder goedkeuring en toelating van de christelijke kerk. Geen scherper tegenstelling is denkbaar dan tusschen de christelijke beginselen en de toepassing daarvan op het maatschappelijke leven. De navolging van Jezus is in de christelijke maatschappij zedelijk een fout en maatschappelijk een misdaad. Welnu, wat heeft men aan een leer, aan een beginsel, dat noch op onze staatsinstellingen noch op onze maatschappelijke inrichtingen ook maar eenigen invloed heeft? Ja, wat het ergste is, het mag daarop geen invloed hebben. Van onze maatschappij geldt hetzelfde als wat door 'n reiziger getuigd werd van de maatschappij van een der wilde volkstammen, die hij bezocht had: „ieder doet, wat hij meent ongestraft te kunnen doen, bedriegt, overvraagt, zet af en gebruikt zijn medemensch zoo goed als hij maar kan in de overtuiging dat niemand hem beter zou behandelen, als hij er maar kans toezag.” In welk opzicht nu staat onze beschaafde (?) maatschappij boven die der wilden? Tegenover ons zelve verlangen wij van anderen de toepassing van het beginsel: wat gij wilt dat de menschen u doen zullen, doet hun ook

alzo, maar tegenover anderen passen wij zelve maar al te dikwijls toe, dat wij hen juist zoo behandelen, als wij niet behandeld willen worden. De wet der wederverging b. v., die in theorie wordt veroordeeld, vindt nog dagelijks toepassing, ja ons geheele strafrecht is daar feitelijk op gebaseerd. Die humanitaire wetgeleerden, die mooie redevoeringen houden over de theorie: straf geen kwaad, doen niets anders dan op geraffineerde wijze te zorgen dat de straf wel kwaad is en in plaats van te strekken tot verbetering juist bijdraagt tot verbittering. Zij die den oorlog willen humaniseeren — welk een bespottelijk idee! — zij vinden er niets in dat men tot de tanden gewapend is, om elk oogenblik gereed te zijn den verdelgingsoorlog te beginnen tegen een mogendheid, tot wie men een oogenblik tevoren nog de innigste vriendschapsbetuigingen richtte.

Het is de moraal van den Prediker, die veel meer de maatschappij beheerscht dan die van Jezus. Geen beginsel maar een geef-en-neem politiek, een vasthouden aan het een en de hand niet aftrekken van het andere. Maar zoo handelt geen mensch van beginsel, die zich niet onderwerpt aan den maatschappelijken regel tenzij men overtuigd is, dat deze goed en heilzaam is, die geen slaaf wil zijn van de openbare meening, omdat hij weet dat deze dikwijls zoo onbillijk is in haar oordeel, die niet meegaat met den grooten stroom, ook waar deze een verkeerde richting opgaat, die niet in de meerderheid ziet een gedragslijn voor een verstandig mensch, terwijl de ervaring leert dat het juist de minderheden zijn, die de wereld het meest vooruit hebben gebracht.

Weest rechtvaardig, weest wijs, weest goed — ziet daar het eenvoudige wetboek van den man van beginsel en als men daarnaast legt de moraal van den Prediker, dan vraagt deze: maar wat is dat? Al te rechtvaardig,

al te wijs, al te goed? Al te rechtvaardig is onrechtvaardig, al te wijs is dwaas, al te goed is buurmans gek. Elke deugd kan door overdrijving overslaan tot 'n ondeugd. Elk beginsel kan door dwaze toepassing worden gemaakt tot een paskwil. Zij die zoo'n platte, alledaagsche zedeleer prediken, zijn veel gevaarlijker dan die anderen, die alle zedelijke begrippen met voeten treden, want zij nemen den schijn aan goede beginselen te dienen en hangen dus bovendien den huichelaar uit. O, die fatsoensmenschen zijn zoo'n sta-in-den-weg voor den vooruitgang op elk gebied.

Vooruitkomen, carrière maken — ziedaar het streven van de wereldwijzen en al wat dit onmogelijk doet zijn, moet zorgvuldig vermeden. Daarom geen zaak die meer in den weg staat om aan die levensregelen te voldoen, dan een eigen meening, dan karakter te hebben. Zeker, dat wordt ontkend en men prijst zelfstandigheid, eigen oordeel, karakter, in boeken en op 't tooneel, maar wee dengenen die deze geprezen eigenschappen tracht toe te passen in het leven. Men mag zichzelf niet zijn op straffe van uitgeworpen te worden. Een beginsel? Nu, ja dat is heel goed en wel, maar eet er eens van! Zietdaar wat men honderden malen kan hooren. Begin-selloosheid is het kenmerk van onzen tijd en de vraag naar beginsel is nog bitter klein in deze oude maatschappij. Leest de Leugens der maatschappij van Max Nordau, een zeer nuttig boek, en gij zult zien hoe de maatschappij er vol van is op elke terrein. Waarheid, rechtvaardigheid, braafheid — neen, ze zijn niet bevorderlijk om het ver te brengen in de wereld en toch tracht men het den kinderen voor te stellen, alsof zij het zijn, die regeeren. Van leugen en bedrog hangt de wereld aan elkander en wie niet meedoet en offert op het altaar dat daarvoor is opgericht onder een valschen

schijn, hij wordt nog steeds vervolgd, miskend en onmogelijk gemaakt.

En toch mag men den moed niet opgeven, want het is de belangen-, de nuchtere broodvraag, die de menschen zoo maakt, en wij moeten volhouden in de meening, dat de mensch beter is dan hij schijnt, dat hij meer vermag dan hij zelf weet, dat hij gelukkiger verdient te wezen dan hij is. De zachtzinnige mensch wordt een tijger, als hij zich benadeeld ziet in zijn belangen. De vriend schudt den vriend van zich, de geliefdste betrekkingen worden wreed vaneengereten enkel en alleen om de belangen, die in 't spel komen. Juist daarom kan een maatschappij als de onze onmogelijk medewerken om den mensch een verheven standpunt te doen innemen en moet dus een maatschappij worden verkregen op betere grondslagen, waarin het belang van den een meebrengt om het belang van den ander te bevorderen, omdat zij tezamen maar één belang hebben, n.l. dat het hun allen welga en men zijn roeping kan vervullen, die daarin bestaat om menschen te zijn.

DE KAÏNTYPE

OF

DE KAPITALIST.

Vreedzaam als hun runderen en schapen leefde volgens de bijbelsche voorstelling de eerste menschenfamilie in het zelfgeschapen paradijs van den arbeid, nadat men verjaagd was uit het paradijs van het nietsdoen. Maar deze idyllische toestand duurde niet lang, want kort daarop sloeg de eene broeder Kaïn den anderen dood. Ter verantwoording geroepen door God, die den moordenaar vroeg: waar is uw broeder Abel? maakte deze zich er van af met de onverschillige woorden: ik weet het niet, ben ik mijns broeders hoeder? Tot straf ontzegde God hem het genot om den akker te bebouwen. Daarop trok hij naar een ander land, vond daar merkwaardigerwijze ook menschen, sloeg neer wat hem niet beviel en behield wat hem goed toeleek en bouwde de eerste stad. En zijn kleinkinderen waren de eerste muzikanten, immers „vedelspelers en pijpers” en de eerste metaalbewerkers, immers „meesters in allerlei koper en ijzerwerk.”

Dus de eerste moordenaar was de eerste man van beschaving.

Niemand sloeg hem dood, maar dat kwam ook „omdat de Heer een teeken aan Kaïn stelde, opdat niemand

hem doodde die hem vond." Hij droeg dus het merkteeken van den moord aan zich.

En zoo trekt hij nog in macht en glorie de landen door, wortt de kleinen, verdrukt de zwakken en richt overal verwoestingen aan op zijn pad.

Kain is een Hebreeuwsch woord, afgeleid van Kana, verkrijgen, bezitten, winnen. Kain is dus de type van den bezitter en derhalve vinden wij hier de type van het privaatbezit met het merk van den moord op 't voorhoofd tevens voorgesteld als de wegbereider der beschaving. Dus het privaatbezit baande zich een weg door de wereld langs bloed en tranen, om zoo de beschaving te vestigen.

Eigenaardige legende, die zoo geheel het verloop teekent van de beschaving in de wereld!

Door het privaatbezit kwam dus de moord in de wereld — zietdaar de leering die wij hieruit kunnen trekken.

Kain is alzoo de type van het privaatbezit, van den kapitalist, wiens wapen de kenspreuk moest dragen: ben ik mijns broeders hoeder? Privaatbezit is minder goed gekozen, het moet zijn het privaateigendom, maar in vroegere tijden maakte men geen onderscheid tusschen bezit en eigendom. Toch is het goed op dat verschil te wijzen, omdat het ook nu nog een bron is van veel verwarring en misverstand.

Bezetten of bezitten is een natuurwet, door elk wezen nageleefd. Wat bestaat, heeft recht om krachtens dat bestaan beslag te leggen op al wat noodig is om het voortbestaan mogelijk te maken. De plant laat haar wortels schieten om de noodige bestaansvoorwaarden tot zich te trekken. Zij laat die bestaansvoorwaarden door haar wortels bezetten, neemt dus de voorwaarden in bezit. Zoo heeft al wat leeft het recht om te bezetten,

te *bezitten* zijn bestaansvoorwaarden. Daar heeft niemand iets op tegen, dat ligt overigens zoodanig in het wezen der dingen, dat er onmogelijk iets aan veranderd kan worden. Mogen die inbezitnemers méér bezetten dan zij noodig hebben om te kunnen voortbestaan? De vraag is waaraan men bemerken kan dat zij meer nemen. Wel, daaraan, dat zij niet alles gebruiken, wat ze bezetten. Zij leven dan *op kosten van anderen*, erger nog, zij zijn het niet zelve die bezetten, zij laten beslag leggen en op hetgeen zij noodig hebben om voort te bestaan en op nog meer, wat zij niet noodig hebben, maar toch willen behouden; zij eigenen het zich toe ondanks dat het onttrokken en onthouden wordt aan hen, die het voor hun voortbestaan noodig hebben. Zietdaar nu het verschil tusschen eigendom en bezit. Wat noodig is om te kunnen voortbestaan, is „rechtmatig bezit” en niemand heeft het recht, om zoolang er genoeg is om in aller behoeften te voorzien, *dat* bezit te betwisten. Het méér-bezitten dan het noodige, dat is „eigendom,” omdat daarbij sprake is van zich toeëigenen en niet van bezetten = bezitten. De strijd kan dus niet zijn tegen het bezit, maar tegen het eigendom.

Cicero zegt, dat niemand recht heeft dan op hetgeen hij noodig heeft en hij vergelijkt de aarde met een theater. Dit behoort aan allen gemeenschappelijk, maar de plaats die elkeen er bezet, is de zijne. Kan ik nu gelijktijdig een plaats bezetten in het parterre, in de loge, in het balkon? Immers neen, tenzij men drie lichamen had of gelijktijdig op verschillende plaatsen kon vertoeven. Op de vraag wat wij het recht hebben te bezitten, moet dus het antwoord zijn: wat voldoet aan ons verbruik en aan onzen arbeid.

In Rusland heeft men een eigenaardige, fantastische sekte bekend onder den naam van „de zwervers”, voor

wie de zedelijke wereldorde geheel is ontbonden, daar de duivel de heerschappij over de aarde heeft en elke deelneming aan het staats- of kerkwezen achten zij een duivelswerk, waaraan de vrome mensch zich onttrekken moet door de vlucht en een eeuwigdurend zwerven. De zwerver heeft geen vrouw, geen eigendom, hij erkent noch den staat noch de kerk, vergiet geen bloed, vervult dus geen krijgsdienst en arbeidt niet. Zij, die de kracht missen, geheel te breken met het rijk van satan, mogen „om hunner zwakheid wil” een burgerlijke betrekking bekleeden en een vaste woonplaats aannemen, maar dan moeten zij toch kamers inrichten, waarin de zwervers ten allen tijde een onderkomen en asiel kunnen vinden. De zwerver is een echt nationale figuur van de groote Slavische wereld in het oosten, die in hoog aanzien staat, ja, tegenover wien men eigenlijk opziet als een wezen van hooger orde dan de gewone menschen.

Zijn meesterlijken novellencyklus „De erfenis van Kaïn” leidt de bekende romanschrijver Sacher Masoch in met een woord over de zwervers. Hij laat een zwerver een jager ontmoeten, die juist een arend had neergeschoten en de zwerver vraagt hem: „wat hebt gij daar nu aan, Kaïn? Is uw moordlust bevredigd? Zijt gij verzadigd van broederbloed?” En nadat zij wat tezamen gesproken hadden, zette de zwerver zich neder om den jager op zijn verzoek te onderrichten en sprak aldus:

„Ook ik ben een zoon van Kaïn, een nakomeling dergenen, die gegeten hebben van den boom des levens, ik moet ervoor boeten en zwerven — zwerven totdat ik van 't leven bevrijd word. Ook ik heb geleefd en mij verheugd over mijn bestaan, door mij met bespottelijk klatergoud versierd. Ik heb alles het mijne genoemd, wat een mensch met zijn steeds onbevredigd verlangen kan verwerven en bij ervaring geleerd, wat het in waar-

heid te beteekenen heeft. Ik heb bemind en ben uitgelachen en vertrapt geworden als ik van ganscher harte lief had en ik ben aangebeden geworden als een god, wanneer ik met de neigingen van anderen, met het geluk van vreemden speelde. Ik heb het ondervonden, dat de ziel, die ik met de mijne ten nauwste vereenigd achtte, het lichaam, hetwelk mijn liefde als heilig beschouwde, gelijk een koopwaar in den afschuwelijksten handel werd verkocht. Ik heb de vrouw, met wie ik getrouwd was, de moeder mijner kinderen, gezien in de armen van een vreemde. Ik was de slaaf der vrouw en de beheerscher der vrouw, ja was als koning Salomo, die vele vrouwen lief had. Ik ben in overvloed opgevoed en had geen flauw begrip van den nood en de ellende der menschen, maar op eens ging de rijkdom van ons gezin te gronde en toen ik mijn vader moest begraven, toen was er nauwelijks geld genoeg voor een kist. Ik heb jaren lang den strijd om het bestaan gestreden, heb de zorgen, het verdriet leeren kennen evenals den honger en de slape-looze nachten en den angst en de ziekte. Ik heb met mijn broeders om bezit en voordeel geworsteld, heb bedrogen en ben bedrogen, heb geroofd en ben beroofd, heb anderen het leven ontnomen en was zelfs soms den dood nabij en dat alles om dat duivelsche goud en dat hooggewaardeerde eigendom. Ook den staat waartoe ik behoorde, heb ik hartstochtelijk lief gehad evenals het volk, welks taal ik spreek. Ik heb ambten en waardigheden bekleed en trouw gezworen aan de vlag van mijn land. Ik ben vol geestdrift en toorn ten oorlog uitgetrokken en heb anderen gehaat en vervolgd en gedood, alleen omdat zij een andere taal spraken en heb voor mijn liefde slechts schande geogst en voor mijn geestdrift spot en verachting. Ik heb ook de kunst verstaan, evenals het kroost van Kaïn, op kosten van anderen,

van het zweet mijner broederen te leven. Ik heb hen verlaagd tot mijn knechten, mijn werktuigen, en geen oogenblik gearzeld mijn genietingen en uitspattingen te betalen met anderer bloed. Maar ik heb ook meer dan eens de zweep gevoeld, voor anderen mij afgesloofd. Ik heb onvermoeid gestreefd naar winst en rusteloos van den ochtend tot den avond gewerkt en in angstvolle droomen des nachts mijn getallen opgeteld en bij dag en nacht, in geluk en ongeluk, nood en overvloed, heb ik steeds maar één ding gevreesd — den dood. Ik heb voor hem gesidderd, tranen vergoten bij de gedachte van dit geliefde leven te moeten scheiden, ja bij het denkbeeld van vernietiging mij zelven en de heele schepping vervloekt. O, ik heb ontzettende angsten uitgestaan, en vreeselijke kwellingen geleden, zoolang ik nog maar eenigszins hoopte. Maar toen is het licht voor mij opgegaan. Ik zag den strijd der levenden — ik zag het menschenleven zooals het is — ik zag de wereld zooals zij is.” Hij heeft, zegt hij verder, „den vloek leeren kennen, die met het eigendom en elk soort van eigendom gepaard gaat, ontstaan door roof en moord, door diefstal en bedrog tot in het oneindige. Alsof niet het koren op het veld stond, de vrucht aan den boom hing, alsof niet de melk der koeien voor iedereen ware! Maar in de kinderen van Kain is een demonische, voor niets terugdeinzende begeerte naar eigendom gevaren, zij willen alles naar zich toehalen, al ware het ook maar alleen opdat anderen het niet zullen krijgen. En nu is het niet genoeg dat één enkele door list of geweld voor zich alleen datgene van het eigendom bemachtigt, waarvan honderden, ja dikwijls duizenden konden leven, neen, het is alsof ieder het zichzelf en zijn kroost voor eeuwig wil verzekeren, en zoo vermaakt hij het nog aan zijn kinderen, zijn kleinkinderen, die hun vuil op zijden kussens uitwerpen,

terwijl de kinderen van hem, die niets heeft, ellendig omkomen. De een tracht te verkrijgen, de ander te behouden wat hij heeft. De niet-bezitter voert strijd tegen den bezitter, het is een eindelooze worsteling, de een stijgt omhoog, de ander valt omlaag en begint van voren af aan naar boven te klimmen. Er is nooit eenige verzoening, eenige rechtvaardigheid, dagelijks wordt Jozef door zijne broeders verkocht, dagelijks vergiet Kaïn het bloed zijner broeders, dat tegen hem ten hemel schreit."

En waarin bestaat nu de erfenis van Kaïn?

In deze zes dingen: de LIEFDE, het EIGENDOM, de STAAT, de OORLOG, de ARBEID en de DOOD. Zietdaar het erfdeel van Kaïn, die zijn broeder dood sloeg!

Voorwaar, deze teekening is ontleend aan de werkelijkheid. De eeuwige Kaïn gaat voort met dat werk, dat zijn voorvader begonnen heeft. En op de vraag of de mensch dan ook maar een beest is, antwoordt de zwerver: zeker, het slimste, bloeddorstigste en wreedste van alle beesten. Geen enkel beest is zoo uitgeslapen, slim in het berooven en knevelen zijner broeders en zoo heerscht in het menschelijk geslacht zoowel als in de natuur de strijd om het bestaan, het leven op kosten van anderen, moord, roof, diefstal, bedrog, slavernij. De man is de slaaf der vrouw, de ouders van hun kinderen, de arme van den rijke, de burger van den staat. Alle zorg, alle angst is alleen om dat bestaan, dat geen ander doel heeft dan zichzelf.

De kinderen van Kaïn hebben zich vereenigd tot gemeenten, volkeren en staten om te plunderen en te moorden. Wel wordt de zelfzucht van den enkeling in vele opzichten beperkt, zijn roof en moordlust gebreedeld, maar diezelfde wetboeken, die tegen nieuwe vergrijpen moeten beschermen, verleen en tegelijkertijd eerst wijding

en kracht aan de misdadigers van vroegere geslachten en tijden. Ons zweet, ja ons bloed wordt geslagen tot geld, om de grillen te betalen van hen, die den staat besturen, hetzij deze grillen heeten pracht en weelde, hetzij jacht en vrouwen, hetzij soldaten, wetenschappen of schoone kunsten. Niets is heilig, verdragen van alle soort worden gesloten en verbroken zonder verstand, zonder schaamte. Hoe dikwijls wordt te toekomst van een geheel volk ten offer gebracht aan de vorstelijke verleiding van een oogenblik! Spionnen sluipen binnen in families en maken alle banden des bloeds en der zedelijkheid los, de vrouw verkoopt den man, de zoon den vader, de vriend zijn vriend, het recht wordt vervalscht, de beschaving des volks, het eenige middel tot algemeene beterschap, afgekocht met een onnoozele aalmoes en zoo wordt het weten, de kennis opgesloten in enge kringen. Zij, die het volk vertegenwoordigen met woord en pen, worden vervolgd, met ketenen beladen, uitgeroeid en omgekocht en tot leugenprofeten gemaakt. Zij echter, die den staat dienen, zoeken onder dien dekmantel alleen hun voordeel en bestelen zelfs hem, dien zij hun God noemen en heeft het volk zijn knechtschap, zijn schande, zijn onwetendheid betaald met bankroet en smeedt het in wanhoop uit de werktuigen des vredes wapenen tegen zijn onderdrukkers, dan laat het oproer — hetzij het overwinne of de neerlaag lijde — slechts de hartstochten los, de dierlijkheid der massa en vergeldt bloed met bloed, plundering met plundering. Wat ons tot zulk een hoogen lof wordt aangerekend: de liefde voor het volk, ja voor het vaderland, is het wel iets anders dan zelfzucht? De volken, de staten zijn groote misdadigers, die evenals de kleine tuk zijn op roof en begeerig naar bloed. Misdaden, die in de burgermaatschappij met gevangenis of schavot zouden gestraft worden, begaat

de eene staat tegenover den anderen, zonder dat men daarin een misdaad of een laagheid ziet. Om land en eigendom wordt er gemoord in het groot en evenals de menschen onderling, tracht ook het eene volk zich te verrijken ten koste van het andere, het te onderwerpen, te onderdrukken, uit te zuigen of te vernietigen."

Is onze beschaafde maatschappij niet aldus naar het leven geteekend?

Draagt zij het Kaïnsmerk niet op 't voorhoofd, bestaande in het woord: ben ik mijns broeders hoeder?

En als wij dat zoo nagaan, dan vragen wij ons zelven af of de beschaving noodzakelijk dien weg heeft moeten afleggen, of zij door het privaateigendom is moeten gaan? De solidariteit, de gemeenschap van belangen, die huisde in de oorspronkelijke samenleving, gebaseerd op gemeenschappelijk eigendom, zijn verdwenen van dat oogenblik af, dat het de leus werd: elk voor zich! Wat ging het hem aan, hoe het een ander ging, als hij het maar goed had? De slechtste prikkels werden het meest ontwikkeld en de zachtaardigste en fijnst gevoelende menschen, ze werden altijd op zij gezet en mishandeld.

Kaïn sloeg als de sterkere Abel dood. Jakob de slimmere heerschte over zijn ruwen, maar argloozen broeder Ezau. Laban bedroog Jakob en wist hem aardig te exploiteeren. Herodes en Pilatus, die elkander niet konden zien, sloten een onnatuurlijk bondgenootschap om Jezus ter dood te brengen. De slechte keizers heerschten over de Seneka's, Epictetussen en andere deugdzame menschen. Een Iwan de Verschrikkelijke, een syfilitische dronkaard als Peter de Groote, de ontuchtige Catharina II met haar minnaars speelden oppermachtig den baas over dat groote en goedige Russische volk. Een Lodewijk XIV en XV, twee schurken zonder geweten, bezetten den Franschen troon. En wie zijn in onzen tijd de mannen geweest die een

eerste rol speelden? Waren het niet een slimme Napoleon III, die niemand en niets ontzag om zijn eigen macht in stand te houden; een Bismarck, de man van bloed en ijzer; een Crispi, wiens misdaden te talrijk zijn om alle op te sommen? Neemt de staatslieden, de legerhoofden, de regeerders en vraagt of het de besten dan wel de slechtsten zijn, die steeds bovenaan stonden. Door wreedheid en verraad maakten zij zich meester van het gezag en eenmaal omhoog gestegen, ontzagen zij geen enkel middel dat dienen kon om hen te bevestigen op de plaats, die zij innamen.

Wie zijn het die vooruit komen en fortuin maken? Onderzoekt het leven onzer groote fabrikanten, onzer industriëelen en vraagt dan uzelf af, of het niet allemaal menschen zijn geweest zonder hart en geweten, die door brutaliteit en talent maar zonder het nauw te nemen of en in hoeverre hun geluk was opgebouwd op de lijken van honderden medemenschen, bovenop zijn gekomen?

De beschaafde menschen spreken over de gevaren, te midden der wilden zooals de Dahomey's en Zoulou's, Kaffers en Hottentotten, Roodhuiden en Atjehers, Javanen en Afghanen, of hoe al de volkeren ook heeten mogen, waarmede de Europeanen oorlog zoeken om hen ten onder te brengen en uit te moorden, maar zijn zij het dan die ons aantasten? Zijn zij het die ons komen veront-rusten in onze landen? Ware het niet beter dat wij spraken van de gevaren, waaraan onze maatschappij bloot staat van de zijde van eenige duizenden menschen, die door ons zijn bedorven: misdadigers, dieven, moordenaars, wier aantal groot genoeg is alle gevangenissen te bevolken, op een wijze, die vrij wat beter zou zijn dan dat men zooals nu slachtoffers van hun zelfzucht en diefstal erin opsluit?

Een grenzenlooze afschuw eenerzijds en een onuitspre-

kelijk medelijden anderzijds grijpen ons aan, wanneer wij b. v. koelweg lezen van den beschavingstocht der Nederlanders op het eiland Lombok; hoe men daar moeders vond met haar doorschoten zuigeling in de armen, kinderen die te vergeefs trachtten zich tegen de moordende beschavingaanbrengende (!) Hollanders te beveiligen, aan de borst der moeders, hoe op Lombok, in Atjeh, op Bali of waar ook vrouwen en jonge meisjes, grijsaards en zwakke wichten zijn afgemaakt als ongedierte.

Dat is de oorlog — zoo zegt men ter verontschuldiging.

Dat liegt ge — zoo antwoorden wij. Neen, dat is het wat gij beschaving brengen noemt, gij handelaren in rijst en koffie, in katoen en tabak, in peper en specerijen, in goud en diamant, gij bankiers en financiers, gij regeerders, die handlangers zijt van de kapitalisten.

Het is Kaïn die aan 't woord is, Kaïn, uw aller heer en meester!

Maar die inboorlingen zijn beesten en roofdieren, die uitgeroeid moeten worden! Waren zij dat ook, vóórdat de beschavers met hen in aanraking kwamen en zoo niet, wie waren het dan die hen zoo maakten?

Die Kaffers zijn zoo lui, zoo zeiden de christelijk-gezinde Boeren en zij legden de zweep op de zwarte ruggen der inboorlingen, die zeker den dag niet zullen zegenen, waarop zij in aanraking kwamen met de blanken.

Maar als het zoo is, hoe zoudt gij en ik zijn, wanneer gij de vruchten van uw arbeid zaagt wegslepen door anderen? Zij hebben gelijk om te lui te zijn, om schatten te helpen ophoopen in de brandkasten van anderen en het ware te wenschen dat de Europeesche arbeiders allemaal dat voorbeeld volgden om te lui te zijn om voor anderen te werken.

Die inboorlingen stelen als raven, zoodat men wel gedwongen is hen met geweld in toom te houden.

Maar wat vertelt de gewezen ingenieur Roorda van Eysinga?

Hij was in 1853 als luitenant der genie bij een werk aan den mond der Solo-rivier en had daar onder zich 4000 koelies, in den regel bestempeld met den naam van vagebonden. En hij bewoonde daar een bamboehuis waar hij niets kon afsluiten, terwijl de heele politie bestond uit 4 Europeesche en 16 Inlandsche sapeurs. En gedurende 22 maanden hebben die „vagebonden” noch geld, noch kleeren, noch eetwaren gestolen.

In 1861 was hij als ingenieur bij de bruggen en wegen werkzaam en hij had te Tandjong Wedoro en te Demak een koffer voor de deur staan met 10.000 gulden erin. Iedereen wist het, maar hij heeft nooit iets gemist.

En na de vermelding hiervan schrijft hij: „beproof het eens om in Europa een koffer met 10.000 gulden voor uw deur te zetten, zooals ik dat daar deed, en gij zult geen kwaad meer spreken van de Javanen.”

De „vagebonden” schuilen blijkbaar in andere kringen en wel in de hoogere en allerhoogste, want als de oorsprong van de schatten van velen, die zich nu voor laten staan op hun groote weldadigheden door van hun millioenen enkele duizenden af te staan ten einde geprezen te worden als weldoeners van het menschelijk geslacht, eens precies bekend was, men zou zien hoevele „geëerde” regeeringspersonen, „geachte” kamerleden, Indische specialiteiten hun talenten het meest en het best hadden ten toon gespreid door de specialiteit om hun zakken te vullen ten koste der inlanders.

Een ambtenaar die jaren lang met de Javanen had verkeer, schreef: „de Javaan is in zooverre een mensch als een ander, dat hij veel liever veel geld heeft dan weinig — liever een goed huis dan een slecht — liever *welvaart* dan *armoede*. Die voorkeur voor *bien-être* (welstand)

zou hem doen werken *uit vrije keuze*, wanneer door dat werk die welvaart kon verkregen worden.

Maar!... hij is er aan gewoon, dat men hem het bespaarde, het overgewonnene afneemt, of liever dat men het niet eens zoover laat komen dat er iets af te nemen valt. Hij is arm en blijft arm.

Daarom wil hij niet gedwongen voor anderen werken.

Het is althans *nooit bewezen* dat hij niet vrijwillig werken *zou*, wanneer er op Java veiligheid bestond voor personen en goederen.

Dit nu schijnt er niet te bestaan, of liever, volgens den Max Havelaar ontbreekt er geheel.

En vóór dat dit hersteld wordt, is het dwaasheid te spreken over vrijen arbeid.

Wat is vrije arbeid? Bestaat er vrije arbeid in Europa?

Immers neen, want zoolang de arbeider op de arbeidsmarkt zijn kracht moet komen aanbieden op straffe van verhongeren; en de arbeidgever, die beschikt over de arbeidsmiddelen, het in zijn macht heeft hem al dan niet werk te geven, zoolang is er geen sprake van vrijen arbeid. Neen, „de werkman is slaaf in onze maatschappij. Z'n *maag* levert hem gebonden over, aan ieder die hem 'n maal aardappelen met azijn betaalt. Hij is slaaf *minus* 't recht op onderstand, *minus* registratiekosten, *minus* gezegelden koopbrief, *minus* rente en risico. Want als-i ziek wordt, of ongeschikt om te arbeiden, oud, gebrekkig: welnu, dan huurt men een nieuwen slaaf die werken kan en betaalt hem als z'n voorganger, met 'n maal aardappelen daags.”

Ja, in onze zoogenaamde „vrije” maatschappij zou het een weldaad zijn voor de arbeiders, als de gereglementeerde slavernij weer werd ingevoerd, met de verplichting altijd aan den kant des meesters, om z'n eigendom behoorlijk te onderhouden. Dit kan natuurlijk

niet meer, maar als men soms meent dat de afschaffing der slavernij uit humaniteit heeft plaats gehad of groote voordeelen heeft aangebracht aan de arbeiders, dan vergist men zich schromelijk.

De Amerikaansche generaal George Jackson schreef in 1883: „gedurende den burgeroorlog diende ik in een Kentucky-regiment in het bondsleger. Toen de oorlog uitbrak, bezat mijn vader 60 slaven. Een korten tijd geleden ben ik na den oorlog voor het eerst weer in Kentucky geweest en heb toen een der oude negers van mijn vader ontmoet, die tot mij zeide: „jonkheer George, gij zegt dat gij ons land vrij hebt gemaakt, maar God weet het, ik ben er slechter aan toe, dan toen ik aan uw vader toebehoorde.” De planters aan den anderen kant zijn best tevreden met de verandering. Zij zeggen: „hoe dwaas was het van ons, om te gaan vechten voor het behoud der slavernij! Wij krijgen den arbeid nu goedkooper gedaan, dan toen wij de slaven in eigendom bezaten.

Hoe krijgen zij den arbeid goedkooper gedaan? Wel, in den vorm van huur en pacht maken zij meer voordeel uit den arbeid van den neger, dan zij onder de slavernij ervan konden maken, want toen waren zij gedwongen, om hem voldoende voedsel, kleeding en geneeskundige behandeling te geven, om hem in goeden staat te houden en zij werden, zoowel door hun eigen geweten en de openbare meening, als door de wet gedwongen, om hem te verzorgen, wanneer hij niet meer kon werken. Nu houdt hun belang en hun verantwoordelijkheid op, wanneer zij al het werk uit hem gekregen hebben, dat zij krijgen kunnen.”

Al de praatjes van den zoogenaamd vrijen arbeid beteekenen in werkelijkheid niets. De zwarte slavernij was een gruwel, maar zij was openlijk en oprecht. Is

de blanke slavernij van heden niet evenzeer een gruwel, bovendien vermeerderd met huichelarij en valscheid?

De vrijheid toch van den arbeider in onzen tijd en onder het kapitalistische stelsel is wel eens vergeleken met de vrijheid, die iemand in de woestijn versmachtende van dorst, heeft om te drinken uit de eenige bron mijlen ver in het rond, maar omheind en bewaakt door gewapende mannen, die hem vertellen dat hij wel mag drinken, maar alleen wanneer hij als vrij man een kontrakt met hen wil sluiten op voorwaarden, die zij stellen.

Als men klaagt over de luiheid van den Javaan, den Kaffer of van wien ook, — en dat geldt evenzeer van die „luie” arbeiders, over wie de fabrikanten en werkgevers altijd den mond vol hebben, dan zeggen wij het Multatuli na: „men bestele, men zuige hem niet uit, men vermoorde hem niet. Dan zal na eenigen tijd blijken of hij vrijwillig arbeiden wil.”

Als de Indianen, Kaffers of anderen het land niet willen bebouwen om de vruchten van hun arbeid over te geven aan spoorweg-, land- en beursspekulanten, dan hebben zij daarin groot gelijk.

Als de Europeesche arbeiders niet willen werken, om met de vruchten van hun arbeid de brandkasten te vullen van fabrikanten, landeigenaren en dergelijken, dan hebben zij daarin groot gelijk.

Gij zoudt het zelf ook niet doen, gij, die hen nu zoo veroordeelt!

Dus zij allen bedankten te werken voor het genot van Kain alleen.

Maar Kain is machtig, hij heeft den honger tot zijn bondgenoot en hij dwingt hen uit nood om te gaan werken tegen hun zin en voor hongerloonen.

Kain beschikt ook over wapenen, om de onwilligen

straks met geweld tot de orde te roepen. Politiestokken en politiesabels, gevangenissen en rechters, de geweren en de kanonnen der soldaten, zij zijn immers allen in het bezit van Kaïn, en terwijl hij zelf rustig buiten schot blijft, laat hij de slaven, die hij van wapens voorzien heeft, vechten met hun medeslaven zonder wapenen, om hen neer te schieten, neer te sabelen, op te sluiten in gevangenissen, altemaal ter meerdere verheerlijking van Kaïn.

Wanneer van het geld getuigd kan worden, wat Augier de dichter ervan zei, namelijk dat het „met natuurlijke bloedvlekken op den eenen wang ter wereld komt,” dan kan en moet 't van het kapitaal gezegd worden, dat het van het hoofd tot de voetzolen uit alle poriën van bloed en zweet druipt.

Het kapitaal, zegt men, is angstig, het ontwijkt strijd en tumult. Dat is slechts tot op zekere hoogte waar. Zeker, het kapitaal heeft een afschuw van afwezigheid van voordeel of van zeer klein voordeel evenals de natuur voor de ledige ruimte. Maar het wordt brutaal als het voordeel kan behalen. „Tien procent en men kan het overal gebruiken. Twintig procent en het wordt levendig. Vijftig procent en het wordt waaghalzerig. Honderd procent en het vertrapt alle menschelijke wetten onder den voet. Driehonderd procent en er bestaat geen misdaad, die het niet waagt, zelfs op gevaar af van de galg. Als dus strijd en tumult voordeel aanbrengen, dan zal het beiden aanmoedigen.” (Marx.)

De ervaring, die elk mensch in de wereld heeft opgedaan, strekt tot bevestiging der waarheid, die gelegen is in deze woorden.

De kapitalist kent geen genade, geen recht, geen menschelijkheid, geen eer, hij kent alleen winst, voordeel en alles weet hij daaraan ondergeschikt te maken. Hij

spekuleert zelfs op den nood des volks, om straks de prijzen te kunnen verhoogen en dus weer meerderen ter dood te doemen. Het „spaar vrouw noch kind” is door hem toegepast met een geraffineerdheid, die boven elke beschrijving gaat. Niets, niets is heilig of veilig voor hem en evenals de soldaat bluft op de „heldendaden,” door hem bedreven op het slagveld, evenzoo verheft de kapitalist zich op het aantal slachtoffers, dat hij gemaakt heeft, om er zijn fortuin op te bouwen.

Kent ge meneer Bounderby uit Dickens „Slechte tijden” ?

Hij is de type van den kapitalist, een man geheel van menschelijk gevoel ontbloot, wiens levensdevies was: verwonder u nooit. Gij moet alles door middel van optelling, aftrekking, vermenigvuldiging en deeling op de eene of andere manier beslissen en u nooit verwonderen. Een man, die omdat hij van een halven schelling zestig of meer duizend pond heeft weten te maken — vraag maar niet hoe! — maar niet begrijpt waarom de zestigduizend werklieden om hem heen dit ook niet hebben gedaan en die het hun min of meer tot een verwijt aanreken, dat zij dat kunststukje ook niet volbracht hebben. „Wat ik heb gedaan, dat kunt gij ook doen. Waarom gaat gij niet heen en doet desgelijks?” Zietdaar de woorden die op zijn lippen bestorven liggen. Als hij weldadig is, moet de heele wereld het weten en de bladen de loftrompet over hem steken. Oppervlakkig is hij de liefelijkheid in persoon, maar wee dengenen, die hem durft weerstaan, hij is zeker van de ongenade waarin hij komt. Hij huichelt vriendschap, hij huichelt menschenliefde, hij huichelt in alles. Nu heeft men eigenlijk twee soorten, die men zou kunnen noemen: de bulderaar die altijd raast en vloekt, maar de man die precies zegt waar het op staat. Ik ben baas op mijn fabriek even almachtig als de czaar van Rusland het

is in zijn rijk en wie zich tegen mijn gezag verzet, dien donder ik eruit. Ik duld geen anderen wil naast den mijnen en wie zich daar niet aan onderwerpen wil, voor hem is hier geen plaats. Dat is de ruwe, de onbeschaamde maar tegelijkertijd eerlijke type, die er geen doekjes om windt. Maar daarnaast staat de huichelaar, die altijd vriendelijk en voorkomend is, die u vertelt: die fabriek is wel van mij, maar wij brengen daar in toepassing: allen voor de fabriek en de fabriek voor allen. Wij leven als kameraden met elkander en de rechten van den arbeider staan o zoo flink naast de plichten van den fabrikant. Woorden, woorden zijn het, want als het erop aankomt, dan hoort men tegenover hen, die van rechten durven praten, zeggen: „elke poging tot inmenging in het beheer der direktie wijzen wij met de meeste beslistheid af, van welken kant zij ook komen moge.” ¹⁾

Allen zijn in dat opzicht aan elkander gelijk.

Zoolang de eene mensch de macht en dus het recht heeft den ander te zeggen: ik heb u niet meer noodig, gij kunt gaan, om hem prijs te geven aan den hongerdood met vrouw en kinderen — en dat heeft feitelijk elk werkgever, elk kapitalist — zoolang draagt de maatschappij het Kaïnsmerk op het voorhoofd.

Voeg naast de type van den kapitalist Bounderby die van den schoolmeester Gradgrind, theoretikus, die met een liniaal en een goudschaaltje en de tafel van vermenigvuldiging altijd in zijn zak, gereed is om elk staaltje van de menschelijkheid te meten en te wegen, om u dan precies te zeggen wat het waard is, en gij hebt een goed stel bijeen. Zijn wijsbegeerte is die der kapitalistische wereld, leerende dat alles betaald moet worden. Niemand

---

¹⁾ Woorden van den modelfabrikant van Marken te Delft.

mag ooit om de eene of andere reden iemand iets geven of hem eenige hulp bewijzen, zonder dat er voor betaald wordt. Domme menschen, onpraktische menschen zijn het, die zichzelf te gronde richten ten einde anderen te helpen. En gaan zij dan zelve onder, dan worden zij nog uitgelachen op den koop toe, dat zij zoodom waren zich te laten uitkleeden en het: „eigen schuld” wordt hun naar het hoofd geslingerd. Dankbaarheid moest afgeschafft worden en alle deugden, die daaruit voort sproten, behoorden niet te bestaan. Elke duim lengte van het heele aanzijn des menschedoms, van de geboorte tot aan den dood, moest een koop over een toonbank zijn.

Zijn er dan geen brave, goede kapitalisten?

Het is te erg, zal men zeggen, om een heele klasse als zoodanig te veroordeelen. Maar men vergete niet, dat al de goede aanleg verstikt wordt van jongsaan, dat men hardhuidig wordt en dat in de plaats van een hart een geldklomp komt. En wat beteekent het nu als men uit medelijden voor geziene ellende één of tien of meer duizend gulden geeft, als men straks weer zijn uitzuigerij op fabriek of werkplaats voortzet? Men voert een nutteloozen strijd door op te treden tegen de gevolgen, zoolang men de oorzaken niet aantast.

Een rijk grondbezitter leeft van de pacht, die hij heft van de meestal armoedige menschen, die op zijn landerijen leven en wien hij alles ontnemt wat hij maar kan. Zijn recht van eigendom op den grond, die door hem niet gemaakt is, maar die aan allen geschonken is als erfenis der natuur, berust op de omstandigheid, dat bij elke poging der onderdrukten om zich te ontdoen van dien last en hun rechtmatig eigendom in bezit te nemen, direkt soldaten komen om hen met geweld te noodzaken zich te onderwerpen aan zijn grillen en luimen.

Een koopman, wiens geheele handel niet anders is,

niet anders zijn kan dan een reeks van bedriegerijen, trekt zijn winst òf uit de onwetendheid òf uit den nood. Hij tracht te koopen onder en te verkoopen boven de waarde en gelukt hem dit, dan heet hij een knap koopman. Besteedt hij nu een duizendste deel van hetgeen hij gestolen heeft, aan een hospitaal, aan een museum, aan een liefdadigheidsvereening, dan wordt hij geprezen als een vriend der armen, als een beschermer der kunst, als een groot filantroop!

Een fabrikant wiens rijkdommen opgestapeld worden uit het loon dat den werklieden onthouden wordt en wiens geheele bedrijf berust op gedwongen en overmatigen arbeid, waardoor menschen werden te gronde gericht, bouwt hij huisjes voor zijn arbeiders met een stukje grond erbij, richt hij een pensioenfonds op of verzekert hij zijn arbeiders tegen ongevallen en ouderdom, dan wordt hij als een modelfabrikant ten toon gesteld zonder te letten op de offers, die gebracht worden op het altaar zijner hebzucht.

Een rechter, die weet dat zoovelen door één woord van hem, door zijn vonnis, gebracht worden tot den bedelstaf, beroofd als ze zijn van hun kostwinner, zit met koelbloedigheid in het gerecht, zonder te vragen hoe over hem gevonnist zou worden, als men wist wie hij eigenlijk was. Is hij lid van zedelijke verbeteringen der gevangenen en houdt hij daar mooie redevoeringen, dan gaat hij door voor een human man!

Een rentenier, die leeft zonder te werken van zijn kuponknipperij, verkregen uit te kort betaalden arbeid, is oorzaak van de armoede van zoovelen, die niet weten hoe te leven, opdat hij in weelde en overdaad kan verkeeren. Maar zit hij vooraan in de kerk en houdt hij kollekte voor de zending onder de heidenen, dan wordt hij geëerd als een menschlievend mensch, wiens goede werken voor hem getuigen.

Een soldaat, die gereed staat om op het eerste bevel het beste op te marcheeren ten einde zijn medemenschen in andere landen neer te schieten of medeburgers, die in verzet komen tegen ondergaan onrecht, met geweld te dwingen, oefent een bedrijf uit dat hem verlaagt, want hij is afgericht en gedrild om als menschenmoordenaar op te trekken.

Een politiemann, die niet vraagt naar de omstandigheden waaronder iemand zich vergrijpt aan de zoogenaamde wetten, door rijken gemaakt tegen de armen, maakt zich tot een werktuig der bezittende klasse om in ruil voor een stuk brood het vuile werk te doen, waarvoor de justitie zichzelf te goed acht.

Een priester, die daar week aan week zijn gemeente opwekt tot gelatenheid en geduld, ten einde zich te schikken in hun rampzalig lot maar intusschen zelf een goed leventje heeft, verkracht zijn verstand en huichelt een geloof dat hij zelf niet heeft.

Het is de grijze Tolstoï, die dat zoo welsprekend aantoot en als dan sommige menschen verzachtende omstandigheden pleiten en zeggen dat er toch uitzonderingen op den regel zijn en we niet zoo geheele kategoriën van menschen over één kam mogen scheren, dan antwoorden wij: misschien is deze of gene goed in zijn soort, maar het soort deugt niet.

Ben ik mijns broeders hoeder? — zietdaar de Kaïnse leuze, die geldig is in onze maatschappij. Kaïn bracht haar in de wereld, zijn nakomelingen volgen nog altijd zijn voetspoor.

Daarnaast staat de solidariteit, die ons leert dat als één lid des lichaams lijdt, het geheele lichaam daarvan de gevolgen draagt.

God maakte een teeken op Kaïn, opdat niemand hem zou verslaan.

O, als men wist hoe dit teeken evenals alle heiligenkransen slechts zwendelarij is, berekend voor de dommen en demoedigen, men had Kaïn allang doodgeslagen tot zegen der geheele menschheid. De beste mensch wordt slecht gemaakt, als hij verkeert in een gebrekkig en bedorven midden. Verbeter dit midden en de mensch zal er belang bij hebben goed te zijn en goed te doen. Want niet de huichelaar heeft door zichzelf macht op de wereld, maar de algemeene huichelarij maakt dat hij een terrein vindt, gunstig voor zijn werkzaamheid. Niet de tiran maakt een volk tot slaven, maar een slaafsch volk maakt het den tiran mogelijk, om te heerschen over anderen. Ontneem den kapitalist de bronnen, waaruit hij put om te worden wie hij is, en gij zult zien hoe hij zal ophouden een last voor anderen te zijn, hij wordt een broeder onder broeders, een mensch onder menschen. Maar dan moet eerst Kaïn sterven, d. w. z. een einde komen aan het privaateigendom.

DE JEREMIATYPE

OF

DE PESSIMIST UIT EERLIJKE OVERTUIGING.

Onder de drijfveeren van 's menschen doen en laten neemt zeer zeker het eigenbelang een zeer groote plaats in. In allerlei vormen openbaart het zich, nu eens zoo verfijnd dat het moeite kost het te ontdekken en dan weer op ruwe, onbeholpen wijze. Ja er zijn er, die alles toeschrijven aan eigenbelang en wel aan eigenbelang van min edel gehalte. 't Is zeker een der minst troostrijke lessen der ervaring, als men vooral door ouden van dagen, dus van menschen die wat van de wereld gezien kunnen hebben en veel menschenkennis bezitten, de getuigenis hoort afleggen dat daarin alles zijn grond vindt. Een zaak heet gelukt, als het eigenbelang daarin de vervulling ziet van iemands wenschen en een andere heet mislukt, omdat zij in strekking en bedoeling niet voldoet aan het eigenbelang. Zoowel de verhevenste als de onedelste daden springen dus voort uit die oorzaak. Eigenbelang is dan zoodanig de spil waarom alles draait, dat men zich niet anders kan voorstellen of dit is de reden, men zoekt het achter alles, zoodat een geslepen mensch den schijn aanneemt van belangeloosheid, om daardoor des te beter zijn doel te kunnen bereiken.

Wij zullen de laatste zijn om dat eigenbelang te ontkennen of te bestrijden, want elk wezen tracht uit zelfbehoud allereerst en allermeeft voor zich zelf te zorgen. Een ieder handelt naar zijn lust, zooveel hij kan en het genot van de menschen loopt zoover uiteen, dat men veelal elkander niet begrijpt. Elk mensch begint met zich zelf, wat men ook zeggen moge, want het spreekwoord zegt: ieder is zichzelf het naast.

Soms wordt de mensch gedreven door zeer verschillende drijfveeren, zoodat hij met Paulus zegt: het goede wat ik wil doen, dat doe ik niet en het kwade dat ik niet wil doen, dat juist doe ik. Ziet het aan den mensch die aan den drank verslaafd is, hij weet soms zeer goed het schadelijke, hij weet hoe hij zijn eigen gezondheid benadeelt, hoe hij zijn huisgezin te gronde richt, misschien veracht hij zichzelve daarom en toch hij kan geen weerstand bieden, zijn wil schijnt verlamd en telkens vervalt hij in de oude kwaal. Ziet het aan den speler, die alles laat staan mits hij maar voldoen kan aan den hartstocht van het spel, die mensch is zichzelf niet meer, het is alsof de kwade geest in hem vaart, om geheel en al macht over hem uit te oefenen.

Evenzeer gaat het met goede neigingen, die den mensch heelemaal in de macht kunnen hebben. De uitwerking moge verschillend zijn, de zaak is dezelfde. Ziet het aan de toewijding van sommigen aan kunst, wetenschap en vrijheid. Denkt aan hen, die voor de vrijheid streden en leden, die hun gezondheid ten offer brachten, om anderen vooruit te brengen op de banen der waarheid. Denkt aan de slachtoffers hunner overtuiging, die pal stonden onder alle omstandigheden en blijmoedig den dood trotseerden, daar het leven geen waarde voor hen bezat, indien het behouden moest worden ten koste van hun overtuiging. Geen bezwaar was hun te groot, geen

gevaar te dreigend dan dat zij het zouden vermijden. Eer, geld, voordeel, het waren voor hen slechts schaduwbeelden aan den wand, waar zij niets om gaven, om zich geheel te wijden aan de zaak, die zij eenmaal trouw hadden gezworen.

Gaat men mee met den stroom, dan is de taak gemakkelijk en dan heeft men kans weldra een man te worden, toegejuicht door de toongevers in de maatschappij, maar wee dengeen, die dieper ziende dan anderen, zijn tijd vooruit is of de dingen anders inziet dan de groote massa, hij heeft een zwaar en moeitevol leven. Zoo is het lot van hen, die bekend staan als zwartzieners of pessimisten. Zij letten altijd op de schaduwzijden en maken ze nog donkerder dan ze zijn, de toekomst vervult hen met zorg en steeds zijn zij bezig haar te teekenen met de donkerste kleuren.

Zoo'n figuur is de profeet Jeremia, de bekende boetprediker en wat wij van hem lezen, verdient wel de vermelding.

Het waren moeielijke dagen, die het koninkrijk Juda doorleefde, bedreigd als het was in zijn bestaan. Daar treedt een profeet op, genaamd Jeremia, die steeds zijn wee liet hooren, die bij alle gelegenheden de aankondiger was van honger, pest en zwaard. Zelfs ging hij zoover dat hij zeide: „de ware profeten van vroegeren tijd hebben altijd ellende voorspeld en indien iemand geluk aankondigt, dan mag men hem niet voor een gezant van Jahveh houden, voordat zijn woord in vervulling is gekomen.” Niet zonder reden zag hij er tegen op, om zulk een zware taak te aanvaarden, want er was gevaar aan verbonden, om altijd naar zijn overtuiging te spreken, naardat de stem Gods in hem getuigde. Want kwam het woord van den profeet overeen met de wenschen en begeerten des volks, ja dan was de groote man geëerd en geprezen, maar had hij het ongeluk anders te spreken,

dan barstte de woede van het volk dreigend uit over het hoofd van den profeet. En toch hij kon niet anders zijn dan een ongeluksprofeet. Behalve de gevaren, die dreigden voor het bestaan des rijks van buiten, waren er vele inwendige twisten. De zwakke vorsten werden nu eens door deze en dan door gene partij heen en weer geslingerd. Zij, die het volksbestaan tot geen prijs wilden opgeven, predikten oorlog tegen de groote machten, die de hoofstad naderden. Maar daar waren anderen, die den tegenstand afkeurden, die geen uitkomst verwachtten van tegenweer en die liever onderwerping wilden, al was het ook maar tijdelijk. Nog anderen zagen in dit alles de straffe Gods tegen Juda, dat zoo dikwijls zijn verbond tegen Jahveh had verbroken en dus de tegenwoordige toestand was het gevolg van die zondige daad. Alle partijen hadden hun woordvoerders, hun profeten. Er waren er, die spoedig heil verwachtten na zooveel ongeluk, die zich niet konden voorstellen dat Jahveh zijn heiligdom zou laten ontheiligen door vreemdelingen, door heidenen, dat Jahveh zijn volk nog langer zou laten onderdrukken. Juist als de nood het hoogst was geklommen, zou ook de uitkomst het meest nabij zijn.

Niet alzoo Jeremia!

Hij voorspelde den ondergang van Jeruzalem en van den tempel en hij sprak in den naam van den machtigen Jahveh. Aanhoort een zijner redevoeringen:

„Mijn hart is gebroken, mijn beenderen trillen. Ik gelijk op een beschonkene, op iemand die bedwelmd is door den wijn. Het is van wege Jahveh en zijn heilige woorden, want het land is vol overspelers en het kwijnt om den vloek. Zoo spreekt Jahveh: profeten en priesters zijn tegader heiligschenners, zelfs in mijn huis vind ik hun boosheid. Daarom zal ik ellende over hen brengen in het jaar hunner bezoeking. Hadden reeds Samaria's

profeten mijn volk op den doolweg gebracht, die van Jeruzalem zijn nog afschuwelijker: zij bedrijven overspel, liegen en stijven de boosdoeners in hun onbekeerlijkheid. Daarom, zegt Jahveh, zal ik hen met alsem spijzigen en met gal-water drenken, want van de profeten gaat de heiligschennis uit, waaraan het geheele volk schuldig is. O luistert naar hen niet! Zij liegen; zij spreken, wat zijzelf bedacht hebben en niet wat ik hun geopenbaard heb. Zij roepen aan alle verzakers van Jahveh's woord toe: gij zult vrede hebben; en aan ieder, die handelt naar eigen goedvinden: u zal geen kwaad overkomen! Zij spreken onwaarheid — want het onweder van Jahveh's toorn komt op en barst over u los. Die profeten heb ik niet gezonden, zij kennen mijn plan niet.... Is mijn woord niet gelijk aan een vuur, vraagt Jahveh en aan een hamer die een rots te pletter slaat? Daarom zal ik tegen al die valsche profeten opstaan, tegen hen die anderer woorden stelen, tegen hen die er maar op toepraten, zeggende: een godswoord! en tegen hen die opzettelijk liegen en mijn volk op een dwaalweg brengen. Wanneer dit volk u weer spottend vraagt, wat is de last van Jahveh? dan zult gij antwoorden: wat praat gij van Jahveh's *last*? Gijzelf zijt de last en ik laat u vallen — zegt Jahveh. Straffen zal ik den profeet en den priester of wie ook anders spreekt van Jahveh's *last*. Zegt liever tot elkander: wat is het antwoord of wat is de uitspraak van Jahveh? Maar gewaagt niet meer van Jahveh's *last*; anders zal zijn woord u werkelijk tot een *last* worden en zal ik u uitroeien en u een onvergetelijke schande aandoen.”¹⁾

Wanneer Jeremia zoo spreekt over de profeten, als waren zij altemaal leugenprofeten, dan kan het ons niet

---

¹⁾ Jeremia 23 : 9—40.

verwonderen, dat omgekeerd zij fel gebeten waren op hem. Zijn leven was zelfs in gevaar, zoo was de haat gestegen, reeds vluchtte hij veiligheidshalve uit Anatot, zijn geboorteplaats, naar Jeruzalem, maar natuurlijk in die groote stad zag hij nog veel grooter ongerechtigheden en waar hij zulk een strafrede hield als wij daareven mededeelden, daar kon een botsing tusschen hem en de toongevende machten der hoofdstad moeielijk uitblijven.

Zijn prediking vond weinig bijval; ja hij stond zoo goed als alleen te midden zijner vijanden, die zulk een taal laster noemden en die niets wilden weten van dien ongeluksprofeet.

Geen wonder dat bittere klachten werden geslaakt door Jeremia over de beschuldigingen en mishandelingen waaraan hij blootstond.

Zeker, Jeremia zag den toestand duister in; hij heeft een geopend oog voor de grove volkszonden, voor de knevelarijen der aanzienlijken, voor het stelen, moorden, overspel bedrijven en valschelijk zweren, wat hij rondom zich waarnam. En was hij onverschillig geweest, hij zou zich van dit alles niets hebben aangetrokken, maar neen, hij had liefde tot zijn volk en daarom verhief hij zijn stem.

Wat was zijn loon?

Teleurstelling, — want men wilde het betere niet, — tegenstand, bespotting.

Zoo begon hij te wanhopen aan den goeden uitslag zijner prediking. Hij stond immers alleen te midden van zoovelen, die macht en invloed uioefenden, hij was een roepende in de woestijn, niemand luisterde naar hem en hij werd ten slotte zoo diep rampzalig dat hij den dag zijner geboorte vervloekte,

Wat nu te doen?

Anders te spreken dan naar zijn heilige overtuiging, hij kon het niet, want hij was te zeer overtuigd van de waarheid, die hij verkondigd had. Hij wist het, ijdelheid noch roemzucht brachten hem tot spreken, hij had zich immers verzet tegen de taak, die hij aanvaard had, maar de Heer had hem overreed, had zijn bezwaren weggenomen en hij had zich laten overreden, de Heer was hem te sterk geweest.

Maar nu?

Hij werd bespot en beschimpt, men schold hem uit en als hij wederom predikte van „verwoesting” en „geweld”, men liet hem prediken en lachte hem uit. Zoo werd het woord des Heeren, dat hij verkondigde, elken dag een hoon en spot voor allen. Treurige taak! Te spreken naar zijn overtuiging en toch alleen te blijven staan; niet gehoord te worden, omdat men zijn overtuiging uitsprak, daar deze niet overeenkwam met de wenschen der machtigen. Moedeloze taak! Zijn beste krachten te wijden aan 't heil zijns volks en door dat volk begroet te worden met schimp en smaad — wie zou dat volhouden?

Jeremia besloot te zwijgen.

Hij wilde zich geheel terugtrekken.

Hij zei tot zichzelf: ik zal niet meer spreken.

En hij sprak niet meer.

Men was bevrijd van die sombere, zwartgallige beschouwingen en voorspellingen, men kon dus vrijelijk handelen zonder telkens bemoeilijkt te worden door dien profeet, die toch alles afkeurde.

Jeremia zweeg, maar daardoor had hij geen rust nog met zichzelf.

Het was gemakkelijker gezegd dan gedaan, want daarbinnen in hem woelde en kookte en bruiste het, hoe langer hij zweeg hoe sterker het in hem werkte,

zijn hart werd als een brandend vuur, in zijn gebeente opgesloten. En al trachtte hij dat vuur te blusschen en al spande hij zich in om getrouw te blijven aan zijn voornemen, het hielp niets, hij moest, hij kon niet langer zwijgen, hij kon het onmogelijk uithouden, want de geest des Heeren werkte te sterk en hij sprak op nieuw. Leest hoe Jeremia dit beschrijft:

„Heer! gij hebt mij overreed en ik heb mij laten overreden: gij zijt te sterk geweest en hebt mij overmocht. Den ganschen dag word ik bespot; iedereen steekt den draak met mij: want zoolang ik spreek en roep, moet ik vernedering en verwoesting aankondigen en is mij Jahveh's woord ten smaad en spot, altijd door. Toen vatte ik het plan op, niet meer om hem te denken en nooit meer in zijn naam te spreken, maar het werd in mijn binnenste als een brandend vuur, dat in mijn beenderen besloten was. Ik deed mijn best om het uit te houden, maar dat kon ik niet.” ¹⁾

Verbeeldt u dien zwaren strijd tusschen lust en plicht! Hij wilde niet spreken en hij kon het niet laten. Hij wilde zwijgen en hij moest spreken. Liever alles verdragen, liever tegenstand en laster verduurd, liever bespot en gescholden, liever lijden en sterven dan de stem des gewetens te smoren. Zijn ziel was vol, het werd hem te machtig en hij sprak. Wederom vond hij teleurstelling, maar wat beteekende dit, nu hij tenminste vrede had voor zichzelf? Was het verstandig? Was het nuttig? Zou het iets baten? Onnutte vragen! Zeker, ze kwamen ook in hem op, maar hij verdreef die gedachten. Wat konden zij ook helpen? De geestdrift was in hem ontstoken en hij moest spreken. Daarmede was een einde gemaakt aan alle overwegingen.

---

¹⁾ Jeremia 20 : 7 — 9.

Hier hebben wij dus een welsprekend voorbeeld hoe een mensch door heilige drijfveeren gevoerd kan worden om met volkomen vergeten van zijn persoon, zijn gemak, zijn genot, enkel en alleen te doen wat goed is volgens zijn overtuiging. Immers wat anders kon hem drijven dan de meening dat hij door zijn woord werkte tot het waarachtig welzijn des volks en daarom spreken moest?

Zoo'n geestdrift, beheerscht door de rede, is een zegen en moest ten goede werken, maar zij kan ook overslaan tot een soort van geestelijken waanzin, tot blind fanatisme, om gewelddadig in te grijpen zonder rekening te houden met de omstandigheden en alles te vernietigen wat in den weg staat. Grootsche daden kunnen daardoor verricht worden even goed als verheven dwaasheden.

Bij Jeremia stond die geestdrift onder toezicht der rede en de uitkomst bewees dat hij goed gezien had en naarmate men hem in zijn leven krachtiger weerstond, naar die mate werd hij later vereerd en bewonderd als een der grootste en schoonste figuren uit Israëls geschiedenis. De moed van een Jeremia om trots alles vol te houden, is inderdaad bewonderenswaardig.

Hoe menigeen wordt niet afgeschrikt, als zijn eerste poging met gelach wordt begroet, omdat hij niet bestand is tegen het wapen van den spot!

Hoe menigeen deinst terug, als hij voor het hoofd wordt gestooten door de machtigen en gezaghebbers in de wereld!

Hoe menigeen kan den smaad niet verduren, om steeds genegeerd te worden, om te ondervinden, dat de toongevers het beschouwen alsof men niet bestaat!

Niet alzoo Jeremia.

Hij was een man van karakter en dezulken, wel verre van zich te laten ontmoedigen door tegenstand en teleurstelling, voelen zich juist daardoor geprikkeld om een

kracht te ontplooien, die zij tevoren nooit vertoonden.

En wanneer Jeruzalem verwoest is, dan stellen wij hem in onze verbeelding voor als treurig zittende op de puinhoopen der stad, maar niet als iemand die verheugd is in het gelijk te worden gesteld door de uitkomst, maar veeleer weemoedig en droevig, omdat men niet bij tijds naar zijn goeden raad had geluisterd.

Jeremia was een pessimist, een zwartziener. Dezulken oogsten zelden veel lof in, maar de uitkomst rechtvaardigt hen al te dikwijls. Voor zichzelf zijn ze niet gelukkig, want zij tillen alles zwaarder dan anderen. Als het geen hebbelijkheid wordt, gelijk bij velen het geval is, dan zal de menschheid verstandig doen naar hen te luisteren en hun raad niet in den wind slaan enkel en alleen omdat zij het liever anders hadden.

Te spreken volgens zijn geweten, zelfs al verbeurt men daardoor de gunst van velen, ziet, dat dwingt eerbied af en klaagt men veelal, hoe in onzen tijd zoo weinig menschen van karakter worden gevonden, die weten wat zij willen en die den moed bezitten naar hun overtuiging te leven, dan is het weldadig om in gedachten stil te staan bij dien ouden Israëliet, opdat van zijn leven nu nog na zoovele eeuwen kracht uitga voor anderen.

Geestdrift, overtuiging, toewijding, karakter — ze zijn de schoonste bezittingen waarvoor wij respekt behooren te hebben. Zij schenken een goed en rein geweten en dan kan men heel wat trotseeren.

Of is het niet waar, dat het zien van een groot man aanstekelijk werkt zelfs op de kleinen, die niet alleen tot bewondering maar ook tot navolging worden gewekt?

Daar worden er gevonden, die bij de van heldenmoed getuigende woorden van Jeremia een en al bewondering zijn, maar als men hun vraagt: en gij, hoever hebt gij

het op dien weg al gebracht? dan zien zij verbaasd op en zullen antwoorden: ik? maar ik ben geen Jeremia! Alsof men daarmee klaar is! Menschen als Jeremia zijn niet in overvloed gezaaid, toch, al evenaart men hem niet, men kan wel iets van hem overnemen. Elk mensch moet voor zijn overtuiging iets overhebben en zoolang iemands overtuiging de vuurproef niet heeft doorstaan, zoolang weet men niet of zij ons iets waard is.

Men heeft wel eens beweerd dat een dwaling die men zelf gevat heeft, meer waard is dan de waarheid, die men van buiten geleerd als een lesje kan opzeggen. Daarin schuilt veel waarheid. Hoofdzaak is het zelf vatten, en al wat wij zelve verworven hebben met moeite en zorg, dat is dubbel zooveel waard dan wat wij gekregen hebben, wat ons als 't ware is toegewaaid. Welnu, laten ook wij ons overreden, als ons innerlijke stem ons aandrijft! Hebben wij geen bezwaren om vrij voor onze overtuiging uit te komen, als zij met kracht en aandrang in ons opwelt?

Och, wat 'n voorwendsels hebben wij veelal om ons daarachter te verbergen, ten einde uitstel te vragen! Wat zijn de redenen die ons verhinderen ons te laten overreden? Wat belet ons om ons aan te sluiten bij een beginsel, dat wij zeggen goed te keuren?

Nog altijd dezelfde, die in het evangelie zoo recht menschkundig zijn aangegeven. Op de roepstem van Jezus om hem na te volgen, zeiden sommigen: ik heb een akker gekocht en dien moet ik eerst gaan bekijken; anderen: ik heb een vrouw getrouwd en daarom kan ik niet komen en weer anderen: ik heb vijf span ossen gekocht en ik ga eerst heen om ze te probeeren. Altijd is er iets wat weerhoudt, maar het is juist de vraag of dat voorwendsel de voorkeur moet hebben boven de vraag, die u gedaan wordt. Men wil zijn belangstelling wel

toonen, als men er den tijd voor heeft, in zoo'n verloren oogenblikje waarin niets valt te verdienen, als men zich er niets voor behoeft te ontzeggen, maar verder ook niet, vooral geen offers brengen, noch in geld noch in tijd noch in persoonlijke toewijding. Dezulken hebben het te druk met andere dingen.

Druk.... maar wie heeft het in onzen tijd niet druk? Elkeen klaagt daarover: men heeft het te druk om te lezen, te druk om zich op de hoogte te stellen van de toestanden rondom ons, te druk om hier of daar te komen, waar de belangen der menschheid in het algemeen worden behandeld. Sommigen hebben het alleen druk door den tijd, dien zij besteden aan het praten over drukte.

En toch ondanks al die drukte ziet men zoovelen tezamen op alle plaatsen van ontspanning. Daarvoor schijnt men het niet te druk te hebben!

Maar daar schuilt het 'm niet in, wel in gebrek aan belangstelling. En deze kan men niet opdringen, zij moet voortkomen uit den mensch zelf. Waar iemands schat is, daar zal ook zijn hart zijn. Dus de hoofdzaak is dat het hart van den mensch er niet in is.

Anderen zeggen: nu ja, wij willen wel, maar we moeten geen kans loopen erdoor benadeeld te worden in onze maatschappelijke verhouding en daarom men doet het beste om in het openbaar althans geen meening te hebben, want niets wordt een mensch in ondergeschikte betrekking meer kwalijk genomen, dan dat hij zichzelf wil zijn. Inderdaad, dat is zoo. Maar als allen zich daaraan stoorden, dan zouden wij nooit een stap voorwaarts hebben gedaan. Eén enkele, die moedig genoeg is alles ten offer te brengen, hij doet door zijn voorbeeld meer dan vele protesten en vergaderingen in staat zijn met woorden uit te werken. Het zijn alleen de menschen

van karakter, die daartoe in staat zijn en die daarom de pioniers van den vooruitgang worden.

Onder de ongelukkige verschijnselen, die in de menschenwereld waargenomen kunnen worden, behoort zeer zeker dat zelfstandigheid en karakter iemand in den weg staan om zoogenaamd vooruit te komen, dat wil zeggen om een eervolle (!) loopbaan te hebben. Maar ook zien wij dat menigeen zich afhankelijk maakt, omdat hij zich verbeeldt niet op eigen beenen te kunnen staan. In elk geval ook bij de zulken wordt het geweten onderdrukt en gesmoord, het wordt vastgeregen in het keurslijf van hun betrekking, zij laten zich dus niet overreden, de innerlijke roepstem dringt ter nauwernood tot hen door, weet zich blijkbaar niet aan hen verstaanbaar te maken.

Ook Jezus wilde òf den geheelen mensch òf niets. De rijke jongeling, die tot hem kwam met de beste voornemens, die wel *iets* wilde doen, zelfs *veel*, hij ging bedroefd heen, toen Jezus *alles* van hem eischte. Voor onzen tijd geldt evenzeer het woord: gij kunt niet twee heeren dienen, want gij zult òf den een haten en den ander aanhangen, òf den een liefhebben en den ander verachten, gij kunt niet God dienen en den Mammon.

Wij begrijpen den somberen weemoed, die den mensch moet overstelpen, wanneer hij zijn best doet en toch stuit op ondank en spotternij. Wij kunnen ons zoo goed verplaatsen in de gemoedsstemming van hem, die het goed voor heeft met de menschen en die toch miskend en niet begrepen een klove ziet ontstaan tusschen zich en de anderen.

Ten slotte zal hij dan gevoelen te veel te zijn en hij hoopt ontslagen te worden van den last des levens. Het gaat hem als Faust, wanneer deze zegt:

In ieder kleet zal ik wel in de pijn
 Van 't nietig menschenleven deelen.
 'k Ben reeds te oud om maar te spelen,
 Te jong om zonder wensch te zijn.
 Ik heb de wereld leeren kennen:
 Ontberen zult gij! steeds ontberen!
 Ziedaar het eeuwige gezang
 Dat ieder hier in de ooren dringt;
 Dat, uw geheele leven lang,
 Gediensstig, ieder stonde u zingt;
 Zie, elke morgen wekt mij zonder hoop,
 En, bittere tranen kon ik weenen,
 Bij d' aanvang van den dag, die mij in zijnen loop
 Geen enklen wensch vervullen zal, — niet ééne!
 Den dag, die elke schepping van mijn vol gemoed
 Verstoort, en tergend, kwellend, henenspoedt!
 En zinkt de zon, verschijnt de duistre nacht,
 'k Ga angstig mijne leên op 't leger strekken,
 Waar toch geen zoete rust mij wacht,
 Daar schrikbre droomen staag mij wekken.
 De God, die in mijn boezem woont,
 Houdt diep mijn binnenste bewogen;
 Doch schoon hij daar zijn almacht toont,
 Naar buiten mist hij elk vermogen:
 En daarom is dit leven mij een last,
 De dood gewenscht!

Inderdaad het leven maakt hem somber te moede en hoe hij zich nu ook voordoet, in welke gedaante hij optreedt, zoolang hij zichzelf blijft, brengen de uitwendige omstandigheden geen verandering in zijn innerlijke gemoedstemming. De ervaringen des levens drukken hem neer, zoodat hij moedeloos wordt en alles er bij neerwerpt. En toch als hij het ernstig meent, dan zal het hem gaan als Jeremia, hij kan niet zwijgen en na de toonen die hem toeklinken:

Wee! wee!
 Gij hebt haar verwoest,

Met forsche vuist
 Die schoone wereld!
 Zij valt, zij stort in!
 Een halfgod heeft haar verslagen!
 Wij dragen
 De brokken daarhenen, in 't niet.
 En klagen:
 Wee, de verlorene schoone!

zal men van hem de roepstem vernemen, niet om er bij neer te blijven zitten, maar integendeel om zich aan te gorden tot een nieuwen strijd:

Machtiger —
 O zone der Aarde —
 Prachtiger,
 Bouw haar weder —
 In uwen boezem
 Weer op!
 Met frisschen zin
 Begin —
 Een nieuw leven!
 En nieuwe liedren
 Stemmen meê in,

Neen, nooit versraagd trots spot en hoon, trots tegenstand en verachting.

Waarlijk het is niet de beste lof om door allen geprezen te worden en een die voor velen nog als meester en vriend geldt, zei eens: wee u als alle menschen goed van u spreken!

Het is soms gevaarlijk om te spreken, het is soms alles behalve voorzichtig, maar als die innerlijke stem in ons zoo krachtig werkt, dan kan men immers niet zwijgen, men heeft reeds gesproken voordat die overwegingen opdaagden. Het gaat ons dan als Jeremia, die stem heeft ons overreed en wij hebben ons laten overreden.

Die kalmte, die innerlijke rust, die dan ons deel is,

weegt op tegen de moeite, die eraan verbonden is om naar zijn overtuiging te spreken.

Weten wij niet dat schier alle overwinningen des geestes bevochten zijn ten koste van hen, die den strijd aanvoerden? Stierf een Jezus niet alleen en verlaten en was het niet binnen drie eeuwen, dat de geheele wereld lag neergeknield aan den voet van het kruis en dat een keizer, die het christendom den ondergang had gezworen stervend uitriep: *gij hebt toch overwonnen, gij gevloekte Nazarener?* Stierven niet velen den marteldood, geplaatst tusschen de keuze om òf te sterven òf hun beginsel ontrouw te worden?

Zeker, het martelaarschap bewijst niets ten gunste van een beginsel, want voor welke dwaasheden ondergingen niet menschen gelaten en getroost den dood? Het toont alleen den ernst, waarmede iemand bezielde is, de geestdrift die iemand vervult, de toewijding die men ten toon spreidt. Hoofdzaak voor den mensch zelf is niet *wat* men gelooft, maar *dat* men gelooft. Waar het geweten spreekt, daar verliezen de wetten haar kracht, daar getroost men zich nood en strijd, daar verlaat men zijn woning, zijn land, de zijnen om in verre gewesten het dierbaarst kleinood te kunnen bewaren, dat de mensch bezit, zijn overtuiging. Waar het geweten heerscht, daar krijgt men een moed die bezielt tot grootsche daden, daar ontwikkelt de zwakke een kracht die aan het ongelooflijke grenst, daar ziet men een volharding, die voor niets terugdeinst en die bewaarheidt het bekende woord: waar een wil is, daar is ook een weg.

Wat het geweten doet, dat geschiedt onder voorlichting van het weten, want aan zulke inblazingen, die van buiten komen, zooals bij Jeremia, daar gelooven wij niet meer aan.

't Geweten is die stem, die inspraak zoo verheven,
 Die onze daden volgt. Zij spreekt ook zelfs vooraf,
 Wie haar gehoor verleent, kan steeds in kalmte leven,
 Wie haar bedriegen wil, vindt ook in haar zijn straf.

Aan den eenen kant is het geweten onze raadsman, vóórdat wij iets doen, aan den anderen onze rechter, die ons oordeelt na de daad. Daarom verwacht men ook van menschen, die veel en goed weten, dat zij zich niet schuldig zullen maken aan hetgeen verontschuldigd zou kunnen worden bij onkunde. Hooger zijn de eischen die men stelt aan de wetenden dan aan de onwetenden. De rede zij steeds onze leidsvrouw en eerst dan zal er harmonie ontstaan als de mensch handelt volgens de inspraak des gewetens na de voorlichting van het weten.

Het gebied des gewetens is zeer teeder, daar het 't meest individueele is wat de mensch bezit. Dwang uit te oefenen over iemands geweten, dat is hem te noodzaken op te houden zichzelf te zijn. Zoo geheel naar waarheid zei de heer de Savornin Lohman in een artikel over de Beteekenis van gezag (zie Onze eeuw Jaarg. 1902): „den menschelijken geest kan men niet aan een mensch onderwerpen zonder hem te verkrachten, en een volk dat buigt, niet voor gezag, maar voor de geweldmiddelen waarmêe men gezag zou willen opdringen, is een volk van slaven, geen vrij, geen christelijk volk.” Bij velen gaat dit gemakkelijk, omdat zij niemand zijn. De leekedichter zei zoo ondeugend maar waar: „wees uzelf — zei ik tot iemand, hij kon niet, hij was niemand.” En toch daar schuilt een diepe zin in dat eenvoudige woord. Maar wie een „zelf” is, die zal liever alles trotseeren dan dit prijs te geven. De wereld begrijpt het niet waarom sommigen hun tijd, hun werk, hun beurs, ja hun leven prijs geven met ontzegging van alle zoogenaamde genoegelijkheden des levens, die zulks voor hen niet zijn; zij

beseft niet dat voor dezen een alledaagsch leven geen leven, neen een voortdurende pijniging zou zijn. De meesten begrijpen niet dat levensbehoud soms levensverlies en levensverlies juist levensbehoud is. Alleen de bevoorrechten begrijpen dit en daarom trotseeren zij liever alles dan dat „zich zelf” zijn op te geven.

Men wake echter voor blind fanatisme, wat een gevolg is wanneer de rede ons niet beheerscht en waarvoor men ook het leven minachtend prijs geeft.

Waar de stem des gewetens gezag heeft, daar baat het niet of men ons eer en voordeel en aanzien voorspiegelt, daar baat het niet al staat men alleen tegenover allen, daar zal met onwrikbaarheid worden gezegd en getoond dat trouwe plichtsvervulling het eerste en hoogste gebod is, d. w. z. een overeenstemming tusschen onze woorden en daden, zoodat wat wij door daden verrichten het uitvloeisel is van hetgeen wij met woorden leeren. En tegenover elkeen, die tracht ons ontrouw te maken, zal het heeten: *ik kan niet anders, ik moet zóó doen!*

Het zijn de mannen en vrouwen van karakter, die een voortstuwende kracht bezitten, om de wereld voorwaarts te brengen en waar anderen te lauw, te onverschillig, te onvast, te dom zijn, daar ontwikkelen zij een ijver en energie, waarop anderen met verbazing zien. Karakter is duurzame macht — dat is een woord van waarheid, dat door ons bedacht moet worden, want onze tijd heeft behoefte aan menschen van ware kennis en werkelijke geleerdheid — die kunnen er nooit genoeg zijn, — maar toch bovenal aan menschen van karakter, die door hun stalen volharding en energie den stempel op alles afdrukken, zoodat de invloed van dezulken nog na eeuwen, hoe onzichtbaar ook, nawerkt op anderen als een voorbeeld ter eerbiediging en ter navolging.

Wie waren de profeten uit de oudheid?

De profeten waren volksmannen, van wie de sociale beweging hunner dagen uitging. Zij ontzagen zich niet om de vorsten en machthebbenden geducht en onbeschroomd de waarheid te zeggen, maar zij waren toch ook geen vleiers die het volk naar den mond spraken. Rechts en links vielen de slagen, die zij uitdeelden. Zelfen geloofden zij aan betere dagen, die zouden aanbreken. Dit geloof is uitgesproken in de zoogenaamd Messiaansche verwachtingen — en zij getuigden daarvan met geestdrift en ijver, zelfs al kwamen zij daardoor in botsing met de machten, die als toongevers optraden. In de taal hunner eeuw stamelden zij de oudste melodiën van het mensdome naar hooger en beter dan het heden aanbod. En wanneer zij dan in opgewondenheid den heilstaat dier betere toekomst schetsten, waarin vrede op aarde zou zijn, waarin de zwaarden zouden worden omgesmeed tot ploegen en de wolf zou verkeeren met het lam, dan mogen de zoogenaamd praktische menschen van alle eeuwen er de schouders over hebben opgetrokken, was toch der profeten dwaasheid verre te verkiezen boven de wijsheid dier anderen en verhieven zij zich in hooger sfeeren, er ging gloed en warmte uit van hen, omdat zij getuigenis aflegden van hetgeen daar woonde in hun harten en al vond het lang niet altijd weerklank, zij dwongen eerbied af aan allen, die tegen hen opzagen als reuzen.

Renan getuigde zoo waar van hen: „Israël heeft het eerst een vorm gegeven aan de klacht van den arme, aan den volhardenden eisch van hen die dorsten naar recht op het geroep des volks. Israël heeft de gerechtigheid zoo bemind, dat het geen rechtvaardige wereld vindende, haar veroordeelt om onder te gaan, evenals de anarchisten van onzen tijd aan allen, die hun zeggen:

de wereld zooals zij is, bergt noodzakelijk onrechtvaardigheden in haar schoot, ten antwoord geven: zij is slecht en daarom moet men haar omverhalen. Israël vult aldus een leemte in de Grieksche beschaving aan, waar de slaaf zoo ellendig is verlaten door God.... Het Judaïsme en het christendom vertegenwoordigen in de oudheid wat het socialisme is in den modernen tijd.”

DE RIZPA-TYPE

OF

DE MOEDER.

„Toen nam Rizpa, de dochter van Aja, eenen zak, en spande dien uit op eenen rotssteen, van het begin des oogstes totdat er weder water op hen drupte van den hemel; en zij liet het gevogelte des hemels op hen niet rusten des daags, noch het gedierte van het veld des nachts.”

Zoo leest men in 2 Sam. XXI : 10.

Die eenvoudige, onopgesmukte woorden bevatten het relaas van een feit, dat een zieleadel openbaart, waardig herinnerd te blijven in 's menschen geheugenis.

Toch zijn wij overtuigd dat er honderden en duizenden zijn, die nooit gehoord hebben van Rizpa, nooit dus van de daad die wij in herinnering brengen.

Laat ons daarom beginnen de geschiedenis te verhalen.

Koning Saul, Israëls eerste koning, had woordbreuk gepleegd tegen een volksstam, de Gibeonieten. Dit Amorietische volk was indertijd op sluwe wijze tot Jozua, den aanvoerder van de benden Israëlieten, die onder Mozes' leiding uit Egypte waren gegaan naar het land Kanaän, waar zij als het „beloofde land” zich metterwoon wilden vestigen, gekomen met verscheurde kleeren en

beschimmeld brood, alsof zij van heel verre kwamen, om het medelijden op te wekken. En deze list gelukte hun zoo goed, dat Jozua, in plaats van hen te verdelgen, een bondgenootschap met hen sloot. Het duurde echter niet lang of het bedrog kwam uit, maar... het eerewoord was nu eenmaal gegeven, men mocht het niet verbreken, al was het op slinksche wijze onttroggeld, en de Gibeonieten leefden onder Israël, al was het dan ook dat zij als waterputters en houthakkers dienst deden.

Israël hield zijn eed aan de Gibeonieten stipt, totdat Saul koning werd. Deze roeide Gibeon uit, omdat het een heidensche stad in Israël was. Toch waren de inwoners niet geheel verdelgd, hoe verschrikkelijk de slachting was, die hij onder hen had aangericht. Maar... de eed was gebroken, die in 's Heeren naam aan Gibeon was gezworen. En die eedbreuk moest gewroken worden. Toen Saul gevallen was op de hoogte van Gilboa, kwam David aan de regeering en nu lezen wij dat in Davids dagen een duurte was gedurende drie jaren en toen David de reden daarvan zocht, werd hem door den Heer gezegd: dat geschiedt om Saul en zijn bloedhuis, omdat hij de Gibeonieten heeft gedood. Die duurte, die hongersnood vond dus zijn oorzaak in de bloedschuld, die op Israël rustte ten gevolge van de woordbreuk van Saul.

David maakte er dadelijk werk van en hij sprak tot de Gibeonieten: wat zal ik voor u doen? Waarmede zal ik u verzoenen? En toen zeiden de Gibeonieten dat het hun niet te doen was om goud of zilver, ook niet om iemand te doden, maar zij wilden alleen wraak nemen op den man, die hun het kwaad had aangedaan. En daarom zeiden zij: geef ons zeven mannen uit zijn huis d. w. z. uit het huis van Saul, opdat wij die ophangen voor den Heer te Gibeon Sauls, den uitverkorene des Heeren.

En David beloofde hun die te zullen geven.

Er waren nu twee zonen van Saul, die hij had bij zijn bijwif Rizpa, met name Armoni en Mefiboseth, en vijf zonen van Michals zuster, de dochter van Saul. David stelde dit zevental ter hunner beschikking.

De Gibeonieten lieten er geen gras over groeien en hingen ze alle zeven op.

En wat is nu de daad van Rizpa?

Den dood harer zoons vindt zij vreeselijk, maar wat kon zij doen om hen te redden? Maar nu zij hun het leven niet kon doen behouden, nu wilde zij toch hun lijken redden uit de klauwen van de roofvogels, die op lijken aasden. En op gevaar af, dat zij zich de woede van de wraakzuchtige Gibeonieten op den hals zal halen, gaat zij naar Gibeon en zij spreidt haar rouwkleed uit op den rotssteen, waarop de galgen stonden opgericht en als trouwe wacht verjaagt zij alle roofvogels, die naderden om zich te goed te doen aan het aas der lijken. Stelt u voor de bange dagen en nog banger nachten, die zij daar doorbracht! Zij vroeg niet naar slaap, naar voedsel, naar drinken, slechts één gedachte bezielde haar, n.l. om te waken voor de eer van de dooden.

Toen David dit hoorde, werd hij zeker met eerbied vervuld voor deze daad van moederliefde, althans hij gaf bevel de lijken af te nemen en ze te begraven met de beenderen van Saul en Jonathan.

En als wij dat verhaal lezen in zijn korten eenvoud, dan zeggen wij toch onwillekeurig dat aan den voet van die galgen een stuk menschenadel is afgespeeld, dat ons nog roert. En wij zijn geneigd te zeggen: zietdaar wat moederliefde vermag!

Wij herinneren ons een schilderij — van wien is ons

kind doodt? Indien men zich in dien toestand der wanhoop, die voerde tot zulk een daad, kan indenken, dan zal men blij zijn nooit als rechter straf te moeten uitspreken over de ongelukkige moeder, die voor de rechtbank gesleept wordt om streng te boeten voor een moord, die haar onvergetelijk haar leven lang zal vervolgen. Misschien wilde zij haar kind bewaren voor een leven van schande, dat ten nauwste verbonden is aan het leven van het „hoerenkind”. Zij bracht het de doodelijke wond toe, om het een lang en naamloos lijden te besparen. Misschien deed zij het om eigen schande te bedekken. En wij denken aan die roerend schoone bladzijden, die Multatuli schreef naar aanleiding van zekere dame, een jonge weduwe die een onecht kind ter wereld bracht en die daarover zich te verantwoorden had voor het gerecht, omdat men haar haar kind wilde afnemen en zij dit niet toeliet. Hij riep haar toe: „hoog uw hoofd in den kerker en voor 't gerecht! Vrees niet de steenen die men oproept tot ongeroepen wraak over geschonden zedelijkheid. Sluit niet de oogen met angst. Gebruik ze om rond te staren, dat ge 't weet wie de onbeschaamdheid heeft de „eerste” te zijn in 't werpen.”

Als diezelfde denker schrijft: „een moeder die haar kind vermoordt, is krankzinnig,” dan voegt hij er zoo juist de woorden aan toe: „of die arme moeder wel zoo heel verkeerd deed, in haar waanzin de voorkeur te geven aan snelle stikking, boven de langzame, die 'r voor den onwelkomen gast zou gereed — liggen in de zeden.”

Hoe overeenkomstig de natuur is het woord: „waar staat het geschreven, dat onwettige verlossing schandelijk is? Welke wijsgeer heeft dit beweerd? In welk wetboek van zedelijkheid wordt het verkondigd? Confucius zegt het niet. Zoroaster zegt het niet. Jezus zegt het niet.

En — hooger dan die allen — de lieve Natuur zegt het niet. En — nòg hooger — mijn hart niet.”

Is het niet waar, als men leest van opgevischte lijkjes, die door de moeder in het water zijn gegooid, dat elk zoo'n lijkje ook een vader had? En terwijl men steenen werpt op die ontaarde moeders, zouden wij willen vragen: waar zijn die vaders? Maar dan houdt men ons een wetboek voor, waarin de woorden staan geschreven: het onderzoek naar het vaderschap is niet geoorloofd. En toch ook wij herhalen de vraag: „waar was de vader, toen 't gerecht kwam aankloppen met barsch gelaat? Toen de arme moeder werd heengeleid naar den kerker? Toen ze, verpletterd onder 't gewicht van schaamte, zich vertoonen moest voor 'n vierschaar van deftige mannen — die nooit zondigen! — om 't walgelijk gehuichel aan te hooren van 'n zondeloos publiek ministerie, dat — in „eene sierlijke rede” altoos — betoogde en bewees hoe verkeerd zij deed, hoe zij de maatschappij had beleedigd en hoe ze strafbaar was, eerst omdat zij deed wat door de Natuur was gevorderd en niet verboden werd door 't hart... daarna wijl ze krankzinnig was geweest van wanhoop?

„Waar was bij dit alles de *vader*?” En de hoofdzaak is en blijft of „de vrouw haar kind heeft ontvangen en gebaard met 'n rijkdom van liefde, groot genoeg om het schadeloos te stellen voor het onliefelijk vooroordeel daarbuiten. Hoofdzaak is en blijft, niet of een kind echt of onecht ter wereld komt — wat beteekent dit eigenlijk? — maar of de moeder *goed* was voor 't kind en het hartelijk welkom kuste in het leven”. En is het buitendien niet vreemd dat men de eer van een vrouw alleen betrekking laat hebben op haar seksueel leven, alsof er geen waarheid schuilt in het pittige woord van Multatuli: de adel en de eer des menschen

wonen boven den navel? Is het niet vreemd dat een meisje „onteerd” heet, als zij geslapen heeft met een man harer keuze zonder permissie van den burgemeester of 'n briefje van den burgerlijken stand of dat een vrouw haar eer te grabbelen gooit, als zij ofschoon gehuwd geslapen heeft met den man, dien zij liefheeft, liever dan met haar wettigen man, in wiens armen zij zich, wie weet om welke reden, heeft geworpen, alsof het niet veel eerloozter is te slapen met een „wettigen” man, voor wien men afkeer, zelfs walging gevoelt!

Maar keeren wij na deze lange uitweiding over „ontaarde” moeders terug tot ons onderwerp en stellen wij ons zelven de vraag of er wel een band des bloeds bestaat, die zich het meest zou openbaren bij de moeder.

Dat dit gevoel niet bestaat bij den vader, dat wordt vrij wel algemeen aangenomen en er bestaat ook niet de minste reden om te onderstellen dat het bestaat. Maar bij de moeder, die het kind zoo lang bij zich omgedragen heeft, neemt men aan dat zij in bijzondere verhouding tot het kind staat. Als zij eerst het kind baart en het daarna zoogt en verzorgt, zoodat haar eigen leven opgaat in dat van het kind, zeker, dan wordt er iets geboren, dat onvergetelijk en onbeschrijfelijk is. Echter wij vragen onszelven af of dit gevoel niet even sterk schier kan bestaan, als men een kind van jongs af verzorgt, al is het niet het eigen kind. Bestond er zoo iets als band des bloeds, dan moest de moeder, die het kind nooit gezien had, direkt gevoelen, als het verruild was met een ander, dat het haar kind niet is. Nu men neme de proef, men zou zien, dat de moeder dat andere kindje even goed en even zorgzaam behandelt als zij haar eigen kind gedaan zou hebben.

De verbeelding doet in dezen zeer veel. Al die verhalen van zeker heimwee bij het kind naar zijn moeder,

die het niet kent, en het geluk van de ontmoeting, als het eindelijk zijn moeder vindt, dat zijn mooie treffende verhalen in een roman, maar zij zijn geen bewijzen nog van een band des bloeds. Men kan het kind zoodanig innemen tegen de moeder zelve en het in den waan brengen dat het zijn moeder niet is en tevens een geducht verlangen opwekken naar een vermeende moeder, die men dan alle mogelijke lieve en goede hoedanigheden toeschrijft, dat het ten slotte zelf tot die gedachte kwam. En als men het dan bracht bij die vrouw, die men het had wijsgemaakt dat zijn moeder was, dan zou men zien hoe innig gelukkig dat kind bij een ontmoeting met haar is.

En toch was dit niet anders dan verbeeldingswerk.

De vrouw, die een vreemd kind zoogt, zal tot dit kind ook in een bijzondere verhouding staan. Het is het gevoel van totale onbeholpenheid, dat zoo sterk bindt. Wij hebben vrouwen gekend, die de zorg voor een jong kindje schier van den aanvang op zich namen, hetzij omdat de moeder in het kraambed stierf, hetzij om andere redenen, en die een gehechtheid, een liefde voor dat kind hadden, welke onmogelijk sterker kon zijn bij de moeder. Zei men haar: als gij maar eens een eigen kind krijgt, dan zoudt gij toch zien dat het iets anders was, dan werd zij bedroefd en antwoordde dat dit onmogelijk het geval kon wezen. En wij hebben voorbeelden gezien van vrouwen, die toen zij zelve een kind kregen, dit achterstelden bij het kind hunner eerste zorg. Het zit 'm dus niet in den band des bloeds, maar in de liefderijke toewijding, de geheel zich zelfverloochenende liefde die men voor zoo'n klein wichtje bezit. En deze band is bijzonder krachtig, ja overtreft alles. In dat opzicht is het waar dat de moederliefde de sterkste band is, die bestaat.

Een moeder vraagt niet naar dank, zij geeft zich geheel en zelfs wanneer het kind afdwaalt en den verkeerden weg opgaat, zij zal het steeds de hand boven 't hoofd houden en het kind weet, dat als het nergens meer wordt opgenomen, het toch niet verstooten zal worden door de moeder. Ja, wat het merkwaardigste mag heeten, de moeders hangen meestentijds nog meer aan afgedwaalde kinderen dan aan de anderen. Het is alsof zij gevoelen dat deze haar hulp en steun nog meer behoeven. Tot in het onzinnige toe geschiedt dit soms. Wij hebben moeders gekend, die eenvoudig geranseld werden, die haar leven niet zeker waren in tegenwoordigheid van haar lieve zoons, en toch zou zoo'n moeder met dezelfde liefde hem verzorgen en verplegen en steeds zijn optreden tegen haar nog vergoelijken op den koop toe. De vreemdste dingen kan men op dit gebied waarnemen, dingen zoo zonderbaar dat men ze haast niet kan gelooven.

Ontegenzeggelijk is de invloed van de moeder, de verzorgster, op het kind groot, ontzettend groot, ja veel grooter dan die van den vader of verzorger. En dat het meest op de zoons, die dan ook veelal naar de moeder trekken, terwijl de dochters het naar den vader doen. Men zal bijna nooit de levensgeschiedenis van een groot man opslaan of men vindt er den invloed van de moeder in terug. Jean Paul zei zoo terecht: „de moeder alleen vormt het kind tot mensch . . . . de mannen voeden op en oogsten den lof, maar de ontelbare, slapelooze nachten en de tallooze opofferingen, die een moeder zich getroost om een held of een dichter voor den staat aan te kweken, worden vergeten, ja niet eens geteld; de moeder zelve telt ze niet eens. En aldus vormen, eeuw in eeuw uit, vergeten en onbekende moeders de meteoren, de zonnen, de baanbrekers en de zangers van den tijd.”

Wanneer aan de vrouw grooter opvoedende kracht wordt toegekend dan aan den man, dan is het niet om de meerdere kennis die zij bezit, want in den regel is deze minder dan die van den man, maar dan is het om den grooteren takt waarover zij beschikt, dan is het 't scherper onderscheidingsvermogen, waardoor zij meestal veel meer menschenkennis heeft, dan is het de groote mate van gezond verstand, waardoor zij aanvult wat haar dikwijls aan kennis of geleerdheid ontbreekt. En daarom kon Carmen Sylva zoo naar waarheid zingen:

Het schoonste woord op 't wereldrond
 Het schoonste woord in menschenmond
                   Is: moeder!
 Geen woord toch is zoo diep en teer
 Zoo nameloos gedachtenrijk
                   Als: moeder!

Wat niemand vermag, dat gelukt soms de moeder. Waar alles afstuit op de verhardheid van ziel, daar ontdooit deze soms bij het zien van de moeder. En eigenaardig is de blijvende invloed dien zij heeft. Wij hebben groote denkers, wereldberoemde geleerden gekend, die nooit iets zouden doen zonder hun moeder te raadplegen en als men dan dat doodeenvoudige vrouwtje zag, dat moeder heette, dan steeg de verwondering ten top en dan begreep men wel niet, maar zag men de wonderbare geheimzinnige werking, die van de moeder uitgaat.

In de ontleding van beider werkkring schuilt waarheid, als wij haar door den dichter hooren geven in dezer voege:

Hem — de menschen; haar — heur kindren;
           Hem — de waereld; haar — het huis.
 Hij voor allen; zij voor de enklen —
           En toch beide voor elkaâr.
 Niet gemengd en toch vereenigd,
           Immer hier en — eeuwig dáár!

Wij willen niet zeggen dat dit altijd opgaat, maar toch de scheiding, die hier gemaakt wordt, bevat een gezonde kern van waarheid. En wie meent dat de werkkring der vrouw een minderwaardige zou zijn, die begrijpt er niet veel van. Want juist zij heeft een taak, waarvoor de hoogste aanleg vereischt wordt om haar op waardige en eervolle wijze te vervullen. Want wat staat hooger dan het opvoeden van aanstaande menschen? En nu is het onverantwoordelijk, hoe de meesten zonder eenige voorbereiding, zonder eenige kennis van zaken, deze hoogstbelangrijke taak aanvaarden. Om bloemen te kweken, om vee te fokken, men zal er zich niet aan wagen zonder ergens in de leer te zijn geweest, zonder eenige voorafgaande kennis, maar op 't gebied der opvoeding schijnt men zich te mogen wagen zonder er iets van te weten. Is het dan te verwonderen dat zoovelen mislukken? En als dan de moeder klaagt over haar kinderen, dan zou zij verstandig doen de schuld niet bij deze, maar bij zichzelf te zoeken. Wij kennen geen zwaarder werk dan de opvoeding, maar, voegen we er bij: wij kennen ook geen werk, dat zoo lichtvaardig ter hand wordt genomen. En toch bij de wonderbare samenstelling onzer maatschappij komt het werk der opvoeding grootendeels neer op de moeder. Gelukkig degenen, die een verstandige moeder hebben gehad, haar invloed zal zich doen gevoelen door het geheele leven. Als wij aannemen dat de moeder het eerste ideaal is van het kind, dan moet zij er des te meer op bedacht zijn om zorg te dragen dat dit ideaal zuiver en rein is.

Merkt het kind, dat zijn ideaal geen leelijke zijden heeft, het zal haar vanzelf zijn geheele hart wijden en schenken, zich gelukkig achten een goedkeurenden blik of teedere liefkoozing van haar te mogen ontvangen. En geen grooter teleurstelling dan dat het kind vlekjes

ontdekt in zijn ideaal of, nog erger, wanneer het onder-
vindt dat zijn moeder niet was wat hij zich van haar
voorstelde. Wreeder ontgoocheling dan een kind onder-
vindt, als het zich teleurgesteld ziet in zijn moeder, is
moeilijk denkbaar.

De zwakke moeder laat met zich spelen, houdt geen
voet bij stuk en in plaats van de verkeerde neigingen
van haar lieveling tegen te gaan, schijnt zij er behagen
in te scheppen, vergoelijkt ze, ja bewondert soms haar
kind zelfs in zijn verkeerdheden. Het gevolg blijft niet
uit. Volwassen geworden blijft zij de speelbal zijner
grillen en luimen, om op den koop toe de grofste ondank-
baarheid in te oogsten.

De gestrenge moeder eischt te veel van haar kind
en weet zich niet voldoende te verplaatsen in den geest
van het kind. In plaats van het tot zich te trekken
en voor zich te winnen, zoodat het aan haar zijn geheele
vertrouwen schenkt, stoot zij af en vervreemdt zij het
van zich. In plaats van te trachten kind te zijn met
haar kinderen, staat zij op een afstand en al ziet het
kind tegen haar op, zij staat te ver van hem af en dus
trekt zij niet genoeg aan.

De zorgelooze moeder geeft zich te weinig rekenschap
van hetgeen zij doet. Er is geen peil op haar te trekken,
doordat zij te weinig tracht zichzelf te beheerschen,
doordat ze nu eens te toegevend is en straks te gestreng.
Zij geeft zich te weinig rekenschap van de verkeerde
werking, die een veranderlijk karakter uitoefent op
anderen.

Nu is het moeilijk de juiste maat te houden. Het
leven is feitelijk een voortdurend geven en nemen, een
gestadig transigeeren. Dat kan geen kwaad, mits het
met talent en zorg geschiedt, steeds zichzelf rekenschap
gevende van hetgeen men doet.

Als de moeder het ideaal is voor het kind, dan kan dit voor hem de aanleiding worden om steeds met achting vervuld te worden voor de vrouw in het algemeen. En die achting voor het vrouwelijk geslacht wordt te veel gemist, juist bij het jonge geslacht. Immers als de jongeling bij de behandeling der vrouw steeds dacht: wat zou mijn moeder ervan zeggen? Zou ik haar durven vertellen hoe ik deed tegenover deze of gene vrouw? Hoe zou ik het vinden, als mijn moeder door 'n ander zoo behandeld werd gelijk ik optreed tegenover de eene of andere vrouw? — we zijn overtuigd dat er dan veel minder afkeurenswaardige, laaghartige daden zouden plaats vinden in de verhouding van den man tegenover de vrouwen, dan nu het geval is.

De gedachte: als mijn moeder het wist! als mijn moeder het zag! kan weldadig werken, maar zulke gedachten kunnen alleen opkomen bij het kind, dat van jongsaan één was met zijn moeder en zooveel mogelijk één bleef met haar.

Wanneer het kind aan iemand behoort, dan zeker aan zijn moeder. Zij heeft hem gevoed, eerst met haar bloed en daarna met haar melk, en zoo doende ontstond er een band, zoo hecht en zoo stevig dat geen verhouding zoo innig is als die tusschen moeder en kind.

Nooit zal het kind zich zoo geven voor zijn moeder, als deze het doet voor haar kind. En dat nooit uit zulken innerlijken aandrang des harten.

Voorbeelden als dat van Rizpa kunnen medewerken om den eerbied voor de moeder te verhoogen, die zich geheel geeft ter wille van haar kinderen, maar tevens om het kind te doen zien, waartoe moederliefde in staat is, zoodat het steeds vervuld zal blijven met de grootste toewijding aan zijn moeder.

DE DEBORAH-TYPE

OF

DE HELDIN.

Het mag wel eigenaardig heeten, dat bij vele volkeren in de hachelijkste oogenblikken het een vrouw is geweest, die als reddende engel optrad om waar allen verslapten, aan te vuren tot geestdrift en zoo het land te redden voor algeheelen ondergang. Ja, sterker nog, in bijna elke beweging is het een vrouw, die de kat de bel aanbindt, om met taai geduld en onwankelbaren moed de zaak, die haar lief was, ten einde toe te dienen.

Wij hadden dus even goed een andere vrouw als type kunnen nemen, maar getrouw aan ons voornemen om ons te bepalen bij bijbelsche typen, kiezen wij de bekende richteres Deborah uit het boek der Richteren.

Het was weer een bange tijd voor het volk Israëls. Het had zijn zelfstandigheid verloren en werd zwaar onderdrukt door Jabin, den koning der Kanaänieten, die beschikte over een machtig leger en wel negenhonderd ijzeren strijdwagens had, waartegen geen voetvolk in de vlakke op kon. Twintig jaar lang verkeerde het in den druk zonder dat er vooruitzicht bestond om zich vrij te vechten. De moed, de geestkracht was er dan ook heelemaal uit bij de Israëlieten. Alleen in het gebergte woonde een vrouw, die den moed niet opgaf

en die blijkbaar met beleid de bergbevolking trachtte te organiseeren, ten einde te gelegener tijd een slag te kunnen slaan. Haar naam was Deborah, de huisvrouw van Lappidoth, die veel invloed bezat onder haar landgenooten en op wie zeker de hoop van velen was gevestigd. Men zou kunnen onderstellen dat zij het volk in het gebergte in 't geheim had gewapend, want zij riep Barak, den veldheer, op om met 10,000 man op te trekken naar de beek Kison en daar het leger van Jabin onder aanvoering van generaal Sisera met zijn wagens een gevoelige neerlaag toe te dienen. Nu, zoo'n leger stampet men niet uit den grond en dus jarenlange voorbereiding moet vooraf zijn gegaan. Slim had zij het overlegd ook, want als Sisera zich vlak voor den regentijd in de vlakte van die beek waagde, dan had hij groote kans er leelijk in te loopen. Maar Barak had niet veel lust, om als aanvoerder het leger ten strijde te leiden. De moed was er blijkbaar uit en hij bezat de kracht niet dezen er bij zijn leger in te brengen. Daarom gaf hij haar ten antwoord: als gij met mij trekt, zal ik ook trekken, maar trekt gij niet mede, dan wil ik ook niet trekken. Het was dus de vrouw, die er den moed in moest brengen. Vastberaden aarzelde zij geen oogenblik maar zij zei tegen Barak: ik zal meetrekken, maar dan zult gij de eer ook niet hebben van deze daad, want de Heer zal Sisera overgeven in de hand van een vrouw.

En jawel, met haar tienduizend man heeft zij toen een heldenstuk verricht, dat zoo niet eenig in de historie toch zeer zeker tot de zeldzaamste gebeurtenissen mag worden gerekend. Zij versloeg namelijk Sisera met zijn veel machtiger leger en met al zijn strijdwagens, ja de nederlaag was zoo verpletterend, dat de generaal zelf van zijn wagen sprong en met de grootste moeite te voet vluchtte. Dit heldenfeit werd bedreven niet door Barak,

maar door een vrouw, die in staat was het leger zoodanig te bezielen, dat het met de grootste doodsverachting den veel machtiger vijand wist te verpletteren.

En weder was het een vrouw, die een einde maakte aan het leven van Sisera, den veldheer. Deze toch vluchtte en kwam in de hut van Jaël, de huisvrouw van Heber. Daar legde hij zich ter ruste na zoo'n vermoeienden strijd. Zij gaf hem te drinken en dekte hem toe. En toen hij goed en wel sliep, nam zij een nagel van de hut en een hamer en dreef hem den nagel door de slapen zijns hoofds, zoodat hij stierf. Wij laten nu daar of zoo'n sluipmoord met schending der gastvrijheid een edele daad was, ofschoon zij als de zwakkere waarschijnlijk gedacht heeft: wie niet sterk is, moet slim zijn. Zelfs geloovigen keuren de daad van Jaël niet af en kunnen zich dus moeilijk aankanten tegen tirannenmoord. En in het bekende lied van Deborah wordt zij dan ook hemelhoog geprezen en luidt het: „gezegend zij boven de vrouwen Jaël, de huisvrouw van Heber, den Keniet, gezegend zij zij boven de vrouwen in de hut.” Van Deborah zelve wordt getuigd, dat zij was een „moeder in Israël.” Dit wil blijkbaar zeggen, dat zij het vereenigingspunt was, waarom de kinderen Israëls zich in de bergen verzamelden.

Het was dus een vrouw, die de heldin was van den dag, en waar de mannen den moed lieten zinken, daar wist zij dezen op te wekken en zoodanig te doen ontvlammen, dat zij het schier onmogelijk geachte mogelijk maakte en het volk Israëls bevrijdde van zijn tirannen, ten gevolge waarvan het weer veertig jaar lang in vrede kon leven.

In de Joodsche geschiedenis staat ook Judith te boek als een heldin, die haar volk verlostte van den Assyrischen veldheer Holofernes, door tot hem te gaan onder den schijn alsof zij de geheimen van haar volk zou verraden, doch in

werkelijkheid dienst deed als spion. Zoo wist zij toegang te krijgen tot zijn tent, ja, at en dronk en was vroolijk met hem. En toen hij ten slotte dronken in bed lag, nam zij zijn zwaard, bad Gods hulp af opdat zij genadig haar werk kon volbrengen, greep hem bij het haar en sloeg hem met zijn eigen zwaard het hoofd af. Daarop stak zij het in een zak, nam het mede naar haar volksgenooten en deze dood van Holofernes bracht zulk een verwarring en ontsteltenis in het leger der Assyriërs, dat zij op de vlucht sloegen. De Israëlieten hen achterna en zij sloegen allen dood die ze achterhalen konden. Zoo werd het volk bevrijd van zijn tiran en de hoogepriester en alle priesters traden Judith te gemoet en noemden haar „de kroon van Jeruzalem, de blijdschap van Israël, een eere voor het geheele volk”, om de loffelijke daad, door haar verricht, waardoor zij eeuwiglijk voor God gezegend werd. Daarna zong zij een loflied Gode ter eer.

Zoo was het wederom een vrouw, die haar landgenooten bevrijdde van den tiran door hem te vermoorden.

In de XV^{de} eeuw zag het er hopeloos uit voor Frankrijk. De Engelschen toch waren er de baas en het had er veel van dat dat land een wingewest zou worden van Engeland. De zwakke koning Karel VII was een onbetekenend man, die niet bestand was tegen de moeielijke omstandigheden, waarin het land verkeerde. Toen stond er een herdersmeisje uit Domrémy op, Jeanne D'Arc, die ten gevolge van een vermeende ingeving geroepen was haar land te bevrijden en Karel VII tot koning te doen kronen te Reims. Zij was het die door haar moed en geestkracht den verflauwd en geest in het leger wist te verdrijven en die het onmogelijk gedachte tot stand wist te brengen. Dit eenvoudige meisje redde Frankrijk van een wissen ondergang, maar werd met den schromelijksten ondank beloond, om ten slotte in de handen der

Engelschen gevallen, als heks te worden verbrand. Eugène Sue zegt het zoo eenvoudig en goed: „ziethier de legende van de katholieke en koningsgezinde plebeesche vrouw: Karel VII was zijn kroon verschuldigd aan Jeanne D'Arc... hij heeft haar schandelijk verloochend en lafhartig aan haar lot overgelaten. Zij knielde dagelijks vroom ter neder voor de priesters — de kaalgekruinden hebben haar levend verbrand. De ridderschap had toegelaten dat de Engelschen Gallië veroverden... de maagd bevrijdde het vaderland en verdreef den vreemdeling... zij is vervolgd, verraden, overgeleverd door de ridders. De onverzoenlijke jaloezie der krijgsoversten en hovelingen, de koninklijke ondankbaarheid, de klerikale wreedheid hebben den brandstapel opgericht voor de arme plebeesche maagd! Wees gezegend door alle eeuwen heen, o krijgshaftige maagd, heilige dochter van het moederland.”

Wat Deborah was voor Israël, dat was Jeanne D'Arc voor Frankrijk en omgekeerd. Eigenaardig dat het een vrouw was, die het stoute werk volbracht, om Frankrijk uit Engeland's klauwen te rukken.

Hebben wij niet in onze Nederlandsche geschiedenis het voorbeeld van Kenau Simons Hasselaar, die tijdens het beleg van Haarlem door de Spanjaarden een Amazonenkorps van 300 vrouwen vormde om de mannen ter zijde te staan en die door haar optreden en werken niet alleen bezielend werkte op de vrouwen, maar een edelen wedijver bij de mannen wist op te wekken, die op het zien van den heldenmoed der vrouwen niet bij haar wenschten achter te staan?

Het mag zeker wel eigenaardig heeten, dat de vrouw, die veel den naam van praatziek heeft, juist waar het op handelen aankomt, dikwijls veel energieker en meer doortastend is dan de man. Neem b. v. wederom het geval in de Fransche omwenteling. Koning Lodewijk XVI

zat met zijn hof te Versailles en dit verdroot den Parijzenaars, die hem in hun midden wilden hebben. Wat werd er door de mannen gepraat over middelen ten einde hem naar Parijs te krijgen! Maar het bleef bij praten. En wat doen nu de vrouwen? Opgewekt door een Théroigne de Méricourt en Rose Lacombe trekken zij onder de leuze: naar Versailles! Brood! in den morgen van 5 October op naar de plaats, waar het hof zetelde. Eenmaal op weg sleepten zij allen mede in den stroom: „forsche vrouwen van de markt, handige modemaaksters, bij het krieken van den dageraad reeds ijverig aan den arbeid, oude vrijsters, die naar de vroegmis trippelden, de huismeid met haar straatbezem, alles moet mede.” Camille Desmoulins noemde het in zijn blad een grootsch gezicht, om zoovele Judiths, ten getale van 8 à 10.000 naar buiten te zien snellen, ten einde gezamenlijk te trachten den hongerenden brood te bezorgen. Want de vrouwen meenden, dat als de „bon Papa” (de goede papa) — zoo noemde men den koning — maar in Parijs was, er geen honger meer zou worden geleden. Zij lieten zich door niets afschrikken, want het was een hondenweer, zoodat zij druipnat te Versailles aankwamen, een tocht van uren lang. Terwijl de mannen in de Nationale Vergadering delibereerden, drongen de vrouwen de vergaderzaal binnen, om zeer onparlementair te roepen: *brood, en niet zulke lange redevoeringen!* En zij lieten zich niet afschepen met beloften en mooie praatjes, neen, de koning moest dadelijk met haar mede. En het geschiedde alzoo: dansende rondom het koninklijke rijtuig, versierd met driekleurige kokardes, maakten zij den tocht terug onder het zingen van „zinspelende liederen.” Met de eene hand wijzende op het koninklijke rijtuig, waarin de koning, de koningin en de dauphin (kroonprins) gezeten waren en met de andere op de provisiewagens,

kwamen zij Parijs binnen, zeggende: Moed, vrienden! Thans zal het ons niet aan brood ontbreken. Wij brengen den bakker, de bakkerin en den bakkersjongen mede. Naar waarheid kon Michelet in zijn geschiedenis der Fransche omwenteling neerschrijven: „de mannen hebben de Bastille genomen, de vrouwen hebben den koning veroverd.”

Waar de mannen geen kans zagen tot het bereiken van hun doel, daar hebben de vrouwen getoond dat zij zelfs den koning wisten te doen zwichten voor haar wil. Laat men nu van sommige zijden spreken van de *dames de la halle* (vischwijven), het doet er niet toe, voor de energie der vrouw moest de koning wijken en wat de mannen niet vermochten, dat volbrachten de vrouwen en het zal haar in de geschiedenis tot eeuwige eer verstreken.

Al keurt men de daad af, men kan toch den persoon die uit overtuiging zóó handelt als hij doet, de eer geven die hem toehoort. Immers ons oordeel moet zich niet richten naar het doel, voor zooverre het al dan niet onze sympathie wegdraagt, maar elkeen, die uit overtuiging handelt, al is deze ook de zotst denkbare, heeft recht op onze waardeering.

Zoo weten wij den heldenmoed van een Charlotte Corday te waardeeren en haar persoon hoog te schatten, al keuren wij haar daad, nl. den moord op Marat, ten zeerste af. Immers zij meende een goed werk te doen, zij meende Frankrijk te bevrijden van een monster, dat niet ophield zijn misdaden te verrichten tegen heel een volk. Nadat zij haar daad volbracht heeft, deed zij niet de minste poging om te ontsnappen en toen men de kamer binnendrong, waar het bloedig drama was afgespeeld, toen bleef zij rustig als versteend staan kijken bij het venster. En in haar verhooren welk een kalmte

welk een zielerust! Juist daaruit kan men zien dat zij gesneden was uit het hout, waaruit men martelaren en martelaressen maakt.

Klassiek is zij in haar korte en waardige antwoorden, gelijk de Moniteur ze meedeelt. Luistert slechts:

— Wie inspireerde u zooveel haat?

— Ik had den haat van anderen niet noodig, ik had genoeg aan mijn eigen haat.

— Deze daad moet u toch ingeblazen zijn?

— Men brengt slechts goed ten uitvoer wat men zelf heeft bedacht.

— Wat haat gij in hem?

— Zijn misdaden.

— Wat verstaat gij daaronder?

— De verwoestingen van Frankrijk.

— Wat hooptet gij door hem te dooden?

— Den vrede terug te geven aan mijn land.

— Gelooft gij dan alle Marat's gedood te hebben?

— Als deze dood is, zullen de andere misschien wel bang worden.

— Sinds wanneer hadt gij dit plan opgevat?

— Sinds 31 Mei, toen men hier de vertegenwoordigers des volks arresteerde.

Toen de president haar na een bezwarenden getuige vroeg: wat antwoordt gij hierop? zei zij: niets, alleen dat het mij goed gelukt is.

En toen de beschuldiger Fouquier Tinville erop wees, dat zij zoo goed geraakt had en haar toevoegde: „Gij hebt u waarschijnlijk vooraf goed geoefend”, toen riep zij verontwaardigd uit: „o, wat een monster! Hij houdt mij voor een moordenares.”

Zij besteeg het schavot met de grootste kalmte en met een treffenden eenvoud. Zij had afgerekend met het leven, zij meende haar volk een weldaad te bewijzen

en ook zij gaf haar leven als een losprijs voor velen.

Michelet schrijft: „een godsdienst vormde zich in het bloed van Charlotte Corday: de godsdienst van den dolk.

André Chénier schreef een hymne op deze nieuwe godheid.

O Vertu! le poignard, seul espoir de la terre
Est ton arme sacrée.

(O deugd, de dolk, de eenige hoop der aarde, is uw gewijd wapen.)”

De heldenmoed van deze vrouw heeft recht op dezelfde bewondering als die van alle revolutionairen, al is het doel dat de eene tracht te bereiken ook precies het omgekeerde van dat van een ander.

Een bekend gezegde luidt: men ontmoet altijd een vrouw, op den weg naar den hemel zoowel als op dien naar de hel. Hier ligt een groote waarheid in.

Geen enkele grootsche, gevaarlijke beweging of men vindt daaraan verbonden den naam eener vrouw, die er zich geheel aan gaf.

De voorbeelden hebben wij slechts voor het grijpen. Wij nemen er enkele, al zijn wij overtuigd meerdere niet te noemen, die het misschien evenzeer verdienen.

De Krimoorlog woedde met alle hevigheid en het bleek dat er groot gebrek was aan verpleging, zoodat de verwonden zoo goed als onverzorgd lagen in de hospitalen aan den Bosphorus. Toen was het een beschaafde jonge vrouw, die het om niets hoefde te doen, want zij had geld in overvloed en bezat een gelukkig tehuis, waar zij de lieveling was, in één woord zij was gezegend met alles, wat het maatschappelijk en huiselijk leven rijk en gelukkig kan maken. Maar dit alles achtte zij schade te zijn voor haar ziel en zij verkoos een leven vol inspanning en leed en smart boven een gemakkelijk en

onbezorgd bestaan, zij gaf onderwijs, zij bezocht de armen zij verpleegde en voedde de zieken. Dit alles deed zij in een uithoek van Engeland, maar toen het bericht kwam, dat daar zooveel gewonden waren, toen achtte zij het haar plicht alles vaarwel te zeggen en dáárheden te gaan. En wat zij daar gedaan heeft, de „lady of the lamp” (de dame met de lantaarn), is ver boven onzen lof verheven. Zij was een engel in menschengedaante en eigenaardig, zij genoot onder die veelal ruwe en onbeschaafde soldaten een vereering, die aan het afgodische grensde. Waarschijnlijk weet men wie ik bedoel, want haar naam zal blijven voortleven, zoolang er melding gemaakt wordt van daden van liefde en opoffering. Het was miss Nightingale. En — goed voorgaan doet goed volgen. Dat bleek ook alweer hier, want op haar voorbeeld trok miss Stanley naar de Krim met een vijftigtal verpleegsters. Andere namen verbinden zich aan de zaak der verpleging op het slagveld en als wij de namen noemen van miss Florence Lees, Mary Carpenter, dan zijn er honderden en duizenden, die zegenend haar naam op de lippen namen bij het uitblazen van den laatsten levensadem. Een gansch leven, gewijd aan stille menschenliefde, zegeningen verspreidend in zijn omgeving — en dit kan ieder als hij of zij maar wil, want het veld van arbeid om menschen te helpen, die maatschappelijk te gronde zijn gegaan, is zoo groot dat men haast niet weet waar te beginnen en zeker niet waar te eindigen — ziet, die levenstaak oefent altijd invloed uit ten goede. En zijn het niet veelal vrouwen, die zich daaraan wijden met voorbeeldelooze volharding en zeldzame opofferingsliefde? Lees de geschriften van Smiles, zooals Plicht en gij zult hiervan voorbeelden in massa aantreffen.

Het was een vrouw, die door het uitgeven van een boek, ontzettend veel heeft bijgedragen om de oogen te openen

voor de slechtheid der slavernij. De Negerhut van Oom Tom van mevrouw Beecher Stowe was een daad in die dagen en al zou het dwaas zijn aan dat boek de afschaffing der slavernij toe te schrijven, toch is het een feit dat het insloeg en een ongekennde werking uitoefende op duizenden.

Wij weten heel goed dat noch het christendom daartoe in staat was en buitendien het vormde goede, gewillige slaven maar verzette zich niet tegen de instelling als zoodanig; dat noch de filantropie zulks vermocht, maar dat toen de economische voorwaarden des levens den vrijen arbeider maakte tot een goedkooper werkkracht dan de gebonden slaaf, voor wiens onderhoud men had te zorgen, alleen dit oorzaak was van de afschaffing. Toch neemt dit niet weg, dat een woord op een goed oogenblik — het geheim van zijn opgang — toch ook wel invloed kan uitoefenen ten goede. En opnieuw krijgt men het bewijs, hoe waar het is dat men op den weg naar den hemel zoowel als op dien naar de hel een vrouw ontmoet, als men leest, dat deze mevrouw Beecher Stowe met heel veel praal en ophef in Engeland werd ontvangen door de hertogin van Sutherland, ten einde haar sympathie uit te spreken voor de negerslaven der Amerikaansche republiek en men weet toch ook, dat het diezelfde hertogin was, die op haar landgoederen niet minder dan 3000 gezinnen, dus ongeveer 15,000 menschen stelselmatig liet verjagen en uitroeien, om plaats te maken voor 131,000 schapen en die zelfs de hulp van de soldaten inriep om hen er met geweld van weg te jagen. Daaruit leert men de vreeselijke huichelarij in daden kennen, die zoo stuitend is. Sympathie voor arme zwarten, terwijl men terzelfdertijd het bestaan onder de voeten wegneemt van arme blanken, om ze ter dood te doemen!

De wettelijk gereguleerde prostitutie met alle vernederingen der vrouw, daaraan verbonden en in de

wereld gebracht om den man zoogenaamd te vrijwaren voor allerlei ziekten, was in Engeland en op het vasteland ingevoerd. De vrouwelijke bevolking werd daardoor overgegeven aan de genade der politie en haar spionnen. Het was een zwakke vrouw, die verontwaardigd over zoo'n wet, een kruistocht daartegen begon. Haar naam was Josephine Butler. En wat zij niet geleden en onderzonden heeft, waar zij niet aan blootgestaan heeft, het is ongelooflijk in dezen onzen tijd van zoogenaamde beschaving. Zij vertelt eens een bidstond gehad te hebben met vrouwen, toen zij letterlijk langs de straten werd gejaagd door schurken, die door de bordeelhouders opgehitst waren, omdat deze vreesden hun prooi te verliezen. De politie stond dat alles aan te kijken, maar liet de opgezweepte menigte haar gang gaan. In het huis der bidstond gekomen, dacht zij niet het levend te verlaten, want het gemeen scheen gezworen te hebben dat het het huis in brand zou steken met allen die erin waren. Zij moest zich elken dag anders kleeden en kon zich in het openbaar nooit bij haar naam laten noemen. Eens toen zij al te bed en bijna in slaap was, werd er in haar hotel aan de deur geklopt en de eigenaar, die zeer ontdaan was, vroeg haar zich aan te kleeden en dadelijk het huis te verlaten, want het gemeen stond voor de deur en dreigde het huis in brand te steken, als zij het niet terstond verliet. Spoedig kleepte zij zich aan en door een achterstraatje kon zij met moeite aan 't gevaar ontsnappen. Toch werden de vensters van het logement, dat zij verlaten had, nog ingeworpen en de deuren gehavend, maar toen men bemerkte dat zij het huis uit was, staakte men alle verdere geweldadigheden. Dit is slechts een enkele episode, maar zulke ervaringen deed zij voortdurend op. Doch haar overtuiging bleef onwrikbaar en ondanks mishandeling en vervolging bleef

zij den kruistocht voortzetten tegen hetgeen zij voor onrecht hield. ¹⁾ En zoo is het haar gelukt, dat het Lagerhuis in April 1883 het gedwongen onderzoek, waaraan de vrouw zich moest onderwerpen, afschafte en drie jaar later werd de wet geheel ingetrokken.

Maar mevr. Butler was de persoon niet, om te rusten voor en aler zij haar taak geheel had afgedaan. Zij begon nu met hare medearbeiders een kruistocht tegen den vijand op het vasteland, of liever zij deed het een en het ander. De Britsche en Buitenlandsche Algemeene Federatie tot afschaffing van de Reglementeering der Ontucht werd gesticht en deze heeft haar vertakking in alle landen van Europa. Onder den titel: Een stem in de woestijn werd het belangrijkste wat mevrouw Butler op het vasteland had gesproken in het Fransch of Italiaansch, gedrukt uitgegeven en merkwaardig mag het heeten, dat terwijl het in bijna alle talen van Europa vertaald werd, nooit een Engelsche uitgave ervan is verschenen. Ik weet niet of Mathew Arnold het gedicht heeft op haar, maar in elk geval behoort deze vrouw ook tot die heilige getuigen van wie hij zingt:

In d'ure van nijpend gevaar,
 Bij 't zinken van karakter en moed
 Staat gij als Engelen dáár:
 Als bakens der hope, — voorwaar
 Stralend van hemelschen gloed.
 In uw borst is de traagheid gesmoord,
 Geen matheid is dáár in uw blik;
 Geen aarzeling heeft in uw woord;
 Dra vlieden ook wanhoop en schrik
 Wordt maar even uw stemme gehoord.
 Gij zweeft door de rijen en sterkt
 Die afgemat doolden in 't rond;

---

¹⁾ Men vergelijke het boekje van William Stead: Josephine Butler.

Bezielt voor uw lof, en bewerkt
 Moed, regel en orde terstond;
 En oogen vol glans en gebeên
 Volgen z' aandachtig uw schreên.

Wie zou mevrouw Butler niet een plaats geven onder de heldinnen, de vrouw die alles ten offer bracht: rust, tijd, geld, enz. alleen om te werken tot afschaffing van dezen grooten schandvlek der maatschappij, die zoo verlagend is voor de vrouw?

Tijdens de Kommune te Parijs was er een vrouw, die zich bijzonder onderscheidde, een onderwijzeres die niet alleen haar zusters in de verdrukking moed insprak, maar ook de mannen opwekte om hun plicht te doen; zelve gestoken in het pak van nationale garde was zij steeds op de gevaarlijkste punten en waar zij helpen kon, daar spreidde zij een weergalooze liefde ten toon. En vooral in de laatste dagen toen de zaak der Kommunards hopeloos stond, bewees zij een heldenmoed die schier ongelooflijk is. Wij bedoelen de roode Louise, want onder dien naam is Louise Michel bekend. Veelal voorgesteld als een vrouwelijk monster, die voor geen wreedheid terugdeinsde, is zij in waarheid de verpersoonlijkte goedheid, die zichzelf geheel geeft voor anderen. Had zij in vroegere eeuwen geleefd, zij zou een heilige zijn geweest. Elkeen, die ooit met haar in aanraking is geweest, onverschillig van welke richting hij moge zijn, weet verhalen van haar te doen, die getuigenis afleggen van een liefderijke ziel maar tevens van ontembaren moed.

Toen zij gevangen was genomen en haar zaak voor den krijgsraad werd behandeld, gaf zij daarvan nog een doorslaand bewijs. Toen kapitein Dailly als openbaar aanklager de doodstraf voor haar eischte, zei Louise: „wat ik van u verlang, van u die zich krijgsraad noemt, die zich aanstelt als mijn rechters, gij moet u niet verbergen om

te treffen evenals de kommissie van gratie, ik vraag u een plaats op het veld van Satory, waar onze broeders reeds zijn gevallen. Men moet mij wegvegen uit de maatschappij. Gij hebt de opdracht dit te doen. Daar het schijnt, dat elk hart, dat voor de vrijheid slaat, slechts aanspraak heeft op een stukje lood, verlang ik ook mijn deel. Als gij mij laat leven, zal ik niet ophouden wraak te roepen en zal ik de moordenaars van de kommissie van gratie opdragen aan de wraak mijner broeders."

President: ik kan u het woord niet laten.

Louise Michel: „ik ben aan het einde... Als gij geen lafaards zijt, dan veroordeelt gij mij ter dood."

De krijgraad had den moed niet haar ter dood te veroordeelen, haar vonnis luidde: deportatie naar Nieuw Kaledonië. Het moet dien rechters door de ziel zijn gesneden, gesteld dat ze nog een ziel hadden, om zich zoo de waarheid in het gezicht te hooren slingeren door een vrouw en dat onder zulke omstandigheden met den dood voor oogen. En zij heeft woord gehouden. Het verblijf in Nieuw Kaledonië, waar zij weer grenzenlooze liefde toonde tegenover haar medegevangenen en tegenover de inboorlingen, heeft haar niet vermogen klein te maken. Teruggekeerd in haar vaderland heeft zij direkt wraak geroepen over den moord van het proletariaat en waar het volk een oogenblik tot zichzelf kwam, om te protesteeren tegen den druk van boven, daar stond zij steeds vooraan. De gevangenisdeur ontsloot zich opnieuw voor haar, maar niets vermocht haar energie, haar moed te breidelen. En wanneer eenmaal de arbeidersbeweging van het laatste gedeelte der vorige eeuw naar waarheid wordt beschreven, weest verzekerd dat de roode Louise daarin een eereplaats zal innemen.

En als gij het oog wendt naar Rusland en de Nihilistische beweging, dien reuzenstrijd tegen een oppermachtig

absolutisme, bestudeert, dan ontmoeten wij wederom eenige vrouwelijke heldennaturen, die ons vervullen met den diepsten eerbied en ons met een bekend schrijver doen uitroepen: maar dat zijn heiligen! Wij denken aan Vera Sassulitch, dat jonge meisje, dat onvervaard schoot op generaal Trepoff wegens de lage mishandelingen, die deze liet plegen op een Russisch student; wij denken aan Sophia Kovaleffska, aan Sophia Perovskaja, afkomstig uit de hoogste kringen der aristokratie, die alles vaarwel zeide om een leven te leiden met en voor de verdrukten, die volgens Stepniak zulk een grooten invloed had, zoowel wegens haar stoïcijnsche gestrengheid jegens zichzelf als wegens haar onvermoeide energie, maar bovenal wegens haar buitengewoon verstand, die ten slotte op nog jeugdigen leeftijd stierf op het schavot met een voorbeeldeloozen moed: aan Jesse Helfmann, aan de nog pas 14jarige Goukovskaja, die tot levenslange ballingschap naar Siberië veroordeeld werd, omdat zij de menigte had aangespoord Kovalsky met geweld te bevrijden uit de gevangenis te Odessa, maar liever den dood zocht in de golven van de Yenisseï dan zoo'n leven in ballingschap te moeten leiden. Maar genoeg, wij kunnen niet volledig zijn. We zien echter zulk een rij van heldinnen, die allen zichzelf gaven als een losprijs voor velen en die doen zien hoe de vrouw vooral niet onderdoet voor den man in heldenmoed, ja dikwijls in de meest beslissende oogenblikken hem overtreft in energie, volharding en toewijding. Zelf-opoffering stond bij haar allen op den voorgrond. Zij gevoelden wat het zeggen wilde schade te lijden aan haar ziel, wanneer zij geen gehoor gaven aan den innerlijken aandrang, die haar dreef tot groote daden en hoe waar het is dat wie het leven verliest, het veelal zal vinden, want dat geen leven voor haar waarde bezat dan dat bestond in algeheele toewijding.

De heldennatuur der vrouw verloochent zich niet en als men vraagt hoe dit te verklaren, wij meenen de oorzaak daarvan te vinden in het verschijnsel, dat de vrouw zich veelal meer door het gevoel dan door het verstand laat leiden. Berekenende menschen zijn nooit helden. Zij nemen steeds een gereserveerde, afwachtende houding aan, zij wagen er zichzelve niet aan, maar treden op zoodra het gevaar voorbij en er wat te halen is. Die soort van berekening treft men bij vrouwen bijna nooit aan. En dan komt er bij, dat de vrouw meer handelend optreedt. Zij zit al bij het ziekbed om te verplegen, als de mannen nog druk aan het praten zijn hoe zij het zullen aanleggen. Nu moet men zich niet voorstellen dat iemand die een heldendaad verricht, altijd en onder alle omstandigheden een held of heldin is. Dat kan immers niet, omdat zoo'n daad een verhoogd zenuwleven vereischt en dus niet langer duren kan dan zeker tijdsverloop, al is dit niet te bepalen en ook bij den een langer duurt dan bij den ander. Soms is iemand die zich onderscheidde door heldhaftigheid op 't eene oogenblik, op 't andere niets waard, zoodat men zich niet voor stellen kan met denzelfden persoon te doen te hebben. Men kan niet altijd een held zijn. Daarom zegt een Spaansch spreekwoord zeer terecht: zeg liever dan te praten van een held: deze of die heeft heldhaftige oogenblikken gehad. Gelukkig wie deze kent, want velen die een alledaagsch leven van sleur en gewoonte leiden, brengen het nooit zoo ver en hebben nooit zulke oogenblikken.

Dikwijls is de vrouw ten voorbeeld aan den man en knapt zij meermalen zaken op, waarvoor de man terugdeinst. En wie zal ze tellen die stille heldinnen, waar de wereld nooit van hoort, maar die bij het ziekbed, bij de opvoeding van kinderen, in het stille huiselijke leven een moed en volharding ten toon spreiden, verre boven

onzen lof verheven? Slechts enkelen komen aan de oppervlakte, omdat de vrouw minder een rol speelt op het tooneel van het openbare leven. Maar den invloed, den onzichtbaren, stillen invloed na te gaan, dien de vrouw op den man uitoefent, wie zou dat vermogen? Bekend is het menschkundige gezegde van de Franschen: *cherchez la femme* (zoekt de vrouw), waarmede men te kennen geeft, hoe groot de invloed van de vrouw achter de schermen is, zoodat men voor alles bijna zeker kan zijn op den diepsten grond een vrouw als oorzaak te vinden. Zegt men ook niet altijd: als de vrouw voor een zaak is, dan is zij er heelemaal voor? De vrouw houdt niet van halfheid. Of niets òf alles — dat is veelal haar leuze. En wee daarom dengene, die de vrouwen tegen zich heeft. Bij werkstakingen heeft men meermalen gezien dat het de vrouwen waren, die tot volhouden aanspoorden, als de mannen moedeloos het hoofd lieten zakken. In Spanje heeft men het beleefd, dat de vrouwen de borst ontblootten en zoo maar inliepen op de bajonetten der soldaten, die op het zien van zooveel moed ontwapend werden.

Zoolang de geschiedenis ons verhaalt van dergelijke heldinnen, die in alle tijden bestonden, zoolang vertwijfelen we nog niet aan de toekomst. En laat dan anderen haar voor onbedachtzaam, onvoorzichtig uitmaken, vergeten we niet dat de wereld niet het meest vooruitgeschoven wordt door menschen, die alles nauwkeurig wikken en wegen, maar door die naturen, die zoo onvoorzichtig zijn zichzelf te geven voor de zaak die zij liefhebben en dienen. Want vergeten we nooit, hoe waar het is: wie het leven verliest, zal het behouden en wie het leven wil behouden, die zal het verliezen.

DE SAMUËLTYP E

OF

DE REPUBLIKEIN.

Van oudsher was het Israëlietische volk republikeinsch of liever hun god Jahveh was hun onzichtbare koning, van wien het geen last had, want het bestuur zelf was republikeinsch ingericht. Terwijl de omliggende volkeren koningen hadden, die hen voorgingen in den strijd, misten de Israëlieten dezulken. Hun aanvoerders en bestuurders waren de zoogenaamde rechters, maar hetzij dat het volk ontevreden was over het beheer van rechter Samuël, hetzij andere redenen hen bewogen, de begeerte om ook een koning te hebben kwam meer en meer bij hen op en eindelijk werd zij zoo sterk, dat Samuël wel genoodzaakt was er rekening mede te houden. Hij zelf was een republikein, die zeer goed doorzag waartoe het koningschap voert en dus hij waarschuwde het volk zooveel mogelijk. Zijn eigenlijke afkeer van het koningschap kan ook zijn voortgekomen uit het bewustzijn, dat hij dan op zij zou worden gezet. Ook is het mogelijk, dat hier een strijd werd gevoerd tusschen de theokratie en het wereldlijk koningschap, zoodat de priester stond aan de zijde van het eerste tegenover het tweede. Alsdan zou het een strijd zijn tusschen het hemelsche

en het wereldsche gezag en in dat geval zou de overwinning van het wereldlijk gezag op de theokratie een vooruitgang geacht moeten worden. En de slimheid der priesters zou dan daaruit blijken, dat zij toegaven, maar zorgden door de priesterlijke zalving de noodige wijding te geven aan het koningschap. Maar hoe het zijn moge, het standpunt door Samuël tegen het koningschap ingenomen, blijft vijandig en zijn beschrijving even juist. Het volk schoof het op Samuëls hoogen leeftijd en het was niet gediend van diens zonen. Jahveh zag daarin een verwerping van zich. Maar vóórdat Samuël er toe overging om een koning voor hen te gaan zoeken, deed hij nog een poging, om hen van hun dwaze voornemens af te houden. Daartoe beschreef hij het „recht des konings” op een waarlijk klassieke wijze. Hij sprak aldus:

„Dit zal het recht zijn van den koning, die over u zal heerschen. Uw zonen zal hij nemen voor *zijn* wagen en voor *zijn* ruiters, of dat zij zullen uitloopen voor *zijn* wagen en tot hoofdlieden over duizend en over vijftig tot akkerlieden, die *zijn* akker bebouwen en tot maaiers van *zijn* oogst en dat zij *zijn* wapentuig en wat tot *zijn* wagen behoort maken. En uw dochters zal hij nemen, dat zij zalfbereidsters, keukenmaagden en baksters zijn; uwe beste akkers en wijngaarden en olijftuinen zal hij nemen en die aan *zijn* knechts geven. Daarenboven zal hij van uw zaad en van uwe wijnbergen de tienden nemen en die aan *zijn* hovelingen en knechten geven. En uwe knechts en dienstmaagden en uwe schoonste jongelingen en uwe ezels zal hij nemen en *zijn* werk daarmede verrichten. Ook van uw kudden zal hij tienden nemen en gij zult *zijn* knechten zijn. Als gij dan te dien dage zult roepen over uwen koning, dien gij verkoren hebt, de heer zal u te dien dage niet verhooren.”
(1 Sam. 8 : 11—19.)

Inderdaad moeilijk kan men een zaak afschrikwekkender teekenen dan Samuël het deed. Steeds luidt het: *nemen, nemen* en nog eens *nemen!* Het recht des konings is zoowat onbeperkt, hij neemt maar wat hij hebben wil en het volk is er goed voor om te laten nemen.

En toch Samuël teekende naar het leven, want de geschiedenis der vorsten, zoo van Israël als van alle andere volken, drukt den stempel der waarheid op deze beschrijving af, waarvan dus naar waarheid kan worden getuigd: *Naar het leven.*

Het koningschap is dus een ongoddelijke instelling, die alleen in de wereld is gekomen bij wijze van afval van God. Daarom is het onbegrijpelijk, hoe geloovigen, die zich vastklampen aan den bijbel als het plechtanker van hun zaligheid, koningsgezind kunnen zijn. Hun bijbel veroordeelt het koningschap zoo kras en duidelijk mogelijk.

Andere uitspraken van het Oude Testament wijzen er eveneens op, hoe sommigen — en niet de minsten! — dachten over de koningen. Zoo waar spreekt b.v. de Prediker (hoofdst. 10 : 16) het weer uit over het land, welks koning een kind is. Zoo zegt de Psalmist (Ps. 118 : 9), dat het goed is op den Heer te bouwen en zich niet op vorsten te verlaten. De profeet Micha getuigt: „Haar hoofden rechten om geschenken en haar priesters leeren om loon en haar profeten waarzeggen om geld (hoofdst. 3 : 11), en weer: „Om met beide handen kwaad te doen, dat eischt de vorst” (hoofdst. 7 : 3).

Lessing schetst hetzelfde denkbeeld in de volgende fabel:

Zeus had, zooals men weet, den kikvorschen een anderen koning gegeven; in plaats van een vreedzamen balk een vraatzuchtigen ooievaar.

„Gij, die onze koning wilt zijn,” schreeuwden de vorschen, „waarom verslindt gij ons?”

„Enkel en alleen,” antwoordde de ooievaar, „omdat gij om mij hebt gevraagd.”

„Ik heb niet om u gevraagd!” riep één der kikvorschen, op wien de koning zijn begeerige blikken wierp.

„Niet?” — zei de ooievaar. „Des te erger! Dan moet ik u verslinden, omdat gij niet om mij hebt gevraagd.”

Koningschap of republiek — zietdaar de keuze waartusschen men gesteld is en ware het niet uit berekening of politiek, men zou onder de denkende menschen bezwaarlijk aanhangers van het koningschap vinden.

Dat er koningen en vorsten bestonden, niets natuurlijker dan dat.

Koning komt van *kunnen*, dus een koning is iemand die kan.

Vorsten is afgeleid van *voorsten*, omdat de koningen in de oudheid vooraan stonden in den strijd. Zij gingen toen vooraan, en niet zooals tegenwoordig achteraan.

Dus in den strijd waren het de dappersten, die de anderen voorgingen en het volk volgde hen graag, wanneer zij het leidden tot de zegepraal.

Wie koos men daartoe? De dappersten, de moedigsten.

Aanvankelijk waren dus de vorsten mannen, die wat deden, die leefden te midden van hun volk, om het aan te vuren en op te winden. Maar eenmaal tot macht geraakt, ontaardden zij weldra en beschouwden het, alsof het volk er bestond om hen en niet zij om het volk. Zij wilden hun macht niet neerleggen na den oorlog en in de bedwelming van 't oogenblik, in de roes der overwinning, overlaadde men den vorst met eer- en gunstbewijzen.

Zei niet een beroemd schrijver, dat de eerste koning een gelukkig soldaat was?

Wat is de monarchie?

Een bevoorrechting van enkelen, die plaats vindt ten koste van alle anderen.

Dat kan een tijdlang goed gaan, maar niet zoodra komt het volk tot helder inzicht, dat dit zoo is, of het komt in verzet en verdraagt het geen tirannie en willekeur.

Het is voor elk verstandig mensch alleen een kwestie van tijd, hoe lang wij er nog koningen op na zullen houden, want dat zij eenmaal zullen verdwijnen, dat staat vast voor elk denkend wezen, dat ziet hoe bij de ontwikkeling des volks een periode intreedt, waarin men bespeurt, dat vorsten een gevaarlijk en duur speelgoed zijn, overbodig geworden niet alleen, zoo ze al ooit noodig zijn geweest, en gevaarlijke remmers voor den vooruitgang van het menschelijk geslacht.

De mensch is nu eenmaal een kudde-dier en bezit alle eigenschappen van zijn soort. Hiertoe behoort in de eerste plaats het gevoel van ondergeschiktheid aan een aanvoerder. Maar daarom is alleen hij de aanvoerder, die door de kudde wordt gekozen en geduld. Geen enkel diersoort begaat de dwaasheid, om dat aanvoerschap erfelijk te maken. Die onbegrijpelijke domheid bleef voorbehouden aan den mensch. Welke waarborg toch heeft men, dat een verstandig of een moedig mensch kinderen heeft, die diezelfde eigenschappen bezitten?

Zeker, wij zullen de laatsten zijn om den invloed der erfelijkheid te ontkennen of gering te achten. Wanneer de zonden der vaders volgens de Mozaïsche wetgeving bezocht worden tot in het derde en vierde geslacht — een waarheid die wel eens afschuwelijk is genoemd maar die door het Darwinisme in alle volheid is bevestigd — waarom zouden dan de deugden der vaders niet evenzeer overgaan op de kinderen? Wij antwoorden daarop dat de erfelijkheid iets, ja veel maar toch niet alles is. En wie dan weet hoe de opvoeding, de omgeving van zulke koningskinderen is, die begrijpt hoe ver-

derfelijk deze op den persoon moet werken. Stelt u voor dat men van jongsaan omgeven is door laffe vleiers en lage kruipers, dat elke lust bijna direkt wordt ingewilligd, dat de grootste grillen en luimen worden ontzien, en gij kunt begrijpen welke ongelukkige exemplaren uit den smeltkroes van zoo'n opvoeding te voorschijn moeten komen.

De zoon van een koning wordt van jongsaan opgeleid als soldaat. Nauwelijks kan hij loopen of hij wordt luitenant, verder doorloopt hij in korten tijd alle rangen om tegen zijn meerderjarigheid minstens generaal te zijn. De militaire opvoeding is bij hem hoofdzaak.

Het leger is later het dure speelgoed, waarmede de vorsten zich vermaken. Steeds of bij voorkeur vertoont hij zich in uniform, vooral bij plechtige gelegenheden. Hij is dan ook steeds het opperhoofd van leger en vloot. Zelfs de opening der Staten-Generaal, toch de meest burgerlijke handeling die zich laat denken, doet hij in generaalskostuum. Op het departement van oorlog en marine, meer beschouwd als zijn privaat-domein, oefent hij dan ook meer invloed uit dan op eenig ander. De kleuren der uniformen, de pluimen en veeren van steken en sjakos, de nestels, kokardes, pompoenen, strepen, enz. — zietdaar de liefhebberij waarmede zij zich afgeven en gebukt als zij gaan onder de vreeselijke staatszorgen, meenen zij een nuttig werk te verrichten. Leest de meesterlijke beschrijving van de gewichtige bezigheden van den Koning in Multatuli's Vorstenschool, naar het leven geteekend! Paarden, honden en vrouwen zijn de meest geliefkoosde uitspanningen, waar zij schatten voor geven.

Een goede vorst is een onding, is onbestaanbaar, want als iemand goed is, kan hij geen vorst zijn en als hij vorst is, kan hij niet goed zijn.

„Elkeen die macht bezit, zal daarvan misbruik maken, dat is het onvermijdelijk gevolg van macht. Heerschen wil zeggen geweld uitoefenen, geweld uitoefenen wil zeggen een ander aandoen wat deze niet wil, en wat hij, die het uitoefent, zeker zelf niet zou dulden en dus het is altijd een ander kwaad aandoen. Zich onderwerpen wil zeggen geduld verkiezen boven geweld en is dus minder slecht zijn dan een ander, die zich opwerpt om te heerschen.”

Daarom kan men zonder vrees behoeven te koesteren voor tegenspraak, gerust zeggen dat het niet de besten, maar de slechtsten zijn, die de macht in handen hebben gehad en nog hebben.

Zeker, dat is geen vrijbrief voor de beheerschten, alsof deze altijd goed zijn, dat zij verre, maar toch staat het vast dat de beheerschers niet goed kunnen zijn. Het zit 'm dus minder in de personen dan in de omstandigheid dat zoo iemand macht heeft. Ziet het b. v. aan een Frederik II van Pruisen, die ontegenzeggelijk een helder hoofd had en een gelukkigen wijsgeerigen aanleg. Was hij wijsgeer gebleven, hij zou wellicht een man van groote beteekenis zijn geworden. Nu hij het verkoos koning te zijn, die in zijn regeering al zijn beginselen verloochende, nu heeft hij een mislukt leven geleid.

Jammer voor zoo'n man, dat hij zoo jammerlijk onderging in 't koningschap, want wijsgeer staat toch heel wat hooger dan koning. Wijsgeer kan niet ieder zijn, koning wel.

Degeen die macht heeft, brengt dus zichzelf schade toe maar ook anderen, want willekeur, ijdelheid, heerschzucht, behoudsliefde — ziedaar de gevolgen daarvan.

De afschaffing van het koningschap is dus een weldaad voor de volkeren, die verlost worden van de grootste

geesels, maar ook voor de vorsten, die ophouden kostbare nietsnutters te zijn en evenals anderen nuttige burgers der maatschappij kunnen worden.

Want de geschiedenis der koningen is een geschiedenis van bloed en tranen voor de volkeren, de levensgeschiedenis der vorsten is de lijdensgeschiedenis der naties.

Zoo terecht zei de bekende demokraat Gottfried Kinkel in 1848: „Elk schoenmaker moet in de leer gaan en elk soldaat 3 volle jaren studeeren, wat rechts is en wat links, wat voorwaarts is en wat achterwaarts. Maar bij ons is de koninklijke waardigheid erfelijk!! Het individu dat de draden van het staatsweefsel in zijn handen centraliseert, wiens blik de verste verten overziet, de donkerste hoeken moet doorlichten, in wiens hand een bijna goddelijke macht is verleend, dat individu wordt bij ons niet naar zijn genie, niet naar de proeven die hij gegeven heeft van zijn redelijken wil en zijn kracht, door de massa naar hun overtuiging vrij gekozen, maar het blijft overgelaten aan het blinde toeval of het lot van millioenen afhangt aan de luimen van een karakterloos, dom of slecht mensch, dikwijls van een gek, een zuigeling, een dronkaard of een nog erger zondaar. In zekeren zin zijn alle andere staatsambten evenzeer verderfelijk, door alleen de zoons van hooge families toe te laten tot de gewichtigste posten; in den regel bestaat de trots van een aanzienlijke familie daarin dat zij zich nooit heeft ingespannen voor lichamelijken of geestelijken arbeid. Hoe luier — hoe voornamer”!

Daarom, laat het koningschap begrijpelijk zijn bij de volkeren, die een voorganger, een aanvoerder verlangen, het erfelijk koningschap is zulk een pyramidale domheid, dat wij ons niet kunnen voorstellen hoe ernstige, knappe menschen zich nog opwerpen als verdedigers van een

instelling, die geen stand kan houden voor het gezond verstand of de rede. Men zou geneigd zijn hen huichelaars en bedriegers te noemen.

Vroeger geloofde men dat de vorsten blauw bloed hadden ter onderscheiding van alle andere gewone sterfelingen. Het volk verbond in zijn onnoozelheid — en daarin liet men hen opgroeien — het recht om te heerschen aan de kleur van het bloed, waarmede God een geslacht had begiftigd. Maar eenmaal brak de dag aan, waarop het volk zag dat het bloed niet blauw was, maar rood als dat van alle anderen, en alle volkeren zullen dien dag eenmaal zien, en dan zal men weten dat de menschen, hetzij vorst hetzij onderdaan, allemaal wezens van gelijke beweging zijn. Hoe aardig geeselde de Beaumarchais in zijn *Marriage de Figaro* de inbeelding van vorsten en hooge adellijke heeren, toen hij zei: „Omdat gij een voorname heer zijt, daarom houdt gij uzelf voor een genie. Adel, vermogen, hooge rang, eereposten — dat maakt u trotsch! Wat hebt gij zelf daartoe bijgedragen? *Gij hebt de moeite genomen om geboren te worden en meer niets.*”

Juist, de eenige verdienste van zulke personen is dat zij de moeite genomen hebben om geboren te worden.

Door hun doelloos, vadsig leven ontzuwen en ontzedelijken de vorsten, zoodat verreweg de meeste vorsten òf geheel krankzinnig zijn òf aan den rand van krankzinnigheid staan. Erfelijke geestesziekten zijn het gewone verschijnsel in alle vorstelijke familiën, om niet te spreken van zuiperswaanzen, syfilitische en andere dergelijke ziekten.

De vorsten en de voorstanders der monarchie beroepen zich op hun goddelijk recht, ze zijn koningen en keizers „bij de gratie Gods”. Zoo geeft men aan het koningschap een godsdienstigen grondslag. Meent men daardoor

het koningschap te onttrekken aan lastige kritiek? Dan komt men te laat, want in een eeuw als de onze moet alles zich daaraan onderwerpen.

Wanneer is iemand koning bij de gratie Gods?

Als hij op een troon gaat zitten en sterk genoeg is om elk ander, die hem te na komt, van zich af te houden?

Zoo schijnt het.

In Frankrijk had men de Merovingers, de Capets, de Bourbons, de Orleans, ze waren allen koningen bij de gratie Gods. Gelukt het aan 't eene geslacht door zijn meerdere macht een ander te verdringen, dadelijk zijn de dienaren der kerk klaar om den koning te zalven of te kroonen, naar gelang het vereischt wordt. De godsdienst en de monarchie helpen elkaar dus een handje. De eenige regeering die de godsdienst eigenlijk aanvaardt als wettig, dat is de theokratie, waarvan men het beste beeld zien kan in Tibet. Het ideaal van een christelijke regeering was een keizer, die bevelhebber was over de troepen en hoofd der politie, de gehoorzame dienaar van den paus te Rome. Deze liet door zijn dienaren, de priesters, van jongsaan leeren: gij zult den koning gehoorzamen en anders stuurt de paus u naar de hel. En op zijn beurt liet de koning allen inpompen: gij zult den paus gehoorzamen of ik laat u verbranden of den hals afsnijden. De koning verzekert of laat verzekeren dat de priester niet liegt en de priester verkondigt dat de koning niet aanmatigend is. Zoolang de vorsten zich laten leiden door de priesters, zoolang heerscht er vrede tusschen die twee, maar niet zoodra verzetten de eersten zich, hetzij om niet langer als marionetten dienst te doen, hetzij om paal en perk te stellen aan de schromelijke aanmatigingen der kerk, of er heerscht twist en tweedracht tusschen beiden.

Waar begint en waar eindigt dus het legitieme recht?

Daar waar de macht zetelt.

Ziet het aan een Napoleon I en een Napoleon III, die evenzeer als wettig hoofd van Frankrijk werden erkend als elk ander vorst, juist alsof zij reeds eeuwen zetelden op den troon van eenig land.

Luidt een bekend spreekwoord: „wien God het ambt geeft, dien geeft hij ook het verstand”, op dezelfde wijze kan men zeggen, dat God de legitimiteit verleent aan elkeen, die een troon heeft bemachtigd. De eenige vraag is dus, of men geluk heeft en of men macht genoeg bezit zich te handhaven. Geestig maar waar is opgemerkt, dat de monarchalen een standpunt innemen, dat volkomen gelijk staat aan dat der kikvorschen in de fabel, die aan elken door Zeus verkozen koning, het moge een houten paal of een kraanvogel zijn, dezelfde onderdanigheid zijn verschuldigd.

Vreemd is het, dat sommigen dit verband niet begrijpen. Zij gelooven niet aan God, dus erkennen geen gratie Gods en toch willen zij het koningschap handhaven! Gelijken zij niet op lieden, die het fundament onder het huis wegbreken en toch het huis willen laten staan? Zoo zweeft dan het koningschap zonder steun, zonder fundament.

Eigenlijk is het onzinnig om in allen ernst den eenigen rechtstitel der monarchie, haren goddelijken oorsprong te onderwerpen aan kritiek. Het zijn immers de vorsten zelve, die in de praktijk het geloof aan het goddelijk recht der vorsten ondermijnen door hun daden. Hoeveel vorsten toch leven op dit oogenblik als ballingen, niet omdat zij door hun volk zijn weggejaagd, maar omdat zij van den troon zijn gestooten door machtiger vorsten? Keizer Wilhelm I van Duitschland was een aanhanger van het goddelijk recht der vorsten en toch hoeveel Deutsche vorsten, die minstens evenveel legitiem recht

bezaten als hij, werden door hem kortweg van den troon gebonst? Hij aanvaardde dus het goddelijk recht voor zichzelf, maar dat van anderen gooide hij zoo maar omver. Elk die oogen heeft om te zien, moet dit dus zien!

Max Nordau heeft in zijn „Leugens der Maatschappij” ook de monarchale leugens ontleed en naar verdienste gegeeseld. Hij schrijft: „de gratie Gods is de referentie, die de monarchie opgeeft, als men haar vraagt naar haar krediet. Opdat deze grondslag der koninklijke macht toereikend zij, moet men aan God gelooven en daarom heeft de monarchie geen grooter en meer dringend belang dan om met alle middelen onder het volk het geloof aan God te behouden. De overtuigde monarchalen, die de ontwikkeling met verbittering bestrijden, weten wat het dogma van het koningschap bij de gratie Gods beteekent, wat zij daaraan verschuldigd zijn. Zij handelen daarnaar, door de monarchie te verklaren tot den eenigen door Gods wil gerechtvaardigden regeervorm, wanneer zij prediken: onder het volk moet het geloof aan God behouden blijven. Maar zij zijn niet eerlijk als zij er bijvoegen: zonder godsdienst kan er geen zedelijkheid bestaan. Wilden zij eerlijk zijn, dan zouden zij moeten zeggen: wij willen daarom het behoud van den godsdienst, omdat deze de grondslag is van het erfelijk koningschap; en wij zijn tegen de ontwikkeling, omdat deze leidt tot de heerschappij der bekwaamsten, tot de volkssoevereiniteit, tot de republiek. Het is een bewijs te meer, hoe onze tijd verleugend is, dat de moedigste monarchalen den moed missen, om de ware reden te zeggen, waarom zij het volk willen terugdrijven in den schoot der kerk. Zij moesten rondweg verklaren: wij behoeven een godsdienst als schild voor de monarchie. Dat zou flink zijn. Dat zij voorwenden, dat de godsdienst moet behouden blijven in naam der orde, der

zedelijkheid en van het volkswelzijn, dat is een lafheid.

Naarmate het volk zich meer weerde, naar die mate verlangde het meer recht om mede te regeeren. Engeland ging hierin voor. En zoo brokkelde het koningschap bij de gratie Gods af en kreeg men het konstitutioneel koningschap.

Dat is een koningschap met een grondwet of konstitutie. Dat is een kompromis tusschen een koningschap en een volksregeering, die lijdt aan de kwaal van alle kompromissen, nl. dat het niet voldoet noch aan de eene noch aan de andere partij.

Keizer Nikolaas I van Rusland zei eens zeer terecht: ik begrijp wat een absolute monarchie is, ik begrijp ook wat een republiek is, maar wat een konstitutioneele monarchie is, daar begrijp ik niets van.

En Napoleon I karakteriseerde haar zeer plastisch maar niettemin naar waarheid aldus: „hoe hebt gij u kunnen verbeelden dat een man van eenig talent en van een weinig karakter zich zou willen leenen tot de rol van een mestvarken, tegen vergoeding van eenige millioenen”?

Geen compliment voor de Europeesche vorsten, die op 't oogenblik zulke monarchen zijn, zonder er het minste bezwaar tegen te hebben! Ofschoon hij er direkt op zou kunnen wijzen dat die vorsten ook waarlijk geen last hebben noch van talent noch van karakter.

Echter waar is het. Is een absoluut vorst een flink man, die niet aarzelt de verantwoordelijkheid te dragen voor de daden, die hij goed acht, welnu dan kan hij ze volvoeren. Maar een konstitutioneel vorst is gelijk aan een man met uitgebroken tanden en afgezette ledematen.

De Engelschen zeggen: de koning kan geen kwaad doen. Dit is geheel onjuist. Beter ware het te zeggen: de koning kan geen goed doen, want al wil hij nog zoo

graag, alles stuit af op zijn onmacht. Daarentegen kwaad kan hij doen zooveel als hij wil. Men zou al een zeer slecht waarnemer moeten zijn, als men niet opmerkte hoe de hofpartij met den vorst als middenpunt elke regeering onmogelijk kan maken, hoe men feitelijk twee regeeringen heeft, n.l. die geleid wordt uit het kabinet der vorsten, over de hoofden van natie en ministers heen, en uit het ministerie. Terwijl de parlementen beraadslagen en de ministers meenen dat hun invloed overwegende is op den gang van zaken, verzenden de vorsten briefjes aan elkander en bekonkelen alles buiten de regeeringen om. Over welk machtsmiddel beschikken de parlementen om hun besluiten ten uitvoer te brengen? Feitelijk staan zij volslagen machteloos tegenover het uitvoerend bewind, dat letterlijk over alles beschikt.

De koningen kunnen ontzaggelijk veel kwaad stichten, zij kunnen alles tegenwerken en in stilte remmen, terwijl zij niet de gelegenheid hebben om iets goeds te verrichten, gebonden als zij zijn aan handen en voeten.

Multatuli brandmerkte de konstitutioneele monarchie evenzeer naar behooren, toen hij schreef: „Niets zou onbillijker wezen dan een grondwet-koning aansprakelijk te houden voor de ellende des volks. Hij mag zich zelfs niet bemoeien met de publieke zaak, en staat dus beneden ieder ander. Wanneer bijv. een koning de zaken inzag als *ik*, zou hij 't recht niet hebben, daarover openlijk te klagen als *ik*. Zijn plicht zou bestaan in 't nalaten van wat mijn plicht me voorschrijft te doen. De ministers en de *liberale* bladen zouden terstond hem terechtwijzen: Met uw verlof, sire . . . wees zoo goed te zwijgen. Gij zijt gedoemd tot onbeduidendheid. Volgens de grondwet zullen wij terstond ophouden te roepen: leve de koning, zoodra gij bewijzen geeft niet dood te wezen. Uw taak is: niets te doen. Uw roeping

is: geen roeping te hebben. Uw zorg is: alle zorg over te laten aan anderen."

Juist het artikel dat de koning onschendbaar is, maakt hem tot een groote nul. „Een koningszoon moet, om eenmaal zijn beroep goed waar te nemen, z'n karakter dooden, z'n geest uitblusschen, z'n wil onderdrukken. Om wat te wezen, moet-i niets zijn. De grondwet leert dat-i eenmaal zal te teekenen hebben wat men hem voorlegt en dat z'n hoogste verdienste of bekwaamheid wezen zal geen bekwaamheid of verdienste te bezitten."

Dit alles heeft betrekking op het goede, wat hij zou kunnen doen, als hij een man van talent en karakter is, maar daartoe is hem de pas afgesneden. Blijft over het terrein om kwaad te doen en dat staat voor hem geheel en al open. En helaas! daar is en wordt maar een al te gretig gebruik van gemaakt, zoodat de vorsten steeds voorgangers waren op het gebied van prostitutie, in laagheid en gemeenheid. Als absoluut vorst is hij dus een schadelijk, als konstitutioneel vorst een onnut element. Inderdaad in beide kwaliteiten dus overbodig.

Minister van Houten noemde het koningschap een „ornament", wij zijn zoo vrij er niets sieraadachtigs in te vinden, wel meestentijds het tegenovergestelde, d. w. z. iets walgelijks. Beter omschreef hij de monarchie in deze woorden: „Zij wortelt, hoe ook beperkt en gewijzigd, in de beginselen van het *ancien régime* (oude stelsel) en in elke monarchie zijn genoeg monarchalen — en de vorsten behooren gewoonlijk tot hen — die van eene van God opgedragene heerschermacht droomen en die gaarne het net van banden en perken, waarmede de constitutiën de vorsten omringen, verscheurd zagen. Zelfs de meest beperkte monarchie is tevens eene slapende dictatuur."

Zoo is het indedaad! En juist daarom dreigt er altijd gevaar van het koningschap.

Logisch blijft er geen andere keuze: òf absolutist, d. w. z. voorstander van het koningschap bij de gratie Gods òf republikein. Al wat daartusschen ligt, is onwaar en huichelarij.

Wat waren en wat zijn nog ten allen tijde en overal de trouwe steunpilaren der monarchie?

De kerk en het staande leger.

Beiden zijn gezwollen op het lichaam der maatschappij.

Het goddelijk recht der koningen, om den staf te zwaaien over het lichaam en het goddelijk recht der kerken, om te heerschen over de ziel der menschen, berusten beiden op denzelfden grondslag, namelijk op een leugen.

Neemt ze weg en het koningschap mist alle macht.

Het koningschap is ook een dure instelling, zoowel direkt als indirekt, en in een tijd als de onze, waarin de strijd voor het dagelijksch bestaan zoo ontzettend zwaar is, moet alles vermeden worden, wat de uitgaven onnoodig opdrijft. Want de beschrijving van Samuël blijft waar tot op den huidigen dag. Al het beste eigent de vorst zich toe, en hij gebruikt zoowel de zonen als de dochteren zijns land, als had hij er de vrije beschikking over. Wee dengenen die den moed bezit zich daartegen te verzetten!

Terwijl de menschheid bezig is zich te emancipeeren van de middeneeuwsche overblijfselen, waaronder het koningschap, klinkt het ons vreemd in de ooren, om uit den mond van een vorst, namelijk keizer Wilhelm II, dit woord te moeten vernemen: *suprema lex regis voluntas*, (de wil des konings is de hoogste wet). Het is precies alsof wij in onze eeuw op straat een midden-euwschen ridder zouden ontmoeten! Zoo'n geestelijk anachronisme is het gezegde van dien keizer. Of wel het is alsof wij een koning op het tooneel voor ons zien, waardoor hij ons terugvoert in een lang vervlogen

tijdvak. Iemand, die zulke dingen zegt, maakt op ons den indruk van een don Quichotte.

En toch — hoe ervaren wij dagelijks dat het hoogst gevaarlijk is om zulke personen op den troon te dulden, want het lot van millioenen, ja dat van Europa berust voor een groot deel in zijn handen. Wie zal ze tellen, de slachtoffers die hij maakt, veroordeeld als zoovelen worden wegens majesteitsschennis, majesteitsbelediging, enz.?

Majesteitsschennis — er zal een tijd komen, waarin het moeite zal kosten het dan levend geslacht aan 't verstand te brengen wat dit is, gelijk het nu reeds moeielijk is in de republiek Zwitserland om zich van zoo'n vergrijp een voorstelling te maken.

Nu meene men niet dat onze afkeer voor het koningschap voortkomt uit sympathie of ingenomenheid met de republieken, zooals wij ze kennen. O neen, wij kunnen ons zelfs voorstellen dat men, lettende op de weerzinwekkende knoeierijen, die afgespeeld worden in de Fransche Republiek of in Amerika, monarchaal wordt. Zoo'n republiek wekt een gevoel van walging op. Maar zoo'n republiek bezit er niets van behalve de naam, het is een gewone konstitutioneële monarchie met dit onderscheid dat men het hoofd ervan president noemt inplaats van koning en dat men die waardigheid slechts voor zeven jaar bekleedt.

Wat er dus van het koningschap is overgebleven, dat is de schijn, de schaduw van voormalige grootheid en toch zit die schaduw in den weg, om voorwaarts te komen.

De grond der monarchie is aan het wegzinken, godsdienstig, wetenschappelijk, maatschappelijk en alle zogenoemde vrienden, die de republiek tegenstaan omdat ze haar niet aandurven, verdedigen dus het koningschap

uit gebrek aan beter. Waardoor wordt het nog in stand gehouden? Door een minderheid, die haar gebruikt om de meerderheid te tiranniseeren, die spekuleert op de domheid der massa, ten einde het klatergoud der monarchie door verblindende vertooningen te doen toejuichen. Ja, men is zoo dom om de monarchie uit te spelen als troef tegen den volkswil. Dat is een gevaarlijk spel, want valt de monarchie als slachtoffer van dat drijven, dan is zulks te danken aan de onhandigheid harer vrienden.

Of is het koningschap niet de instelling, waarvan het kapitaal zich bedient om daarachter zelf te kunnen heerschen? Het geld huwt zich aan het verleden, om zodoende de komst van een nieuwen tijd zooveel mogelijk te vertragen. In plaats dat de koningen hun steun zoeken in het volk, om daardoor hun bestaan te rekken, zijn zij de koningen der rijken, der bevoorrechten, die zich scharen rondom den troon als laatste poging om zich gesteund te zien in hun voorrechten.

De ware koningen van onzen tijd toch, dat zijn niet de vorsten op de tronen, neen, dat zijn de lieden die achter de schermen zitten en aan de touwtjes trekken, dat zijn de financiers, de bankiers, de kapitalisten. Zij zijn het, die koningen en keizers verwijderen of aanstellen, naar gelang de belangen het meebrengen, ja zij spelen met hen als waren zij kegels in het kegelspel. De liberale Fransche bankier Laffitte liet zich na de Juli-revolutie ontvallen: „van nu aan zullen de bankiers heerschen.” Hij verraadde daardoor het geheim der revolutie. Besliste vroeger de persoonlijke moed, de fysieke kracht, nu is het wapen, dat het beste treft, het geld en wie het geldelijk kan uithouden, die behaalt de zegepraal. Dat weten de bankiers zelven zeer goed. Een treffend bewijs daarvan werd niet lang geleden gegeven.

Volgens de berichten der bladen dreigde er oorlog. De brandstof ligt in Europa zoo opgestapeld, dat een enkele vonk voldoende is om alles in lichtelaaie vlam te doen uitbarsten. Men vergete niet te bedenken, dat zulke berichten veelal kunstmatig de wereld worden ingezonden op last van bankiers. Het is niet voor niets dat een zoo invloedrijk orgaan als het Engelsche blad de *Times*, toebehoort aan Rothschild. Alle bladen zijn het eigendom van bankiers en dus zij zijn het, die de openbare meening maken en bewerken. Nu eens laten zij oorlogszuchtige berichten verspreiden, dan weer laten zij ze tegenspreken en zoo drijven zij de markt omhoog of omlaag, om hun slag te kunnen slaan. Welnu wederom was de toestand gespannen. Te Parijs werd een bal gegeven, waar ook mevrouw Rothschild tegenwoordig was. Een bekend diplomaat noodigde haar ten dans om te trachten uit een gesprek met haar op te maken, hoe haar man over den toestand dacht. Met mevrouw Rothschild aan den arm wandelde hij door de rijk versierde balzaal en toen opende hij het gesprek over het onderwerp van den dag op de volgende wijze: Wel, mevrouw, wat denkt u er van, zou er oorlog komen of niet? En daarop gaf zij dit veelbeteekenende antwoord, dat, hoe kort ook, meer zegt dan boekdeelen, bespiegelingen en redeneeringen en dat bewaard moet blijven in het geheugen van elken arbeider: Neen, meneer, er komt geen oorlog, want mijn man geeft de centen niet.

Juist, als de heeren bankiers de centen niet geven, dan kunnen de vorsten geen oorlog beginnen en dus zij zijn het, die feitelijk beslissen over oorlog en vrede.

De vorsten zijn marionetten, die aan touwtjes worden getrokken. In schijn zijn ze machtig, men laat hen spelen met soldaten, men geeft hun een behoorlijk traktement, zoodat zij een leventje van Jan Plezier

kunnen leiden en zijn zij gewillige dienaren van het kapitaal, dan vinden zij den noodigen steun. Komen zij echter in strijd met de heeren bankiers, dan laten deze hun nagels zien en helpt dit niet, dan bonzen ze zoo'n ongeschikt werktuig meedogenloos van den troon. Zoo ging het met den keizer van Brazilië, zoo gaat het zoo noodig met den machtigsten potentaat.

Zeker er heeft wisselwerking plaats, want de koningen zijn meestal zelven groot-kapitalisten, daar zij zich verrijken ten koste hunner volken. Kwam niet koning Willem I berooid en arm uit Engeland hier te lande terug, zoodat hij zelfs geld moest leenen van eenige rijke lui? En na 25 jaren was hij zoo rijk, dat hij bij zijn dood millioenen naliet. En zoo ging het met de meeste vorsten, die wel zorg dragen, dat zij voldoende geld op een veilige plaats hebben liggen, zoodat zij verjaagd wordende, geen armoede behoeven te leiden, want door nuttigen arbeid de kost te verdienen, dat kunnen zij niet, want zij hebben nooit iets van dien aard geleerd.

Welke landen zijn het, die voorgingen in de geschiedenis?

Niet de monarchiën, neen, deze ontzedelijken niet alleen de volkeren, maar ook de monarchen zelven. Maar de republieken, zij droegen het meeste bij tot den vooruitgang van het menschelijk geslacht.

Denkt aan de republieken in Griekenland, die in haar bloeitijd nog altijd het heldentijdvak zijn in de Grieksche geschiedenis. Denkt aan de Italiaansche republieken Venetië, Genua, Pisa, die het meeste bijdroegen, om in de middeneeuwen de zaak van den vooruitgang te schragen. Denkt aan de Hollandsche republiek, die in de XVIde en XVIIIde eeuw zulk een glansrijke plaats innam in de rij der volkeren. Denkt aan de Vereenigde Staten van Noord-Amerika, die bezig zijn oud-Europa

geheel te overschaduwten op het gebied van nijverheid en techniek. Denkt aan de roemrijke Fransche republiek der vorige eeuw, die zulke schoone en menschlievende denkbeelden strooide over de wereld, aan wier verwerkelijking wij nu nog bezig zijn te werken.

Slaat het geschiedboek op en leest daarin met oordeel des onderscheids, gij zult bemerken, dat de monarchieën afstooten en de republieken aantrekken.

Daarom kan men zeggen dat de voorstanders der republiek de toekomst voor zich hebben, want zij koesteren een „gevoelen, waarvan de kern binnen korter of langer tijd zal worden beaamd door elkeen, wiens gedachtengang niet lijnrecht gekant is tegen den loop der beschaving. Men zal met hetzelfde succes kunnen beproeven de zon te doen stilstaan op haar weg, als te trachten te verhinderen, dat koningen en vorsten voor onnutte sieraden worden gehouden.”

Absoluut koningschap óf republiek — zietdaar de keuze. Een derde bestaat er logisch niet. En een Bismarck had volkomen gelijk, toen hij den liberalen, die liefde voor de monarchie huichelden, toeriep: òf gij liberalen zijt republikeinen en huichelt wanneer gij elkander overtroeft in verzekeringen van loyaliteit, òf uw trouw aan den koning zij eerlijk en bewijze zich dan door gehoorzaamheid aan den wil des konings. Het is een tegenstelling om den koning te beschouwen als door God aangesteld en toch zich te beroepen op de grondwet, die den wil des konings beperkt.

Wij, die niet gelooven aan een bovennatuurlijke macht, wij gelooven ook niet in een koningschap bij de gratie Gods. Voor den logisch denkenden mensch valt met het dogma van 't koningschap bij de gratie Gods ook het heele koningschap weg.

Koningssouvereiniteit bij de gratie Gods of volks-

souvereiniteit sluiten elkander uit en het pleit zeer voor Samuël, dat hij in zijn tijd reeds inzag, dat het recht des konings bestond in een opeenstapeling van onrecht, het volk aangedaan. Daarom blijft hij voor ons de type van den konsekwenten, flinken republikein.

F. DOMELA NIEUWENHUIS.

De Geschiedenis van het Socialisme. Vanaf de oudste tijden tot op heden. Met 78 portretten en 4 platen, meest naar zeldzame gravures, lithografieën, en fotografieën. Benevens een algemeen register. Compleet in 3 deelen. Prijs *f* 9.50; geb. *f* 11.—

Ook te verkrijgen in 10 stukken à 95 cents of in 76 afleveringen à 12⁵ cent.

Typen. Karakter-Studies. Prijs *f* 1.90; geb. *f* 2.40.

Ook te verkrijgen in 19 afleveringen à 10 cent.

Dit deel is gedrukt in hetzelfde formaat en op gelijk papier als „De Geschiedenis van het Socialisme”. Met elkaar dus 4 fraaie deelen vormende.

Een vergeten Hoofdstuk. Blanke Slaven. Supplement op het Historisch Gedenkboek „Eene halve Eeuw,” 1848—1898. Premie van „*Het Nieuws van den Dag*” Met teekeningen van JAN DE WAARDT. Prijs *f* 0.50.

Vredes-Stemmen. Laveleye, Kant, Tolstoï, Letourneau, Novicow, Guy de Maupassant e. a. Prijs *f* 0.80.

Em. de Laveleye. Het eigendom en zijne oorspronkelijke vormen. Vrij bewerkt door F. DOMELA NIEUWENHUIS. Prijs *f* 1.25.

Thomas Morus, Utopia. Met een inleidend woord, en de persoonsbeschrijving door ERASMUS. Opnieuw uit het Latijn vertaald door F. DOMELA NIEUWENHUIS. Prijs *f* 0.90.

Uitgaven van S. L. VAN LOOY, Amsterdam.